

ÉMILE ZOLA

ÁLLAT AZ EMBERBEN

FORDÍTOTTA: ANTAL LÁSZLÓ

1

A szobába lépve, Roubaud letette az asztalra az egy font kenyeret, a pástétomot meg a palack fehér bort. Hanem Victoire mama jól megtömhette a kályhát szénporral reggel, mielőtt munkába ment, mert a hőség fullasztó volt. A helyettes állomásfőnök ablakot nyitott, és kikönyökölt.

Az Amszterdam köz utolsó házában volt, a jobb oldalon, abban a magas házban, ahol a Nyugati Vasúti Társaság elszállásolta néhány alkalmazottját. Az ötödik emeleti ablak a kiugró manzárdtető sarkában a pályaudvarra nyílt, mely széles árkot hasított az Európa negyedbe; egyszerre kitárult itt a szemhatár, melyet most, február derekán a délutáni szürke égbolt nedves, langyos, napjárta szürkésége még tágasabbnak mutatott.

Szemben a Róma utcai házak egymásba olvadtak, elmosódtak, mintha lebegnének a szét-szóródó napsugarakban. Balról, a füstfogta üvegtetejű pályaudvari csarnokok tátották nagyra öblös kaputorkukat, a szem szinte elveszett a távolsági vonalak tágas üvegcsarnokában, melyet a posta és a fűtőházak épületei választottak el az argenteuil-i, a versailles-i járatok és a körvasút kisebb csarnokaitól, jobbról az Európa-híd vascsillaga szakította meg ezt az árkot, mely elő-előbukkant, s továbbfutott a batignolles-i alagútig. Lent az ablak alatt pedig, szélteben elfoglalva a hatalmas teret, a híd felől érkező három sínpár ágakra oszlott, legyezővé nyílt szét, számtalanná szaporodó vaságai eltűntek az üvegtetők alatt. A boltívek előtt három váltóórház kertecskéi kopárlottak. A vágányokon összezsúfolódó vagonok és mozdonyok kusza tömkelegében egy nagy jelzőlámpa vörös foltot ejtett a sápadt napvilágon.

Roubaud kíváncsian szemlélődött egy darabig, összehasonlítgatva magában a látottakat az ő pályaudvarával, ott Le Havre-ban. Ahányszor így felruccant Párizsba egy-egy napra, s megszállt Victoire mamánál, mindig megejtette a szakma varázsa. A távolsági csarnokba vonat érkezett Mantes-ból, a peronok megélnkültek; Roubaud szemmel kísért a tolató-mozdonyt: a három pár alacsony keréken gördülő kis masina fűgén nekilátott a szerelvény szétrendezésének, s szorgalmasan húzkodta magával és taszította a kocsiszíni vágányra a vagonokat. Egy másik mozdony - óriás gyorsvonati mozdony, két kilométerfaló nagykerékkel - egymagában állt, kéményéből sűrű, fekete füstoszlop gomolygott elő s emelkedett lomhán a magasba, a mozdulatlan levegőbe. A férfi figyelmét azonban egészen lekötötte a három-huszonötös caeni vonat, mely már megtelt utassal, s csak mozdonyra várt. Roubaud nem látta az Európa-hídon túl vesztegelő mozdonyt, csak azt hallotta, amint szabad pályát kér, szaporán füttyögetve, mint akinek fogytán a türelme. Vezényszó harsant, a mozdony kurta füttyentéssel jelezte, hogy megértette. Majd, mielőtt elindult volna, csend lett, a szelepeket megnyitották, s a gőz siketítő sistergéssel tódult ki a földre. A hidat elborította a fehérség, mely úgy örvénylett a vasgerendák között, mint a táncoló hópelyhek kavargása. A tér egy része fehérbe borult, míg a másik mozdony megsűrűsödő füstje még széjjelebb terítette fekete fátyolát. Mögüle elnyújtott sípolás hallatszott, majd parancesszavak s a fordítókorongok csikorgása. Egy helyütt felszakadt a füst, a nyíláson át Roubaud megpillantotta az egymással szembe futó versailles-i és auteuil-i szerelvényt: az egyik most érkezett, a másik indult kifelé.

El akart lépni az ablaktól, amikor egy hang a nevéen szólította. Kihajolt, s lejjebb, a negyedik emeleti erkélyen meglátta Henri Dauvergne főkalauzt, aki ott lakott apjával, a távolsági forgalom helyettes főnökével és két bájos szöke hűgával: a tizennyolc éves Claire és a húszéves Sophie szüntelenül csengő vidámsággal vezette a két férfi hatezer franknyi jövedelméből a háztartást. Az idősebbik kacagott, míg a hűga dalolt, s az egzotikus madarakkal zsúfolt kalitka versenyre kelt velük.

- Nini, Roubaud úr, hát maga Párizsban van?... Persze, tudom már, az alprefektus-ügy!

A helyettes állomásfőnök újra kikönyökölt, s elmondta, hogy még a reggeli hat-negyvenes gyorssal el kellett jönnie Le Havre-ból. Az üzletvezetőség felrendelte Párizsba, alaposan megmosták a fejét. Ezer szerencse, hogy állásába nem került a dolog.

- És a felesége? - érdeklődött Henri.

Vele jött a felesége is, bevásárolni. Ide várja most, ebbe a szobába, a kulcsot mindig megkapják Victoire mamától, ha felutaznak. Szeretnek itt ebédelni, nyugodtan, kettesben, míg a derék asszony lenn dolgozik a pályaudvari illemhelyen. Ma éppen csak bekaptak valamit Mantes-ban, mert előbb a dolgaikat akarták elintézni. De már három óra elmúlt, s majd kilyukad a gyomra.

Henri előzékenyen tovább érdeklődött:

- És itt is maradnak Párizsban?

Dehogy! Még este visszamennék Le Havre-ba, a hat-harmincas gyorssal. Szabadság? Még mit nem! Csak azért zargatják az embert, hogy lehordják a sárga földig, aztán kusti a helyedre!

A két vasutas bólogatva nézett egymásra, egy darabig. De már nem értették egymás szavát, mert vad zongorázás harsant fel. Nyilván a két nővér verte a zongorát, még hangosabban kacagva, felingerelve az egzotikus madarakat. A fiatalember is elnevette magát, elköszönt Roubaud-tól, s visszament a lakásába; a helyettes állomásfőnök maradt még egy ideig, nézte az erkélyt, ahonnét fölcsapott ez a fiatalos vidámság. Majd fölpillantott, s meglátta a mozdonyt, mely közben elzárta a szelepeit, s a váltóór jelzésére indult a caeni vonathoz. Az utolsó fehér gőzfosztlányok is elvesztek az eget befeketítő, sűrű, sötét füstgomolyagban. Ekkor Roubaud is visszahúzódott a szobába.

Csüggedten állt meg a kakukkos óra előtt, mely három óra húsz percet mutatott. Hol az ördögbe késik ez a Séverine ilyen soká? Ha egyszer beszabadul egy áruháza, elvontatni se lehet onnét! Hogy elűzze a gyomrát mardosó éhséget, elhatározta, hogy megterít. Jól ismerte a kétablakos nagy szobát, mely hálólul, ebédlőlul és konyhálul szolgált egyszerre: ismerte a diófa bútort, a vörös pamuttakaróval borított ágyat, a tálalót, a kerek asztalt, a normand szekrényt. Asztalkendőt, tányért, villát, kést és poharat vett ki a pohárszékből. Minden holmi kínosan tiszta volt; a férfit úgy elszórakoztatta ez a háziasszonykodás, mintha gyerekekkel játszana ebédesdit, örült a szép fehér asztalneműnek, s mivel nagyon szerelmes volt a feleségébe, már előre mosolygott azon az édes, üde kacagáson, mely felcsendül majd a szobába benyitó asszonyka ajkán. A pástétom a tányéron volt, mellette ott állt a palack fehér bor is, de Roubaud még nyugtalanul tekingetett szét, keresett valamit. Majd hirtelen előhúzta a zsebében felejtett két csomagot: egy kis doboz szardíniát meg a gróji sajtot.

Elütötte a felet. Roubaud fel-alá járkált, s a legkisebb neszre is a lépcsőház felé fülelt. Tétlen várakozásában, hogy a tükör elé ért, megállt, nézte magát. Nem látszott rajta a kor, bár közeledett a negyvenhez; göndör hajának égő vörössége nem vesztett a színéből. Körszakállja is sűrű volt még, és szőke, mint a napsugár. Kedvtelve nézegette közepesen magas, de izmos termetét, meg volt elégedve kissé lapos fejével, alacsony homlokával, bikanyakával, s kerek, pirosas arcával, melyet beragyogott eleven, nagy szeme. Busa szemöldöke összenőtt, s a féltékenység tüskéit tűzdelte homlokára. Minthogy tizenöt évvel fiatalabb nőt vett feleségül, gyakran nézett a tükörbe, önmaga megnyugtatóására.

Lépteket hallott, az ajtóhoz futott, s résnyire nyitotta. De csak a pályaudvari újságárus asszony jött haza a szomszéd lakásba. Erre visszafordult, s a kagylóhéj dobozt vizsgálgatta a pohárszéken. Jól ismerte ezt a dobozt, Séverine ajándékozta a dajkájának, Victoire mamának.

Ahogy meglátta az aprócska holmit, megelevenedett előtte egész házassága. Idestova három esztendeje. Roubaud, egy kocsis fia, a dél-franciaországi Plassans városában született, a katonaságtól számvevő őrmesteri ranggal szerelt le, sokáig rakodómunkás volt a mantes-i pályaudvaron, később rakodásvezető lett a barentinin; itt ismerkedett meg bálványozott feleségével is: Doinville-ből jött, hogy vonatra szálljon Berthe kisasszonnyal, Grandmorin elnök leányával. Séverine Aubry csak egy kertész kisebbik lánya volt, apja Grandmorin szolgálatában halt meg; de keresztapja és gyámja, az elnök, úgy elkényeztette - együtt járatta az édeslányával, egy intézetbe küldte őket Rouenba -, és a lányban magában is annyi természetes báj volt, hogy Roubaud sokáig csak távolról merte nézni, vágyakozva, azzal a szenvedéllyel, amellyel a kikupálódott munkás áhítja a becsesnek tartott ékszert. Ez volt életének egyetlen regénye. Szíves örömet elvette volna egy fillér hozomány nélkül is, a puszta gyönyörűségért, hogy a magáénak mondhatja; amikor végre elszánta magát, a valóság túlszárnyalta álmait: az azóta már nyugalomban levő elnök, a Nyugati Vasúti Társaság igazgatótanácsának tagja, nemcsak Séverine-t adta hozzá tízezer frankos hozománnyal, hanem őt is pártfogásába vette. Esküvője másnapján már a Le Havre-i pályaudvar főnökhelyettese lett. Nyilván mellette szólt, hogy jó hivatalnoknak ismerték, megbízható, pontos, becsületes, kissé korlátolt gondolkozású, ám fölöttébb lelkiismeretes embernek: megannyi kiváló tulajdonság, mely magyarázza kérésének haladéktalan teljesítését és gyors előlépését. Ő szívesebben hitte, hogy mindent a feleségének köszönhet. Imádta.

Mikor már a szardíniásdobozt is kinyitotta, tényleg elfogyott a türelme. Három órára beszéltek meg a találkát. Vajon hol lehet? Mert azt ugyan hiába mondja, hogy egy pár cipő és hat ing megvásárlása egy napjába kerül. S ahogy újra a tükörhöz ért, meglátta bozontos szemöldökét, a homlokát átszelő kemény vonalat. Le Havre-ban soha nem féltékenykedett, de Párizsban - úgy képzelte - ezernyi veszély, csapda, bűn leselkedik. Agyát elöntötte a vér, pályamunkásokle összerándult, mint régen, amikor a vasúti kocsikat tologatta. Visszavedlett erejétudatlan fenevaddá, képes lett volna összetörni az asszonyt elvakult dühében.

Séverine üdén, jókedvűn nyitott be az ajtón.

- Itt vagyok... Már azt hitted, elvesztem, ugye?

Sugárzó huszonöt esztendejével magasnak, karcsúnak és nagyon hajlékonynak tetszett, pedig kövérkés volt és vékony csontú. Első pillantásra nemigen mondták volna szépnek, arca hosszú volt, nagy szájában vakító fehér fogak. De a figyelmesebb szemlélőt lenyűgözte bája s különös pillantású, nagy kék szeme, tömött fekete haja. S hogy a férje - válasz helyett - csak gyanakodva nézte, azzal a jól ismert, zavaros, bizonytalan tekintettel, az asszony hozzáfűzte:

- Ó, gyalog jöttem... Képzeld, lehetetlen omnibuszt kapni. Nem akartam kocsira költeni, inkább gyalog jöttem... Nézd, hogy kimelegedtem.

- Csak nem akarod elhíttetni velem, hogy a Filléres Áruházból jössz? - csattant fel a férfi.

De az asszony gyerekes hízelkedéssel a nyakába borult, és puha, formás kis kezét a szájára tapasztotta:

- Csúf ember! Nem hallgatsz el, csúf ember! Jól tudod, hogy szeretlek.

Olyan őszinteség áradt egész lényéből, a férfi olyan ártatlannak, olyan nyíltszívűnek érezte, hogy szenvedélyesen magához ölelte. A végén mindig szertefoszlott a gyanakvása.

Séverine hozzásimult, szerette, ha becézik. A férfi elborította csókjaival, de ő nem csókolta vissza; Roubaud tompa nyugtalanságának ez is egyik forrása volt: ez a lányos közönyösség, ez a gyermeki ragaszkodás, amelyben még nem ébredt fel a szerető szenvedélye.

- Szóval kifosztottad a Fillérest?

- Ki én! Majd mindjárt elmesélem... De előbb együnk. Olyan éhes vagyok!... Ide figyelj, hoztam egy kis ajándékot. Mondd szépen: „Az én kis ajándékom.”

Az arcába nevetett, közvetlen közelből. Jobbját a zsebébe mélyesztette, valamit tartogatott benne, de még nem vette elő.

- Mondd hamar: „Az én kis ajándékom.”

A férfi jólelkűn nevetett. Végre elszánta magát.

- Az én kis ajándékom.

Bicskát vett neki, az elveszett helyett, amelyet már két hete siratott. Roubaud felkiáltott örömben, pompásnak találta az elefántcsont nyelű, villogó pengéjű szép, új zsebkést. Mindjárt ki is próbálja. Séverine elragadtatva nézte az örömét, s tréfából egy sou-t fizettetett vele, nehogy elvágja a barátságuk fonalát.

- Együnk, együnk - unszolta. - Ne, ne, kérlek, ne csukd még be az ablakot! Olyan melegem van!

Követte férjét az ablakhoz, s a vállára hajolva nézegette egy darabig a hatalmas kiterjedésű pályaudvart. A füstfelhők szétoszlottak, a nap rezes korongja lebukott a ködbe, a Róma utca házai mögé. Lent egy tolatómozdony már hozta a teljesen összeállított négy óra huszonötös mantés-i szerelvényt. Visszatolatott a peronsziget mellé az üvegcsarnokba, ahol lekapcsolták. Beljebb, a körvasút kocsiszínéből az ütközők csattanásai jelezték, hogy váratlanul újabb kocsikat kellett hozzákapcsolni a szerelvényhez. A vágánymező közepén az út porától fekete gépészével és fűtőjével, magányosan, mozdulatlanul állt egy súlyos, személyvonati mozdony, mintha kifáradt és lélegzetéből kifogyott volna, csak egyik szelepéből párázott vékonyka gőzfónál. Szabad pályára várt, hogy visszatérjen a batignolles-i fűtőházba. Vörös fény villant s hunyt ki. A mozdony nekilódult.

- De vidáman vannak ezek a kis Dauvergne lányok - jegyezte meg Roubaud, miközben eljött az ablaktól. - Hallod, hogy csépelik a zongorájukat?... Épp az imént beszéltem Henrival, tiszteltet.

- Asztalhoz, asztalhoz! - kiáltotta Séverine.

Nekiesett a szardíniának, csak úgy falta. Ó, hol van már a mantés-i reggeli! Megmámosodott, valahányszor Párizsba jött. Még lüktetett benne a kószálás öröme, még benne égett a Filléres Áruház-beli bevásárlás láza. Minden tavaszon egyszerre elköltötte télen félretett pénzét; szívesen vásárolt mindent itt, mondván, hogy megtakarítja vele az utazgatás költségeit. S míg mohón evett, ki nem fogyott a szóból. A végén, egy kissé zavartan, pironkodva kibökte, hogy több mint háromszáz frankot költött.

- A teremtésit! - képedt el Roubaud. - Jól belemásztál, főnökhelyettesné létedre!... De hiszen csak hat inget meg egy pár cipőt akartál venni, nem?

- Ó, kedvesem, páratlanul olcsó holmi, egytől egyig!... Egy csudás kis csikos selyem! Egy ízléses kalap, álomszép! Kész alsószoknyák, hímzett fodorral! És potom pénz az egész, Le Havre-ban a dupláját fizettem volna... Hazaküldik, majd meglátod!

Mit volt mit tenni, Roubaud elnevette magát, olyan csinos volt a lelkendező asszony, arcán azzal az esdeklő zavarral. Aztán meg kedves is volt ez a rögtönzött kis ebéd kettesben, a szobácskában, mely sokkal otthonosabb a vendéglőnél. Séverine rendszeren csak vizet ivott, de

most elmerengett, s oda sem figyelve kortyolgatta poharából a fehér bort. A szardíniásdoboz kiürült, a szép új késsel fölszelték a pástétomot. Élvezet volt vágni vele, olyan remek éle volt.

- És a te ügyed hogy áll, hadd hallom! - tudakolta az asszony. - Csak hagyod, hogy fecsegjek, s nem mondod, hogyan végződött a dolog az alprefektussal.

Roubaud erre részletesen elmondta, hogyan fogadta az üzletvezető. Úgy megmosták a fejét, hogy jobban se kell! Ő persze védekezett, előadta a való igazságot, hogy az a kis pukkancs alprefektus erőnek erejével kutyástul akart fölszállni az első osztályra, holott a vadászoknak és állatjaiknak a második osztály van fenntartva, előadta, hogy ebből milyen parázs vita kerekedett, s miket vagdostak egymás fejéhez. Végeredményben az üzletvezető helyeselte, hogy érvényt akart szerezni a szabályzatnak, csak azt a szörnyű kijelentést ne tette volna, amit egyébként maga sem tagadott: „Nem mindig maguk lesznek az urak!” Azzal gyanúsították, hogy köztársasági. Az 1869. évi parlamenti ülészak megnyitását kísérő viták s a közlő általános választásoktól való tompa félelem gyanakvóvá tették a kormányt. Ha Grandmorin elnök nem támogatta volna oly hathatósan, Roubaud-t minden bizonnyal el is bocsátották volna. Az elnök javaslatára még így is alá kellett írnia azt a bocsánatkérő levelet, melyet maga Grandmorin fogalmazott meg számára.

Séverine közbevágott.

- Na? Hát nem volt igazam, hogy írtam neki, s együtt felmentünk hozzá reggel, mielőtt megkaptad volna a fejmosást? Tudtam én, hogy ő kihúz a csávából.

- Hát igen - folytatta Roubaud -, téged nagyon szeret, s a Társaságnál nagy súlya van a szavának... Mondd, hát érdemes jó tisztviselőnek lenni? Ő, a dicsérettel nem fukarkodtak: nem sok bennem a kezdeményező erő, mondták, de jó magaviseletű, engedelmes, derék hivatalnok vagyok, s amit csak akarsz még! Nos, drágám! Ha nem te vagy a feleségem, és Grandmorin elnök, az irántad érzett barátságból, nem pártfogolja az ügyemet, most mehetnék a fenébe: büntetésből bedugtak volna egy kis vidéki állomásra.

Séverine, mintha magában beszélne, elmeredő tekintettel suttozta:

- Ó, az bizonyos, olyan ember ő, akinek messzire elér a keze!

Csend lett. Séverine tágra nyílt szemmel, távolba vesző tekintettel ült ott, abbahagyta az evést. Nyilván felrévedt előtte gyerekkora, melyet lenn töltött a doinville-i kastélyban, Rouentól négy mérföldnyire. Anyját nem ismerte. Tizenharmadik évében járt, amikor apja, Aubry kertész, meghalt; akkor az elnök, ki már özvegy volt, odavette őt Berthe lánya mellé, hűgának, Bonnehonnának, egy gyáros özvegyének felügyelete alatt. Ma a kastély ezé a Bonnehonnéé. A Séverine-nél két évvel idősebb Berthe nála fél évvel később ment férjhez; férje, de Lachesnaye úr, a roueni törvényszék tagja, szikár, sárga emberke. Tavaly az elnök még ugyancsak a roueni törvényszék élén állott, szűkebb hazájában, aztán - fényes pályafutás után - nyugalomba vonult. Grandmorin 1804-ben született, 1830 után helyettes ügyész lett Digne-ben, majd Fontainebleau-ban, majd Párizsban, azután ügyész Troyes-ban, főügyész helyettes a rennes-i felsőbb bíróságon, végül a roueni törvényszék elnöke. Többszörös milliomos, 1855 óta a Megyegyűlés tagja, s éppen nyugalomba vonulása napján kapta meg a becsületrend parancsnoki rózsáját. Séverine, mióta csak az eszét tudta, mindig olyannak ismerte, mint ma: zömök, kemény kötésű férfi, kora ősz haja elárulja hajdani aranyszőke színét, kurtára nyírott körszakállt hord bajusz nélkül, a szögletes arcot hideg kék szem és húsos orr teszi szigorúvá. Modora nyers, a környezete retteg tőle.

Roubaud-nak hangosan meg kellett ismételnie a kérdését:

- Mi az? Min gondolkodtál el?

Az asszony fölriadt, megrezzent, mint akit félelem lep meg és borzongat.

- Semmin.

- Miért nem eszel? Nem vagy már éhes?

- Dehogynem... Majd mindjárt meglátod.

Séverine felhörpintette a borát, majd elfogyasztotta a tányérján levő pástétomszeletet. Csak az okozott egy kis riadalmat, hogy mind megették a félfontnyi kenyeret, s egy falat nem sok, annyi sem maradt a sajthoz. Sápítózni kezdtek, majd meg nevettek, amikor mindent tűvé téve, végre fölfedeztek egy darabka száraz kenyeret Victoire mama pohárszékének a fenekén. Hiába volt nyitva az ablak, a hőség nem enyhült, s a kályha előtt ülő fiatalasszony nemigen frissült fel, még pirosabbra gyúlt, feltűzelte ez a váratlan ebéd is, s a beszélgetés ebben a szobában. Victoire mamáról Roubaud-nak megint csak Grandmorin jutott eszébe: lám, az öregasszony is milyen hálás lehet az elnöknek! Megegett lány volt, a gyermeke meghalt, így lett a dajkája Séverine-nek, aki anyja életébe került; később feleségül ment egy vasúti fűtőhöz, varrogatásból tengődött Párizsban, mert a férje mindent fölfalt; egyszer aztán összehozta a sors tejszerművel, felújították régi kapcsolatukat, s belőle is az elnök pártfogoltja lett; Grandmorin állást szerzett neki a köztisztaságnál, s ma illemhely-felvigyázó, méghozzá luxusfülkében a női oldalon, jobbat nem is kívánhat magának. A Társaság ugyan csak évi száz frankot fizet, de a bevétele csaknem ezernégyszázra rúg, nem is szólva a lakásról - erről a szobácskáról -, amihez még ingyen fűtés is jár. Egyszóval, igen kényelmes állás. És Roubaud azt számítgatta, hogy ha Pecqueux, a férj is hazaadná a kétezernyolcszáz frankját, amit a prémiumokkal együtt mint fűtő megkeres, és nem verné el az egészet a vonal két végén, akkor a házaspárnak több mint négyezer frankja lenne, a kétszerese annak, amit ő helyettes állomásfőnök létere megkeres Le Havre-ban.

- Bár az is igaz - jegyezte meg végül -, hogy nem minden nő vállalkoznék illemhely-felügyeletre. De hát egyik foglalkozás sem lebecsülendő.

Közben, hogy éhségüket elverték, már csak ímmel-ámmal eszegettek, apróra vagdalva a sajtot, hogy minél tovább tartson a lakmározás. A szavuk is meglassult.

- Igaz is - kiáltott fel Roubaud -, már akartam kérdezni... Miért adtál kosarat az elnöknek, mikor meghívott pár napra Doinville-be?

A kellemes emésztés közben fölelevenedett benne délelőtti látogatásuk a Rocher utcai palotában, a pályaudvar tözsomszédságában; ott látta magát a nagy, barátságatlan szobában, s hallotta, amint az elnök közli velük, hogy másnap megy Doinville-be, majd - hirtelen ötletnek engedve - ajánlkozik, hogy velük tart a hat-harmincas esti gyorssal, s egyúttal elviszi nevelt lányát a nővéréhez, aki már régóta szeretné látni. A fiatalasszony azonban ezernyi kibúvót talált, hogy ne kelljen vele mennie.

- Azt tudod, hogy én semmi kivetnivalót nem találtam abban a kis kiruccanásban. Nyugodtan maradhattál volna csütörtökig, addig ellettem volna nélküled... Ugyebár, szükségünk van rájuk a mi helyzetünkben. Nem okos dolog visszautasítani a kedvességüket, annál kevésbé, minthogy a vonakodásod láthatóan rosszul esett neki... Azért is unszoltalak annyira, míg meg nem rángattad a kabátom ujját. Utána már én is a szájad íze szerint beszéltem, de csak nem értettem a dolgot... Tulajdonképpen miért nem akartad?

Séverine tanácstalanul tekintett körül, majd ingerült mozdulatot tett.

- Csak nem hagylak magadra?

- Ez nem ok... Házasságunk óta, három év alatt, mégiscsak elutaztál kétszer Doinville-be, egy-egy hétre. Semmi akadály, hogy harmadszor is ellátogass.

A fiatalasszony zavara nőttön-nőtt. Elfordította a fejét.

- Nem volt hozzá kedvem, és kész! Ne kényszeríts olyasmire, amihez nincs kedvem!

Roubaud széttárta a karját, mintegy jelezve, hogy ő semmire sem kényszeríti. De azért nem hagyta annyiban a dolgot.

- Ejnye! Te valamit titkolsz... Talán Bonnehoné barátságatlanul fogadott legutóbb?

Ó, dehogya, Bonnehoné mindig igen kedvesen fogadta. Hiszen olyan kellemes a modora ennek a pompás szőke hajú, ötvenöt éves korára is szép, magas, erős asszonynak! Özvegysége óta, sőt még férje életében is, mint hírlik, gyakran volt foglalt a szíve. Doinville-ben bálványozzák, paradicsommá varázsolta a kastélyt, ahová bejáratos az egész roueni társaság, legfőképpen a bírói kar. A bíróságon ugyanis Bonnehonénak különösen sok barátja van.

- Akkor meg, valld be, Lachesnaye-ék bántak veled hidegen.

Szó ami szó, mióta Berthe férjhez ment de Lachesnaye úrhoz, már többé nem olyan hozzá, mint annak előtte. Nemigen vált javára a dolog. Szegény, jelentéktelen kis Berthe, azzal a vörös orrával! Rouenban a hölgyek nagyban magasztalják előkelő modorát. Pedig az ilyen férj, mint az övé - csúnya, durva, fősvény -, inkább a maga képére formálja az asszonyt, és csak elrontja. De Berthe igazán kifogástalanul viselkedett régi barátnőjével, Séverine tulajdonképpen semmit sem vethet a szemére.

- Akkor talán az elnök ellen van valami kifogásod?

Séverine eddig vontatottan, szenvtelen hangon válaszolgatott, de most elhagyta a béketűrés.

- Ellene? Ugyan mi jut eszedbe?

És szaggatott, ideges mondatokban hadart. Hiszen az elnököt jóformán látni sem lehet. Külön kis épületet tart fenn magának a parkban, ajtaja egy elhagyatott utcácskára nyílik. Senki nem tudja, mikor jön, mikor megy. Egyébként még a nővére sem tudja soha érkezésének pontos idejét. Barentinben szokott kocsit fogadni, éjjel hajtát Doinville-be, napokig ott tartózkodik a pavilonjában, senki sem tud róla semmit. Ő igazán nem zavarja az embert odalent!

- Csak azért mondom, mert százszor is mesélted, mennyire rettegtél tőle gyermekkorodban.

- Rettegtem! Túlozol, mint mindig... Sohasem volt jókedve, az igaz. Olyan merőn tudott nézni azzal a nagy szemével, hogy az embernek le kellett sütnie a szemét. Nem egy embert láttam, akinek zavarában elakadt a szava, olyan hatással volt rá az elnök közismert szigorúsága és okossága... Engem azonban sohasem szidott meg, mindig is éreztem, hogy irántam elnéző...

Újból meglássúdott a hangja, tekintete elrédvedt.

- Emlékszem... Mikor még kislány voltam, és a pajtásaimmal játszottam valamelyik fasorban, mindnyájan elrejtőztek, ha ő feltűnt a láthatáron, még Berthe, a tulajdon lánya is állandóan attól félt, hogy rossz fát tett a tűzre. Én azonban megvártam szép nyugodtan. Odajött, s hogy meglátott ott mosolygósan, fölemelt pofikával, megpaskolta az arcomat... Később is, amikor már tizenhat évesek voltunk, Berthe mindig engem küldött, ha valamit kérni akart tőle. Én bátran beszéltem, nem sütöttem le a szemem, ha magamon éreztem azt a veséig ható pillantását. Oda se neki! Bizonyosan tudtam, hogy minden kérésemet teljesítené!... Ó, igen, emlékszem, emlékszem! Nincs odalent a parkban egyetlen bokor, a kastélyban egyetlen folyosó, egyetlen szoba sem, melyet fel ne tudnék idézni, ha behunyom a szemem.

Elhallgatott, a szeme csukva volt; és meleg, puha arcán végigborzongott a hajdani élmények, eltitkolt élmények emléke. Úgy maradt egy darabig, a szája széle alig észrevehetően reszketett, mintha az akaratlan izomrángás fájdalmas árkot vésett volna a szája sarkába.

- Bizony, nagyon jó volt hozzád - fűzte tovább a szót Roubaud, pipára gyújtva. - Nemcsak hogy kisasszonyt nevelt belőled, de igen bölcsen gazdálkodott a filléreiddel is, és szépen kikerekítette az összeget, amikor megesküdtünk... Nem beszélve arról, hogy hagy is rád valamit, nekem elárulta.

- Igen - suttogta Séverine -, a croix-de-maufra-s-i házat, azzal a birtokkal, amelyet a vasút szel át. Néha eltöltöttünk ott egy hetet... Ó, én nemigen számítok rá, Lachesnaye-ék nyilván megdolgozzák az öreget, hogy ne hagyjon rám semmit. Jobban is örülök, ha nem kapok semmit, de semmit!

Ez utóbbi szavakat olyan hevesen ejtette ki, hogy a férje csodálkozva vette ki a pipát a szájából, s elkerekedett szemmel nézte.

- De furcsa vagy! Azt beszélük, az elnöknek milliói vannak, olyan nagy baj az, ha a nevelt lányát is beleveszi a végrendeletébe? Senki sem ütközne meg rajta, rajtunk meg nagyot lendítene.

Valami átvillant a fején, s erre elnevette magát.

- Te, talán csak nem attól félsz, hogy a lányának gondolnak?... Mert hát, tudod, borsos históriák járnak ám a mi fagyos tekintetű elnökünkről! Ha hinni lehet a mendemondáknak, még a felesége életében az összes cselédlányok megfordultak az ágyában. Szóval, nagy kakas ökelme, ma is szívesen nyúlkal a lányok szoknyája alá!... Te jóisten! Ha tényleg a lánya volnál!

Séverine föl pattant, arca lángba borult, kék tekintete rémülten verdesett súlyos, fekete hajkoronája alatt.

- A lánya! A lánya!... Nem akarom, hogy ilyesmivel tréfálg, hallod! Hát lehetek én a lánya? Hasonlítok talán rá?... Hagyjuk már ezt, beszéljünk másról. Nem akarok Doinville-be menni, mert nem akarok, mert inkább hazamegyek veled Le Havre-ba.

A férfi rábólintott, csitítgató mozdulattal. Jó, jó. Ha ilyen nagyon idegesíti a dolog. Mosolygott, sosem látta a feleségét még ilyen izgatottnak. Nyilván a fehér bor. Hogy kiengesztelje, megint kezébe vette a kést, gyönyörködött benne, gondosan megtörölgette, aztán mutatva, hogy olyan éles, mint a borotva, a körmét kezdte faricskálni.

- Már negyed öt - mormolta Séverine, a kakukkos óra előtt állva. - Még van egy-két elintéznivalóm. Nehogy lekéssük a vonatot.

Aztán, talán hogy egészen lecsillapodjék, mielőtt rendbe tenné a szobát, megint kikönyökölt az ablakba. Erre a férfi is letette a kést, letette a pipáját, otthagya az asztalt, odament az asszonyhoz, s hátulról gyöngéden átölelte. Így tartotta a karjában, állát a vállára támasztotta, fejével a fejéhez simult. Egyikük sem mozdult, nézelődtek.

Alattuk a kis tolatómozdonyok fáradhatatlanul jöttek-mentek; mint a serény és tapintatos háziasszonyok, alig hallhatóan tevékenykedtek, tompán dobogó kerekkel, halkán füttyentgetve. Az egyik elment, eltűnt az Európa-híd alatt, maga után vonszolva a kocsiszínbe a trouville-i vonat vagonjait, melyeket ott szétrendeztek. És odaát, a hídon túl, szinte súrolt egy mozdonyt, mely egyedül jött a fűtőházból, mint magányosan sétáló dáma, csillogó-villogó acél és réz alkatrészeivel, frissen és vidáman, útra készen. Megállt, két füttyentéssel szabad pályát kért a váltóórától, aki szinte azonnal továbbengedte a szerelvényéhez, mely teljesen

készen állt a távolsági csarnokban. Ez volt a négy-huszonötös dieppe-i vonat. Utasáradat tolongott, csomagokkal rakott targoncák nyikorogtak, munkások tolták be egymás után a forróvizet vaspalackokat a vagonokba. Közben a mozdony és szerkocsija tompa puffanással rátolatott az elülső poggyászkocsira, s a tolatásvezető maga szorította meg a kapcsolórúd csavarját. Batignolles felől elsötétült az ég; a házakat beburkoló hamuszürke alkonyat mintha ellepte volna a vágányok széles legyezőjét is; távolabb, az elmosódó szürkéségben egyre-másra találkoztak a peremvasút és a körvasút be- és kifutó szerelvényei. A nagy, fedett üvegcsarnokok fekete leple fölött vörhenyes füstfoszlányok szálltak a sötétbe merülő Párizs fölé.

- Ne, ne, eressz! - suttogta Séverine.

A férfi, lassan, szótlánul, mind szorosabban ölelte magához, felizgatta a karjában tartott fiatal test melege. Az asszony megrészegítette illatával, s felkorbácsolta a vágyát, ahogy a csípőjét megfeszítve, szabadulni igyekezett az öleléséből. Roubaud egyetlen mozdulattal elrántotta az ablaktól, melyet becsapott a könyökével. Szája Séverine-ére tapadt, marcangolta az ajkát, vonszolta a nőt az ágy felé.

- Ne, ne, nem vagyunk otthon - hebegte az asszony. - Nagyon kérlek, ne ebben a szobában!

Ő is valósággal ittas volt, elkábította az étel és a bor, még benne remegett a párizsi bevásárlás láza. A túlfűtött szoba, az asztal a rendetlen terítéssel, a meghitt kis ebéddel végződő, váratlan utazás: mindez felhevítette a vérének, ott borzongott a bőrén. És mégis tiltakozott, ellenkezett, lábát nekifeszítve az ágy támlájának, halálos rémülettel, melynek maga sem tudta az okát.

- Ne, ne, nem akarom.

A férfi, kivörösödve, visszahúzta két durva lapátkezét. Reszketett, képes lett volna összetörni a nőt.

- Szamár! Ki tudná meg? Megigazítjuk az ágyat.

Odahaza Le Havre-ban, ebéd után, Séverine mindig engedelmesen odaadta magát, ha Roubaud éjjeles volt. Nemigen lelte örömét benne, de boldog odaadást színlelt, hogy szerelmes ragaszkodásával kielégítse a férfi vágyát. Roubaud azért vadult meg most, mert Séverine-t olyannak érezte, mint még soha: forrónak, érzéki vágytól remegőnek. Hajának fekete fénye sötétre festette szürkés-kék szemének nyugodt tükrét, húsos szája vérvörös folt arcának szelíd oválisában. A férfi nem ismert rá. De miért vonakodik?

- Mondd, miért nem? Van időnk.

Ekkor az asszony, megmagyarázhatatlan félelmében, önmagával vívódva s nem tudván világos képet alkotni a dolgokról, mintha nem ismerné önmagát sem, fájdalmasan fölkiáltott. Erre a férfi elhallgatott.

- Nem, nem, könyörgök, eressz!... Magam sem tudom, fojtogat, ha csak rá gondolkodom... Nem lenne jó.

Mindketten az ágy szélére ültek. Roubaud végigsimította az arcát, mintha le akarná törölni róla az égető forróságot. Séverine, látva, hogy megjuhászodik, kedveskedve hozzáhajolt, s cuppanós csókot nyomott az orcájára, jelezve, hogy azért nagyon szereti. Így ültek egy darabig, szótlánul, hogy lecsillapodjanak. Roubaud megfogta a felesége bal kezét, s egy régi aranygyűrűvel játszadozott; rubinfejű aranykígyó volt az, melyet az asszony a gyűrűsujján hordott a karikagyűrűjével együtt. A férfi mindig ott látta.

- Kicsi kígyóm - szólalt meg Séverine önkéntelenül, álmodozva, azt hívén, hogy a férje a gyűrűt nézi, s parancsoló szükségét érezvén a beszédnek. - Croix-de-Maufras-ban kaptam tőle ajándékba, a tizenhatodik születésnapomra.

Roubaud meglepetten kapta föl a fejét.

- Kitől? Az elnöktől?

Hogy tekintete összeakadt a férjével, hirtelen mintha álomból ocsúdott volna. Úgy érezte, jeges borzongás dermedti meg az orcáját. Válaszolni akart, de nem találta a szót, elfulladt, mintha megbénította volna valami.

- De hiszen te mindig azt mondtad - firtatta a férje -, hogy ezt a gyűrűt anyád hagyta rád.

Ebben a pillanatban még visszaszívhatta volna a szót, mely akaratlanul kicsúszott a száján. Elég lett volna, ha nevet egyet, vagy a meggondolatlant játssza. De ő megkötötte magát, nem volt többé ura önmagának, nem tudta, mit beszél.

- Soha, kedvesem, én soha nem mondtam neked, hogy ezt a gyűrűt az anyám hagyta rám.

Roubaud is elsápadt, s kutatón nézett rá.

- Micsoda? Hogy soha nem mondtad? Ezerszer is mondtad!... Nincs abban semmi, hogy az elnök gyűrűt ajándékozott neked. Adott ő még sok egyebet is... De miért titkoltad el előlem? Miért hazudtál, s emlegetted anyádat?

- Tévedsz, kedvesem, sosem emlegettem anyámat.

Ostobaság volt ez a makacskodás. Az asszony érezte, hogy elveszett, hogy a férje a veséjébe lát, most már szívesen meghátrált volna, visszaszívta volna a szavát, de késő volt, érezte, hogy arca eltorzul, s akarata ellenére egész lényéből árad a beismerés. Az orcáján érzett hideg szétterjedt az egész arcára, ajka idegesen rángatózott. A férfi megint elvörösödött, ijesztőn, erei szinte megpattantak, megragadta az asszony csuklóját, közvetlen közelből az arcába meredt, hogy szemének halálos rémületéből olvassa ki azt, amit az szóval nem mert elmondani.

- Az istenit! - hörögte. - Az istenit!

Séverine megijedt, lehajtotta a fejét, hogy karjával elfödje arcát, mert tudta, hogy ütés következik. Az az apró, nyomorult, jelentéktelen kis tény, hogy elfelejtette, mit hazudott a gyűrűről, rövid szóváltás után napfényre hozta az igazságot. Roubaud-nak elég volt egy perc. Vad mozdulattal ledobta az ágyra, keresztbe, két ököllel verte, ahol érte, találomra. Három év alatt egy ujjal sem nyúlt hozzá, de most gyilkolta elvakultan, részegen, a lapátkezü vagontologató vadállati dühével.

- Istenit a kurvájának! Vele hált!... Vele hált!... Vele hált!...

Egyre dühödtebben hajtogatta, s mindannyiszor lesújtott az ökle, mintha bele akarná verni az asszony testébe a szót.

- Ezzel a ronccsal! Istenit a kurvájának!... Vele hált!... Vele hált!...

Fuldokolt dühében, a hang sípolva tört ki a torkán, aztán egészen elfúlt. Csak ekkor hallotta meg, hogy az asszony az ütésektől elgyöngülve egyre nemet kiált. Nem bírta másképp védekezni, tagadott, hogy a férje meg ne ölje. De ez a hangosan kiáltott szó, ez a megátalkodott tagadás végképp megvadította Roubaud-t.

- Vele háltál, valld be!

- Nem! Nem!

Újra fölemelte Séverine-t, a karjában tartotta, s nem engedte, hogy a szerencsétlen teremtés a takaróba rejtse az arcát. Kényszerítette, hogy a szemébe nézzen.

- Vele háltál, valld be!

Séverine azonban kicsúszott a kezéből, s megpróbált az ajtó felé menekülni. Roubaud egy ugrással utolérte, fölemelte az öklét, s az asztalnál egy ütéssel leterítette. Maga is melléje bukott, s belemarkolt a hajába, hogy a földhöz szögezze. Így heverték egy darabig a földön, arc arc mellett, mozdulatlanul. S az iszonyatos csendben fölhallatszott a Dauvergne lányok dalolása és kacagása; szerencsére olyan vadul verték a zongorájukat odalent, hogy az elnyomta a viaskodás zaját. Claire gyerekdalokat énekelt, Sophie teljes erőből kísérté.

- Vele háltál, valld be!

Séverine nem merte tovább tagadni, nem válaszolt.

- Vele háltál, valld be, az istenfáját, mert kitaposom a beled!

Megölné, az asszony világosan kiolvasta a tekintetéből. Estében megpillantotta az asztalon a nyitott bicskát; újra látta maga előtt a villogó pengét, már-már látta, hogy a férfi nyúl érte. Elgyávult, lemondott önmagáról, mindenről, csakhogy már vége szakadjon az egésznek.

- Hát igen, igaz, és most erressz el!

Borzalmas volt a hatás. Roubaud-t úgy csapta arcul ez a kicsikart vallomás, mint valami hihetetlen, szörnyűséges hír. Úgy érezte, elképzelni sem bírt volna ekkora gyalázatot. Megragadta az asszony fejét, s az asztal lábához verdeste. Séverine védekezett, erre megragadta, s a hajánál fogva vonszolta végig a szobán, felborogatva a székeket. Ahányszor az asszony megpróbált fölemelkedni, öklével visszataszította a földre. S mindezt lihegve, fogcsikorgatva, vad, eszelős, elkeseredett konoksággal. Az asztal, hogy eltolódott, majdnem feldöntötte a kályhát. A pohárszék sarkára hajcsomó és vér tapadt. Amikor lélegzethez jutottak, kábán, borzalommal eltelve, belefáradva az ütlegetésbe és a kapott verésbe, visszakerültek az ágyhoz, Séverine még most is a padlón fetrengett, Roubaud térdelt, s a vállát markolta. Ziháltak. Odalent tovább szólt a zene, s szállt a csengő, fiatalos kacagás.

Roubaud fölrántotta Séverine-t, s az ágy támlájának döntötte. Aztán, térden állva, az asszonyra nehezedett. Végre megjött a szava. Nem verte tovább, kérdésekkel kezdte gyötörni, leküzdhetetlen vágy kínozza, hogy megtudjon mindent.

- Úgy, szóval vele háltál, te szajha!... Mondd csak, mondd, szóval a vénemberrel háltál... És hány éves voltál, mi? Egész fiatal, egész fiatal, ugye?

Séverine hirtelen zokogásban tört ki, s a könnyek elfojtották a szavát.

- Az istenfáját! Nem mondd meg mindjárt?... Tízéves sem voltál, s már a vén disznót szórakoztattad, mi? Ezért fürösztött hát tejben-vajban, a disznóságaira! Mondd meg rögtön, az istenit neki, mert megint elkezdem!

Séverine sírt, egy szót sem bírt kinyögni, Roubaud fölemelte a kezét, s úgy pofon ütötte, hogy beleszendült a füle. Hogy nem tudott választ kicsikarni belőle, még háromszor pofon verte, folyton ismételve a kérdést.

- Hány éves voltál, mondd, te szajha, hány éves?

Minek ellenkezni? Séverine alól kicsúszott a talaj. Roubaud képes lett volna kitépni a szívét is durva munkásujjaival. És tovább folyt a vallatás, az asszony elmondott mindent, szégyenében és félelmében megsemmisülten, halkán elstutogott mondatait alig lehetett érteni. Roubaud-t marcangolta a kegyetlen féltékenység, s a felidézett képek tépte sebek mind jobban megvadították: semmi sem volt elég, egyre többet akart tudni, kényszerítette az asszonyt, hogy térjen ki a részletekre, mondjon el apróra mindent. Fülét a szerencsétlen teremtés szájára tapasztva, a kínok kínját szenvedte ettől a vallomástól, de fenyegetően fölemelt ökle minden pillanatban kész volt lesújtani, ha Séverine megakadt.

Ismét elvonult előttük a doinville-i múlt, a gyermekkor, a leányévek. A nagy park bozótjában történt? Vagy egy zezugos folyosó sötétjében, a kastélyban? Tehát az elnök már akkor szemet vetett rá, amikor kertésze halálakor magához vette, s a leányával együtt neveltette? Nyilván már akkor elkezdődött, amikor a többi kis csitri elfutott előle, ha játék közben feltűnt a láthatáron, s csak Séverine maradt ott, mosolyogva, fölemelt pofikával, míg az öreg oda nem ért, s meg nem paskolta az arcát. És később is nem azért beszélt-e olyan bátran az elnökkel, szemtől szembe, nem azért tudott-e mindent elérni nála, mert már úrnőnek érezte magát, mert ez a vén cselédtipró, aki olyan méltóságos és szigorú tudott lenni másokhoz, magához édesgette? Gyalázat! A vén disznó a nagyapát játszva hagyta, hogy a lányka csókolgassa, közben leste a fejlődését, óránként tapogatta, kóstolgatta, nem lévén türelme kivárni, míg egészen megérik!

Roubaud lihegett.

- Mondd meg már végre, hány éves voltál?

- Tizenhat és fél.

- Hazudsz!

Hazudni? Uramisten, ugyan minek? Séverine tökéletes közönnyel és halálosan kimerülve vállat vont.

- És hol történt először?

- Croix-de-Maufras-ban.

A férfi habozott egy pillanatig, ajka rángatózott, szemében zavaros, sárga fény villózott.

- És most mondd el, mit csinált veled!

Séverine nem válaszolt. Aztán, hogy a férje az öklét emelte rá:

- Úgysem hinnéd el.

- Mondd csak... Nem volt képes már semmire, igaz?

Séverine rábólintott. Igaz. Ekkor Roubaud rávetette magát erre a jelenetre, tudni akart mindent, nem riadt vissza a legdurvább szavaktól, a legocsmányabb kérdésektől sem. Séverine többé nem nyitotta szóra a száját, csak a fejével intett igent vagy nemet. Talán lecsillapodnak mind a ketten, ha mindent bevall. Ám Roubaud csak még keservesebben szenvedett ezektől a részletektől, holott az asszony enyhülésnek vélte a kínját. A normális, rendes viszony nem gyötörte volna ilyen kínzó látomásokkal. Ez az eltévelyedés azonban megrohasztott mindent, s újra és újra megforgatta testében a féltékenység mérgezett törét. Most már vége, oda az élete, mindig látni fogja ezt a förtelmes képet.

Zokogás csuklott fel a torkán.

- Jaj, az istenfáját!... Jaj, az istenfáját!... Nem, ez nem lehet igaz! Nem, ez mégiscsak sok, ez nem lehet igaz!

Aztán megrázta Séverine-t:

- Te istentelen kurva! Minek jöttél hozzám?... Tudod te, micsoda aljasság volt, hogy így becsaptál? Ülnek börtönben tolvajok, akiknek nem szárad ennyi a lelkén... Hát utáltál, nem szerettél?... Minek jöttél hozzám, mi?

Séverine tanácstalan mozdulatot tett. Mit tudja ő azt már! Örült, hogy hozzámehet, remélte, hogy a másikkal végez. Hiszen annyi mindent megtesz az ember, nem mintha akarná, hanem mert még mindig az a legokosabb. Nem, szeretni nem szerette; de azt azért nem vallotta be, hogy ilyen előzmények nélkül soha nem ment volna hozzá.

- Persze, az elnök ki akart házasítani, mi? Talált egy jámbor barmot... Ki akart házasítani, hogy aztán tovább folytassa, mi? És folytattátok, mi? A kétszeri leutazásod. Ezért vitt le, mi?

Igenlő bólintás.

- És persze, ezért hívott meg most is?... És a végtelenségig folytatódott volna a disznóság! És folytatódni is fog, hacsak én meg nem öllek!

Görcsösen vonagló keze kinyúlt, hogy megint torkon ragadja. De erre már Séverine is föllázadt.

- Látod, most igazságtalan vagy. Hiszen nem én akartam odamenni. Te küldtél, még én mérgeződtem miatta, emlékezz csak vissza... Láthatod, hogy én nem akartam. Vége volt már. Én nem akartam, soha többé nem akartam.

A férfi érezte, hogy igazat beszél, és mégsem könnyebbült meg tőle. Benne maradt a szörnyű fájdalom, a szívébe döfött tör; azt, ami Séverine és e között az ember között történt, nem lehet jóvátenni. Csak a saját tehetetlenségétől szenvedett olyan borzalmasan: hogy nem tudja meg nem törtéنتé tenni a dolgot. Nem engedte el az asszonyt, behajolt az arcába, mintha bűvös erő vonzaná, mintha azokból a kis kék erecskékből akarná kiolvasni újra a vallomását. Aztán elrévülten, látomásosan mormolta:

- Croix-de-Maufras, a vörös szobában... Ismerem, az ablak a vasútra nyílik, szemben az ágy. Ott, abban a szobában... Már értem, ezért akarja rád hagyni a házat. Megszolgáltad. Ezért őrizgette a filléreidet, s adott veled hozományt. Megérte neki... Bíró, többszörös milliomos, köztisztviselőben álló, művelt, magas állású férfi! Beleszédül az ember... Mondd, és ha ő volna az apád?

Séverine egyetlen lendülettel talpra ugrott. Félrelökte Roubaud-t, elképzelhetetlen volt, hogy ebből a gyöngéből, elkínzott testből hogyan telik ki ennyi erő. Felháborodva tiltakozott.

- Nem, nem, azt már nem! Mindent, amit csak akarsz még. Verj meg, ölj meg!... Csak ezt ne mondd! Hazugság!

Roubaud fogta a fél kezét.

- Sejtesz valamit? Biztosan te is ettől félsz, azért indulsz fel így.

S ahogy Séverine kiszabadította a kezét, Roubaud megérezte az ujján a gyűrűt, az ottfelejtett rubinfejű kígyócskát. Letépte róla, és sarkával összetiporta a padlón újabb dührohamában. Aztán némán, elkeseredve róni kezdte a szobát föl s alá. Séverine az ágy szélén ült, és nézte tágra meredt szemmel. Félelmetes csönd lett.

Roubaud dühe semmit nem csillapodott. Mihelyt elült egy kissé, újból föltámadt, akár a részegség, kétakkora hullámokat verve, s magával ragadta szédítő mélységekbe. Nem volt többé ura önmagának, az űrben csapkodott, vad szélrohamok sodorták magukkal, tehetetlenül sodródott, majd meg visszazuhant, s egyetlen vágya volt csupán: elhallgattatni a lelkében üvöltöző fenevadat. Fizikai szükséglet volt ez, parancsoló, mint a bosszúszomj, máris gyötörte a testét, s addig nem fogja nyugton hagyni, míg ki nem elégül.

Csak róttá a szobát, két öklével verte a halántékát, s szorongva nyöszörögte:

- Mitévő legyek?

Mivel rögtön nem ölte meg, most már nem fogja megölni. Dühét még tetézte, hogy gyáván meghagyta az életét, mert hiszen gyávaságból nem fojtotta meg, mert még mindig ragaszkodik ehhez az utolsó kurvához. Pedig így nem tarthatja magánál. Akkor hát zavarja el hazulról, dobja ki az utcára, hogy többé soha viszont ne lássa? A kínszenvedés újabb hulláma ragadta magával, szörnyű émelygés lett úrrá rajta, mert érezte, hogy ezt sem fogja megtenni. De hát mitévő legyen végül is? Nincs más hátra: belenyugszik a szörnyű valóságba, hazaviszi az asszonyt Le Havre-ba, s ott tovább él vele nyugodtan, mintha mi sem történt volna. Nem, ezt nem! Inkább a halál, mindkettőjük halála, itt, nyomban! Végső szorultságában feljajdult eszelősen:

- Mitévő legyek?

Séverine, az ágyon ülve, le nem vette róla tágra nyitott szemét. Férje iránt érzett nyugodt, baráti szeretetét szánakozásra indította az, hogy ilyen mérhetetlenül szenved. A durvaságot, a verést már rég megbocsátotta, de ez a vad őrjöngés annyira meglepte, hogy még most sem tért magához. Ez az engedékeny, készséges teremtés, aki már fiatal lány korában engedett egy aggastyán vágyainak, később meg hagyta, hogy megházasítsák, pusztán mert rendben akarta tudni a dolgait, egyszerűen nem fogta fel a féltékenységnek ezt az őrjöngő rohamát, még hozzá elmúlt vétkek miatt, melyeket már különben is megbánt; nem voltak rossz hajlamai, érzékei nem ébredtek még föl, szelíd, lányos féltudatlanságában szűzies maradt a történetek ellenére is, s most úgy nézte férjének szaladgálását, szilaj hadonászását, mintha egy farkast, egy idegen fajtájú élőlényt bámult volna meg. Mi rejtőzhet benne? Különösen az rémítette meg, hogy megtapasztalta benne a fékevesztett, megdühödött, harapásra kész fenevadat, melyet tompa kurrogásaiból az elmúlt három év alatt is gyanított már. Mit mondjon neki, hogy elhárítsa a végzetes bajt?

Roubaud minden fordulónál elhaladt az ágy mellett, Séverine előtt. Az asszony megvárta, míg odaér, aztán nekifohászkozott:

- Kedvesem, hallgass rám...

De az rá se hederített, úgy ért a szoba túlsó végébe, mint a vihar sodorta szalmaszál.

- Mitévő legyek? Mitévő legyek?

Végül Séverine megragadta a csuklóját, s úgy tartotta vissza egy darabig.

- Kedvesem, ide figyelj, mondom, hogy én utasítottam vissza a meghívást... Sosem tértem volna többé vissza oda, soha, soha! Csak téged szeretlek.

Kedveskedve magához vonta, csókra kínálta az ajkát. De Roubaud, aki melléje rogyott, most borzadva taszította el magától.

- Most akarnád, te szajha?... Az előbb még nem akartad, akkor nem kellettem... Most már akarnád, hogy újra megkaparints, mi? Az a férfi, akit így megfognak, jól fogva van... Megégetne, ha lefeküdnék veled! Igenis, érzem, méregként égetné a vérem!

Megrázkódott. Tűzlángként perzselte ölekezésük gondolata s az ágyra bukó testük képe. És ekkor, testének homályos sötétjében, bemocskolt, megsebzett vágyának mélyén hirtelen felrémlt a kikerülhetetlen halál.

- Hogy bele ne dögöljek, ha lefekszem veled, tudd meg, előbb kinyírom a másikat... Kinyírom, kinyírom!

Fölemelte a hangját, hajtogatta a szót, állva, fölmagasodva, mintha e szó hirtelen elhatározásra bírta s megnyugtatta volna. Nem szólt többet, lassan az asztalhoz ment, nézte a fényes pengéjű, nyitott kést. Gépies mozdulattal becsukta, zsebre tette. Aztán leeresztett kézzel, távolba vesző tekintettel csak állt mozdulatlanul, töprengve. A felmerülő akadályok két mély redőt véstek a homlokára. Hogy kigondoljon valamit, újra az ablakhoz ment, kinyitotta, kikönyökölt, arcát fürdetve a hűvös alkonyi szellőben. Háta mögött a felesége is fölkel, újból elfogta a rettegés; kérdezni nem merte, csak próbálta kitalálni, mit forgathat a kemény koponyájában; várt, s állt ő is szemben a nagy éggel.

A lehulló alkonyatban feketén rajzolódott ki a távoli házak körvonala, s a pályaudvar hatalmas térsége lilás ködökkel telítődött. A mély árok, kivált Batignolles felé, mintha hamu alá temetkezett volna; az Európa-híd vasgerendái lassan elmosódtak. Párizs felé a kihunyó nap utolsó sugarai halványan csillogtak a fedett nagycsarnokok üvegtetőin, míg alattuk megsűrűsödött a homály. Aprócska fények lobbantak föl, a peronokon már gyújtogatták a gázlámpákat. Nagy fehér fényesség látszott arra, a dieppe-i mozdony lámpája. A vonat zsúfolva volt, a vagonok ajtóit már becsukták, csak a helyettes főfelügyelő indítójelére vártak. Közben valami zavar támadt, a váltóház vörös jelzése tilosat mutatott, mialatt egy kis mozdony a vagonokat szedte össze, amelyek egy rosszul végrehajtott intézkedés következtében a pályán maradtak. A szerelvények szünet nélkül gördültek a sűrűsödő homályban, a sínek kibogozhatatlan hálózatán, a mellékvágányokon vesztegelő mozdulatlan vagonosorok mellett. Az egyik Argenteuil-be ment, a másik Saint-Germainbe; Cherbourg felől egy nagyon hosszú szerelvény érkezett. A jelzések, a füttyök, a kürtölések megszaporoztak; sorra villantak fel minden irányból a vörös, a zöld, a sárga, a fehér fények; minden összemosódott a szürkületben, rémlett, mintha mindjárt összetörne minden, amint azzal az egyforma, lágy, kígyózó, bizonytalan mozgással gördül tova, súrlódik, tűnik el az alkony mélyén. De közben kialudt a váltóház vörös fénye, a dieppe-i vonat sípolt, megindult. A sápadt égből nagy cseppekben hullani kezdett az eső. Az éjszaka nagyon nedvesnek ígérkezett.

Roubaud hátrafordult, arckifejezése áthatolhatatlan volt és konok, mintha a leszálló est árnyékba burkolta volna. Elhatározta magát, terve készen volt. A halódó napvilágnál a kakukkos órára nézett, s fennhangon megszólalt:

- Öt óra húsz.

Maga is elcsodálkozott: egy óra, alig egy óra, és mennyi minden történt! Úgy érezte, mintha már hetek óta marnák itt egymást.

- Öt óra húsz, van még időnk.

Séverine nem mert kérdezősködni, de még mindig aggódó tekintettel figyelte. Látta, hogy a szekrényben kutat, papírt, kis tintásüveget, tollat vesz elő.

- Tessék! Írjál!

- Ugyan kinek?

- Neki... Ül le.

S hogy az asszony ösztönösen elhúzódott a széktől, bár még nem sejtette, mit kíván tőle a férje, Roubaud odahúzta s leültette az asztalhoz, de olyan keményen, hogy ott is maradt.

- Írjad!... „Utazzék a ma esti hat-harmincas gyorssal, és csak Rouenban mutatkozzék.”

Séverine fogta a tollat, de a keze remegett, félelme nőttön-nőtt a két egyszerű sorból eléje meredő ismeretlen láttán. Annyira fölbátorodott, hogy feltekintve, könyörögni kezdett:

- Kedvesem, mit akarsz tenni?... Kérlek, magyarázd meg...

A férfi megismételte fennhangon, kérlelhetetlenül:

- Írjad! Írjad!

Aztán, szemét a szemébe kapcsolva, harag nélkül, nem gorombán, de olyan konok elszántsággal, hogy az asszony úgy érezte, összetörik, megsemmisül alatta, így folytatta:

- Hogy mit teszek, majd meglátod... És tudd meg, amit teszek, azt te is velem fogod tenni, így akarom... Így legalább együtt maradunk, lesz, ami összekössön.

Séverine megijedt, megint visszahőkölt.

- Nem, nem, tudni akarom... Nem írok addig, amíg nem tudom...

Roubaud nem szólt rá semmit, csak megfogta a kezét, törékeny kis gyerekkezét, s vasmarkába szorítva nyomta összebb-összebb, mint a satu, majdnem összemorzsolta. Így préselte belé az akaratát a testébe, fájdalommal. Séverine felsikoltott, minden összeomlott benne, megadta magát. Nem tudta mit tesz, szelíd engedékenységében, de nem tehetett mást: engedelmeskedett. Szerelemnek eszköze, halálnak eszköze.

- Írjad! Írjad!

És ő írt szegény elgyötört kezével, kinnal-keservvel.

- Jól van, ez szép tőled - mondta Roubaud, miután megkapta a levelet. - Most pedig csinálj rendet, rakodj össze... Majd érteid jövök.

Teljesen nyugodt volt. Nyakkendőjét újból megkötötte a tükörben, fogta a kalapját, s elment. Séverine hallotta, hogy kétszer ráfordítja a kulcsot és lehúzza. Rohamosan sötétedett. Az asszony ült még egy ideig a külső zajokra figyelve. A szomszéd újságárusnőtől szakadatlan tompa nyüszítés hallatszott ki: nyilván bent felejtettek egy kiskutyát. Odalent, Dauvergne-éknál elhallgatott a zongora. Vidáman csörömpöltek a fazekak, tányérok. A két házikisasszony most a konyhán sürgölődött, Claire birkaragut készített, Sophie salátát tisztított. Séverine lesújtva hallgatta nevetgélésüket a leszálló est iszonyatos sivárságában.

Hat óra tizenötök az Európa-híd felől befutott a Le Havre-i gyors mozdonya, rátolatott a szerelvényre, hozzákapcsolták. A nagy torlódás miatt a vonat már nem fért be a távolsági csarnokba. A szabad ég alatt várakozott a peronsziget mellett, mely hosszú, keskeny mólóként nyúlt el az éjfékete ég homályában, s csupán egy pár pislá gázlámpa világította meg: egymás mögé sorakozó, füstölgő csillagok. Az előbb állt el az eső, a hatalmas, nyitott térséget most fagyos nyirkosság lengte be, melyet a Róma utca házainak halványan pislákoló fényeiig terjesztett ki a köd. Mérhetetlen nagy és szomorú volt ez a nedvességtől csepegő táj: itt-ott elszórtan egy-egy vérvörös fény, felismerhetetlen, sötét tömegek, magányos mozdonyok és

vagonok, kocsiszíni vágányokon szunnyadó vonatcsonkok; az árnyéktó mélyéről zajok szálltak fel: óriás lihegések, lázas fűjtatások, füttyök, oly élesek, mint a megerőszkolt nők sikolya, távolról felbúgó, panaszos kürtölések, elvegyülve a szomszédos utcák dübörgésével. Hangos vezényszavak hallatszottak, újabb kocsit kellett rákapcsolni. A gyors mozdonya mozdatlanul állt, szelepén sisteregve lövellt ki a gőz, fölszállt a feketeségbe, apró pamacsokra foszlott, fehér könnyekkel hintve meg az égre feszülő mérhetetlen gyászt.

Hat óra huszonötkor megjelent Roubaud és Séverine. Az asszony átadta a kulcsot Victoire anyónak, amint eljöttek a várótermek melletti illemhelyek előtt; Roubaud siettette, mint afféle férj, akinek sürgős a dolga, de a felesége késlelteti; türelmetlen volt és indulatos, kalapját a feje búbjára tolta; az asszony arcát sűrű fátyol fődte, tétován lépkedett, mint aki halálosan fáradt. Utasok áradata lepte el a peront, ők is közéjük vegyültek, végimentek a kocsik során, üres első osztályú szakaszt keresve. A járda benépesült, hordárok tölték csomaghordó targoncájukat az elülső poggyászkocsihoz, a felügyelő éppen egy népes család elhelyezésével bajlódott, a helyettes főfelügyelő jelzőlámpással a kezében a csatlakozásokat vizsgálta, hogy elég szorosak-e. Roubaud végre talált egy üres szakaszt, s éppen fel akarta segíteni Séverine-t, amikor Vandorpe, az állomásfőnök meglátta; Vandorpe és Dauvergne, a távolsági forgalom főnök-helyettese, hátratett kézzel sétálgatott egy pótkocsi csatolását figyelve. Üdvözölték egymást, megálltak beszélgetni.

Először az alprefektus-ügy került szóba, mely közmegeledésre intéződött el. Majd egy reggeli balesetről beszélgettek, melyet Le Havre-ből táviratoztak meg: a Lison nevű mozdony-nak, mely csütörtökön és szombaton a hat-harmincas gyorsal szokott járni, eltörött a csatlórúdja, éppen amikor befutott a pályaudvarra; a javítás most két napig feltartóztatja Jacques Lantier gépészt, Roubaud földijét, és Pecqueux fűtőt, Victoire mama férjét. Séverine a szakasz ajtaja előtt álldogált, várt, nem szállt még föl; a férje roppant jókedvűen beszélgetett az urakkal, hangosan nevetgélve. A szerelvény hirtelen megrázkódott, s hátrált pár métert: a mozdony rátolta az első kocsikat az imént odakapcsolt 293-as számú vagonra, melyben a foglalt szakasz volt. Dauvergne fia, Henri - főkalauz a vonaton -, fölismerve Séverine-t a fátyol alatt, elrántotta az asszonyt, nehogy a nyitott fülkeajtó megüsse; aztán, bocsánatkérő mosollyal, nagyon készségesen elmondta, hogy a szakasz a Társaság egy igazgatósági tagjának van fenntartva, aki a vonat indulása előtt félórával jelentette be a szándékát. Séverine, minden ok nélkül, idegesen föl kacagott, Henri pedig sietett a szolgálati helyére, s elbűvölve vett búcsút az asszonytól, mert már gyakran gondolt rá, hogy milyen pompás szerető válnék belőle.

Az óra hat óra huszonhét percet mutatott. Még három perc. Roubaud, aki az állomásfőnökkel beszélgetve messziről figyelte a várótermeket, hirtelen elbúcsúzott, és visszament Séverine-hez. De a vagon eltolódott, pár lépést kellett még menniük az üres fülkéig; Roubaud megfordult, s noszogatni kezdte, majd föltuszkolta a feleségét, míg az szorongó engedelmességében ösztönösen visszapillantott, hogy lássa, mi történik a háta mögött. Egy megkéssett utas érkezett, csak takaró volt a karján, bő kék lebernyegének széles gallérját föltúrta, kerek kalapját mélyen a szemébe húzta, úgyhogy az arcából az imbolygó gázvilágításnál csak fehér szakállának a hegye látszott. Vandorpe és Dauvergne elébe siettek, bár az utas nyilvánvalóan nem óhajtotta, hogy észrevegyék. Követték, de csak három vagonnal arrább köszöntötte őket, a különszakasz előtt, ahová sietve beszállt. Ő volt az. Séverine reszketve roskadt le az ülésre. Férje vadul megszorította a karját, mintegy jelezve, hogy végleg hatalmában tartja, ujjongva, biztos lévén benne, hogy most már végrehajtja a tervét.

Egy perc múlva fél. Egy rikkancs csökönyösen kínálgatta az esti lapokat, pár utas sétálgatott még a peronon cigarettázva. Aztán mindenki fölszállt: hallatszott, hogy a vonat két végéről közelednek a felügyelők, és becsukják az ajtókat. Roubaud kellemetlenül volt meglepve, amikor az üresnek hitt fülkében sötét alakot vett észre: gyászoló asszony lehetett, némán, mozdulatlanul gubbasztott a sarokban; de akkor már tényleg dühbe gurult, amikor az ajtó újra kinyílt, és a felügyelő betuszkolt egy házaspárt - egy kövér férfit s egy kövér asszonyt -, akik elfulladva rogytak le az ülésre. Mindjárt indulnak. Megint sűrűn szitált az eső, elárasztva a hatalmas, homályos térséget, ahol szüntelenül jöttek-mentek a vonatok, csak kivilágított ablakaik látszottak, keskeny üvegtáblák elsuhanó sora. Zöld lámpák gyúltak ki, lámpások fénye imbolygott a földön. Seholy semmi, csak a határtalan feketeség, melyben csupán a sápadt gázfénnyel megvilágított távolsági csarnokok látszottak. Minden alámerült, a zajok is eltompultak, csak a mozdony dohogása hallatszott, a nyitott szelepeken át fehér gőz tört elő kavarogva. Felhő szállt föl, szétterült, mint egy kísérteties halotti lepel, fekete füstgomolyagok vegyültek bele, nem tudni, honnét. Az égbolt még jobban elfeketült, koromfelleg szállt az éjszakai fényekben úszó Párizs felé.

A helyettes főfelügyelő ekkor fölemelte a lámpását, hogy a gépész kérjen szabad pályát. Két füttyentés hallatszott, és távolabb, a váltóháznál kihunyt a vörös fény, majd fehér villant föl. A szerkocsi ajtajában álló főkalauz figyelte az indító jelzést, hogy továbbadja. A gépész hosszút sípolt megint, kinyitotta a szabályozót, megindította a mozdonyt. Elindultak. Először alig lehetett érzékelni a mozgást, aztán nekilendült a vonat. Elhaladt az Európa-híd alatt, befutott a batignolles-i alagútba. Csak a három hátsó lámpája látszott, mint nyitott, vérző sebek alkotta vörös háromszög. Pár másodpercig még szemmel lehetett kísérni az este borzongós sötétjében. Aztán tovarobogott, és többé semmi sem tartóztathatja fel a teljes gőzzel száguldó vonatot. Eltűnt.

A croix-de-maufras-i kertben, melyet a vasútvonal szel ketté, a ház egy kissé rézsútosan épült, olyan közel a vágányokhoz, hogy minden arra haladó vonat megrázkódtatja; ha csak egyszer is arra utazott valaki, emlékezetébe vésődik ez a ház; a sebesen tovarobogó vonat utasai tudják ugyan, hogy itt áll ezen a helyen, de egyebet sem tudnak róla, mert mindig zárva van, mintha a lakói elmenekültek volna, s a szürke zsalugátéereket zöldre mosták a nyugati esők. Körös-körül pusztaság, s a ház szinte még növeli az eldugott zug elhagyatottságát; mérföldnyire nem találni itt egy teremtetett lelket se.

Csak a sorompóór háza árválkodik ottan, a vasutat keresztező út hajlatában; az út egyébként az öt kilométerre fekvő Doinville-be visz. A repedezett falú, mohos tetejű, alacsony viskó roskadozik a sivár nyomorúság súlya alatt a körülötte elterülő, élő sövényvel elkerített veteményeskertben, ahol a házzal egymagasságú öreg kút áll. A vasúti átjáró Malaunay és Barentin állomások között van, éppen középpütt, négy kilométernyire innen is, túlról is. Az átjárót különben alig használják, a félig elkorhadt, rozoga sorompó csak az erdőben fél mérföldnyire levő bécourt-i kőfejtő szekereseinek nyílik fel néhanapján. Elképzelni sem lehet ennél elhagyatottabb, néptelenebb helyet: Malaunay felé a hosszú alagút vág el minden utat, Barentinnel pedig mindössze a vágányokat kísérő, gondozatlan gyalogösvény biztosítja az összeköttetést. Nem is igen vetődik senki emberfia erre a vidékre.

Eznap este, napszálltakor a nagyon enyhe, borús időben egy utas szaporázta a lépést a croix-de-maufras-i gyalogösvényen, Barentinnél szállt le a Le Havre-i vonatról. A táj völgyek és dombhátak szakadatlan láncolata, a dimbes-dombos vidéken hol töltéseken, hol bevágásokban halad a vasút. A pálya két oldalán a szüntelenül hullámzó szint, a kapaszkodók és lejtők roppantul megnehezítik a járást. Még ez is fokozza a nagy elhagyatottság érzetét; a sovány, szikes földek parlagon hevernek; a halmokat törpe erdők koszorúzzák, a szűk völgyekben patakok csörgedeznek árnyas füzek alatt. Másutt a krétás dombok tökéletesen csupaszok, sivár domboldalok sorjáznak halálos, néma csendben. De a fiatal, erőteljes utas meggyorsította lépteit, mintha csak menekülni akarna az elhagyatott vidékre hulló csendes alkonyat szomorúsága elől.

A sorompóór kertjében egy lány vizet húzott a kútból; tizenyolc esztendő, erős, szőke lány volt, szája húsos, nagy szeme zöldes, alacsony homlokára sűrű hajkorona borult. Csinosnak éppen nem volt mondható, széles csípője volt, izmos, fiús karja. Amint észrevette az ösvényen közeledő utast, elengedte a vödröt, s odafutott az élő sövényt elzáró rácsos kapuhoz.

- Hahó, Jacques! - kiáltotta.

Az fölpillantott. Huszonhat éves, szintén jól megtermett, sötétbarna hajú, jóképű fiatalember volt, csak az előreugró állkapocs csúfította el szabályos vonású, kerek arcát. Sűrű, göndör haja és tömött, fekete bajusza még jobban kiemelte arcának sápadtságát. Simára borotvált, finom arcbőréről úrnak mondták volna, ha másutt nem árulkodnak mesterségének eltüntethetetlen nyomai: olajfoltok sárgították egyébként kicsi és karcsú gépészkeztét.

- Jó estét, Flore - mondta egyszerűen.

De aranyettyekkel meghintett, nagy fekete szemét egyszerre mintha vörhenyes pára lepte és homályosította volna el. Szemhéja verdesett, pillantása ide-oda ugrált, hirtelen zavar lett úrrá rajta, mely fájdalmas rosszuléti fokozódott. Egész teste ösztönös menekülést fejezett ki.

A lány merőn figyelte, s jól látta azt az önkéntelen reszketést, melyet a fiú megpróbált leküzdeni, valahányszor nő közelébe került. A lány láthatólag elkomolyodott, és el is szomorodott. A fiú, hogy zavarát leplezze, megkérdezte tőle, otthon van-e az édesanyja, ám bár tudta, hogy a beteg asszony nem mozdulhat ki a házból; a lány fejbólintással válaszolt, s odább húzódott, hogy a fiú beléphessen, anélkül hogy hozzáérne; aztán egyenes, büszke tartással, szótlanul visszament a kúthoz.

Jacques gyors léptekkel átvágott a szűk kertecskén, és belépett a házba. Ott, az első helyiségnek, az étkezésre és lakásra szolgáló tágas konyhának a közepén egyedül ült Phasie néni - így hívta Jacques már kicsi kora óta - az asztal mellett egy szalmaszéken, s a lába öreg kendőbe volt csavarva. A néni Lantier lány volt, Jacques apjának unokahúga, Jacques-nak keresztanyja; annak idején szárnya alá vette a hatesztendő fiúcskát, amikor annak apja és anyja Párizsba szökött, odahagyva Plassans-t, ahol a fiú azután kijárta az ipariskolát. Jacques mindig hálás szívvel gondolt nényjére, gyakran mondogatta, hogy neki köszönheti, ha vitte valamire az életben. Mikor már első osztályú mozdonyvezető volt a Nyugati Vasúti Társaságnál, az Orléans-i Vasutaknál töltött két esztendő leteltével, itt látta viszont nagynénjét, aki másodszor egy Misard nevű sorompóórhöz ment feleségül, és az első házasságából való két lányával ide számúzta magát, ebbe az isten háta mögötti Croix-de-Maufras-ba. Bár alig volt negyvenöt éves, az egykor oly büszke, erős, szép Phasie néni ma hatvannak látszott, annyira lesoványodott, megsárgult és szüntelenül reszketett.

Örömeiben felkiáltott.

- Nahát! Te vagy az, Jacques!... Ó, én nagy fiam, micsoda meglepetés!

A fiú arcon csókolta, s elmondta, hogy váratlanul két nap kényszerszabadsághoz jutott: mozdonyának, a Lisonnak, ma reggel Le Havre-ba érkezésekor eltörött a csatlórúdja, s mivel a javítás huszonnégy óránál tovább tart, ő csak másnap este lép újból szolgálatba, a hatnegyvenes gyorsan. Gondolta, eljön a nagynénjét köszönteni. Itt alszik, s csak a reggeli hét-huszonhatos vonattal indul vissza Barentinből. És keze közé fogta a néni szegény, fonnyadt kezét, mondván, hogy mennyire aggasztotta az utolsó levele.

- Hát bizony, fiacskám, nem megy már a kocsis, sehogy se megy már... Milyen kedves tőled, megérezted, mennyire vágyódom utánad! De tudom, hogy nagyon el vagy foglalva, nem mertelek hívni. És most mégis itt vagy, és én olyan, de olyan boldog vagyok!

Elhallgatott, és félénken kitekintett az ablakon. Az alkonyatban látni lehetett a pálya túloldalán a férjét, Misard-t, a vasúti őrbódében; afféle deszkakunyhó volt ez, minden öt-hat kilométeren látni ilyen, távíróösszeköttetéssel is rendelkeznek, hogy a vonatok zavartalan közlekedését biztosítsák. Phasie néni és később Flore a sorompót kezelte, Misard pedig előlépett pályaórré.

A néni lehalkította a hangját, remegve, mintha a férje meghallhatná.

- Nagyon félek, hogy megmérgezem.

Jacques meglepetten rezzent össze erre a bizalmas közlésre, és ő is az ablak felé pillantott, s a tekintete megint olyan furcsán elborult, elfutotta az a vörhenyes pára, elhomályosítva aranyos fényű, fekete csillogását.

- Ugyan, Phasie néni, micsoda gondolat! - motyogta. - Hiszen olyan csöndesnek és véznának látszik.

Vonat haladt át Le Havre felé, és Misard előjött a bódéjából, hogy lezárja mögötte a pályát. Míg húzta föl a jelzőkart, vörösre váltva a jelzőt, Jacques figyelte. Satnya kis emberke volt, ritkás haja és szakálla szeszínű, arca beesett, vértelen. S hozzá még hallgatag, visszahúzódo, békés természetű, feletteseivel alázatoskodó. De már vissza is ment a deszkabódéba, hogy bejegyezze az áthaladás időpontját, s megnyomja a két elektromos gombot, az egyik az előző őrháznak adta le a szabad jelzést, a másik a következő őrháznak jelezte a vonatot.

- Jaj, te nem ismered ám! - folytatta Phasie néni. - Hidd el, valami undoksággal étet. Hiszen én olyan erős voltam, valamikor fölfaltam volna szőröstül-bőröstül, ma pedig ez a tökmag, ez a senkiházi, ez fal föl engem!

Kitört belőle az elfojtott harag, kiöntötte a szívét, boldogan, hogy végre hallgatóságra talált. Hová tette az eszét, amikor újból férjhez ment, méghozzá egy ilyen alamuszihoz, ilyen ágrólszakadthoz, ilyen fősvényhez, ő, aki idősebb öt esztendővel, és két lánya is volt már, hat- és nyolcévesek! Idestova tíz esztendeje, hogy ezt az ostobaságot elkövette, de nem múlt el év, hogy meg ne bánta volna: itt él a nyomorúságban, számkivetve, ebben a hideg északi fészekben, majd megveszi az isten hidege, halálra unja magát, nincs kivel eltereferélni egy kicsit, még szomszédasszonya sincsen! A férje pályamunkás volt valamikor, s most ezer-kétszáz frankot keres mint pályaőr; ő maga eleinte ötven frankot kapott a sorompóért, melyet ma Flore kezel; tessék, ez a jelene és ez a jövője, nincs semmi remény, csak egy a bizonyos: itt kell élni és megdőglenni ebben a lyukban, ezer mérföldre minden élőlénytől. Azt azonban elhallgatta, hogy közbe-közbe - még a betegsége előtt - akadtak vigasztalói is, míg a férje kinn dolgozott a pályán, s ő egyedül őrizte a sorompót a lányaival; mert akkoriban szép asszony hírében állt Rouentól Le Havre-ig az egész vonalon, és a pályavizsgáló ellenőrök be-betértek hozzá, arra járóban; sőt, még össze is vesztek rajta, mert más szolgálati ágak felügyelői is állandóan kiszálláson voltak, hogy megkettőzzék az ellenőrzést. A férj nem sok vizet zavart, mindenki előtt meghunyászkodott, úgy osont ki az ajtón, mint az árnyék, jött-ment mit sem látón. Ám a multságoknak vége szakadt, és az asszony itt maradt hetekre, hónapokra a székéhez szögezve a magányban, és érezte, mint apad el az életeréje óráról órára.

- Hidd meg - fejezte be sirámain -, feni rám a fogát, és egyszer még elbánik velem ez a fikarc ember.

Csöngőszó berrent, s erre megint kipillantott, ugyanazzal az ijedt tekintettel. Az előző őrház vonatot jelzett Misard-nak Párizs felé; az őrbódé ablaka előtt álló jelzőkészülék túje a közölt irányba fordult. Misard kikapcsolta a csöngőt, kiment, hogy két kürtöléssel jelezze a vonatot. Flore ugyanakkor leeresztette a sorompót, majd megállt, egyenesen tartva a börtökba csavart zászlót. A kanyar még eltakarta a gyorsvonatot, de már hallatszott egyre erősödő dübörgése. Aztán elsüvített, villámsebesen, megrázva, elsodrással fenyegetve az alacsony viskót, viharos szelet kavarva a levegőben. Flore már vissza is tért a zöldségeihez; Misard pedig lezárta a pályát a vonat mögött, majd megnyitotta a vonalat elöl, lecsapva a jelzőkart, eloltotta a vörös lámpát, mivel az újabb csöngőszó s a másik mutató mozgása jelezte, hogy az öt perce elhaladt vonat elhagyta a következő őrbódét. Utána megint bement, leadta a jelzést a két őrháznak, bejegyezte az áthaladás időpontját, tovább várt. Állandóan ugyanaz a munka, tizenkét óra hosszat, itt élt, itt evett, el nem olvasott volna egy sor írást sem, talán egy fia gondolat sem fogant meg a ferde koponyájában.

Jacques, aki annak idején sokat csipkelődött Phasie nénival, hogy olyan mohón fogyasztja a pályavizsgálókat, nem tudott elfojtani egy mosolyt:

- Talán féltékeny.

Phasie néni csak a vállát vonogatta, szánakozva, míg szegény, fakó szemében önkéntelenül is dévaj jókedv csillant meg.

- Ó, szegény fiacskám, miket nem beszélsz!... Ő és a féltékenység! Bánta is ő, mit csinállok, csak pénzébe ne kerüljön!

Megint rájött a remegés.

- Nem, nem, evvel nem törődött. Ő csak a pénzzel törődik... Tudod, pont azon különböztünk össze, hogy tavaly nem voltam hajlandó odaadni neki a papától örökölt ezer frankot. Akkor úgy megfenyegetett, hogy belebetegedtem, az hozta rám a bajt... És azóta nem tudok lábra állni, igen, éppen azóta.

A fiatalember megértette, de azt gondolván, hogy a nénijét csak beteges rémképek gyöttrik, megpróbált a lelkére beszélni. Ám az csökönyszerűen ingatta a fejét, mint aki tudja, amit tud. Végül a fiú így szólt:

- Hisz ennél mi sem egyszerűbb! Ha azt akarja, hogy vége legyen a dolognak, adja neki oda az ezer frankját!

A néni roppant erőfeszítéssel talpra állt, s felháborodva, hevesen kiabálta:

- Az ezer frankomat?... Soha! Inkább beledöglöm!... Ó, el van az rejtve, jó helyen van! Tűvé teheti az egész házat, fogadok, hogy nem találja meg... Pedig minden zugot kikutatott a beste lelke! Hallottam, ahogy éjszakánként kopogtatja a falakat. Keresd csak, keresd! Már a pusztaság gyönyörűsége, hogy látom a megnyúlt képét, már az erőt önt belém... Majd meglátjuk, ki hátrál meg, ő-e vagy én. De most már vigyázok magamra, semmit nem eszem meg, amihez hozzányúl. Ha meg felfordulok, nahát, akkor sem kaparintja meg az ezer frankomat. Inkább magammal viszem a másvilágra!

Kimerülten visszazuhant a székre, újabb kúrtharsanás ijesztette meg. Misard ott állt az őrbódé ajtajában, s most Le Havre felé jelzett vonatot. A néni - bár makacsul fejébe vette, hogy oda nem adja az örökséget - titokban egyre jobban félt a férjétől, úgy félt tőle, mint az óriás a testében rágódó féregtől. És a távolból felhangzott a jelzett vonat - a tizenkét óra negyvenötös párizsi személy - tompa dübörgése. Hallatszott, ahogy kiér az alagútból, s hangosabban fújtat a szabadban. Aztán elsüvített kerekeinek és kocsitömegének mennydörgő csattogásával, a szélvihar ellenállhatatlan erejével.

Jacques kitekintett az ablakon, s nézte, hogy húznak el a keskeny, négyszögletes kis fülkeablakok, melyek mögött felvillant az utasok arcéle. Majd el akarván oszlatni Phasie néni baljós gondolatait, tréfásan megjegyezte:

- Keresztmama, még maga panaszkodik, hogy egy árva macskája sincs ebben a fészekben... Nézze ezt a sok embert!

Az először értetlenül, csodálkozva hallgatta.

- Ember? Hol?... Vagy úgy, az erre utazók! Sokra megyek velük! Hiszen nem ismerem őket, nem tudok velük beszélgetni.

A fiatalember nevetve folytatta:

- De engem csak ismer? Pedig engem is gyakran lát erre.

- Téged csakugyan ismerlek, tudom is a vonatod idejét, mindig nézlek a mozdonyon. De úgy vágtatsz, de úgy! Tegnap integettél, így ni. Még visszaintegetni sem tudtam... Nem, ez nem társaság.

Hogy felidéződött előtte a jövő és menő vonatok szállította emberáradat, mely naponta át-dübörög magányossága mély csöndjén, elgondolkodva tekintett ki a sötétedő pályára. Amikor még egészségesen járt-kelt, vagy állt a sorompónál, kezében a zászlóval, sosem jártatta ilyesmin az esztét. De a ködös, szétfolyó ábrándozások megzavarták a fejét, mióta naphosszat ide volt szögezve a székéhez, s csak a férjével vívott néma küzdelemre tudott gondolni. Olyan furcsának érezte, hogy itt kell élnie ebben a sivár elhagyatottságban, s nincs egy teremtett lélek, akinek kiönthetné a szívét, holott éjjel és nappal szünet nélkül vonulnak el előtte a férfiak és a nők a teljes gőzzel elviharzó vonatokban, melyek olyan vadul megrázzák a házat. Bizonyára minden világrész elmegy itt előtte, nemcsak franciák, hanem külföldiek is, a legtávolabbi országok lakói, mert hiszen manapság senki nem ül otthon, s mint mondják, a népek nemsokára egy népet alkotnak majd. Igen, ez a haladás, testvéreként mind együtt gördülnek a messzi távolba, a tejjel-mézzel folyó Kánaán felé. Próbálta számíogatni, átlagjával vagononként mennyien is lehetnek: nagyon sok volt, nem tudta kiszámítani. Gyakran úgy rémlett, felismer egy-egy arcot: az a szőke szakállas férfi - nyilván angol - hetenként utazik Párizsba, az a kis barna nő rendszerint szerdán és szombaton jár erre. De villámsebességgel tovatűntek, maga sem volt biztos benne, hogy látta őket, az arcok elmosódtak, szétfolytak, egyik olyan volt, mint a másik, egymásba olvadtak. Az áradat elzuhogott, és nem maradt utána semmi. És őt mindenekelőtt az az érzés szomorította el e szüntelen robogás, e nagy jólét s e tengernyi pénz láttán, hogy ez a mindig lihegő tömeg mit sem tud őröla, aki halálos veszedelemben forog, s hogyha a férje végezne vele egy este, a vonatok továbbra is ott mennének el a hullája mellett, nem is sejtve a magányos ház mélyén rejtőző bűnt.

Az ablakra meredt, s röviden összegezte, amit sokkal bizonytalanabban érzett, semhogy hosszabban el tudta volna mondani.

- Ó, szép dolog ez, nem mondom. Gyorsabban halad az ember, többet tud... De a vadállat csak vadállat marad, és hiába találnak ki még tökéletesebb gépeket, mögöttük csak megmarad a vadállat.

Jacques megint rábólintott, jelezve, hogy ő is ilyenformán gondolja. Egy ideig Flore-t figyelte, aki fölnyitotta a sorompót egy kőfejtő szekér előtt, melyen két óriási kötömb hevert. A szekérutat csak a bécourt-i kőfejtők használták, úgyhogy a sorompó éjjel le volt lakatolva, csak nagyon ritkán fordult elő, hogy a lányt fölverték álmából. Látva, milyen meghittten beszélget a kőfejtő munkással, egy alacsony termetű, barna fiatalemberrel, Jacques felkiáltott:

- Mi az? Cabuche beteg talán, hogy unokaöccse, Louis hajtja a lovait?... Szegény Cabuche! Járogat még ide, keresztmama?

A néni válasz helyett csak legyintett, s mélyet sóhajtott. Igazi tragédia játszódott itt le a múlt őszön, amiből még máig sem tért magához: kisebbik lánya, Louise, aki Bonnehonnénál szolgált Doinville-ben, egy éjszaka örjögve, összetörve menekült jó barátjához, Cabuchéhoz, s ott halt meg nála, erdei kunyhójában. A környéken sok mindent suttoztak, vádolva Grandmorin elnököt, hogy erőszakot tett a lányon; de hangosan nem merté mondani senki. Még az anya sem szívesen beszélt erről, pedig jól tudta, hogy áll a dolog. A végén mégis mondott ennyit:

- Nem, azóta nem; egészen elvadult... Szegény kicsi Louise, milyen finom, milyen sápadtka, milyen szelíd volt! Úgy szeretett engem! Bezzeg ő gondomat viselné! Ellenben Flore - édes istenem, nem panaszkodom, de valami nyilván nincs rendben nála - csak a maga feje után megy, néha órákra eltűnik, s olyan büszke és heves!... Szomorú, nagyon szomorú dolgok ezek.

Jacques, míg hallgatta, továbbra is a szekeret figyelte, mely most ment át a síneken. De a kerekek elakadtak a sínek között, a kocsis az ostorát pattogtatta, s Flore is hangosan biztatta a lovakat.

- A kutyafáját! Csak most ne jöjjön vonat - jegyezte meg a fiatalember. - Palacsintává lapítaná őket.

- Ó, nincs veszély - nyugtatta meg a néni. - Flore szeszélyes, de érti a dolgát, nyitva tartja a szemét... Istennek hála, öt éve nem volt itt baleset. Azelőtt egy férfit gázolt el. Nekünk meg egy tehenünk lett oda, majdnem kisiklatta a vonatot. Szegény pára! A testét itt találtuk meg, a fejét meg amott, az alagútnál... De Flore mellett nyugodtan alhatik az ember.

A szekér átjutott, hallatszott, hogy távolodik; a kerekek nagyokat zökkentek a kerékvágásban. A néni ekkor visszatért kedvenc témájához, a mások meg a saját maga egészségéhez.

- És te egészen rendbe jöttél már? Emlékszel, mennyit kínlódtál odahaza, és a doktor nem tudta, mi bajod?

Jacques szeme nyugtalanul megrebbent.

- Makkegészséges vagyok, keresztmama.

- Igazán? Nincs már az a hasogató fájdalom a koponyádban, a füled mögött? És elmúltak azok a hirtelen lázak meg azok a lehangoltságok, amikor úgy elbújtál, mint odújában a vad?

Míg beszélt, Jacques egyre nyugtalanabb lett, s olyan rosszul érezte, hogy nyersen közbevágott:

- Ha mondom, hogy jól vagyok... Nincs már semmi bajom, az égvilágon semmi.

- Annál jobb, fiam!... Nem mintha a te betegséged segítene rajtam. Különben is, mikor legyen egészséges az ember, ha nem a te korodban. Ó, nincs is drágább kincs az egészségnél!... Hanem igazán nagyon kedves tőled, hogy meglátogattál, pedig mehetnél volna szórakozni is másfelé. Velünk vacsorázol, ugye? Aztán fönn alhatsz a padláson, Flore szobája mellett.

De megint kürtszó szakította félbe. Beesteledett, s hogy az ablak felé fordultak, csak homályosan látták, hogy Misard egy férfival beszélget. Hat óra elmúlt, most adta át a szolgálatot az éjszakai pályaőrnek. Végre megszabadul, miután letöltötte a tizenkét óráját a bódében, melynek összes bútorzata a műszeres polc alatt álló asztal, egy zsámoly meg egy kályha volt, s ahol a nagy hőség miatt majdnem állandóan nyitva kellett tartani az ajtót.

- Na, most mindjárt jön haza - suttozta Phasie néni, akit megint elfogott a félelem.

A jelzett vonat - egy nagyon hosszú, súlyos szerelvény - mind hangosabb dübörgéssel közeledett. A fiatalembernek le kellett hajolnia, hogy megértse magát a beteggel; sajnálta a keresztanyját, hogy így belelovalja magát ebbe a nyomorúságos állapotba, szeretett volna segíteni rajta.

- Hallgasson rám, keresztmama, ha a férjének tényleg ilyen rossz szándékai vannak, talán meggondolja magát, ha látja, hogy én is tudok a dologról... Bízva rám az ezer frankját.

A néni fél volt háborodva.

- Az ezer frankomat! Se rád, se rá!... Inkább megdöglöm!

Ebben a pillanatban átrogott a vonat, orkásebességgel, mintha mindent el akarna söpörni az útból. A ház beleremegett, körülfogta a szélvész. A vonat Le Havre-ba ment, zsúfolva volt utassal, akik a másnapi, vasárnapi hajószentelésre utaztak le. A fülkeajtók kivilágított üvegablakain át a nagy sebesség ellenére is látni lehetett a tömött szakaszokat, a sűrűn egymás mellé

sorakozó fejek profiljaival. Követték egymást, eltűntek. Mennyi ember! Ember ember hátán végeérhetetlenül, és közben kattognak a kocsikerekek, süvölt a mozdony, zeng a sürgönydrót, kolompolnak a jelzőharangok. Olyan az egész, mintha egy iszonyú nagy óriás heverne végig a földön, feje Párizsban, gerinccsigolyái a pálya mentén, tagjai elterpeszkedve a szárnyvonalakon, keze-lába Le Havre-ban s a többi állomáson. És ment, ment az egész, gépiesen, diadalmasan, sietett a jövőbe, matematikai pontossággal, szándékosan nem törődve vele, hogy a vonal két szélén megbúvó, mindig eleven emberben megmarad az örök szenvedély és az örök bűn.

Előbb Flore jött vissza. Meggyújtotta az ernyőtlen kis petróleumlámpát, és megterített. Senki nem szólt egy szót sem, a lány csak futó pillantást vetett Jacques-ra, aki az ablaknál állva elfordult. A kályhán káposztaleves melegedett. Flore kitálalta, ekkor Misard is beállított. Nem mutatott meglepetést, hogy a fiút ott találja. Lehet, látta is megérkezni, de nem kérdezősködött, nem érdekelt. Kézfogás, három kurta szó, semmi több. Jacques magától mondta el újra, hogy eltörött a csatlórúd, s ő arra gondolt, meglátogatja keresztanyját, és itt marad éjszakára. Misard csak csöndesen rábólintott, mint aki rendben levőnek találja a dolgot, aztán asztalhoz ültek, és sietség nélkül kanalzták a levest eleinte szóltanul. Phasie is elfogadott egy tányérral, reggel óta le nem vette a szemét a fazékról, melyben a káposztaleves fődögélt. De amikor a férje fölkel, és odavitte neki a vasas vizét, amit Flore elfelejtett - szögek áztak egy kancsó vízben -, az asszony nem nyúlt hozzá. Misard - meghunyászkodó, csenevész, kínosan köhécselő emberke - látszólag ügyet sem vetett Phasie aggodalmas pillantásaira, melyekkel az minden mozdulatát kísérte. Mikor az asszony sórt kért, ami hiányzott az asztalról, Misard megjegyezte, egyszer még ráfizet a sok szózásra, attól olyan beteg; aztán fölállt, és egy kanálban hozott egy csipetnyit, az asszony gyanútlanul elfogadta, gondolván, hogy a só tisztító hatású. Utána a pár napja tartó igazán meleg időjárásról beszélgettek, meg egy maromme-i vonat-kisiklásról. Jacques végül arra gondolt, hogy a keresztanyja kísértetet lát fényes nappal, mert ő maga semmi gyanúsat nem észlelt ezen a félénk tekintetű, előzékeny kis emberkén. Majd egy óra hosszat elüldögéltek. A kürtjelzésre Flore kétszer is eltűnt egy kis időre. Vonatok haladtak át, az asztalon megkoccantak a poharak, de egyikük sem figyelt oda.

Újabb kürtjelzés hallatszott, de Flore, aki közben leszedte az asztalt, ezúttal már nem jött vissza. Magára hagyta anyját a két férfival, akik egy üveg almapálinka mellett üldögéltek az asztalnál. Egy félóra hosszat még ott maradtak hármában. Majd Misard, miután egy darabig vizsla szemmel fürkészte a szoba egyik zugát, fogta a sapkáját, és jó éjszakát kívánva egyszerűen kiment. Orvul horgászgatni szokott a közeli patakokban, ahol pompás angolnák voltak, és soha nem feküdt le addig, míg meg nem nézte a fenékhorgait.

Alighogy eltűnt, Phasie néni rámeredt a keresztfiára.

- Na, most már elhiszed? Láttad, milyen tekintettel fürkészte azt a sarkot ottan?... Mert arra gondolt, hátha a vajasbögre mögé dugtam a pénzceskémét... Ó, ismerem én ökelmét, ma éjjel egész biztosan elveszi a bögrét, hogy ott kotorásszon.

Kiverte a verejték, minden ízében remegett.

- Látod, már megint rám jön. Nyilván mérget adott be, olyan keserű a szájam íze, mintha régi pénzt nyeltem volna. Pedig, Isten a tanúm, semmit nem fogadtam el tőle! Egyszer még vízbe ölöm magam... Ma este már nem bírom tovább, inkább lefekszem. Isten áldjon, édes fiam, te hét óra huszonhatkor mégis, az nekem nagyon korán van. Eljössz még, ugye? Reméljük, itt találsz.

A fiatalember betámogatta a szobájába, ahol lefeküdt és nehéz álomba merült. Jacques, hogy magára maradt, azon tűnődött, ne feküdjék-e le fönt a padláson, a szénában. De még csak tíz perc múlva nyolc, ráér aludni. Azzal kiment ő is, égve hagyta a petróleumlámpát az álomba merült, üres házban, melyet időről időre megrázott egy-egy átrobogó vonat.

Kint meglepte a levegő enyhése. Nyilván esni fog még. Egyenletes, tejfényű pára vonta be az eget, s a rejtőzködő telihold vörhenyes fénnel világította meg az egész mennyboltot. A fiatalember tisztán látta a környéket, körül a földeket, a dombok s a fák fekete körvonalát e közömbös, mécses-nyugalmú, halotti világításban. Megkerülte a kis veteményest. Aztán arra gondolt, elsétál Doinville felé, arra kevésbé meredek az út. De az a rézsútosan épült, elhagyatott ház, a pálya túloldalán, valósággal vonzotta magához: átment a vágányokon, a rácsos sorompókapun át, mert a sorompó már le volt lakatolva éjszakára. Jól ismerte a házat, minden útján kinézett rá hintázó, zakatoló mozdonyából. Ott kísértett a gondolataiban, maga sem tudta, miért, homályosan érezte, hogy még fontos szerepet fog játszani az életében. Ahányszor erre járt, először mindig attól félt, hogy nem találja már itt, azután meg valami bizonytalan rossz érzéssel állapította meg, hogy még mindig ott áll a helyén. Ajtaját, ablakát sosem látta nyitva. Mindössze annyit tudott róla, hogy Grandmorin elnöké; eznapi este ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy körüljárja, és többet tudjon meg róla.

Sokáig álldogált az úton, szemben a rácsos kerítéssel. Hátrább lépett, ágaskodott, hogy többet lásson. A vasútvonal, hogy kettészelte a kertet, csupán egy fallal elkerített keskeny földdarabot hagyott meg a lépcsőfeljáró előtt; hátul azonban jókora telek húzódott egyszerű élősövény kerítéssel. A ház gyászos szomorúságot árasztott elhagyatottságában, a párás éjszaka vörhenyes fényében; s a fiú már-már el is ment onnét, lúdbőröző testtel, mikor nyílást pillantott meg a sövényen. Arra gondolva, hogy gyávaság lenne be nem menni, bebújt a nyíláson. A szíve kalapált. Hirtelen, amint egy kis melegház romjai előtt haladt el, az ajtóban guggoló árnyat vett észre és megállt.

- Hát te itt vagy? - csodálkozott el felismerve Flore-t. - Mit csinálsz itt?

A lány is meglepődve rezzent össze. Aztán nyugodtan válaszolta:

- Láthatod, a köteleket szedem össze... Itt hagytak egy halom kötelet, itt rohad, senki nem veszi hasznát. Nekem meg mindig jól jön, s így idejárom kötélért.

Csakugyan, a földön ülve nagy ollót tartott a kezében, oldozgatta a kötéldarabokat, s ha nem engedtek, elvagdosta a bogokat.

- A tulajdonos nem jár már ide? - kérdezte a fiatalember.

A lány elnevette magát.

- Ó, a Louise-tel való eset óta nem kell attól félni, hogy az elnök ide merje dugni a képét Croix-de-Maufra-s-ba. Nyugodtan elvihetem a köteleit.

Jacques hallgatott egy darabig, megzavarta a felidézett gyászos esemény emléke.

- És te elhiszed, amit Louise mesélt, elhiszed, hogy az elnök meg akarta erőszakolni, s ő ellenállt és közben megsebesült?

A lány már nem nevetett, szenvedélyesen kiáltotta:

- Louise soha nem hazudott, és Cabuche sem... Cabuche a barátom.

- Azóta talán a szeretőd is?

- Még mit nem! Nagy kurvának kéne ahhoz lenni!... Nem, nem, ő a barátom, nekem nincs szeretőm, és nem is kell.

Fölszegte büszke fejét, tömött, szőke, göndör sörénye elfödte homlokát; izmos és rugalmas testéből nyers akarat áradt. A környéken már legendák járták felőle, hihetetlen mentési históriák: egyszer elrántott egy kordét a közeledő vonat elől; máskor egy leszakadt vagon gurult le a barentini lejtőn, szembe a gyorsvonatnak: ő megfékezte, mint egy veszett jószágot. Erejének híre vágyat ébresztett a férfiakban, annál is inkább, mert könnyű zsákmánynak hitték; mindig a mezőn csatangolt, ha nem volt szolgálatban, az elhagyatott helyeket kereste, elheverészett a mélyedésekben, hanyatt, némán, mozdulatlanul. De az első próbálkozóknak elment a kedvük az újabb kalandtól. Mivel szívesen lubickolt óraszám valamelyik közeli patakban meztelenül, a vele egykorú suhancok összebeszéltek, hogy meglesik; de ő nyakon csípte az egyiket - még az ingét sem húzta föl miatta -, s úgy elpáholta, hogy többet senki nem leselkedett utána. Végül széltében mesélték a kalandját egy váltóőrrel, aki az alagút túoldalán, a dieppe-i elágazásnál teljesített szolgálatot: ez az Ozil nevű váltóőr harmincéves, igen derék fickó, akit a lány, úgy látszik, bátorított egy idő óta - egyik este úgy képzelte, hogy Flore hajlandó lenne odaadni magát, s megpróbálkozott vele: a lány majdnem agyonverte egy husánggal. Szűz volt, harcias kedvű, a hímet megvetette, ezért azt tartották róla, hogy nincs ki a négy kereke.

Hallván, hogy nem kell neki szerető, Jacques tovább csipkelődött vele.

- És a házasságod Ozillal kútba esett? Úgy hallottam, naponta átjártál hozzá az alagúton.

A lány vállat vont.

- Házasság? Még mit nem... Szeretem az alagutat. Két kilométert loholni a sötétben, s tudni, hogy bármikor elüthet a vonat, ha nem tartod nyitva a szemed. Csak hallanád, hogy dübörögnek a vonatok ott bent... Ozil untatott. Nem ilyenféle ember kell nekem.

- Akkor hát másmilyen?

- Ó, nem is tudom... Nem, igazán nem!

Megint elnevette magát, egy kissé zavartan, s újból az összebogozódott kötelet kezdte oldozgatni, de nem boldogult vele. Aztán, mintha nagyon lekötné a munkája, föl sem pillantva kérdezte:

- És neked nincs szeretőd?

Most Jacques is elkomolyodott. A szeme megrebbent, a tekintete elkalandozott, elmeredt a messzi éjszakába. Kurtán válaszolta:

- Nincs.

- Igen - folytatta a lány -, mondták is, hogy te gyűlölöd a nőket. Bizony, mi sem tegnap óta ismerjük egymást, de soha nincsen hozzám egy kedves szavad... Mondd, miért?

A fiú hallgatott, a lány most letette a kötelet, és őt nézte.

- Te talán csak a mozdonyodat szereted? Már kinevetnek érte, tudod. Azt mondják, csak azt dörzsölgeted, fényesítgeted, mintha mást nem tudnál szeretni... Azért mondom el mindezt, mert a barátod vagyok.

Most Jacques is ránézett Flore-ra, a párás ég sápadt világánál. És visszaemlékezett rá, hogy már kicsi korában is milyen szertelen és nyakas volt, de ha ő megérkezett, milyen vadócos elragadtatással ugrott a nyakába. Később a lányka gyakran eltűnt a szeme elől, és Jacques minden alkalommal nagyobb lányt látott viszont, aki még mindig úgy fogadta, mint régen, a nyakába ugorva, de a fiút egyre jobban zavarta nagy, tiszta szemének lobogó lángja. Most pedig érett nő, pompás, kívánatos, és nyilván ma is szereti őt nagyon, nagyon messziről,

gyermekkora távolából. Jacques szíve megdobbant, hirtelen úgy érezte, hogy a lány őreá várt. Vér tolult az agyába, minden összezavarodott benne, első pillanatban menekülni akart, úgy elborította a félelem. A vágy mindig megfosztotta a józan eszétől, szemét elöntötte a vér.

- De miért álldogálsz? - kérdezte Flore. - Ül már le!

Az megint vonakodott. De egyszerre ólomsúlyúnak érezte a lábát, elfogta a vágy, hogy megint megpróbálkozzék a szerelemmel, s hirtelen leült a lány mellé a kötélhalomra. Nem szólt többet, a torka kiszáradt. Most a lány, a gögös, a kevés szavú lány ontotta a szót lélegzetvesztve, roppantul vidáman, önmagát szédítve.

- Tudod, mama nagyon rosszul tette, hogy hozzám Misard-hoz. Egyszer még megbánja... Engem ugyan nem érdekel, elég az embernek a maga baja, nem igaz? Mama úgyis mindig lehord, hogy minek avatkozom bele... Hát akkor segítsen magán, ahogy tud! Én kint élek a szabadban. Gondolkodom mindenfélén, a jövőn... Tudod, hogy láttalak ma reggel a mozdonyodon, az ám! Onnan a bozótból, ott ültem. De te sose nézel arra... Majd elmondom, mi mindenben szoktam gondolkozni, de nem most, majd később, ha egészen jó barátok leszünk.

Leengedte az ollót, és Jacques - még mindig szótlánul - megfogta a két kezét. Flore boldogan engedte. De amikor a fiú lázas ajkához emelte, szűzies ijedelemmel ugrott fel. A hím első közeledtére föltámadt benne a berzenkedő, harcra kész amazon.

- Ne, ne! Hagyj, nem akarom... Maradj békén, beszéljünk... A férfiak mind ezt akarják. Ó, ha elmondanám neked, amit Louise-től megtudtam aznap, amikor meghalt Cabuche-nél... Különbösen akkoriban már sokat tudtam az elnökről, mert láttam a disznóságait, amikor idehurcolta a lányokat... Van köztük egy, akiről nem sejtené senki. Az elnök adta férjhez...

Jacques nem figyelt rá, nem hallotta. Vadul magához ölelte, ajkát az ajkára szorította. A lány halkán felsikoltott, vagy inkább mélyről jövő, panaszos, halk nyögést hallatott, amelyen áttört régóta titkolt szerelme. De mégis küzdött, nem adta meg magát, harci vágyból. Kívánta a fiút, és nem akarta odaadni magát, pedig vágyott rá, hogy legyőzzék. Mellüket egymásnak feszítve, némán, lihegve viaskodtak, igyekezve feldönteni egymást. Egy pillanatig úgy látszott, a lány kerekedik felül, és talán le is gyűrte volna a már-már elernyedő fiút, ha az torkon nem ragadja. Flore ingblúza kihasadt, és kibukott a melle, a küzdelem hevétől keményen, duzzadtan, a világos éjben tejfehéren. És a lány legyőzötten hanyatlott hátra, megadta magát.

Ekkor a fiú, ahelyett, hogy magáévá tette volna, zihálva megállt, nézte. Látszott, hogy őrző harag keríti hatalmába, vadállati dühvel nézett körül, fegyverfélét, követ, bármit keresve, hogy megölje. Pillantása a kötélhalomban csillogó ollóra esett; felkapta s már-már a meztelen keblébe dőfte, rózsálló bimbójú két fehér melle közé. De jeges hidegség józanította ki, eldobta az ollót, s eszeveszett futásnak eredt; a lány pedig szemét lehunyva azt hitte, most már a fiú taszítja el magától, amiért ellene szegült.

Jacques menekült a búskomor éjszakába. Fölrohant egy ösvényen a domboldalra, majd le egy szűk völgybe. A talpa alatt meginduló kavics megrémítette, levágott balra a bokrok közé, majd egy vargabetűvel visszajutott jobbra, egy kopár fennsíkra. Hirtelen lefutva a vasút sővénykerítésébe ütközött; vonat jött, dohogva, lángolva; nem fogta fel mindjárt, mi az, megdermedt a rémülettől. Jaj, ez a sok ember csak megy, özönlik szakadatlanul, míg ő itt kínlódik! Visszafordult, fölkapaszkodott, megint leereszkedett. Most már mindenütt a vasútvonallal találkozott a szakadéknyi mély bevágásokban, a látóhatárra óriási torlaszokat emelő töltéseken. Olyan volt ez a dimbes-dombos, kietlen táj, mint egy végtelen útvesztő, ahol eszelősen kerengett körbe-körbe, a megműveletlen földek komor vigasztalanságában. Már percekig rohant lefelé a lejtőn, amikor kerek nyílást pillantott meg maga előtt: az alagút fekete torkát.

Most futott bele a vonat, üvöltve, sivítva tűnt el benne, mintha elnyelte volna a föld, csak a talaj remegett hosszan utána.

Jacques sajtó lábval lerogyott a pálya szélén, görcsös zokogásban tört ki, hason fekve fetrengett a földön, arcát a fübe temetve. Istenem! Megint rájött ez a rettenetes kórság, amiből - úgy hitte - kigyógyult! Igen, meg akarta ölni, megölni a lányt! Megölni egy nőt! Megölni egy nőt! Ez zakatolt a fülében ifjúsága távoli mélyéből a vágyakozás egyre növekvő, őrzítő lázával. Ahogy a többiek a kamaszkor ébredésekor arról ábrándoznak, hogy nővel háljanak, őt veszett vágy fogta el, hogy megöljön egyet. Hiába, nem tagadhatja, azért kapta föl az ollót, hogy a testébe mártsa, mihelyt megpillantotta a testét, meleg és fehér keblét! És nem azért, mert a lány ellenkezett. Nem! Hanem a gyilkolás gyönyöréért, azért, mert ölni vágyott, olyan vad vággyal, hogy ha nem markolná most görcsösen a füvet, rögtön visszarohanna, hogy megfojtsa. Ő, uramisten! Flore-t, ezt a kislányt, aki a szeme előtt nőtt fel, ezt a kis vadócot, akiről még az előbb is érezte, hogy mennyire ragaszkodik hozzá. Vonagló ujjai a földet túrták, könnyei a torkát fojtogatták, hörgött iszonyú kétségbeesésében.

Igyekezett csitítani magát, úgy szeretne volna megérteni az egészet. Miben is különbözik ő másoktól, ha összehasonlítja magát velük? Gyakran töprengett már ezen, még gyerekfejjel, odahaza Plassans-ban. Anyja, Gervaise, nagyon fiatal volt, tizenöt és fél éves, amikor ő megszületett, ez igaz; de hiszen ő már másodiknak jött, anyjuk alig tizennégy éves korában betegedett le az elsőszülött Claude-dal; és két fivére közül, úgy látszik, sem Claude, sem a legfiatalabb Étienne nem sínylette meg, hogy gyerekanyától és vele egyívású suhancapától származott: apjuk Lantier volt, az a szépfiú, akinek szívtelensége miatt Gervaise annyi könnyet hullatott. De lehet, hogy fivéreinek is megvan a maguk titkolt nyavalyája, kivált a legidősebbnek, aki olyan eszeveszetten ragaszkodott a festészethez, hogy félbolond zseninek nevezték. Nem éppen normális család az övék, sok benne az ütődött. Olykor ő is határozottan érzi magában az öröklött zavarodottságot; nem mintha gyenge lábon állna az egészsége, csupán a belső válságoktól való félelemtől és szégyenkezéstől fogyott le valamikor; de olykor-olykor, váratlanul elveszti belső egyensúlyát, ilyenkor mintha hézag vagy hasadás támadna benne, melyen át énje kisiklik, miközben sűrű füstféle borít és torzít el mindent. Ilyenkor nem bír magával, engedelmeskedik a testnek, a veszett fenevadnak. Pedig nem ivott, egyetlen pohár pálinkát sem engedett meg magának, mert észrevette, hogy egy csepp alkohol is megfosztja a józan eszétől. Végül már arra gondolt, hogy ő bűnhődik a többiekért, az iszákos apákért, nagyapákért, a részeges nemzedékekért, akiknek megromlott ivadéka ő; lassan ölé méreg dolgozik a belsejében, elvadult természete visszaüzi az erdő mélyére, asszonyfaló farkasok közé.

Felkönyökölt, tépelődött, nézte az alagút sötét torkát; újabb zokogás vonaglott végig a testén, visszazuhant, a földön görgette a fejét, üvöltött fájdalomában. Az a lány, az a lány, azt akarta megölni!

Hasogatta a gondolat olyan élesen, olyan borzalmasan, mintha saját testébe vágott volna az az olló. Semmilyen okoskodás nem nyugtatta meg: meg akarta ölni, és megölné most is, ha itt volna, kibomlott ruhájában, meztelen keblével. Jól emlékszik: alig tizenhat esztendőskorában jött rá először a baj; egyik este egy nála két évvel fiatalabb rokonlánykával játszott, a kislány elesett, ő meglátta a lábát, s rávetette magát. A következő évben - emlékszik rá - kést élesített, hogy a torkába döfje egy másiknak, egy kis szőkének, aki reggelenként eljárt a kapujuk előtt. Párnás, rózsás nyaka volt, s ő már ki is nézte magának az alkalmas pontot: egy barna anyajegy a füle tövében. Aztán jöttek mások, egyre többen, kísértetsapat, mindazok, akiket megérintett hirtelen feltámadó öldöklési vágya, nők, akiket könyökével súrolt az utcán, nők, akikkel véletlenül összeakadt, de különösképpen egy fiatal menyecske, aki mellette ült a

színházban, és jóízűen kacagott: Jacques-nak el kellett menekülnie előadás közben, nehogy fölmetssze a hasát. Nem is ismerte ezeket a nőket, vajon miért haragudott ilyen vadul rájuk? Pedig minden alkalommal érezte, hogy eszeveszett, vak düh önti el, mindig megújuló bosszúszomj, ősi sérelmek miatt, melyekre pontosan nem is emlékszik már. Hát olyan távolról ered mindez, talán abból táplálkozik, ami rosszat a nők a férfinem ellen vétettek, talán abból a haragból, mely hímről hímre felhalmozódott az első hűtlenség óta, melyet még a barlangok mélyén követtek el? Ha rájön a roham, őbenne is forr a harci düh, hogy meghódítsa és leigázza a nőtényt, a beteges vágy, hogy hulláját a vállára vesse, s hadizsákmányként ragadja el a többiek elől örökre. A koponyája majd meghasadt az erőlködéstől, nem talált feleletet, bizonyára mert olyan tudatlan, mert annyira eltompult az agya a félelemtől, hogy olyan tettekre kényszerül, amelyekben az akaratának nincsen része, s amelyeknek az oka már régen eltörlődött benne.

Újra vonat haladt át, fényei villámként cikáztak, befutott az alagútba a hosszan morajló, lassan elhaló mennydörgés zajával. Jacques pedig, mintha attól félne, hogy ez a közönyös, sietős ismeretlen tömeg rajtakapja, fölegyenesedett, elfojtotta könnyeit, ártatlan arcot vágott. Egy-egy rohama után hányszor ugrott így fel a legkisebb neszre, eltelve büntudattal! Csak a mozdonyán, csak ott volt nyugodt és boldog, távol a világtól. Az röpítette magával, csattogó kerekein száguldván, s ő, kezét az irányváltó keréken tartva, feszülten figyelte a pályát, nézte a jelzéseket, nem gondolt semmire, mélyen beszívta a friss levegőt, mely mindig viharosan kavargott körülötte. Ezért szerette annyira a mozdonyát, úgy szerette, mint a megnyugtató szeretőt, akiben csak öröme telik. Amikor elvégezte az ipariskolát, élénk esze ellenére is a gépészsakmát választotta, mert ott kábult magányban lehet élni; négy év leforgása alatt minden különösebb igyekezet nélkül első osztályú mozdonyvezető lett, s megkereste a kétezernyolcszáz frankját, ami a fűtési és olajprémiummal együtt a négyezret is meghaladta; ennél többre nem vágyott. Gyakran elnézte harmad- és másodosztályú munkatársait, akik a Társaságnál kaptak kiképzést, a szerelőket, akiket ő tanított be; majdnem mindegyikük munkaslányt vett feleségül, jelentéktelen kis nőket, akiket csak akkor vesz észre az ember, ha induláshoz kis kosárkában élelmiszert visznek ki a férjüknek; a becsvágyó munkások, kivált azok, akik iskolát is jártak, vártak a házassággal, míg raktárfőnök lesz belőlük, remélve, hogy jobb módú polgárlány, kalapos dáma is akad. Ő menekült a nők elől, őt mindez hidegen hagyta. Ő úgysem nősül meg soha, az ő sorsa csak: robogni, robogni egyedül, robogni szakadatlanul. Valamennyi feljebbvalója egészen kivételes képességű mozdonyvezetőnek tartotta: nem iszik, nem nőzik; csak mulatozó kedvű társai csipkedték olykor nagy józanságáért, a többiek meg tompa nyugtalansággal nézték, ha búskomorságba esett, és nem szólt egy szót sem, tekintete fakó, arca agyagszínű volt. Cardinet utcai kis szobájában, ahonnan rá lehetett látni a batignolles-i fűtőházra - ide tartozott az ő mozdonya is -, de sok órát töltött már el! Itt töltötte minden szabad idejét, cellájába zárkózó remete, addig küszködve lázongó vágyaival, míg el nem aludt hason fekve.

Megpróbált föligrani. Mit keres itt a fűben, ezen a langyos, ködös téli estén? A táj sötétbe merült, csak az égen volt világosság, a bújkáló hold sápadt, sárgás fényt szórt a finom ködre, a mérhetetlen tejüvegkupolára; és a fekete szemhatár halálos mozdulatlanúságba dermedt. Nemsokára kilenc óra, gyerünk! A legjobb lesz hazamenni és lefeküdni. De kábulatában is látta, mint ér vissza Misard-ékhoz, megy föl a padláslépcsőn, nyúlik el a szénában, Flore szobája mellett, mely egyszerű deszkarekeszték csupán. Ott lesz a lány, s ő hallja a lélegzetvételt; sőt azt is tudja, hogy sosem zárja be az ajtaját, bármikor hozzáférhet. Megint elfogta a borzongás, megjelent előtte a lány ruhátlanul, álomtól ernyedtt, meleg testtel, s erre újból olyan heves zokogásban tört ki, hogy visszazuhant a földre. Meg akarta ölni, megölni, úristen! Fuldoklott, gyötrődött a gondolatra, hogy megölné az ágyában, nyomban, ahogy hazaérne. Hiába

nem lenne nála fegyver, hiába dugná a fejét a karjába hogy ne lásson, ne halljon: érzi, hogy a hím, akaratán kívül, betaszítaná az ajtót, megfojtaná a lányt, rablóösztonének korbácsütései alatt s az ősi sérelem bosszúvágyától üzve. Nem, nem! Inkább egész éjjel kóborol a mezőn, de oda nem megy vissza! Felugrott, továbbmenekült.

Egy félórát rohant ismét a sötét vidéken át, rohant, mintha rémképek láncavesztett falkája szegődött volna vad csaholással a nyomába. Dombokra loholt fel, szűk szakadékokba iramodott le. Egymás után két patak állta útját, átgázolt rajtuk, csípőig átázott. Csalit került az útjába, kétségbeesett. Egyetlen gondolat sarkallta: menni egyenesen, messzebb, minél messzebb, menekülni, elfutni a másik elől, a belsejét marcangoló, veszett fenevad elől. De mindhiába, azt is vitte magával, az is vele vágatott. Hét hónapja, mióta úgy érzi, hogy megszabadult tőle, úgy élt, mint a többi ember; és most megint kezdődik előlről, megint viaskodhat majd önmagával, hogy rá ne vesse magát az első nőre, akihez véletlenül hozzáér a könyökével. A mély csönd s a nagy magány lecsillapította egy kissé, néma és magányos életről kezdett ábrándozni, olyanról, amilyen ez az elhagyatott tájék: akármeddig barangolna, nem találkozna teremtett lélekkel. Úgy látszik, közben akaratlanul visszafordulhatott, mert most meg a túlsó oldalról botlott a pályába, miután jókora félkört írt le az alagút fölötti bozótos lankákon. Visszahőkölt, nyugtalan haraggal, hogy már megint emberekre bukkan. Aztán át akarván vágni egy dombocska mögött, eltévedt, és újra csak a vasút sövénykerítésénél találta magát, éppen az alagút szájánál, azzal a réttel szemben, ahol úgy zokogott az imént. Mozdulatlanul, legyőzötten megállt, a föld mélyéből eleinte halkán felmorajló, majd rohamosan erősödő vonatdübörgés odaszegezte. A Le Havre-i gyors érkezett, mely hat-harminckor indul Párizsból, és kilenc-huszonötökor halad itt át: ezt vezeti ő is másnaponként.

Jacques szeme előtt először az alagút fekete torka fényesedett meg, olyan volt, mint a kemen-ce szája, melyben fahasábok izzanak. Aztán, mennydörgő robaját magával sodorva, kibukkant a mozdony vakító, nagy, kerek szemével - az elülső lámpával -, melynek tüzes lángja átfúrta a tájat, kettős tűzkigyójával messze felgyújtva a vágányokat. De a jelenés egy villanás alatt eltűnt: szorosan mögötte jöttek a vagonok, a fülkeajtók fényesen kivilágított kis ablakné-gyszögeiben elshantak az utasokkal teli szakaszok, olyan szédületes sebességgel, hogy a szem kételkedett az elvillanó képek valódiságában. És Jacques, pontosan ebben a negyedmásod-percben, az egyik fülke ragyogó üvegén át egészen tisztán látta, hogy egy férfi egy másikat hanyatt leszorít az ülésre, és kést márt a torkába, míg valami sötét kupac, talán egy harmadik személy, talán egy ledőlt csomagalmaz, teljes súllyal ránehezedik a legyilkoltnak görcsösen rángatózó lábára. A vonat már tova is robogott Croix-de-Maufras felé, elenyészett, csupán három hátsó lámpájának vörös háromszöge látszott a homályban.

A fiatalember sóbálvánnyá meredve bámult a vonat után, melynek robaja lassan elhalt a vidék halotti csöndjében. Jól látott? Most már bizonytalankodott, nem merte volna megerősíteni a felvillanó és tovatűnő látomás valódiságát. A dráma két szereplőjének egyetlen vonása sem maradt meg benne elevenen. Az a barna kupac talán útitakaró lehetett, mely ráesett az áldozat testére. Bár az első pillanatban mintha finom arcélt látott volna, sűrű hajkorona alatt. De mindez összekeveredett, szertefoszlott mintegy révületben. Egy pillanatra még felmerült az az arcél, aztán végképp elmosódott. Jacques jéggé dermedt, olyan képtelennek rémlett az egész, hogy végül is agyrémnek gondolta, mely az előbb átélt szörnyű rohamból születhetett.

Még majd egy órát járkált, zavaros álmodozástól kába fejjel. Össze volt törve, a feszültség oldódott már benne, a látát nagy belső hidegség váltotta fel. Önkéntelenül is Croix-de-Maufras felé vette útját. Aztán, hogy újból ott állt a sorompóór háza előtt, arra gondolt, mégsem megy be, inkább kinn alszik az oromfalnak támaszkodó kis fészkerben. De fénycsik szűrődött ki az ajtó alól, s ő gépiesen benyitott. Szokatlan látvány szögezte oda a küszöbhez.

Misard elhúzta a vajasbögrét a sarokból, s most, az égő lámpát maga mellé állítva, négykézláb, halkan kopogtatta a falat, valamit kutatott. Az ajtónyikorgásra fölegyenesedett. Különben egy cseppet sem jött zavarba, a világ legtermészetesebb hangján közölte:

- Leesett a gyújtó.

És helyre téve a vajasbögrét, még hozzáfűzte:

- Bejöttem a lámpáért, mert az előbb hazajövet, ott láttam valakit elnyúlva a sín mellett... Alighanem halott.

Jacques először attól döbönt meg, hogy rajtakapta Misard-t, amint Phasie néni pénzecskéje után kutat; kételye eloszlott, s egyszerre bizonyos lett benne, hogy a néni vádaskodásai igazak; utána azonban annyira felindult a talált holttest hírére, hogy teljesen megfeledezett a másik drámáról, amely itt folyik, ebben az isten háta mögötti kis házikóban.

A fülkebeli jelenet, az egyik férfit meggyilkoló másik férfi elsuhanó látomása újra felelevenedett benne ugyanolyan villámszerűen.

- Ember a sín mellett? És hol? - kérdezte elsápadva.

Misard már majdnem elmondta, hogy két angolnát akasztott le a fenékhorgokról, és iszkolt velük haza, hogy eldugja őket. De ugyan minek bízta a titkát erre a fiúra? Bizonytalan mozdulatot tett, s így válaszolt:

- Arrafelé, vagy ötszáz méterre... Fénynél kell megnézni, hogy lássa az ember.

Jacques ebben a percben tompa dobbanást hallott a feje fölött. Ijedtében összerezett.

- Semmi - nyugtatta meg az öreg -, Flore mozgolódik.

A fiatalember tényleg felismerte a padlón csoszogó meztelen talpak nesztét. Nyilván őt várta a lány, s most a félig nyitott ajtón át hallgatózik.

- Magával megyek - folytatta. - Biztos benne, hogy halott?

- Hát csak úgy rémlett. Majd a lámpással jobban megnézzük.

- Na, és mi a véleménye? Baleset, ugye?

- Lehet. Talán egy fickó elüttette magát, de az is lehet, hogy egy utas kiugrott a kocsiból.

Jacques-ot rázta a remegés.

- Jöjjön már! Jöjjön már!

Sosem hajtotta még ennyire a vágy, hogy lásson és tudjon. Odakint, míg a másik minden izgalom nélkül baktatott a sínek mentén lámpását lóbálva, melynek fénykévéje halványan imbolygott a vágányokon, Jacques előrefutott, bosszantotta ez a lassúság. Valósággal testi vágyat érzett, ugyanazt a belső forróságot, mely futásra ösztökéli a találcára igyekvő szerelmeseket. Félt a reá váró látványtól, és rohant feléje, ahogy csak bírt. Amikor odaért, majdnem elbotolva a lejtős pályán heverő sötét tömegben, megállt, egész testében borzongott. És izgalmában, hogy semmit nem lát tisztán, szidalmazni kezdte a másikat, aki vagy harminc lépésre lemaradt mögötte.

- Jöjjön már, az istenfáját! Hátha él még, és segíthetünk rajta.

Misard szokott egykedvűségével odakacsázott. A lámpásával végigvilágított a testen, aztán kijelentette:

- Na, ezt jól elintézték.

A tetem nyilván egy kocsiából zuhant ki, a hasára esett, arccal a földnek, legfőljebb félméternyire a vágányoktól. A fejéből csak sűrű, fehér haját lehetett látni. Lábszárai szétálltak. Jobb karja úgy feküdt mellette, mintha kiszakították volna, a bal pedig a melle alá hajolt. Öltözete választékos volt: bő kék posztóköpeny, divatos cipő, finom fehérnemű. A hullán nem látszott gázolás nyoma, csak a nyakából csurgott ki sok vér, és eláztatta az inggallért.

- Úriemberforma, leszámoltak vele - állapította meg nyugodtan Misard, pár másodpercnyi csendes szemlélődés után.

Azzal odafordult a mozdulatlanul báméskodó Jacques-hoz:

- Ne nyúljon hozzá, tilos... Maga maradjon itt, őrizze, én beszaladok Barentinbe, értesítem az állomásfőnököt.

Föltartotta a lámpást, megnézte a kilométerkövet.

- Jó. Pont a 153-as kónél.

S letéve a lámpát a földre, a hullá mellé, nehézkesen elcammogott.

Jacques magára maradt, nem moccan, egyre ezt az összezúzott, magatehetetlen tömeget nézte, melyet csak félig-meddig világított meg a földre állított lámpa pisla fénye. És az a sietésre készítő izgalom meg az a szörnyű vonzóerő, mely most odakötötte, egész lényét átható, egyetlen éles gondolatba torkollott: a másik, az a férfi, aki kezében a törrel elsuhant a szeme előtt, az nem riadt vissza! Az követte a vágy szavát, és gyilkolt! Ó, nem elgyávulni, kielégülni végre, beledöfni a kést! Tíz esztendeje gyötri már a vágy! Lázás izgalmába önmegvetés vegyült a másik iránt érzett csodálattal, de mindenekelőtt látni szeretett volna, olthatatlan vágyat érzett, hogy szemét legeltesse ezen az emberi roncsra, ezen az összetört bábura, ezen a lappadt rongycsomón, amivé egyetlen késszúrás tett egy embert. Amiről ő álmodozott, azt a másik végrehajtotta, itt látható. Ha ő gyilkolna, ő előtte is ez heverne a földön. A szíve úgy vert, majd megszakadt, gyilkolási vágya valóságos testi szükségletté fokozódott, ahogy ezt a szerencsétlen halottat nézte. Előbbre lépett, közeledett, mint az ideges gyerek, aki barátkozik a félelemmel. Igen! Merni fog ő is, ő is merni fog, ha rákerül a sor!

De morajlást hallott a háta mögül, és félreugrott. Vonat jött, meg sem hallotta előbb, úgy el volt merülve. Majdnem alákerült, csak a mozdony forró lehelete, ijesztő fújtatása térítette magához. A vonat elhúzott, zaj-, füst- és lángorkánban. Ezen is tömérdeken voltak, az utasáradat továbbra is özönlött Le Havre-ba, a másnapi ünnepségre. Egy gyerek, orrát az üvegre nyomva, báméskodott ki a sötét vidékre; férfiak arcéle rajzolódott ki; egy fiatal nő lebocsátotta az ablakot, vajas és cukros papírt hajított ki rajta. A vonat már messze járt vidám csattogással, mit sem törődve a hullával, melyet csaknem súroltak a kerekek. És a test még mindig ott feküdt, arca borulva, a lámpás bizonytalan fényében, az éjszaka búskomor békéjében.

Jacques-ot elfogta a vágy, hogy addig lássa a sebet, míg egyedül van. A félelem visszatartotta, arra gondolt, ha elfordítja a fejet, észrevehetik. Kiszámította, hogy Misard háromnegyed óránál hamarabb nem térhet vissza az állomásfőnökkel. S míg múltak a percek, Misard-ra gondolt, erre a csenevész, lassú, nyugodt emberre, aki szintén mer gyilkolni, a legnagyobb lelki nyugalommal, cseppenként, méreggel. Hát ilyen könnyű ölni? Mindenki öl. Még közelebb húzódott. Éles törként hatolt bele a vágy, hogy lássa a sebet; a teste izzott belé. Látni, hogy milyen, hogy mi folyt ki belőle, látni a vörös lyukat! Ha óvatosan visszaigazítja a fejet, semmit nem vehetnek észre. De habozása mélyén más félelem rejtőzött kimondatlanul: irtózása a vértől. A lelkében a félelem mindig egyszerre ébredt a vággyal. Ha még egy

negyedóráig egyedül marad, mégiscsak elszánta volna magát, de ekkor neszt hallott a közelből, s rémülten rezzent össze.

Flore állt ott, s mint ő, a halottat nézte. Érdekelték a balesetek: ha meghallotta, hogy állatot gázolt el vagy embert ütött el a vonat, bizonyosan odaszaladt. Most is azért öltözött fel, mert látni akarta a hullát. Rápillantott, de bezzeg ő nem habozott: lehajolt, egyik kezével magasra emelte a lámpást, a másikkal megfogta a fejet és elfordította.

- Vigyázz, tilos - suttogta Jacques.

De az vállat vont. Most előtűnt a fej a sárgás fényben, öregember feje volt, nagy orr, tágra nyitott kék szemek, egykor szőke haj. Az áll alatt tátongott a szörnyű vágás mélyen fölmeteszve a nyakat, olyan sebet szántva belé, mintha kihúzás közben megforgatták volna benne a kést. A vér teljesen elöntötte a mellkas jobb oldalát. A felöltő bal gomblyukájában a becsületrend parancsnoki rózsája olyan volt, mint egy odafröccsent és megalvadt vércsepp.

Meglepetésében Flore halkán felsikoltott.

- Nézd! Az öreg!

Jacques is odahajolt, előbbre lépett, haja a lányéhoz ért, jobban akart látni; fuldoklott a látványtól, a torka elszorult, öntudatlanul motyogta:

- Az öreg... az öreg...

- Igen, az öreg Grandmorin... Az elnök.

Flore még nézte egy darabig a sápadt arcot, az eltorzult száját, a rémülettől kitágult szemeket. Aztán elengedte a fejet, melyen már mutatkoztak a kezdődő hullamerevség jelei, a fej visszaesett a földre, a seb bezárult.

- Ez se cicázik többet a lányokkal! - folytatta halkabban. - Nyilván valamelyik miatt történt... Ó, szegény Louise-em! Úgy kell a disznónak!

Hosszú csönd támadt. Flore visszaállította a lámpást, s lopva Jacques-ra pillantva várakozott; a fiatalember, hogy a tetem elválasztotta a lánytól, meg sem moccant, mintha elmerülne, beleolvadna abba, amit lát. Tizenegyre járhatott. A délutáni jelenet emléke még zavarta a lányt, és meggátolta, hogy ő szólaljon meg elsőnek. Aztán hangok hallatszottak, apja hozta az állomásfőnököt; nem akarván, hogy itt lássák, mégis nekidurálta magát:

- Nem jössz haza lefeküdni?

A fiú összereszt, látszott, hogy vívódik önmagával. Majd kétségbeesetten meghátrálva, erőlködve kinyögte:

- Nem, nem!

A lány meg sem moccant, de tétlenül lecsüngő, izmos karja mély szomorúságot fejezett ki. Talán, hogy feledtesse korábbi ellenkezését, megalázkodva kérdezte ismét:

- Akkor hát, nem jössz haza, nem látlak többé?

- Nem, nem!

A hangok közeledtek, és Flore, meg sem kísérelve, hogy kezet szorítson Jacques-kal - aki nyilván szándékosan állt úgy, hogy a holttest kettőjük közé kerüljön -, s anélkül hogy gyerekkoruk pajtáskodó módján meghitt búcsút vett volna tőle, elment, beleveszett a sötétbe, nehezen szedve a lélegzetet, mintha sírás fojtogatná.

Az állomásfőnök nyomban odaért Misard-ral és két pályamunkással. Ő is megállapította a személyazonosságot: ez csakugyan Grandmorin elnök, ő is ismeri, mindig ott száll le az állomáson, ha Doinville-be utazik a hűgához, Bonnehonnéhoz. A tetemet ott hagyták, ahová zuhant, csak köpenyt borítottatott rá, melyet az egyik ember hozott magával. Egy barentini vasutas már elment a tizenegy órás vonattal, hogy értesítse a roueni császári ügyészt. De az reggel öt-hat óra előtt úgysem jöhet meg, mert hiszen magával kell hoznia a vizsgálóbíró, a törvényszéki jegyzőt és az orvost is. Így az állomásfőnök őrséget állíttatott a halott mellé: éjjel majd váltják egymást, egyvalaki állandóan tartózkodjék mellette, és virrasszon a lámpással.

Jacques pedig, mielőtt rászánta volna magát, hogy induljon lefeküdni valamelyik fészkerben a barentini állomáson, ahonnét csak hét óra huszonhatkor utazik tovább Le Havre felé, sokáig állt még ott mozdulatlanul, elmerülten. De az a gondolat, hogy a vizsgálóbíró is odavárják, úgy megzavarta, mintha maga is bűnrészes volna. Elmondja, mit látott az áthaladó gyorsvonatban? Először úgy határozott, hogy szólni fog, hiszen végül is neki nincs takargatnivalója. Az sem kétséges, mi a kötelessége. De később arra gondolt, hogy nem érdemes: nem tud döntő körülményt közölni, a gyilkosról pedig semmit sem merne határozottan állítani. Butaság volna belekeveredni, az idejét vesztegetni, izgulni, mikor senkinek semmi haszna belőle. Nem, mégsem szól! Végül is elment, de még kétszer hátrafordult, hogy lássa a sötét púpot a földön, a lámpás sárga fénykévéjében. A ködös égboltról csípősebb hideg szállt alá erre a kopár domboktól övezett, sivár pusztaságra. Újabb vonatok haladtak át, Párizs felé is elment egy nagyon hosszú szerelvény. Elhúztak egymás mellett, kérlelhetetlen gépóriások vágattak távoli céljuk felé, a jövőbe, közönyösen sűrölva ezt a félig levágott fejű embert, akit legyilkolt egy másik ember.

Másnap, vasárnap reggel öt órát kongattak a Le Havre-i harangok, amikor Roubaud belépett a pályaudvar üvegcsarnokába, hogy a szolgálatot átvegye. Még koromsötét volt, de a tenger felől egyre hevesebben fújt a szél, és szétszórta a ködöt, mely elborította a Sainte-Adresse-től a tourneville-i erődig nyúló dombokat, míg nyugaton a nyílt tenger fölött halvány csík mutatkozott az égbolton, ahol még ragyogtak az utolsó csillagok. Az üvegcsarnokban még égtek a gázlámpák, fényüket megsápasztotta e hajnali óra nyirkos hidege; a Montivilliers-be induló első vonat már benn állt, az éjszakai főnökhelyettes rendelkezései szerint állították össze a vagonologató munkások. A várótermek ajtói még csukva voltak, a peronok kihaltan nyúltak el a pályaudvar zsibbadt ébredése közben.

Roubaud, amikor kilépett a várótermek fölött levő lakásából, meglátta Lebleu-nét, a pénztáros feleségét: mozdulatlanul állt a központi folyosó közepén, melyre az alkalmazottak lakásai nyíltak. Őnagysága már hetek óta minden éjjel fölkelt, hogy meglesse Guichon kisasszonyt, a trafikosnőt, akit azzal gyanúsított, hogy összeszűri a levét Dabadie úrral, az állomásfőnökkel. Egyébként soha nem észlelt semmi meglepőt, egy árnyékot, egy leheletnyi suttogást sem. Ma reggel is hogy visszasurrant a lakásába, csupán azt a különös megfigyelést tehette az alatt a három másodperc alatt, míg Roubaud kinyitotta és becsukta az ajtót, hogy az asszony, a szép Séverine felöltözve, megfésülködve, cipősen áll az ebédlőben, pedig máskor kilenc óráig is elheverészik az ágyban. Lebleu-né még élete párját is fölébresztette, hogy ezt a hallatlan újságot közölje vele. Előző este nem feküdtek le addig, míg be nem futott a tizenegy óra ötös párizsi gyors, annyira fúrta az oldalukat, hogy mire végződött az alprefektus-ügy. De Roubaud-ék viselkedéséből semmit sem tudtak kihámozni, a házaspár olyan volt, mint más közönséges napon; hiába hegyezték a fülüket éjfélig is: semmi nesz nem szűrődött át a szomszédéktól, akik nyilván azonnal mély álomba merültek. Bizonyára nem volt eredményes az útjuk, mert különben Séverine nem kelt volna föl hajnalok hajnalán. A pénztáros kérdezte, milyen volt az asszony külseje, s a felesége próbálta lefesteni: nagyon merev, nagyon sápadt volt, nagy kék szeme szinte világított fekete hajkoronája alatt; mozdulatlanul állt, akár egy holdkóros. Így legalább tudják, mihez tartásuk magukat napközben.

Lent Roubaud megkereste éjjeles kollégáját, Moulint. Átvette tőle a szolgálatot, miközben az még beszélgetett, sétálgatott vele pár percig, elmesélve az éjszaka apró-cseprő eseményeit: csavargókat fogtak el, amint be akartak hatolni a poggyászmegőrzőbe; három vasúti munkást fegyelemsértésért megdorgáltak; egy csavarkapocs eltörött, míg a montivilliers-i vonatot sorozták össze. Roubaud csendesen, nyugodt arckifejezéssel hallgatta; csak egy kissé sápadt volt, nyilván a fáradtság jele, karikás szeme is erről árulkodott. Hogy a kartársa elhallgatott, ő kérdőn pillantott rá, mintha még más újságra is várt volna. De ez volt minden. Lehajtott a fejét, s egy darabig a földet nézte.

A két férfi végigsétált a peronon, s elért a fedett csarnok végére, itt volt jobbkézt az átmenő vagonok kocsiszíne, amelyek este érkeznek, s másnap vonatot állítanak össze belőlük. Roubaud fölemelte a fejét, tekintete megállapodott egy első osztályú, fülkés kocsin, a 293-as számún, a gázlámpa imbolygó fénye éppen ráesett.

Kollégája felkiáltott:

- Ó, majd elfelejtettem...

Roubaud sápadt arcát pír futotta el; önkéntelen kis mozdulatot tett.

- Majd elfelejtettem - ismételte Moulin. - Ennek a vagonnak nem szabad elmennie, ne kapcsoltsa rá a ma reggeli hat-negyvenes gyorsra.

Pillanatnyi csend támadt, aztán Roubaud egészen természetes hangon kérdezte:

- Ugyan, miért ne?

- Mert a ma esti gyorsra lefoglaltak egy szakaszt. Nem biztos, hogy napközben fut még be kocsi, jobb ezt itt tartani.

Roubaud még mindig merőn nézte a vagon, aztán így felelt:

- Na persze.

De másutt járhatott az esze, mert egyszerre fölfortyant:

- Undorító! Nézze meg, hogy takarítanak ezek a disznók! Olyan ez a vagon, mintha egy hetes por ülne rajta.

- Ó, ha a vonat tizenegy óra után érkezik - válaszolta Moulin -, a kutya se gondol rá, hogy port törölgessen... Még jó, ha hajlandók végignézni a vagonokat. A múltkoriban is benn hagytak egy alvó utast, csak másnap reggel ébredt fel.

Aztán ásítást fojtva el kijelentette, hogy megy lefeküdni. Már el is indult, de hirtelen támadt kíváncsisággal visszafordult.

- Igaz is, elintéződött az alprefektus-ügy?

- Hogyne, hogyne. Eredményes út volt. Meg vagyok elégedve.

- Na, akkor jó... Ne felejtse: a 293-as marad.

Roubaud, hogy magára maradt a peronon, visszaballagott a várakozó montivilliers-i vonathoz. Közben kinyitották a várótermek ajtait, utasok szállingóztak be, pár vadász a kutyájával, két-három kereskedőcsalád, kihasználva a vasárnapot, szóval, nem sokan. De mikor az első vonat kifutott, már nem volt vesztegetni való ideje, nyomban neki kellett látnia az öt óra negyvenötös rouen-párizsi személy összeállításának. Ilyen kora hajnali időben még nagyon gyér a személyzet, s a főnökhelyettes munkáját sokféle teendő bonyolítja. Miután ellenőrizte az összesorozás menetét - a vagonokat egyenként kihúzták a színből, rátaszították a tolópadra, a munkások betolták-húzták a csarnokba -, máris sietett az indulási oldalra, hogy megnézze a jegykiadást és a poggyászfelvételt. Katonák vitatkoztak egy vasutassal, neki kellett közbelépnie. Egy félóráig a jeges huzatban, az álmoságtól még dagadt szemű, vácogó utasok között, a sötétségben való lökdösődés komor hangulatában, mindenütt ott volt, gondolkozni sem ért rá. Aztán, hogy a személyvonat elment, s a pályaudvar kiürült, Roubaud a váltóórházba sietett ellenőrizni, hogy ott is rendben van-e minden, mert már vonat érkezett közvetlen Párizsból, késéssel. Visszament, végignézte a kiszállást, megvárta, míg az utasáradat leadja a jegyét, és berakodik a szállodai kocsikba, melyek ilyenkor szintén az üvegcsarnokban várakoznak, s csak egyszerű léckorlát választja el őket a vágányoktól. És csak ekkor jutott lélegzethez az újra elnéptelenedő és csöndes pályaudvaron.

Hat óra volt. Kényelmesen kísétált a fedett csarnokból; kint, hogy kitárult előtte a tér, föl-emelte a fejét, nagyot lélegzett, látva, hogy végre pirkad. A tengeri szél eloszlatta a ködöt, a derűs reggel szép napot ígért. Roubaud észak felé nézett: az ingouville-i part egészen a temetői fákig ibolyaszínűn rajzolódott rá a halványuló égre; majd dél és nyugat felé fordulva a tenger fölött meglátta az utolsó fehér párafelhőket, melyek lassan, rajokban úsztak tova; a széles keleti égbolt pedig, a Szajna tágas torkolati nyílása, már felizzott a kelő nap tüzeiben. Roubaud gépies mozdulattal levette ezüstsujtásos sapkáját, hogy homlokát megfüröszse a

csipős, tiszta levegőben. Ez a megszokott látóhatár, a pályaudvari épületek nagy kiterjedésű, lapos tömege, balra az érkező áruraktár, távolabb a mozdonyszín, jobbra az árufeladás, valóságos város, láthatólag lecsillapította, belezökentette napi munkájának örökegyforma, nyugodt menetébe. A Charles-Laffitte utca falán túl gyárkémények füstöltek, odalátszottak a Vauban-medence mellett húzódo tárolók óriási szénhegyei. Zsivaj szállt a többi medencéből is. A tehervonatok sípolása, a víz ébredése és illata, melyet feléje sodort a szél, eszébe juttatták az aznapi ünnepséget, a vízre bocsátandó hajót, mely körül majd egymást tapossák az emberek.

Amikor visszament a fedett csarnokba, a munkások már kezdték összesorozni a hat-negyvenes gyorsot; azt hitte, a 293-ast is rá akarják tolni a tolópadra, s a hús reggel nyugalma egyszerre dührohamba fült.

- Ne bántsák azt a vagon, az istenfáját! Hagyják ott! Az csak este megy.

A brigádvezető megmagyarázta, hogy csak arrább tolják, hogy hozzáférjenek a mögötte levő vagonhoz. De Roubaud nem hallotta, belesüketült a féktelen dühkitörésbe.

- Marha állatok! Mondom, ne nyúljanak hozzá!

Mikor végre megértette, tovább mérgelődött, szidta az alkalmatlan pályaudvart, ahol még egy vagon sem lehet megfordítani. A pályaudvar - a legrégebbiek egyike ezen a vonalon - csakugyan elavult már, és nem illett Le Havre-hoz ósdi ácsolatú kocsiszínével, keskeny ablakszemes fa és bádóg csarnokával, agyonrepedezett kopár, szomorú épületeivel.

- Gyalázat! Nem értem, hogy a Társaság még mindig nem bontatta ezt le.

A munkások csak néztek, meglepte őket, hogy ez a máskor oly példásan fegyelmezett ember ilyen nyíltan beszél. De Roubaud észbe kapott, és rögtön elhallgatott. És némán, ridegen figyelte tovább az összeállítás munkáját. Alacsony homlokát elégedetlen ránc barázdálta, tüskés vörös szakállas, kerek, kipirult arcán elszánt akarat feszült.

Többé nem vesztette el a hidegvérét. Csak a gyorsvonattal törődött, minden részletet ellenőrzött. Több kapcsolást lazának talált, s megparancsolta, hogy a szeme láttára húzzák meg a csavarkapcsokat. Egy anya és két lánya - a felesége bejáratos volt hozzájuk - megkérték, hogy a női szakaszban helyezze el őket. Mielőtt megadta volna az indító sípjelzést, még egyszer meggyőződött róla, hogy a vonaton minden rendben van-e; még sokáig nézett a távolodó szerelvény után, éles tekintettel, mint aki tudja, hogy egy pillanatnyi szórakozottsága emberéletekbe kerülhet. De rögtön át is kellett mennie a vágányokon, hogy fogadja a beérkező roueni vonatot. Ezzel a vonattal járt egy postatiszt, akivel minden reggel elmondták egymásnak a legfrissebb híreket. Mozgalmas délelőttjén röpké negyedórás pihenőhöz jutott így, ami alatt kiszuszoghatta magát, mert sürgős tennivaló nem várt rá. Ma reggel is, mint máskor, cigarettát sodort, s nagyon jókedvűen beszélgetett. Közben kinappalodott, a csarnokban eloltották a gázlámpákat. De a gyér üvegezés miatt csak szürke félhomály terjengett benn, odakint azonban az égnek az a tágas darabja, melyre a csarnok nyílt, már a napsugarak tüzeiben égett; az egész szemhatár megpirosodott, s a részletek élesen kirajzolódtak a derűs téli reggel tiszta levegőjében.

Dabadie úr, az állomásfőnök, rendszerint nyolc órakor ment le, amikor a helyettese jelentést tett. Sötétbarna hajú, ápolt külsejű, szép férfi volt, modora mint egy roppantul elfoglalt nagykereskedőé. Különben a személypályaudvarral, ha csak tehette, nem törődött, őt elsősorban a kikötő, a hallatlan méretű tranzit-forgalom érdekelt, mely állandó összeköttetést teremtett Le Havre és az egész világ nagykereskedelme között. Ma reggel elkésett, Roubaud már kétszer is benyitott az irodájába, de nem találta ott. Asztalán még felbontatlanul hevert a posta. A

helyettes állomásfőnök a levelek közt megpillantott egy táviratot. Mintha megbabonázták volna, többé nem mozdult el az ajtóból, akarata ellenére hátrafordult, oda-odapillantott az asztalra.

Nyolc óra tíz perckor végre megjelent Dabadie úr. Roubaud leült, hallgatott, várta, hogy nyissa fel a táviratot. De a főnöknek nem volt sürgős, kedves akart lenni beosztottjához, akit nagyra becsült.

- Párizsban természetesen minden rendben ment?

- Igen, uram, köszönöm.

Vége-valahára kinyitotta a sürgőnyt, de még nem olvasta, csak mosolyogva nézett a másikra, akinek elfúlt a hangja, ahogy görcsös erőfeszítéssel próbált úrrá lenni állának ideges rángásán.

- Nagyon örülünk, hogy nálunk marad.

- Én pedig, uram, nagyon örülök, hogy önöknél maradhatok.

Ekkor Dabadie úr végre rászánta magát, hogy átfussa a táviratot; Roubaud, kinek finom verejték gyöngyözött az arcán, feszülten figyelte. De a várt felindulásnak semmi nyoma; a főnök nyugodtan végigolvasta a sürgőnyt, majd visszadobta az íróasztalára: nyilván valami jelentéktelen szolgálati ügy. És mindjárt folytatta is a levelek felbontását, míg a helyettese - a mindennapos szokás szerint - szóban beszámolt az éjszakai és reggeli eseményekről. Ma azonban Roubaud bizonytalankodott, gondolkoznia kellett, míg végre eszébe jutott, mit is mondott kartársa azokról a csavargókról, akiket rajtakaptak a poggyásmegőrzőben. Még váltottak pár szót, aztán a főnök egy kézmozdulattal elbocsátotta, amikor a kikötői forgalom és a teherpályaudvar két tőfőnöke lépett be, szintén jelentéstételre. Újabb sürgőnyt hoztak magukkal, egy alkalmazott nyomta a kezükbe a peronon.

- Maga elmehet - mondta Dabadie úr, látva, hogy Roubaud megáll az ajtóban.

De az még várt, kerekre nyitott, meredt szemmel, s csak akkor távozott, amikor a főnöke a papírdarabkát ugyanazzal a közönyös mozdulattal dobta az asztalra. Zavartan, kábultan ödöngött egy darabig a csarnokban. A pályaudvar órája nyolcharmincötöt mutatott, a kilencötvenes személy előtt nem kell több vonatot indítania. Ezt a lyukas órát arra szokta fölhasználni, hogy körüljárjon a pályaudvaron. Ment egypár percig, azt sem tudva, hová viszi a lába. Aztán, hogy fölpillantott, s ismét a 293-as vagon előtt találta magát, hirtelen vargabetűvel a mozdonyszín felé kanyarodott, bár semmi keresnivalója nem volt arra. A nap most kúszott fel a láthatáron, aranyos por szitált a sápadt levegőben. De ő már nem örült a szép délelőtnnek, meggyorsította lépteit, mint akinek sürgős a dolga, csakhogy agyonüsse ezt a szorongó várakozást.

Egy hang hirtelen megállította.

- Jó napot, Roubaud úr!... Találkoztak a feleségemmel?

Pecqueux volt az, a fűtő, negyvenhárom éves, hosszú, sovány, csontos fickó, tűz- és füstmarta arcú. Alacsony homloka alatt a sűrű szemek, kiugró állkapcsában a nagy szája a részegek mindig egyforma vigyorával nevetett.

- Né, maga az? - állt meg Roubaud csodálkozva. - Persze, a mozdonyhiba, el is felejtettem... Csak ma este megy vissza? Huszonnégy óra szabad idő, nem rossz, mi?

- Nem rossz! - mondta utána amaz, az előző esti tivornyától még mindig részegen.

Rouen mellől származott, egy falucskából, a Társaságnál szerelőként kezdte, egészen fiatalon. Harmincéves korára megunta a műhelyt, elment fűtőnek, hogy később mozdonyvezető

lehesen, ekkor vette el a falujabeli Victoire-t is. De az évek teltek-múltak, s ő megmaradt fűtőnek, most már nem is lesz belőle soha mozdonyvezető, mert fegyelmezetlen, rossz magaviseletű, részeges, szoknyapecér. Háromszor is kidobták volna már, ha Grandmorin elnök nem fogja pártját, no meg hozzá is szoktak a hibáihoz, melyeket ellensúlyozott jó humora és öregmunkás tapasztalata. Csak akkor vált félelmetessé, ha berúgott, ilyenkor valóságos fenevaddá változott, aki minden szörnyűségre képes.

- Találkoztak a feleséggel? - kérdezte újból, s a szája széles vigyorra hasadt.

- Hát persze, hogy találkoztunk vele - válaszolta a helyettes állomásfőnök. - Még ebédeltünk is a maguk szobájában... Ó, derék asszony a maga felesége, Pecqueux. Nagy kár, hogy maga hűtlen hozzá.

A fűtő szája még szélesebb vigyorra húzódott.

- Hát úgy is mondhatjuk! De ő akarja, hogy szórakozzam.

Ez igaz volt. A két évvel idősebb Victoire, hogy eltérébélyesedett, és nehezen is mozgott már, be-becsúsztatott egy-egy ötfrankost a zsebébe, hogy házon kívül szórakozzék. És soha nem panaszkodott a hűtlenkedései, az állandó lumpolás miatt, melyre a férjének természetadta szüksége volt, így aztán Pecqueux szépen berendezte az életét, volt asszonya a vonal mindkét végén, a párizsi felesége azokra az éjszakákra, amikor otthon aludt, a Le Havre-i pedig a két vonat közötti várakozás óráira. Victoire, ki maga nagyon takarékos volt, és fogához verte a garast, persze minderről tudott, a férjével úgy bánt, mint anya a gyermekével, s gyakran hangzott, hogy nem akarna szégyent vallani vele a másik, a vidéki asszony előtt. S ahányszor Pecqueux elment, ő mindig gondosan megvizsgálta a fehérneműjét, mert nagyon restellte volna, ha a másik a szemére hányná, hogy nem viseli gondját az emberüknek.

- Mindegy - válaszolta Roubaud -, akkor sem rendes dolog. A feleségem bálványozza a dajkáját, és meg fogja szidni magát.

De elhallgatott, mert abból a színből, amelyik mellett álltak, magas, szikár nő lépett ki: Philomene Sauvagnat, a raktárfőnök húga, egy esztendeje Pecqueux Le Havre-i pótfelésege. Nyilván a színben beszélgettek egymással, amikor a fűtő kilépett, hogy megállítsa a helyettes állomásfőnököt. A magas, nagy csontú, lapos mellű nő harminckét évével is fiatalnak látszott, testét megszikkasztotta a szüntelen vágyakozás, a szeme lángolt, a feje hosszú volt, mint egy sovány, nyihorászó kancáé. Azt mondták, iszik. A pályaudvar valamennyi férfi alkalmazottja megfordult már nála fivérének a mozdonyszín melletti házacskájában, melyet a nő szörnyen elhanyagolt. Ez a fivér - szigorú erkölcsű, kemény fejű auvergne-i - nagy becsben állt főnökeinél, de nagyon sok kellemetlensége volt a húga miatt, még elbocsátással is megfenyegették, s hogy a hűgát megtűrték, reá való tekintettel, ő is konokul ott tartotta maga mellett, családi érzésből, ami persze nem gátolta meg abban, hogy úgy össze ne verje, ha férfival kapta rajta, hogy a lány félholtan terült el a padlón. Philomene és Pecqueux jól egymásra találtak: a nő végre kielégült ennek a mókás, hosszú ördögnek a karjában, a férfi pedig örült, hogy elhízott feleségét ilyen soványra cserélte, s tréfálkozva mondta, hogy ezután nem kell másutt kereskednie. Csak Séverine veszett össze Philomène-nel; már ezelőtt is messzire elkerülte, természetes büszkeségből, de most már nem is köszönt neki. Úgy gondolta, ennyivel tartozik Victoire-nak.

- Na, ég áldjon, Pecqueux - szólt oda Philomène pimaszul. - Én megyek, merthogy Roubaud úr a felesége nevében most prédikálni fog neked.

De amaz erre is csak kedélyesen nevetett.

- Maradj, csak tréfál.

- Nem, nem! Megyek. Lebleu-nének viszek két tojást a tyúkjaim alól, megígértem neki.

Szándékosan említette ezt a nevet, ismerve a pénztárosné és a főnökhelyettesné viszálkodását, tüntetőleg jó viszonyban volt az elsővel, hogy pukkassza a másikat. De hirtelen támadt kíváncsisággal mégis ott maradt, meghallván, hogy a fűtő az alprefektus-ügyről érdeklődik.

- Elintéződött? És meg van elégedve, Roubaud úr?

- Nagyon.

Pecqueux hamiskásan hunyorított.

- Hát hiszen nincs is ok nyugtalanságra, ha az embernek az isten a barátja... Tudja, kire gondolok, mi? Az én feleségem is sokat köszönhet neki.

A főnökhelyettes félbeszakította a Grandmorin elnökre való célzást, és érdes hangon megismételte a kérdését:

- Szóval, csak ma este indul?

- Igen, addigra rendbe hozzák a Lisont, megcsinálják a csatlórudat... Várom a mozdonyvezetőmet, ő is elment szellőzködni. Jacques Lantier, ismeri? A földije.

Roubaud először nem válaszolt, a gondolatai messze jártak, eltévedt. Aztán egyszerre felocsúdott:

- Mi? Jacques Lantier mozdonyvezetőt... Persze, hogy ismerem. No már csak úgy: jó napot, jó estét. Csak itt ismerkedtünk meg, mert fiatalabb nálam, és lent Plassans-ban sosem láttam... Tavaly ősszel tett egy apróbb szívességet a feleségemnek, elintézett neki valamit az unokanővéreinel, Dieppe-ben... Tehetséges fiúnak mondják.

Csak beszélt a vakvilágba, ömlött belőle a szó. Majd hirtelen odábbállt.

- Isten áldja, Pecqueux... Még szét kell itt nézнем egy kicsit.

Philomène is csak ekkor ment el, nyújtott kancalépteivel. Pecqueux zsebre vágott kézzel tétlenül állt, s jólesőn vigyorgott a vidám reggeli semmittevés gondolatára, aztán csodálkozva látta, hogy a főnökhelyettes éppen csak megkerüli a színt, s már siet is visszafelé. Nem tartott valami sokáig ez a szétnézés. Mi az ördögöt szaglászhatott ottan?

Mire Roubaud visszatért a csarnokba, már majdnem kilenc óra volt. Egészen hátrament az áruszállításig, nézett, keresgélt valamit, de úgy látszik, hiába; ugyanolyan türelmetlenül tért vissza. Sorra vizslatta az összes vasúti irodákat. A pályaudvar most csöndes és néptelen volt; egyedül ő járt-kelt ott háborogva, látszott rajta, hogy egyre jobban idegesíti ez a nyugalom, úgy szenvedett, mint akit szerencsétlenség fenyeget, s a végén már várva várja, hogy rátörjön a baj. Hidegvére odalett, nem bírt veszteg maradni. Szeme a pályaudvari órára tapadt. Kilenc óra, kilenc óra öt. Rendesen csak tíz órakor ment föl a lakására reggelizni; ha kifutott a kilencötvenes vonat. De most egyszerre mégis fölment, arra gondolva, hogy Séverine is várja odafönt.

A folyosón Lebleu-né pontosan ugyanabban a pillanatban nyitott ajtót Philomène-nek, aki födetlen fővel, csak úgy jó szomszédasszony módjára szaladt föl hozzá, két tojással a kezében. Ott álltak, s Roubaud kénytelen volt rászégeződő pillantásuk alatt bemenni a lakásába. A kulcsa nála volt, besietett. Ám az ajtó gyors nyitása-csukása közben is meglátták Séverine-t; az ebédlőben ült egy széken, tétlenül, halvány arccal, mozdulatlanul. Lebleu-né magával húzta Philomène-t, ő is bezárkózott, s elmesélte, hogy már reggel is így látta: nyilván rosszul áll az alprefektus-ügy. De Philomène elmondta, hogy éppen azért futott föl hozzá, mert hírei

vannak, s elismételte, amit magától az állomásfőnök-helyettestől hallott. Erre a két nő találkozásba mélyedt. Minden találkozásuk végeérhetetlen pletykálgodással járt.

- Jól megmosták a fejüket, kicsikém, a nyakam teszem rá... Biztosan kifelé áll a szekerük rúdja.

- Jaj, drága asszonyom, csak már megszabadulnánk tőlük!

A Lebleu-ék és Roubaud-ék között mind jobban elmérgesedő viszály egyszerű lakáskérdésből eredt. A várótermek fölött az egész első emelet a vasúti alkalmazottak elhelyezésére szolgált; az emelet közepén sárga falú, fölülről megvilágított központi folyosó, valóságos szállodai folyosó futott végig, rajta jobbra és balra sorakoztak a barna ajtók. Csak a jobb oldali lakások ablakai nyíltak az indulási oldal udvarára, ahol az öreg szilfák fölött kitérült az ingouville-i part csodás panorámája; a bal oldali lakások alacsony bolthajtásos ablakai közvetlenül a pályaudvari csarnokra nyíltak, melynek meredek teteje, mocsos bádog- és üveggerince elzárta a kilátást. Az egyik oldal mindig derűs volt az állandóan népes udvarral, a lombos fákkal, a tágas mezővel, a másik oldalon majd meghalt az ember az unalomtól, alig lehetett látni, az égbolt el volt falazva, mint valami börtönben. Az első fronton lakott az állomásfőnök, Moulin főnökhelyettes és Lebleu-ék; a hátsó fronton Roubaud-ék, Guichon kisasszony, a trafikoszó, s itt volt még fenntartva három szoba az átutazó ellenőrök részére. No már most közismert volt, hogy a két állomásfőnök-helyettes mindig egymás mellett lakott. Lebleu-ék csak az előző helyettesnek, Roubaud elődjének a jóvoltából kerültek oda, aki gyermektelen özvegyember volt, s kedveskedni akarván Lebleu-éknek, átengedte nekik a lakását. De vajon a lakásnak nem kellett volna-e visszazállnia Roubaud-ékra? Igazságos dolog volt-e őket a hátsó frontra száműzni, amikor az elsőhöz van jussuk? Míg a két család jó egyetértésben élt, Séverine tisztelettel bánt szomszédnőjével, aki nála húsz évvel idősebb s ráadásul még beteges is volt: állandóan fulladozott a kövérségtől. Tulajdonképpen csak akkor tört ki a háborúság, amikor Philomene összeugratta a két asszonyt förtelmes pletykáival.

- Tudja - mondta Philomène -, ezek nyilván nem átallották párizsi útjukat arra fölhasználni, hogy kitérjék magukat a lakásukból... Hallottam, hogy hosszú levelet írtak az igazgatónak, amelyben jogaikra hivatkoznak.

Lebleu-né levegőért kapkodott.

- A nyomorultak!... És egész biztosan azon mesterkednek, hogy a trafikoszót is a maguk pártjára állítsák; az a nő két hete már alig köszön nekem... Finom kis alak az is! De figyelem...

Hangját suttogóra fogva elmondta, hogy Guichon kisasszony bizonyára minden éjjel meglátogatja az állomásfőnököt. A két ajtó egymásnak szembe nyílik. Dabadie úr özvegy, nagy lánya intézetben nevelkedik; ő hozta ide ezt a harmincéves, hervatag, vékony, kígyóhajlékonyságú teremtest, aki nevelőnőféle lehetett. De lehetetlenség a nőt rajtakapni, olyan zajtalanul siklik át a legkisebb hasadékon is. Ő egymagában nem sokat számít. De ha az állomásfőnökkel hál, akkor már döntő fontosságúvá válik, s csak úgy diadalmaskodhatnak rajta, ha titkát kitudva a markukban tartják.

- Ó, majd a végére járok én! - fogadkozott Lebleu-né. - Nem hagyom, hogy felfaljanak... Mi itt vagyunk, és itt is maradunk. A rendes emberek velünk vannak, ugye, kicsikém?

Csakugyan, az egész pályaudvar szenvedélyesen beleavatkozott ebbe a lakásháborúba. Kivált a folyosón dúlt a harc. Csak Moulin, a másik főnökhelyettes maradt semleges, ő beérte azzal, hogy az első fronton lakhat félénk, törekeny kis asszonykájával, akit sohasem lehetett látni, s aki minden húsz hónapban szült neki egy gyermeket.

- Egy szó mint száz - fejezte be Philomène -, ha kifelé áll is a szekerek rúdja, azért olyan hamar még nem harapnak a fübe... Vigyázzon, olyan ismerőseik vannak, akiknek messzire elér a kezük!

Még mindig a markában szorongatta a két tojást, s most átnyújtotta: friss tojás, reggel szedte ki a tyúkjai alól. Az öreg hölgy nem győzött hálálkodni.

- Hogy maga milyen aranyos! Igazán elkényeztet engem... jöjjön föl gyakrabban beszélgetni. Tudja, a férjem mindig a pénztárban kuksol; én meg olyan rettentően unatkozom, nem mozdulhatok ki a lábam miatt! Mivé is lennék, ha ezek a nyomorultak elvonnák előlem még a kilátást is?

Aztán kikísérte a vendégét, s amint újból kinyitotta az ajtót, a szájára tette az ujját.

- Csitt! Hallgatózzunk!

Moccanás nélkül, lélegzet-visszafojtva álltak a folyosón jó öt percre. Fejüket lehajtva füleltek Roubaud-ék ebédlöje felé. De semmi nesz nem szűrődött ki, halotti csönd honolt. Végül, attól félve, hogy meglepik őket, elváltak, néma bólintással búcsúzva egymástól. Az egyik lábujjhegyen osont el, a másik meg olyan óvatosan zárta be az ajtót, hogy még a nyelv csettenése sem hallatszott a zárban.

Kilenc óra húszkor Roubaud újra lent volt a csarnokban. Ellenőrizte a kilenc-ötvenes személy összeállítását; bár minden erejét összeszedte, mégis hevesebben hadonászott, idegesen topogott, szüntelenül forgatta a fejét, hogy végigkémlélje a peront. Hiába, nem jött semmi, a keze remegett.

Aztán egyszerre, amint hátratekintve éppen a pályaudvart fürkészte megint, lihegve megszólalt mellette a sürgönykihordó:

- Roubaud úr, nem látta az állomásfőnök urat és a biztonsági felügyelő urat?... Táviratokat hoztam nekik, s már tíz perce szaladgálok...

Roubaud egész teste megfeszült, hátrafordult, egy arcizma sem rándult meg. Szeme a kihordónál levő két sürgönyre tapadt. Végre - a másíknak az izgalmból bizonyosságot nyert -, végre beütött a baj!

- Dabadie úr az előbb ment erre - mondta nyugodtan.

Sosem érezte még magát ilyen higgadtan, az értelmét ilyen tisztának, védekezésre fölverteztnek. Most már biztos volt önmagában.

- Nézze! - folytatta. - Épp itt jön Dabadie úr.

Az állomásfőnök a teherpályaudvarról jött. Átfutotta a sürgönyt, felkiáltott.

- Gyilkosság történt a vonalon... A roueni felügyelő táviratozott.

- Micsoda? - kérdezte Roubaud. - Meggyilkolták egy vasutasunkat?

- Nem, dehogy, egy utast, a fülkében... A testét a malaunay-i alagút szájánál dobták ki, a 153-as kőnél... Az áldozat egyik igazgatónk, Grandmorin elnök.

Most a helyettes állomásfőnök is felkiáltott.

- Az elnök! Ó, szegény feleségem, hogy odatesz!

A kiáltás olyan őszintén, olyan szánakozón hangzott, hogy Dabadie úr felütötte a fejét.

- Persze, maguk ismerték, olyan derék ember volt, ugye?

Aztán megnézte a biztonsági felügyelőnek szóló másik táviratot.

- Ez nyilván a vizsgálóbírótól jött, eljárási utasítás lesz benne... Még csak kilenc óra huszonöt, Cauche úr természetesen még nincs itt... Siessenek a Vasút kávéházba, a Napóleon korzóra. Biztosan ott találják.

Öt perc múlva megérkezett Cauche úr, egy vasúti munkás kísérte. Cauche úr leszerelt katonatiszt volt, állását amolyan szinekúrának tekintette, tíz óra előtt sosem jelent meg a pályaudvaron, akkor ténfergett ott egy darabig, és már ment is vissza a kávéházba. A tragédia, melyről pikétezés közben értesült, először meghökkentette, mert hozzá rendszerint csak kevésbé fontos ügyek jutottak el. De hát a sürgöny a roueni vizsgálóbírótól jött, igaz, tizenkét órával a holttest felfedezése után, mert a bíró először Párizsba táviratozott az állomásfőnöknek, hogy megérdeklődjék, milyen körülmények között utazott el az áldozat, s csak a vonat és a kocsi számának ismeretében utasította a biztonsági felügyelőt, hogy vizsgálja át a 293-as vagon fülkáját, ha ugyan a vagon még Le Havre-ban tartózkodik. Cauche úr rosszkedve - hogy nyilván haszontalanul háborgatják - nyomban elpárolgott, s az ügy roppant súlyához mérten túlzott fontoskodásnak adott helyet.

- De hiszen - kiáltott fel hirtelen megijedve, hogy a vizsgálat kicsúszik a markából -, a vagon már nem lehet itt, reggel nyilván visszament.

Roubaud csendes hangon megnyugtatta:

- Nem, nem. Bocsásson meg... Ma estére lefoglaltak egy szakaszt, a vagon ott áll a színben.

Előrement, a felügyelő és az állomásfőnök követték. De közben elterjedhetett a hír, mert a munkások szép csöndesen abbahagyták a munkát, s ők is utánuk indultak, a vasúti irodák ajtóiban is megjelentek az alkalmazottak, s egyenként odaszállingóztak. Hamarosan csöndület támadt.

Odaértek a vagonhoz, Dabadie úr hangosan gondolkozott.

- De hiszen tegnap este átvizsgálták. Ha maradt volna nyom, már jelentették volna.

- Majd elvállik - jegyezte meg Cauche úr.

Kinyitotta az ajtót, föllépett a fülkébe. Ugyanabban a pillanatban felordított, s magáról megfeledkezve szitkozódni kezdett.

- Az istenfáját! Disznót öltek itt, vagy mi!

Az ott állókon ijedt moraj futott végig, a fejek előrenyúltak, elsőnek Dabadie úr akarta látni, föllépett a hágsóra, mögötte Roubaud nyújtotta a nyakát, hogy ő is úgy tegyen, mint a többiek.

Bent a fülkében nem látszott rendetlenség. Az ablakok csukva, látszólag minden a helyén. Csak a nyitott ajtón áradt ki förtelmes bűz; az egyik párnás ülés közepén fekete vértócsa alvadt meg, olyan vastag és széles tócsa volt, hogy mint valami forrásból, patak folyt ki belőle, s terült szét a szőnyegen. Alvadt vérrögök tapadtak a huzatra. És körös-körül az az émelyítő vérszag.

Dabadie úr felfortyant.

- Hol vannak, akik tegnap este átvizsgálták a vonatot? Hozzák ide őket!

Éppen ott is voltak, előbbre léptek, ötöltek-hatoltak, mentegetőztek: éjjel semmit sem lát az ember. Pedig ők mindent végigtapogattak. És esküdöztek, hogy éjjel még nem éreztek semmit.

Ezalatt Cauche úr benn állt a vagonban, és ceruzával jegyezgetett a jelentéséhez. Behívta Roubaud-t, akivel szeretett elbeszélgetni, gyakran cigarettáztak együtt a peronon, ráérő idejükben.

- Roubaud úr, jöjjön föl, kérem, segítsen.

S miután a helyettes állomásfőnök átlépett a szőnyegen szétterülő vértócsán, vigyázva, hogy bele ne gázoljon, így szólt hozzá:

- Nézze meg, nem csúszott-e le valami a másik párna alá.

Az fölemelte az ülés párnáját, tapogatózott, óvatos kézzel, pusztán csak érdeklődő tekintettel.

- Nincs itt semmi.

De egy folt a támla párnázott huzatán fölkelte a figyelmét, mutatta a felügyelőnek. Nem véres ujjnyom az? Nem, végül is megállapították, hogy odafröccsent vér. Egy csomó ember odanyomakodott, hogy lássa a vizsgálatot, szimatolták a büntettet, lökdösődtek az állomásfőnök háta mögött, aki kényes természetű ember lévén, undorodva megállt a kocsifelhágóján.

De hirtelen eszébe jutott valami.

- Mondja csak, Roubaud úr, ugye maga is ezzel a vonattal jött?... Hiszen a tegnapi estét gyorsan érkezett... Talán maga tudna egyet-mást mondani!

- No lám, tényleg! - kiáltott fel a felügyelő. - Nem észlelt semmit?

Roubaud két-három másodpercig néma maradt. Lehajolva vizsgálta a szőnyeget. De szinte azon nyomban fölegyenesedett, és természetesen, kissé érdes hangján válaszolta:

- Hogyne, hogyne, mindent elmondok... Velem volt a feleségem is. Ha a mondanivalóm a jegyzőkönyvben is szerepel, jobb szeretném, hogy ő is lejöjjön, és az emlékezetével ellenőrizze az enyémet.

Cauche úr ezt nagyon helyénvalónak találta, és az időközben odaérkező Pecqueux ajánlkozott is, hogy elmegy Roubaud-néért. Öles léptekkel távozott, egy darabig várakozniuk kellett. A vele együtt érkező Philomene tekintetével követte, s mérgelődött, hogy a fűtő elvállalta ezt a megbízatást. De ekkor megpillantotta Lebleu-nét, aki feljűk igyekezett, ahogy csak szegény dagadt lába bírta: elébe sietett, támogatta, és a két nő égnek emelt karral sopánkodott, annyira felháborította őket ennek az iszonyatos gaztettnek a felfedezése. Bár még semmi bizonyosat nem lehetett tudni, már gyűrűztek körülöttük a szertelen kézmozdulatokkal és fintorokkal kísért találgatások. A halk zsvajból kiütközött Philomène hangja; ő senkitől sem hallotta az esetet, de becsületszárára kijelentette, hogy Roubaud-né látta a gyilkost. És amikor Pecqueux újra megjelent ez utóbbival, nagy csönd támadt.

- Na nézzenek oda! - morogta Lebleu-né. - Ki hinné, hogy ez főnökhelyettesné, ezzel a grófkisasszonyi külsejével! Már reggel, pirkadat előtt ilyen volt: lenyalva, befűzve, mintha vizitbe készülne.

Séverine egyenletes, apró léptekkel közeledett. Még jókora utat kellett megtennie a peronon a rászégeződő pillantások keresztútjában; de nem gyöngült el, csak zsebkendőjét szorította a szemére mély fájdalomában, meghallván az áldozat nevét. Nagyon elegáns, fekete gyapjúruha volt rajta, mintha pártfogójáért viselné a gyászt. Tömött, fekete haja fénylett a napsugárban, mert még arra sem szakított időt, hogy befödje a fejét, ámbár hideg volt. Aggodalommal teli, könnyben úszó, szelíd pillantású kék szeme olyan meghatóvá tette.

- Bizony minden oka megvan rá, hogy sírjon - jegyezte meg halkán Philomène. - Megölték a jóistenüket, most aztán alászolgája!

Séverine odaért a tömegbe, a nyitott fülkeajtó elé, Cauche úr és Roubaud leszálltak, s az utóbbi mindjárt mondta is, amit tud.

- Ugye, kedvesem, tegnap délelőtt, mihelyt Párizsba érkeztünk, fölkerestük Grandmorin urat... Negyed tizenkettő lehetett, ugye?

Mereven nézett az asszonyra, s az engedelmesen ismételte:

- Igen, negyed tizenkettő.

De szemét a vértől feketéllő ülésre szegezte, görcsösen megrázkódott, zokogás csuklott fel a torkán. Az állomásfőnök megszánta, és sietve közbeszólt:

- Asszonyom, ha nem bírná el ezt a látványt... Mi nagyon is megértjük fájdalmát...

- Ó, csak egy pár szót még - szakította félbe a felügyelő. - Aztán hazakísértetjük a hölgyet.

Roubaud sietett folytatni.

- Mindenféléről beszélgettünk, s akkor Grandmorin úr közölte velünk, hogy másnap leutazik Doinville-be, a nővéréhez... Még most is látom, ahogy az íróasztalnál ült. Én itt ültem, a feleségem amott... Ugye, kedvesem, azt mondta, másnap utazik?

- Igen, másnap.

Cauche úr, aki ceruzával sebesen jegyezgetett, most felkapta a fejét.

- Hogyhogy másnap? De hiszen aznap este utazott el!

- Megálljunk csak! - szólt a helyettes állomásfőnök. - Mikor meghallotta, hogy mi még az este visszautazunk, egy pillanatig arra gondolt, velünk jön a gyorsal, ha a feleségemnek kedve volna lekísérni őt Doinville-be, s eltölteni ott pár napot az elnök nővérénél, mint máskor is. De a feleségemnek sok volt a dolga idehaza, s így visszautasította... Ugye, visszautasítottad?

- Igen, visszautasítottam.

- Ennyi az egész. Nagyon kedves volt hozzánk... Érdeklődött felőlem, kikísért minket a dolgozószobája ajtajáig... Ugye, kedvesem?

- Igen, az ajtajáig.

- Este pedig elutaztunk... Mielőtt beszálltunk volna a fülkénkbe, beszélgettem Vandorpe úrral, az állomásfőnökkel. Nem láttam semmit. Nagyon bosszankodtam, mert azt hittem, egyedül leszünk, de a sarokban ült egy hölgy, akit előbb nem vettem észre, hát még amikor újabb két személy szállt fel, férj és feleség, az utolsó pillanatban... Rouenig aztán semmi különös nem történt, semmit nem észleltem... Hanem Rouenban, amikor leszálltunk, hogy egy kicsit megmozgassuk elgémberedett lábunkat, ugyancsak meglepődtünk: három-négy kocsival előttünk Grandmorin úr állt az egyik szakasz ajtajában! „Hát az elnök úr mégis eljött? Nahát! És mi nem is sejtettük, hogy önnel utazunk!” Erre azt válaszolta, hogy táviratot kapott... Füttyültek, s mi gyorsan visszamentünk a fülkénkbe, ahol - mellesleg szólva - már nem találtunk senkit, útitársaink mindannyian kiszálltak Rouenban, amin mi egy cseppet sem bántódtunk... Nos, ez minden, ugye, kedvesem?

- Igen, ez minden.

Ez az elbeszélés, ha mégoly egyszerű volt is, nagy hatást tett a hallgatóságra. Valamennyien tátott szájjal várták a magyarázatot. A felügyelő abbahagyta a jegyezgetést, s kérdése hangot adott az általános megrökönyödésnek:

- És biztos benne, hogy a fülkében senki nem volt Grandmorin úrral?

- Ó, az tökéletesen biztos.

A jelenlevőkön borzongás futott végig. Ez a lappangó titok félelmet keltett bennük, érezték, hogy hideg futkároz a gerincükön. Ha az utas egyedül volt, vajon ki gyilkolhatta meg, és lökhette ki a fülkéből három mérföldnyire onnét, mielőtt a vonat újból megállt volna?

A csöndben Philomène kajánul megjegyezte:

- Ez mégiscsak furcsa.

Roubaud, érezve rászzegeződő pillantását, ránézett s bólintott, mintegy jelezve, hogy ezt ő is furcsának találja. A nő mellett meglátta Pecqueux-t és Lebleu-nét, azok is a fejüket csóválták. Most minden tekintet várakozón fordult feléje, őrajta kerestek egy kifejejtett részletet, mely megvilágítaná az ügyet. Vád nem rejtőzött a kíváncsiságtól égő szemekben, hanem ő mégis úgy érezte, hogy tétova gyanú éledezik bennük, kétely, amelyet néha a legjelentéktelenebb körülmény bizonyossággá változtat.

- Rendkívüli eset - mormolta Cauche úr.

- Egészen rendkívüli - erősítette meg Dabadie úr.

Erre Roubaud elszánta magát.

- Még abban is egészen biztos vagyok, hogy a gyors, mely egyhuzamban megy Rouentól Barentinig, az előírt sebességgel haladt, s én semmi rendelleneset nem tapasztaltam... Ezt azért is mondhatom, mert amikor egyedül maradtunk, leeresztettem az ablakot, s elszívtam egy cigarettát; eközben kinézegettem, s pontosan megfigyeltem a vonat zakatolását... Sőt, hogy Barentinben fölismertem a peronon Bessière állomásfőnök urat, az utódomat, oda-hívtam, s váltottunk pár szót, míg ő a fölhágóra lépve, kezét fogott velem... Ugye, kedvesem, megkérdezhetik Bessière urat, ő megmondja?

Séverine még mozdulatlanul és sápadtan állt, finom arcán elömlött a bánat, s most újból megerősítette férje állítását:

- Igen, ő megmondja.

Ettől a pillanattól fogva minden vád lehetetlenné vált, mert hiszen Roubaud-ék visszamentek a fülkéjükbe, ahol a barátjuk üdvözölte őket Barentinben. A gyanú árnyéka, melyet a helyettes állomásfőnök átsuhanni vélt a szemekben, most eloszlott, de annál inkább nőtt mindannyiuk csodálkozása. Az ügy egyre rejtélyesebbé vált.

- Mondja csak - faggatta a felügyelő -, egészen biztos benne, hogy Rouenban senki nem szállhatott föl a szakaszba, miután maguk elváltak Grandmorin úrtól?

Roubaud nyilvánvalóan nem számított erre a kérdésre, mert - most első ízben - zavarba jött, nem lévén meg az előre kigondolt válasza. Habozva nézett a feleségére.

- Ó, nem hinném... Az ajtókat becsukták, füttyültek, alig volt annyi időnk, hogy elérjünk a kocsinkig... No és foglalt szakasz volt, senki nem szállhatott föl, azt gondolom...

De a felesége kék szeme kitágult, egészen nagyra nyílt, és Roubaud megijedt, hogy ilyen határozott választ adott.

- Végül is, nem tudom... Igen, talán valaki fölszállhatott... Nagy volt a tolongás...

S beszéd közben egyszerre megint határozott lett a hangja, ahogy újabb történet született s kezdett kialakulni.

- Ugyebár, a Le Havre-i ünnepség miatt óriási volt a tömeg... Nekünk is védenünk kellett a fülkénket a második, sőt a harmadik osztályú utasoktól... Amellett, a pályaudvar nagyon rosszul van megvilágítva, nem lehetett látni semmit, az utasok tülekedtek, kiabáltak az elindulás előtti zűrzavarban... Persze, nagyon is lehet, hogy valaki, nem találva helyet, vagy kihasználva a tolongást, az utolsó másodpercben erőszakkal behatolt a szakaszba.

Félbeszakította magát, s megkérdezte:

- Ugye, kedvesem, bizonyára ez történt?

Séverine, zsebkendőjét meggyötört szemére szorítva, elkínzott arccal ismételte:

- Bizonyára ez történt.

Most már megvolt a nyom, a biztonsági felügyelő és az állomásfőnök, noha nem nyilvánítottak véleményt, egyetértően összenéztek. A tömegben nagy mozgolódás támadt, érezték, hogy a vizsgálat véget ért, s most gyötörte őket a véleménynyilvánítás vágya: rögtön találgatások kaptak lábra, mindenkinek megvolt a maga mesécskéje. A pályaudvaron egy időre szinte megállt a munka, az egész személyzet odasereglett, felzaklatta őket a tragédia; és nagy volt a meglepetés, amikor a kilenc óra harmincyolcas vonat befutott a csarnokba. Odafutottak, a fülkeajtók kinyíltak, az utasok áradata özönlött kifelé. A kíváncsiak azonban majdnem valamennyien ott maradtak a felügyelő körül, aki a módszeres emberek aggályos lelkiismeretességével utoljára még egyszer átvizsgálta a bevezetett fülkét.

Pecqueux, aki nagyban hadonászott Lebleu-né és Philomène között, ebben a percben megpillantotta mozdonyvezetőjét, Jacques Lantier-t, aki most szállt le a vonatról, és messziről mozdulatlanul figyelte a csődületet. A fűtő hevesen integetett neki. Jacques nem mozdult. Végül mégiscsak elindult, lomha léptekkel.

- Mi van? - kérdezte a fűtőjétől.

De már tudott minderről, s csak fél füllel hallgatta a gyilkosság hírére meg a hozzáfűzött találgatásokat. Inkább az lepte meg s kavarta fel furcsa módon, hogy idepottyant a vizsgálat kellős közepébe, s hogy viszontlátja a fülkét, mely az éjszakában teljes sebességgel száguldott el a szeme előtt. Kinyújtotta a nyakát, megnézte az alvadt vértócsát az üléspárnán: és újra látta a gyilkossági jelenetet, és különösképpen újra látta a hullát, elnyúlva a pályán, odalent, felmetszett torkával. Majd elfordította a tekintetét, és észrevette Roubaud-ékat; közben Pecqueux tovább mesélte, hogyan keveredtek azok bele az ügybe, utaztak el Párizsból ugyanazzal a vonattal, mint az áldozat, akivel utoljára még váltottak is pár szót Rouenban. Jacques ismerte a férfit, párszor kezet fogott vele, mióta a gyorson szolgált; a nőt is látta hébe-hóba, de beteges félelmében kerülte, akár a többit. Most azonban szíven ütötte, hogy így látja: sírdogálva, sápadtan, kék szemében az a riadt szelídség a súlyos fekete hajkorona alatt. Nem vette le róla a szemét, de a gondolatai elkalandoztak, kábán tűnődött, miért is vannak itt Roubaud-ék, és miért van itt ő, hogyan sodorhatták őket együvé az események ide, a bűntény kocsija mellé, hiszen Roubaud-ék az este tértek vissza Párizsból, maga pedig most érkezett Barentinből.

- Igen, tudom, tudom - szakította félbe hangosan a fűtőt. - Éppen ott voltam az éjjel az alagút szájánál, s úgy rémlett, látok is valamit az elrobogó vonatban.

Nagy lett az izgalom, mindnyájan körülvették. De a legjobban ő ijedt meg és csodálkozott el felzaklatva attól, amit mondott. Miért is beszélt, mikor szentül megfogadta, hogy hallgatni fog? Számos jó oka van a hallgatásra! Önkéntelenül röppent el ajkáról a szó, míg ezt az asszonyt nézte. Séverine hirtelen elvette a zsebkendőjét, hogy Jacques-ra szegezze még tágabbra nyíló, könnyben úszó szemét.

De a felügyelő máris ott termett.

- Mi az? Mit látott?

Jacques pedig Séverine mozdulatlanul rászegeződő tekintete alatt elmondta, mit látott: az éjszakában nagy sebességgel tovavágtató, kivilágított fülkét, a két férfi elsuhanó alakját, az egyik hanyatt hevert, a másik kést fogott. Roubaud a felesége mellett állt, s nagy, élénk szemét Jacques-ra meresztve figyelt.

- Tehát felismerné a gyilkost? - kérdezte a felügyelő.

- Nem, azt nem hiszem.

- Kabátot viselt vagy zubbonyt?

- Semmit sem állíthatok határozottan. Gondolja csak el: egy nyolcvan kilométeres sebességgel száguldó vonatban!

Séverine akaratlanul is rápillantott Roubaud-ra, akinek volt lelkiereje megjegyezni:

- Hát ahhoz valóban éles szem kellene.

- Mindegy, ez akkor is fontos vallomás - összegezte a véleményét Cauche úr. - Majd a vizsgálóbíró segít, hogy mindent tisztábban lásson... Lantier úr és Roubaud úr, közöljék pontos adataikat az idézéshez.

A vizsgálat véget ért, a báméskodók csoportja lassan oszladozott, a pályaudvar munkája visszatért szokott medrébe. Kivált Roubaud-nak kellett sietnie a kilenc-ötvenes személyhez, melybe már szálltak fel az utasok. Jacques-kal a szokottnál melegebben fogott kezét, a fiatalember egyedül maradt Séverine-nel, Lebleu-né, Pecqueux és Philomène háta mögött, akik pusztagva távoztak, úgy érezte, mindenképpen be kell kísérenie a fiatalasszonyt a csarnokba, a tisztviselők lépcsőjéig, nem tudott mit mondani neki, de valami mégis ott tartotta, mintha kötelék szövődött volna közöttük. A nappal vidámsága a magasba csapott, a fényes nap a reggeli ködön diadalmaskodva fölűszott az égbolt kristályosan tiszta, mély kékségébe; és a tengeri szél, erőre kapva a dagállal, elhozta friss, sós illatát. Jacques végre búcsút vett Séverine-től, pillantása újból megakadt nagy szemén, melynek rémült, rimánkodó szelídsége oly mélyen megindította.

De most füttyentés hallatszott. Roubaud adott jelt az indulásra. A mozdony elnyújtott sípolással válaszolt, és a kilenc óra ötvenes vonat meglódult, nekiiramodott, eltűnt a távolban, a napsütés aranyporában.

Március második hetének egy napján, Denizet vizsgálóbíró újra megidézttette a roueni törvényszéken levő irodájába a Grandmorin-ügy néhány fontos tanúját.

Az ügy immár három hete nagy hullámokat vert. Felzaklatta Rouent, lázba hozta Párizst, és az ellenzéki lapoknak faltörőkosul szolgált a császárság ellen indított kemény hadjáratban. A politikai élet a közelgő általános választások jegyében viharzott, ami csak növelte a harcikedvet. A képviselőházban egymást követték a zajosabbnál zajosabb ülések; az egyikén dühösen vitatták két császárbárát képviselő mandátumának érvényességét, a másikon elkeseredetten tiltakoztak Szajna megye prefektusának pénzügyi igazgatása ellen, és községi tanács megválasztását követelték. A Grandmorin-ügy éppen jókor jött, hogy élessze a nyugtalanosságot, a leghajmeresztőbb híresztelések kaptak lábra, a lapok mindennap újabb feltevéseket találtak, egyik sértőbb volt a kormányra nézve, mint a másik. Egyrészt sejtették, hogy az áldozat - a Tuilériák bizalmi embere, hajdani bíró, a becsületrend parancsnoka, többszörös milliomos - a legocsmányabb kicsapongásoknak hódolt; másrészt, mivel a vizsgálat egy tapodtat sem jutott előbbre, cinkossággal kezdték gyanúsítani a rendőrséget és a bíróságot, tréfákat gyártottak erről a legendás, seholsincs gyilkosról. Sok igazság is volt ezekben a támadásokban, s csak annál nehezebb volt elviselni őket.

Denizet úr nagyon is érezte a reá háruló súlyos felelősség terhét. Ő is szenvedélyesen rávetette magát az esetre, annál is inkább, mert fölfelé törekvő ember lévén, már vágyva vágyott egy ilyen nagy fontosságú ügyre, hogy ragyogtathassa éleslátását és tetterejét, amelyben rendületlenül bízott. Gazdag normandiai állattenyésztő fia volt, Caenban végezte a jogot, elég későn lépett a bírói pályára, ahol paraszti származása apja csődjével súlyosbítva megnehezítette számára az előrejutást. Helyettes ügyész volt Bernay-ben, Dieppe-ben, Le Havre-ban, s tíz évbe telt, mire fölvergődött a császári ügyészségig Pont-Audemer-ben. Majd átkerült Rouenba helyettesnek, s másfél esztendeje vizsgálóbíróskodott, ötvenéves fejjel. Vagyontalanul, sovány jövedelméből ki nem elégíthető igényektől gyötörtten tengődött ebben a rosszul fizetett, alárendelt bírói állásban, melyet csak a középszerűek vállalnak el, s ahol az eszesebbje egymást marja, égve a vágytól, hogy eladhassa magát. Denizet fürge szellemű, éles eszű, s amellettt tisztességes ember volt, a hivatását szerette, de megittasult attól a mindenható hatalomtól, mely bírói szobájában mások szabadságának korlátlan urává avatta. Szenvédélyét csupán az érdek korlátozta, leghőbb vágya volt, hogy kitüntessék és áthelyezzék Párizsba, éppen ezért - miután a vizsgálat elején az igazság szeretetétől vezérelve kissé túllőtt a célon - most már roppant óvatosan tapogatózott előre, megsejtve körös-körül az ingoványos talajt, melyben a jövője végérvényesen megrekedhet.

Igaz ugyan, hogy Denizet urat előre figyelmeztették, mert egy barátja mindjárt a vizsgálat kezdetén azt tanácsolta neki, menjen el Párizsba, az igazságügyminisztériumba. Itt hosszasan elbeszélgetett Camy-Lamotte államtitkár úrral, aki befolyásos személyiség volt: személyi kérdésekben messzire elért a keze, ő intézte a kinevezéseket, és állandó kapcsolatban állt a Tuilériákkal. Ez a jóvágású férfi szintén helyettesként kezdte, de összeköttetései és felesége révén képviselő lett s a becsületrend főtisztje. Természetesen mindjárt tudomást szerzett az ügyről, mivel a roueni császári ügyész, nyugtalanokodva e homályos háttérű dráma miatt, melynek éppen egy hajdani bíró volt az áldozata, óvatosságból tájékoztatta a minisztert, aki az egész ügyet államtitkárja nyakába varrta. A véletlenek különös módon találkoztak: Camy-Lamotte történetesen iskolatársa volt Grandmorin elnöknek, pár évvel fiatalabb létére is jó barátságban maradt vele, alaposan ismerte is, és tudott bűnös szenvédélyeiről. Éppen ezért

mély megindultsággal beszélt barátja tragikus haláláról, s Denizet-nek kifejtette: nincs hőbb vágya, mint hogy a bűnöst kézre kerítsék. De nem hallgatta el, hogy a Tuilériákat mélyen aggasztja ez a nagy hűhó, s ezért a maga részéről a legnagyobb tapintatot ajánlotta neki. Végül is a bíró belátta, hogy jó lesz nem elhamarkodni a dolgot, és semmit nem kockáztatni előzetes jóváhagyás nélkül. Sőt, azzal a szent meggyőződéssel tért vissza Rouenba, hogy az államtitkár is kiküldte a maga megbízottait, szintén ki akarván vizsgálni az ügyet. Tudni akarták az igazságot, hogy szükség esetén annál biztosabban elfojthassák.

De teltek-múltak a napok, és Denizet urat - bár türelemre intette magát - kezdték bosszantani a sajtó gúnyolódásai. No meg föltámadt benne a rendőr is, úgy szimatolt a levegőben, mint a jó kopó. Égett a vágtyól, hogy rátaláljon a helyes nyomra, s neki jusson a dicsőség, hogy elsőnek szaglászta ki, még akkor is, ha - felsőbb utasításra - el kellene ejtenie. S míg a minisztériumtól várta az egyre késlekedő levelet, útmutatást vagy egyszerű jeladást, buzgón nekilátott a vizsgálatnak. Két-három letartóztatást foganatosított már, de egyiket sem lehetett sokáig fenntartani. Azonban Grandmorin elnök végrendeletének felbontásakor hirtelen megvillant benne a gyanú, mely már az első pillanatban felderengett az agyában: Roubaud-ék bűnösségének a lehetősége. A végrendelet furcsábbnál furcsább hagyatkozásokkal volt tele, egyik pontja Séverine-t tette meg a Croix-de-Maufras-nak nevezett helyen álló ház törvényes örökösének. Megvan tehát a gyilkosságnak eddig hiába keresett indítéka: Roubaud-ék a végrendelet ismeretében meggyilkolhatták jötevőjüket, hogy minél előbb birtokba lépjenek. Ez a gyanú annál is inkább foglalkoztatta, mert Camy-Lamotte elejtett néhány különös célzást Roubaud-néra, akit még kislánynak ismert az elnöknél. Igen ám, de ez a sok valószínűtlenség, ez a sok anyagi és erkölcsi képtelenség! Hogy ebben az irányban kezdett kutatni, lépten-nyomon újabb tényekbe ütközött, melyek megzavarták a klasszikus bírói vizsgálat menetéről vallott felfogását. Semmi nem derült ki, hiányzott a mindent megvilágító központi fényforrás: az indítók.

Akadtt ugyan egy másik nyom is - Denizet ezt sem tévesztette szem elől -, melyet maga Roubaud adott meg: éspedig az az ember, aki az induláskor támadt tolongást kihasználva, felszállhatott a különszakaszba. Ez volt az a hírhedt, legendás, seholsincs gyilkos, akin az összes ellenzéki lapok csúfondárosan nevettek. A vizsgálat arra irányult, hogy megszerezze ennek az embernek a személyleírását Rouenban, ahonnét elindult, és Barentinben, ahol le kellett szállnia; de ebből semmi kézzelfogható eredmény nem született, egyes tanúk tagadták még a lehetőségét is, hogy foglalt szakaszba próbáljon behatolni valaki, mások pedig a legellentmondóbb adatokat szolgáltatták. A nyom már nem kecsegtetett semmi reménnyel, midőn a bíró, Misard sorompóór kihallgatásakor, akaratlanul is rábukkant Cabuche és Louise tragikus történetére; Louise volt az a lány, akin az elnök erőszakot tett, s aki állítólag jó barátjához menekült meghalni. Ez úgy érte a vizsgálóbíró, mint a villámcsapás, a klasszikus vád egyszeriben kirajzolódott a fejében. Minden megvolt benne: a köfajtó halállal fenyegette meg az áldozatot, büntetett előéletű volt, ügyetlenül felhozott alibijét nem tudta bizonyítani. Denizet előző este, hirtelen fellobbanó tettvágyának sugallatára, elhozatta Cabuche-t az erdő mélyén rejtőző kis házából, ebből az eldugott odúból, ahol egy vérfoltos nadrágot is találtak. S bár még védekezett a benne kialakuló meggyőződés ellen, s feltette magában, hogy a Roubaud-nyomot sem ejti el, már ujjongott arra a gondolatra, hogy egyedül neki volt olyan finom orra, hogy kiszimatolta az igazi gyilkost. S hogy bizonyosságot nyerjen, eznapra több olyan tanút beidézett az irodájába, akiket a büntényt követő napon már kihallgatott.

A vizsgálóbíró irodája a Jeanne-d'Arc utcában volt, egy düledező, ódon épületben, közvetlenül a normand hercegi palotából azóta átalakított Törvényszéki Palota mellett, melyet alaposan elcsúfított. A földszinten levő komor hodályba olyan gyéren hatolt be a napvilág, hogy télen már három órakor lámpát kellett gyújtani. A kifakult, ócska papírral tapétázott

helyiség összes bútorzata két karosszék, négy szék, a bíró íróasztala s az írnok asztalkája volt; a hideg kandallón fekete ingaóra állt két bronzkehely között. Az íróasztal mögött ajtó nyílt a szomszéd szobába, ott bújtatta el a bíró azokat, akikre még szüksége lehetett; a bejárati ajtó közvetlenül a padokkal ellátott, széles folyosóra nyílt, ahol a tanúk várakoztak.

Bár az idézés csak két órára szólt, Roubaud-ék már fél kettőkor ott voltak. Le Havre-ból jöttek, éppen csak hogy bekapták az ebédjüket egy Fő utcai kis vendéglőben. Mindketten feketében voltak, a férfi császárkabátban, az asszony, mint egy úrihölgy, selyemruhában, fáradtas, szomorú komolysággal viselkedtek, mint olyan házaspárhoz illik, aki hozzátartozóját veszítette el. Az asszony a padon ült mozdulatlanul, némán, míg a férfi, hátán összekulcsolva a kezét, lassan sétálgatott előtte. De ahányszor megfordult, a pillantásuk találkozott, s a titkolt aggodalom árnyékként suhant át néma arcukon. A croix-de-maufras-i hagyaték, ha megörvendeztette is őket, félelmet ébresztett bennük; ugyanis az elnök családja, de legkivált a lánya, megütközve a sok különös hagyatkozáson, mely a teljes vagyon felét érintette, meg akarta támadni a végrendeletet, és Lachesnaye-né, férje biztatására, különösen szigorúnak mutatkozott Séverine-nel, egykori barátnőjével szemben, akit a legsúlyosabb gyanúval illetett. Másrészt Roubaud-t állandó félelemmel töltötte el annak a bűnjelnek a gondolata, mely eleinte eszébe se jutott: az a levél volt ez, melyet a feleségével íratott, hogy Grandmorint rábírsa az utazásra; ha az elnök nem semmisítette meg és megtalálják, akkor biztosan felismerik a kézirat. Szerencsére a napok múltak, és nem történt semmi, a levelet az elnök nyilván széttépte. S a házaspár - a tanú és az örökös kifogástalan viselkedésének árca alatt - hideg verítéket izzadt, valahányszor idézést kapott a vizsgálóbíró irodájába.

Kettőt ütött az óra. Jacques is megjelent. Ő Párizsból érkezett. Roubaud nyomban eléje sietett, a kezét nyújtotta, olvadozott.

- Ó, hát maga is itt van, magát is zaklatták... Hát nem bosszantó? Sohasem lesz már vége ennek a szomorú históriának!

Jacques észrevette a még mindig mozdulatlanul ülő Séverine-t, és megtorpant. A helyettes állomásfőnök három hét óta minden másnap, amikor a fiatalember Le Havre-ba ment, elhalmozta figyelmességeivel. Egy ízben még náluk is kellett ebédelnie. Pedig érezte, hogy a fiatalasszony mellett rájön a szokott remegés, s mind nagyobb zavar lesz úrrá rajta. Vajon őt is megkívánja majd? A szíve hevesebben vert, a keze megforrósodott, ha a ruha kivágásában megpillantotta nyakának fehér vonalát. És szilárdan eltökélte, hogy ezentúl kerülni fogja.

- És mit szólnak az ügyször Párizsban? - faggatózott tovább Roubaud. - Semmi újabbat, igaz? Látja, nem tudnak semmit, és nem is fognak tudni soha... Jöjjön, üdvözlje a feleségemet.

Magával húzta, és Jacques-nak oda kellett lépnie, hogy köszöntse Séverine-t, aki zavartan mosolygott, félénk gyerekarcával. Jacques igyekezett közömbös dolgokról beszélgetni, míg férj és feleség le nem vették róla a szemüket, mintha csak olvasni próbálnának a gondolatain túl azokban a tűnékeny álmoképekben, melyeket ő maga is csak habozva idézett fel. Vajon miért olyan hideg? Miért kerüli őket szemmel láthatólag? Főlelevenedtek volna az emlékei, s most szembesítésre idézték be őket? Ez volt az egyetlen félelmetes tanú, szerették volna meghódítani, magukhoz láncolni, olyan szoros baráti kötelékkel, hogy ne legyen mersze ellenük vallani.

Az elkínzott főnökhelyettes újból az ügyre terelte a szót.

- Tehát nem is sejti, mi okból idéztek be megint? Csak nincs valami újabb fordulat?

Jacques közönyösen legyintett.

- Valamit beszéltek az előbb a pályaudvaron, mikor megérkeztem. Letartóztatást emlegettek.

Roubaud-ék meglepődtek, nagyon izgatottak lettek, nagyon megdöbbenek. Miféle letartóztatást? Nekik nem szólt senki egy szót sem! Már megtörtént az a letartóztatás, vagy csak később esedékes? Elhalmozták Jacques-ot kérdésekkel, de ő sem tudott többet.

E pillanatban a folyosón felhangzó léptek zaja vonta magára Séverine figyelmét.

- Berthe és a férje - suttogta.

Tényleg Lachesnaye-ék voltak. Nagyon ridegen vonultak el Roubaud-ék előtt, a fiatalasszony egy pillantásra se méltatta egykori játszópajtását. Egy hivatalosolga tüstént bevezette őket a vizsgálóbíró szobájába.

- Hát csak türelem - jegyezte meg Roubaud. - Jó két órát rászánhatunk... Üljön csak le!

Ő Séverine-től balra telepedett le, s intett Jacques-nak, hogy üljön az asszony másik oldalára. A fiatalember még állt egy darabig. Aztán, hogy Séverine ráemelte szelíd, félénk tekintetét, leereszkedett melléje a padra. A nő szinte elveszett kettejük között, Jacques érezte rajta az alázatos ragaszkodást, s az asszonyból áradó langyos meleg a hosszú várakozás alatt lassacskán egész testét elzsibbasztotta.

Denizet úr dolgozószobájában megkezdődött a kihallgatás. Az eddigi vizsgálat már testes dossziéra való anyagot, kék borítékokba osztályozott iratkötegeket eredményezett. Megpróbálták követni az áldozat nyomát attól kezdve, hogy Párizsból elindult. Vandorpe állomásfőnök a hat óra harmincas gyorsvonat indulásáról tett tanúvallomást, elmondta, hogy a 293-as kocsit az utolsó pillanatban kapcsolták a vonathoz, ő pár szót váltott Roubaud-val, aki nem sokkal Grandmorin elnök érkezése előtt szállt be a fülkéjébe, végül felszállították az elnököt is a szakaszába, ahol egész bizonyosan egyedül volt. Henri Dauvergne főkalauz arra a kérdésre, hogy mi történt a tízperces roueni tartózkodás alatt, semmit sem tudott mondani. Látta, hogy Roubaud-ék beszélgetnek a különszakasz előtt, és úgy hiszi, visszatértek a fülkéjükbe, melynek az ajtaját egy ellenőr nyilván be is csukta, de mindez bizonytalan volt a tülekedő tömegben, s a pályaudvar félhomályában. Ami pedig azt illeti, hogy valaki - az a hírhedt, seholsincs gyilkos - felgorhatott-e a különszakaszba az indulás pillanatában, hát ezt egy kissé valószínűtlen vállalkozásnak tartja ugyan, de nem lehetetlennek, tudomása szerint már kétszer is előfordult ilyesmi. A roueni pályaudvar több alkalmazottját is megkérdezték erről, de azok ellentmondó válaszaikkal nemhogy megvilágították volna, hanem még inkább összekuszálták a dolgot. Egy biztos tény volt csupán: az, hogy Roubaud a kocsit belsejéből kezett fogott a barentini állomásfőnökkel, aki föllépett a hágsódeszkára, Bessiere úr ezt határozottan állította, és azt is hozzátette, hogy kartársa egyedül volt a feleségével, aki az ülésre dőlve, láthatólag nyugodtan aludt. Egyébként felkutatták még azokat az utasokat is, akik Roubaud-ékkal egy fülkében utaztak el Párizsból. A későn érkező kövér hölgy és kövér úr - petit-couronne-i polgárok - kijelentették, hogy ők mindjárt az elején elszunnyadtak, s nem mondhatnak semmit, a sarokban ülő, néma fekete nő viszont úgy eltűnt, mint az árnyék, teljességgel lehetetlen volt ráakadni. Voltak még más, jelentéktelenebb tanúk is, akik segítettek megállapítani az aznap este Barentinben leszálló utasok személyazonosságát, minthogy az ismeretlen embernek is ott kellett leszállnia: összeszámolták a menetjegyeket, végül összeszedték minden utast, kivéve egyet, egy kék zsebkendőbe csavart fejű, tagbaszakadt fickót, aki egyesek szerint köpenyt, mások szerint zubbonyt viselt. Csupán erről az emberről, aki úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el, háromszáztíz írás volt a dossziében, a legteljesebb zűrzavar, melyben minden tanúvallomás ellentmondott a másiknak.

A dossziét még a törvényszéki írományok is duzzasztották: a törvényszéki írnok, akit a császári ügyész és a vizsgálóbíró kivitt a tett színhelyére, a tárgyfelvételi jegyzőkönyvben terjengős leírást adott a vasúti pályának arról a pontjáról, ahol az áldozat feküdt, a test

helyzetéről, az öltözékéről, a zsebeiben talált tárgyakról, melyek lehetővé tették a személyazonosság megállapítását; az orvos, akit szintén magukkal vittek, a jegyzőkönyvében hosszú orvosi kifejezésekkel írta le a nyaksebet, az egyetlen sebet, ezt az iszonyú vágást, melyet éles szerszámmal, feltehetőleg késsel ejtettek; más jegyzőkönyvek és más okmányok tanúsága szerint a hullát beszállították a roueni kórházba, s addig ott maradt, míg a szokatlanul gyors oszlás rá nem kényszerítette a hatóságokat, hogy kiadják a családnak. De ebből az újabb halom irkafirkából csak két-három lényeges pont maradt. Először is: a zsebében nem találták meg az óráját, sem a kis levéltárcáját, melyben tíz darab ezerfrankos bankjegynek kellett volna lennie, Grandmorin elnök ezzel az összeggel nővérenek, Bonnehonnénak tartozott, aki számított is rá. Ennek alapján azt lehetett volna gondolni, hogy a bűntény indítóoka a rablás volt; viszont másrészt: ott maradt az ujján egy briliánsköves nagy gyűrű. Ebből újabb feltevések légiója született. A bankjegyek sorszáma sajnos nem volt meg; az órát azonban ismerték, nagyon vastag, felhúzó óra volt, tokján az elnök vésett monogramja, belül pedig a gyártási szám: 2516. Végül a fegyvert, a gyilkos kését sokáig keresték a pálya mentén, a környező bozótban, mindenütt, ahová eldobhatta, de minden keresgélés hasztalan volt, a gyilkos nyilván ugyanoda rejtette a kését is, ahová a bankjegyeket és az órát. Csak az áldozat útítakaróját találták meg mintegy száz méterre a barentini állomástól, ott hevert áruló jelként, szerepelt a bűnjelek között is.

Amikor Lachesnaye-ék beléptek, Denizet úr az íróasztala előtt állva ismét az első tanúvallomások egyikét olvasta, amelyet az írnok keresett elő a dossziéból. A vizsgálóbíró kis termetű, kövérkés, simára borotvált, őszülő férfi volt. Húsos orcáján, szögletes állán, széles orrán fakó mozdulatlan terpeszkedett, melyet még fokozott a nagy világos szemre félig ráboruló szemhéj. De minden bölcsessége, magának tulajdonított minden fortélyossága a száján összpontosult, igazi komédiásszáj volt ez, hallatlan mozgékonyasággal játszott meg bármely érzelmet, s mindig elkeskenyedett, ha a bíró nagyon ravasz akart lenni. Pedig ő legtöbbször éppen a ravaszságának esett áldozatul, túlságosan éles szemű volt, túl sokat csűrte-csavarta az egyszerű, hétköznapi igazságot, azt híván, így kívánja a szakma szelleme, ugyanis ő hivatása szerint valamiféle erkölcsi anatómusnak képzelte magát, aki meg van áldva a távolbalátás képességével, és roppantul szellemes. Egyébként pedig nem lett volna buta ember.

Lachesnaye-nét tüntető kedvességgel fogadta, mert élt benne a társaságkedvelő bíró, aki otthonos Rouen és környéke köreiben.

- Parancsoljon helyet foglalni, asszonyom.

S maga tolt széket a szőke, kellemetlen arcú, csúnya, satnya, gyászruhás fiatalasszony alá. A szintén szőke és göthös Lachesnaye úrral szemben csak egyszerűen udvarias volt, sőt egy kissé lekezelte, ugyanis ez a nyeszlett emberke harminchat éves korára már rendjeles bírósági tanácsos volt, apósa befolyása és ama szolgálatok révén, melyeket szintén bíró apja tett valamikor a vegyes bizottságokban, ez a nyeszlett emberke képviselte Denizet úr szemében a kegyelt bírakat, a gazdag bírakat, a középszerűeket, akik azzal a biztos tudattal ülnek be hivatalukba, hogy rokonságuk és vagyonuk megszerzi számukra a gyors előmenetelt, míg ellenben ő, a senkitől nem pártfogolt szegény, arra van kárhoztatva, hogy örökös kérvényezéseivel az előrejutás mindig visszahulló köve alatt görnyessze a gerincét. Nem is esett hát nehezére, hogy éreztesse vele mindenhatóságát, azt, hogy ebben az irodában ő a korlátlan úr, aki mindannyiuk szabadságával rendelkezik, s ha neki úgy tetszik, a tanút egyetlen szavával gyanúsítottá változtatja, és elrendeli azonnali letartóztatását.

- Asszonyom - kezdte -, talán megbocsátja, hogy ismét ezzel a fájdalmas üggyel kell gyötörnöm önt. Tudom, ön éppoly hön óhajtja, akárcsak jómagunk, hogy fény derüljön az ügyre, s a bűnös elnyerje méltó büntetését.

Intett az írnoknak, egy hosszú, csontos, sárga fickónak, s megkezdődött a kihallgatás.

Lachesnaye úr azonban, látván, hogy őt nem kínálják helytel, leült, s már az első kérdések után igyekezett maga válaszolgatni a felesége helyett. Minden keserűségét kiöntötte apósa végrendelete ellen. Ki hallott már ilyet? Ez a sokféle, szertelen hagyatkozás majdnem megeszi a vagyonnak, egy hárommillió-hétszáz ezer frankos vagyonnak a felét! És hozzá olyan személyeknek, akiknek nagy részét nem is ismerik, minden rendű-rangú nőknek! Még egy kis ibolyaárslány is akad köztük, ott a bódéja a Szikla utcai kapu alatt. Ez türhetetlen, de érjen csak véget a bűnügyi vizsgálat, majd ő utánajár, nem lehet-e megsemmisíteni ezt az erkölcstelen végrendeletet!

Míg fogcsikorgatva ekképpen kesergett, kitálalva ostobaságát, szenvedélyesen zsugori, konok falusi mivoltát, Denizet úr figyelte félíg lehunyt, nagy, világos szemével, és finom szája irigy megvetést árult el ezzel a telhetetlen alakkal szemben, aki nem éri be kétmillióval, s akit e tenger pénz egy szép napon majd az előkelő bíbor alá emel.

- Azt hiszem, uram, nem tenné helyesen - jegyezte meg végül. - A végrendelet csak abban az esetben volna megtámadható, ha a hagyatkozások összege meghaladná a vagyon felét, ez pedig nem forog fenn.

Majd az írnokhoz fordult:

- Remélem, Laurent, ezt nem írja?

Amaz megnyugtatta, futó mosollyal, mint aki érti a csíziót.

- De hát végül is csak nem képzelik - folytatta de Lachesnaye úr élesebb hangon -, hogy Croix-de-Maufras-t átengedem ezeknek a Roubaud-éknak? Ekkora ajándékot egy zsellér lányának! És miért, mi címen? Kivált, ha bebizonyosodik, hogy bűnrészesek...

Denizet úr visszatért az ügyre.

- Ezt komolyan gondolja?

- Hát hogy a csudába ne! Ha tudomásuk volt a végrendeletről, akkor bebizonyítottan érdekükben állt szegény atyánk halála... És azt se feledje, hogy ők beszéltek vele utoljára... Szóval, mindez fölöttébb gyanús.

A bíró, hogy új feltevésében megzavarták, türelmetlenül fordult Berthe-hez:

- És ön, asszonyom, képesnek tartaná ilyen büntetetre volt játszópajtását?

Berthe, mielőtt válaszolt volna, a férjére nézett. Pár hónapi házasság után eltanulták egymástól a kelletlen modort, a ridegséget, mely még fokozódott is. Egymást rontották el, a férfi uszította rá Séverine-re a feleségét, aki képes lett volna nyomban lefogatni, csakhogy megkaparintsa a házat.

- Hát istenem! - mondta végül. - Annak a személynek, akit ön említ, már kiskorában nagyon rossz volt a természete.

- Hogyan? Ön azt állítja, hogy rosszul viselte magát Doinville-ben?

- Ó, dehogy, uram! Akkor atyám nem tartotta volna ott!

Ebben a tiltakozásban feltámadt a tisztességes polgárlány szemérmes önérzete, a tisztességes polgárlányé, aki semmiben nem vétkes, aki büszke rá, hogy erénye a legtisztábbak egyike Rouenban, akit mindenütt tisztelettel köszöntenek és fogadnak.

- Csakhogy - folytatta -, ha valakinek hajlama van a könnyelműsége és a pazarlásra... Szóval, uram, sok dolog, amit azelőtt lehetetlennek tartottam volna, ma bizonyosnak látszik előttem.

Denizet úr megint türelmetlen mozdulatot tett. Ő egyáltalán nem ezen a nyomon járt, s ha valaki mégis ragaszkodott ehhez, azt személyes ellenfelének tekintette, mintha intelligenciájának megbízhatóságát vonták volna kétségbe.

- De hát gondolkozzunk józanul! - kiáltotta. - A Roubaud-ékféle emberek nem gyilkolnak meg olyan valakit, mint az ön édesatyja, pusztán azért, hogy hamarabb örököljenek, vagy legalább lenne még valami jele a mohóságuknak, legalább máshol látnám nyomát ennek a telhetetlen bírás- és élvezetváagnak. Nem, ez az indíték nem elegendő, még egyet kellene találni, és nincs több, önök sem tudnak többet mondani... Aztán tekintse át a tényeket, nem talál bennük fizikai lehetetlenséget? Senki sem látta Roubaud-ékat beszállni a különszakaszba, sőt, egy alkalmazott úgy véli, látta is őket visszatérni a fürkélőbe. És minthogy Barentinben minden kétséget kizáróan a kocsijukban voltak, fel kellene tennünk, hogy ide-oda sétáltak a maguk s az elnök vagonja között, amelytől három kocsi választotta el őket, s mindezt pár percnyi úton, míg a vonat teljes sebességgel robogott. Valószínű ez? Érdeklődtem több mozdonyvezetőtől, kalauztól. Mind azt mondták, hogy csak nagy gyakorlat adhat ehhez kellő hidegvért és erőt... Az asszony semmi esetre sem lehetett volna benne, a férfi csakis nélküle kockáztathatta volna meg a dolgot; de miért tették volna, miért ölték volna meg a jótevőjüket, aki épp akkor húzta ki őket a bajból? Nem, ez a feltevés semmiképpen nem helytálló, másutt kell keresgélni... De ha volna itt egy másik ember, aki felszállt Rouenban, leszállt az első állomáson, s nemrégiben halállal fenyegette meg az áldozatot...

Elfeledkezett magáról, belevágott új elgondolásába, már-már túl sokat is árult el belőle, amikor félig kinyílt az ajtó, s egy törvényszéki szolga dugta be rajta a fejét. De mielőtt megszólalhatott volna, egy kesztyűs kéz szélesre tárta az ajtót, elegáns gyászruhás szőke hölgy lépett be, bár túljárhatott az ötvenen, még mindig szép volt, duzzadó és erőteljes szépség, megöregedett istennő.

- Én vagyok az, kedves bíró úr. Elkéstem, de remélem, megbocsát? Az utak járhatatlanok, az a három mérföld Doinville-től Rouenig hatot is kitett ma.

Denizet úr udvariasan fölemelkedett.

- Rendbe jött az egészsége múlt vasárnap óta, asszonyom?

- Tökéletesen... És ön, kedves bíró úr, magához tért már a nagy ijedtségéből, melyet a kocsisom okozott? Elmesélte a legény, hogy visszafelé menet majdnem felborultak, alig két kilométernyire a kastélytól.

- Ó, csak egy kis zökkenő volt, már el is felejtettem... De foglaljon helyet, asszonyom, s mint de Lachesnaye-nétől az imént, most öntől is bocsánatot kérek, hogy ezzel a szörnyűséges üggyel felidézem a fájdalmukat.

- Édes istenem! Ha egyszer muszáj!... Jó napot, Berthe! Jó napot, Lachesnaye!

Bonnehonné volt az, az áldozat nővére. Unokahúgát megölelte, a férjjel kezét fogott. Harmincéves kora óta özvegy volt, gyáros férje tetemes vagyont hagyott rá. Bár anélkül is dúsgazdagnak számított; megosztván fivérével a doinville-i birtokot, ahol, mint hírlett, nagyon vígan élt szívszerelmeinek, de ezt oly őszintén s olyan nyíltan tette, hogy továbbra is

megmaradt a roueni jó társaság királynőjének. Szerelmeit az alkalom s pillanatnyi kedve szerint a bírói karból választotta, már huszonöt év óta fogadta kastélyában a jogászvilágot, kocsijain szállítva ki Rouenből és vissza a Törvényszéki Palota népét a soha véget nem érő mulatozásokra. A szíve még ma sem hűlt ki, állítólag anyai érzelmeket táplált Chaumette bíró úr fiacskája, egy fiatal ügyészhelyettes iránt: a fiú előléptetésén buzgón fáradozott, az apát meghívásokkal s ezer figyelmességgel halmozta el. De megtartotta kegyeiben régi jó barátját, Desbazeille urat is: Desbazeille úr szintén bíró volt, amellet aglegény s a roueni törvényszék irodalmi büszkesége, számos szépen gördülő szonettjét szavalgatták. Évekig külön szobája volt Doinville-ben. Még mostanában is, hogy hatvanesztendő már elmúlt, kijárogatott vacsorázni, mint afféle öreg jó barát, akinek a reumája már csak az emlékezést engedi meg. Bonnehoné tehát a fenyegető öregség ellenére is kedvességével biztosította királynői uralmát, és senki sem álmodta volna, hogy azt valaki is elvitatja tőle, ő is csak az elmúlt évben szimatolta meg a vetélytársat Leboucq-nében, aki megint csak bíróné volt: a negyvenhárom éves, igazán csinos, magas, barna asszony házát a bíróság kezdte gyakrabban látogatni. Ez egy csepp öröm volt Bonnehoné szokott vidámságában.

- Akkor hát, asszonyom, ha megengedné - folytatta Denizet úr -, feltennék néhány kérdést.

Lachesnaye-ék kihallgatását befejezte, de nem engedte el őket: komor, rideg szobája nagyvilági szalonná vált. Az írnok közönyösen fogott neki újra az írásnak.

- Az egyik tanú említett egy sürgönyt, mely a fivérért állítólag Doinville-be szólította... Mi nyomát sem láttuk ennek a sürgönynek. Ön írt volna neki, asszonyom?

Bonnehoné kényelmesen, mosolyogva válaszolt, barátságosan, csevegő modorban.

- Én nem írtam a fivéremnek. Vártam ugyan, tudtam, hogy jönnie kell, de az időpont nem volt megállapítva. Rendszerint váratlanul toppant be, s majdnem mindig az éjjeli vonattal jött. Mivel egy elhagyott utcácskára nyíló, magányos kis épületben lakott a parkban, mi még az érkezését sem hallottuk. Barentinben kocsit bérelt, s csak másnap mutatkozott, olykor csak késő délben, mint egy átlátogató szomszéd, aki már régen hazaérkezett... Ezúttal csak azért vártam rá, mert egy elszámolásunk szerint tízezer frankot kellett volna hoznia. Bizonyosan nála is volt a tízezer frank. Ezért nekem még most is az a véleményem, hogy egyszerűen a pénzéért gyilkolták meg.

A bíró rövid szünetet tartott. Aztán a szemébe nézett, s úgy kérdezte:

- Mi a véleménye Roubaud-néről és a férjéről?

Bonnehoné hevesen tiltakozott:

- Na de kedves Denizet úr! Csak nem akar ekkorát tévedni ezeknek a derék embereknek a rovására!... Séverine kedves, aranyos és nagyon szófogadó leányka volt, amellet szelíd kis teremtés, soha nem nyúlt volna semmihez. Mivel ragaszkodik hozzá, még egyszer kijelentem: az a véleményem, hogy ő és a férje képtelenek bármiféle gonoszságra.

A bíró helyeslőn bólintott, s diadalmas tekintetet vetett de Lachesnaye-néra. Az sértődötten közbeszólt.

- Nénikém, maga nagyon felületesen ítél.

Bonnehoné szokott nyíltságával vágott vissza.

- Hagyd el csak, Berthe, mi ebben sosem fogunk megegyezni... Séverine víg kedélyű volt, szeretett nevetni, és jól is tette... Én pontosan tudom, hogy a férjed és te mire gondoltok. De az önzés ugyancsak megzavarhatta a fejeteket, hogy olyan nagyon megrökönyödtetek ezen a

croix-de-maufra-i örökségen, melyet atyád a kedves Séverine-re hagyott... Fölnevelte, kiházásította, mi sem természetesebb, mint hogy a végrendeletébe is belevegye. Hát nem tekintette édeslányának?... Ó, kedvesem, a pénz igazán keveset ad a boldogsághoz!

Ő, mivel mindig nagyon gazdag volt, valóban nem törődött a pénzzel. Sőt, körülrajongott szép asszony létére, ravaszul úgy tett, mintha az élet egyetlen értelmét a szépségben és a szerelemben látná.

- Azt a sürgönyt Roubaud említette - jegyezte meg szárazon de Lachesnaye úr. - Ha pedig nem volt sürgöny, akkor az elnök nem is mondhatta, hogy kapott. De mért hazudott Roubaud?

- De hiszen - kiáltotta Denizet úr felvillanyozva -, azt a sürgönyt kitalálhatta maga az elnök is, hogy hirtelen elutazását Roubaud-éknak megmagyarázza. Ahogy ők is tanúsítják, az elnöknek csak másnap kellett volna utaznia, de minthogy egy vonatban találkoztak, valamilyen okot mondania kellett, ha már nem akarta elárulni a valódit, melyet egyébként egyikünk sem ismer... Ennek semmi jelentősége, ezzel nem megyünk semmire.

Újra csend lett. Mikor a bíró megint megszólalt, nagyon higgadtan beszélt, óvatosan kerülgetve a mondanivalóját:

- Most pedig, asszonyom, nagyon kényes tárgyat érintek, és kérem, bocsássa meg kérdéseim természetét. Senki nem tiszteli nálam jobban fivére emlékét... De, ugyebár, sok mindent összefecsegnek. Állítólag szeretői voltak.

Bonnehonné erre is csak mosolygott, végtelen elnézéssel.

- De kedves uram, az ő korában!... Fivérem korán özvegységre jutott, sosem tartottam volna méltányosnak, hogy rossznak találjam, amit ő jónak. Kényére-kedvére élt, és én semmi módon nem avatkoztam bele az életébe. Csak annyit tudok, hogy vigyázott a méltóságára, és mindvégig megmaradt a legelőkelőbb embernek.

Berthe fuldoklott felháborodásában, hogy a füle hallatára emlegetik apja szeretőit, s lesütötte a szemét, a férje szintén zavarban volt, s hátat fordítva az ablakba állt.

- Bocsásson meg, ha tovább kérdezősködöm - mondta Denizet. - De nem történt valami önnél egy fiatal szobalánnyal?

- Ja igen, Louise-re gondol... Tudja, kedves uram, az egy romlott kis teremtség volt, már tizennégy éves korában viszonyt kezdett egy rovott múltú egyénnel. A halálát föl akarták használni a fivérem ellen. Csúnya dolog volt, mindjárt elmondom az egészet.

Kétségtelenül jóhiszeműen beszélt. Bár tudta, mint vélekedjék az elnök erkölcséről, és a halála sem lepte meg túlságosan, mégis fontosnak tartotta, hogy megóvja a család hírnevét. Különben pedig, ami a szerencsétlen Louise történetét illeti, nagyon is lehetségesnek tartotta, hogy az elnök megkívánta a gyereket, de egyszersmind meg volt győződve a lány korai romlottságáról is.

- Képzelden el egy kislányt. Igen, egy bájos, szőke, angyalian rózsás lánykát, amolyan nyúlujhozzám szende ártatlanságot, akit gyónás nélkül is megáldoztatnának... Nos! Még tizennégy éves sem volt, amikor a barátnője lett egy valóságos vadállatnak, egy Cabuche nevű kőfejtő munkásnak, aki öt évet töltött a börtönben, mert megölt valakit egy kocsmában. Ez a fickó elvadultan élt a bécourt-i erdő szélén, ahol apja, aki belehalt a bánatba, egy farönkökből és földből összetákolt kalibát hagyott a számára. A fejébe vette, hogy követ bányászik ott, azoknak az elhagyott kőfejtőknek egyik zugában, amelyeknek a kövéből valamikor talán fél Rouen épült. És a kislány ennek az odúnak a mélyén kereste fel az ő emberfarkasát, akitől úgy borzadtak a vidéken, hogy, mint valami bélpoklosnak, számkivetetten kellett élnie. Gyakran

látták őket együtt kószálni az erdőn, kézenfogva: ezt a csöpp teremtetést azzal a behemót vadállattal. Hihetetlen fajtalanság... Én persze csak később hallottam ezekről a dolgokról. Louise-tet-ét úgyszólván kegyelemből vettem magamhoz, hogy jótékonytágot gyakoroljak. Családjá, ezek a Misard-ék, akikről tudtam, milyen szegények, bölcsen elhallgatták, hogy a gyereket veréssel sem tudják megakadályozni, hogy az ő Cabuche-éhez ne fusson, ha nyitva marad az ajtó... Ekkor történt a szerencsétlenség. Fivéremnek Doinville-ben nem volt inasa. Louise-tet-é és egy asszony tartották rendben azt a félreeső kis épületet, amelyben lakott. Egy reggel a lányka egyedül ment oda, s eltűnt. Véleményem szerint már régóta készítgette a szokását, talán a szeretője várta is, és magával vitte... De az volt a legborzasztóbb, hogy őt napra rá elterjedt Louise-tet-é halálának híre, mendemondák kaptak szárnyra a fivérem által megkísérelt erőszakról, melynek iszonyata a gyereket állítólag félőrülten hajszolta Cabuche-éhez, ahol, mint mondták, agyi lázban halt meg. Mi történt? Annyi mindent beszéltek, hogy nehéz volna pontosan megmondani. Én azt hiszem, hogy Louise-tet-é, akit az orvos megállapítása szerint valóban egy alattomos láz ragadott el, meggondolatlanságának lett az áldozata, s a szabad ég alatti éjszakázásokba, a mocsarak közötti csavargásokba pusztult bele... Ugye, kedves uram, azt maga sem gondolja, hogy a fivérem bántotta azt a gyereklányt? Az gyűlöletes volna, az lehetetlen!

Denizet úr az elbeszélés alatt figyelmesen hallgatott, sem helyeslő, sem elítélő véleményt nem nyilvánítva. Bonnehoné végül egy kissé zavarba jött. Aztán nekidurálta magát:

- Istenem! Azt nem állítom, hogy a fivérem nem tréfálkozott el vele. Szerette a fiatalságot, szigorú külseje ellenére nagyon víg kedélyű volt. Végül is, tegyük fel, hogy megölelgette.

Erre a szóra Lachesnaye-ékban föltámadt a szemérmesség.

- Jaj, néni! Na de néni!

De ő csak rándított egyet a vállán: miért hazudjunk az igazságszolgáltatásnak?

- Megölelgette, talán meg is csipkedte. Az még nem bűn... Annál inkább hajlandó vagyok ezt hinni, mert ez nem a köfejtő kitalálása. Nyilván Louise-tet-é hazudott, a kis elvetemült túlozta a dolgot, talán, hogy a szeretője magához vegye, az pedig, mint mondtam, ostoba állat, a végén már komolyan azt hitte, hogy megölték a kedvesét... Valósággal őrzöngött dühében, végigüvöltözte a kocsmákat, hogy az elnököt úgy leszúrja, mint egy disznót, ha a kezébe kerül...

A bíró, ki mindeddig hallgatott, most élénken közbeszólt.

- Ezt mondta? Ezt tanúkkal is tudná igazolni?

- Ó, uram, annyi tanút talál, amennyit csak akar... Egy szó mint száz, szerencsétlen ügy ez, sok kellemetlenségünk volt miatta. Még jó, hogy fivéremet társadalmi helyzete minden gyanún fölü emelte.

Bonnehoné rájött, hogy Denizet milyen új nyomon jár; eléggé nyugtalankodott is, és ezért nem mondott többet, hanem inkább ő kezdte kérdezgetni. A bíró fölemelkedett, kijelentve, nem akar tovább visszaélni fájdalmas türelmükkel. Utasította az írnot, hogy aláírás előtt olvassa fel a tanúk előtt a kihallgatási jegyzőkönyveket. Olyan tökéletes jegyzőkönyvek voltak ezek, annyira mentesek minden fölösleges vagy szégyellni való szótól, hogy Bonnehoné, mikor a tollért nyúlt, elismerő meglepetéssel pillantott erre a sápadt, csontos Laurent-ra, akit észre sem vett eddig.

Amikor a bíró unokaöccsével és hűgával együtt az ajtóig kísérte, Bonnehoné megszorította a kezét.

- A mielőbbi viszontlátásra, ugye? Tudja, hogy mindig szívesen látott vendég Doinville-ben... Hálás vagyok érte, hogy önt is maradék híveimhez számíthatom.

Mosolyát szomorúság fátyolozta el. Unokahúga eközben elsőnek lépett ki az ajtón, hideg biccentéssel búcsúzva el a bírótól.

Denizet úr, hogy egyedül maradt, egy kicsit kifújta magát. Megállt, töprengett. Kezdett megvilágosodni előtte az ügy. Grandmorin, akit jól ismertek erről az oldaláról, nyilván erőszakoskodott. Ez még kényesebbé teszi a vizsgálatot, fel is tette magában, hogy kettőzött óvatossággal jár el, míg meg nem érkezik a minisztériumtól várt tájékoztatás. De a diadala így is teljes. Végre, kezében a bűnös.

Visszaült az íróasztalához, becsöngette a szolgát.

- Szólítsa be Jacques Lantier tanút.

A folyosói padon Roubaud-ék még egyre váraoztak, türelembe zsibbadt, mozdulatlan arcukon csak olykor futott át kis ideges rángás. Hogy a törvényszéki szolga hangja Jacques-ot szólította, összerezzenek, mintha álomból ébrednének. Elkerekült szemmel követték, nézték, mint tűnik el a bíró szobájában. Utána visszasüllyedtek a váraozásba, még sápadtabban, hallgatagon.

Ez az egész ügy három hét óta annyi rossz órát szerzett Jacques-nak, mintha a végén még neki származhatna baja belőle. Oktalanság volt, mert hiszen nem tehetett szemrehányást magának, még azért sem, hogy hallgatott; mégis enyhe borzongással lépett be a bíróhoz, mint a bűnös, aki leplezéstől tart, már előre védekezett a kérdések ellen, résen volt, nehogy túl sokat mondjon. Hiszen ő is ölhetett volna: vajon nem olvassák ki a szeméből? Semmi sem volt számára kényelmetlenebb, mint ezek a bírói beidézetések, valósággal haragudott értük, azt mondta, sürgős dolga van, csak hogy ne gyötörjék tovább olyasmivel, amihez semmi köze.

Denizet azonban ma csak a gyilkos személyleírását szorgalmazta. Mivel Jacques volt az egyetlen tanú, aki látta is a tettetést, csupán ő adhatott pontos leírást róla. Ő azonban nem tárgított első tanúvallomásától, azt hajtogatva, hogy a gyilkossági jelenet alig másodpercnyi látomás, elsuhanó kép volt a számára, s csak elmosódva, alaktalanul maradt az emlékezetében. Egy férfit látott, aki gyilkolt egy másikat, semmi többet. A bíró csökönyös szívóssággal félórán át nyaggatta, s minden lehetséges módon feltette neki ugyanazokat a kérdéseket: Nagy volt? Kicsi volt? Szakálla volt? Hosszú vagy rövid haja volt? Milyen ruhát viselt? Milyen osztályhoz tartozónak látszott? De Jacques mindig csak zavaros és bizonytalan válaszokat adott.

- No és, ha megmutatnák - kérdezte hirtelen Denizet úr a szeme közé nézve -, felismerné?

Jacques pislogni kezdett, megijedt ettől a tekintettől, mely a koponyáját kutatta. Hangosan vallatta a lelkiismeretét.

- Felismerni... Igen... talán.

De az akaratlan bűnrészességtől való furcsa félelmében megint csak kertelni kezdett.

- Nem, mégsem hiszem, sosem merném biztosan állítani. Gondolja el! Nyolcvan kilométeres sebesség!

A bíró csüggedten legyintett, s már-már beküldte a szomszéd szobába, hogy ott váraozzék, de ekkor hirtelen mást gondolt.

- Maradjon itt, üljön le.

S újból becsöngette a szolgát:

- Vezesse be Roubaud urat és a feleségét.

Ahogy az ajtóból meglátták Jacques-ot, a szemük nyugtalanul megrebbent, a tekintetük elborult. Vajon beszélt? Azért tartották itt, hogy szembesítsék őket? Magabiztosságuknak befellegzett, hogy a fiatalembert ott látták; először csak fakó hangon válaszolgattak. De a bíró egyszerűen megismételtette első vallomásukat, újra el kellett mondaniuk, szinte szóról szóra, ugyanazokat a mondatokat, míg Denizet lehajtott fejjel, rájuk sem pillantva hallgatta őket.

Aztán hirtelen Séverine-hez fordult:

- Asszonyom, ön azt mondta a biztonsági felügyelőnek, itt fekszik előttem a vallomása, hogy véleménye szerint Rouenban fölszállt egy ember a különszakaszba, amikor a vonat elindult.

Az asszony meghökkent. Miért idézi ezt? Csapdát akar állítani? Egyeztetni a kijelentéseit, hogy ellentmondásba keverje? Segélykérő pillantást vetett a férjére, aki óvatosan közbeszólt:

- Nem hinném, uram, hogy a feleségem ilyen határozott kijelentést tett volna.

- Bocsánat... Mikor ön megpendítette ezt a lehetőséget, önagysága ezt mondta: „Bizonyára ez történt”... Nos, asszonyom, azt szeretném tudni, volt-e valami különös oka, hogy így beszéljen.

Az asszony teljesen összezavarodott, biztos volt benne, hogyha nem vigyáz, a bíró válaszára válasza végül beismerésre bírja. De nem hallgathatott tovább.

- Nem, uram, semmi okom nem volt... Csak úgy okoskodásképpen mondhattam, mert hát valóban nehéz is volna másképp megmagyarázni a dolgot.

- Tehát nem látta azt az embert, nem tud róla semmit mondani?

- Nem, uram, semmit!

Úgy látszott, Denizet úr nem firtatja tovább a vizsgálatnak ezt a pontját. De Roubaud-nál megint csak visszatért rá.

- Hogy lehet, hogy ön sem látta fölszállni azt az embert, ha az valóban fölszállt, hiszen a tanúvallomásából az következik, hogy ön még beszélt az áldozattal, amikor felhangzott az indító sípjelzés?

Ez a csökönység végül is halálra rémítette a helyettes állomásfőnököket, aki félelmében nem tudta, mit csináljon, ejtse el ezt a kitalált embert, vagy pedig ragaszkodjék hozzá. Ha bizonyítékok vannak ellene, akkor az ismeretlen gyilkos feltételezése nem tartható tovább, s csak súlyosbíthatja a helyzetét. Igyekezett átlátni a szitán, hosszadalmas, zűrzavaros magyarázatba fogott.

- Igazán bosszantó, hogy csak ilyen homályosan emlékeznek - jegyezte meg Denizet úr -, mert különben segíthetnének nekünk a különböző személyek ellen fölmerülő gyanúkokokat eloszlatni.

Ezt már Roubaud egyenest magára vette, s egyszerre égető szükségét érezte, hogy tisztára mossa magát. Félt, hogy máris leleplezték, s ezért rögtön állást foglalt.

- Súlyos lelkiismereti kérdés ez! Habozik az ember, ugyebár, ennél mi sem természetesebb. Mert ha azt mondanám is, hogy határozottan látni véltem azt az embert...

A bíró diadalmas mozdulatot tett, azt hívén, ügyességével csikarta ki az első őszinte szót. Azt szokta mondani, már tapasztalatból ismeri azt a furcsa félelmet, mely egyik-másik tanút elfogja, ha el kell mondania, amit tud, és büszke volt rá, hogy az ilyeneket akaratuk ellenére is szóra bírja.

- Beszéljen csak... Milyen? Kicsi, nagy, olyanforma, mint maga?

- Ó, nem, nem, sokkal magasabb... Legalábbis az volt az érzésem, mert pusztán érzésről van szó, s majdnem biztos vagyok benne, hogy súroltam is, amikor futottam vissza a kocsimhoz.

- Várjon - szólt Denizet úr.

És Jacques-hoz fordulva, megkérdezte:

- Az a férfi, akit futólag látott, késsel a kezében, nagyobb volt Roubaud úrnál?

A mozdonyvezető már türelmetlenkedett, hogy nem éri el az ötórás vonatot, most fölemelte a szemét, megnézte Roubaud-t; úgy érezte, még soha nem nézte meg, csodálkozott, hogy olyan zömöknek és izmosnak találja, s mintha látta volna már valahol ezt a különös arcét, talán álmában.

- Nem - mormolta -, nem nagyobb, inkább ilyenforma.

De a helyettes állomásfőnök élénken tiltakozott:

- Ó, sokkal nagyobb, legalább egy fejjel.

Jacques továbbra is tágra nyitott szemmel nézte, s e tekintet alatt, melyből növekvő meglepetést olvasott ki, Roubaud úgy fészkelődött, mintha menekülni akarna tulajdon hasonlatossága elől, közben a felesége is dermedten figyelte az emlékezés e rejtett munkáját, mely kiült a fiatalember arcára. Jacques először szemlátomást csodálkozott, hogy némi hasonlatosságot talál Roubaud és a gyilkos között, aztán, hirtelen bizonyossá vált előtte, hogy Roubaud a gyilkos, amint azt mondogatták is, végül, álmélkodó arca elárulta, teljesen átengedte magát a felfedezés okozta megrendülésnek, bár kétséges volt, mit fog tenni, ő maga sem tudta. Ha megszólal, a házaspár elveszett. Roubaud szeme találkozott Jacques-ével, egymás lelkéig pillantottak. Csönd lett.

- Szóval, nem egyeznek meg - állapította meg Denizet úr. - Ön nyilván azért látta kisebbnek, mert míg áldozatával birkózott, meggörnyedt.

Ő is nézte a két férfit. Nem gondolt rá, hogy így használja föl ezt a szembesítést, de hivatása ösztönével e percben megérezte, hogy az igazság a levegőben van. Még a Cabuche-féle nyomba vetett hite is megrendült. Mégis Lachesnaye-éknak lett volna igazuk? Minden valószínűség ellenére mégis ez a tisztességes hivatalnok és ez a szelíd asszony lenne a bűnös?

- Körszakállt viselt az az ember, mint ön? - kérdezte Roubaud-tól.

A kérdezettnek volt elég ereje, hogy szilárd hangon válaszoljon.

- Körszakállt? Nem, dehogy. Egyáltalán nem volt szakálla, azt hiszem.

Jacques kitalálta, hogy neki is felteszik ugyanezt a kérdést. Mit válaszoljon? Mert ő bizony megesküdött volna, hogy az az ember körszakállt viselt. Végeredményben, mi köze neki ezekhez az emberekhez, miért ne mondaná meg az igazat? De ahogy elfordította tekintetét a férjéről, szeme az asszonyával találkozott, s ebből a szemből olyan forró esengést, olyan feltétlen odaadást olvasott ki, hogy egészen megzavarodott. Megint rájött az a régi remegés: vajon szereti, ezt talán tudná szeretni szerelemmel, a pusztítás szörnyű vágya nélkül? És ebben a pillanatban, zavarának különös ellenhatásaként úgy érezte, hogy az emlékezete elhomályosul, s többé nem látta Roubaud-ban a gyilkost. A látomás megint elmosódott, őt elfogta a kétely, s már halálosan megbánta volna, ha beszél.

Denizet úr föltette a kérdést:

- Körszakálla volt annak az úrnak, mint Roubaud úrnak?

Jacques meggyőződéssel válaszolta:

- Uram, igazán nem tudnám megmondani. Még egyszer mondom, túlságosan gyorsan történt. Nem tudok semmit, nem akarok semmit határozottan állítani.

Denizet úr azonban nem tágitott, mert végre tisztázni akarta a főnökhelyettesre vonatkozó gyanúját. Szorongatta Roubaud-t, szorongatta a mozdonyvezetőt, végül az elsőtől megkapta a gyilkos teljes személyleírását: magas, erős, szakálltalan, zubbonyos ember, mindenben a saját külsejének ellentéte; a másodikból azonban legfeljebb kurta, kitérő válaszokat tudott kicsikarni, melyek megerősítették az előbbi állításait. És a bíró visszatért előző meggyőződéséhez: jó nyomon járt, az a leírás, amelyet a tanú adott a gyilkosról, tökéletesen pontos, minden újabb vonás csak megerősíti. Ez az ártatlanul gyanúsított házaspár veszi majd fejét a bűnösnek, terhelő vallomásával.

- Menjenek be ide - mondta Roubaud-éknak és Jacques-nak, s beküldte őket a szomszéd szobába, miután aláírták a kihallgatási jegyzőkönyvet. - Várják meg, míg szólok.

Rögtön parancsot adott, hogy vezessék elő a foglyot. Olyan boldog volt, hogy jókedvűen odaszólt még az írónak is:

- Laurent, a markunkban van.

De már nyílt is az ajtó, feltűnt két csendőr, s bevezetett egy huszonöt-harminc éves forma, hatalmas szál fickót. A bíró intésére a csendőrök kimentek, és Cabuche ijedten, berzenkedve, mint a csapdába ejtett vad, ott állt egyedül a szoba közepén. Bikanyakú, buzogányöklű, tejfehér bőrű, szőke legény volt, alig pelyhedző, ritkás, selymesen göndörödő, aranyszőke szakállal. A tömör arc, az alacsony homlok elárulta az első érzéseire hallgató, korlátolt, indulatos lényt; de a széles száj és a tömpe, hű kutyaorr jámbor alázat igényéről beszélt. Kora reggel rajtaütöttek az odújában, elhurcolták az erdejéből, érthetetlen vádakkal ingerelték, riadtságával, szakadt zubbonyával máris olyan gyanús vádlottkülsője, alattomos zsványképe volt, mint akár a legbecsületesebb embernek is, aki börtönbe kerül. Esteledett, a szoba sötétbe merült, s ő megbújt a homályban, amikor a szolga ellenző nélküli, nagy lámpát hozott be, melynek éles fénye az arcába világított. Ekkor, mint akit lelepleztek, megdermedt.

Denizet úr rögtön rámeresztette súlyos szemhéjű, nagy, világos szemét. Nem szólt semmit, ez a néma kezdés volt az első erőpróba, mielőtt megkezdődött volna az ádáz küzdelem, a ravaszkodásokban, kelepccékben, erkölcsi kínzásokban bővelkedő viadal. Ez az ember a tettes, vele szemben minden megengedhető, ámde neki csak egyhez van joga: bűnét bevallani.

A kihallgatás igen vontatottan indult.

- Tudja, milyen bűnnel van terhelve?

Cabuche tehetetlen dühtől elfúló hangon morogta:

- Nem mondták meg, de sejtem. Eleget beszéltek róla!

- Ismerte Grandmorin urat?

- Igen, igen. Nagyon is!

- Egy bizonyos Louissette, a maga szeretője, elszegődött szobalánynak Bonnehonéhoz.

A kőfejtő vad dühbe gurult. A szeme vérben forgott.

- Az istenit neki! Hazug disznó, aki ezt állítja! Louissette nem volt a szeretóm.

A bíró kíváncsian figyelte ezt a dühkitörést. Majd egy kis kitérőt tett kihallgatás közben.

- Maga nagyon hirtelen természetű, ötévi börtönre ítélték, mert megölt egy embert civakodás közben.

Cabuche lehorgasztotta a fejét. Ez az ítélet volt a szégyene.

- Ő ütött először... - mormolta. - Csak négy évet ültem, egyet elengedtek.

- Tehát - folytatta Denizet úr -, maga azt állítja, hogy az a bizonyos Louise nem volt a szeretője?

Cabuche megint ökölbe szorította a kezét. Aztán halk hangon, akadozva mondta:

- Értse meg már, kislány volt, alig tizennégy éves, amikor kiszabadultam... Mindenki került, legszívesebben megköveztek volna. De ő, ő odajött hozzám az erdőben, ahol mindig összeakadtam vele, beszélt velem, kedves volt, ó, olyan kedves... Így lettünk jó pajtások. Kézen fogva sétáltunk. Olyan jó volt, olyan jó volt akkor!... Persze, ő nőtt, és én sokat gondoltam rá. Minek is tagadjam, majd megbolondultam érte, annyira szerettem. Ő is nagyon szeretett, és a végén nyilván bekövetkezett volna az, amit ön is mond, de akkor elszakították tőlem, és odaadták Doinville-be, ahhoz a hölgyhöz... Aztán, egy este, amikor hazatértem a kőbányából, ott találtam az ajtó előtt, félőrülten, tönkretéve, láztól forrón. Nem mert hazamenni a szüleikhez, hozzám jött meghalni... Az istenit annak a disznónak! Mindjárt oda kellett volna rohannom, hogy végezzek vele!

A bíró beszívta keskeny ajkát, meglepte ennek az embernek őszinte hangja. Itt valóban jó lesz vigyázni, a játszma nehezebb, mint gondolta.

- Na igen, ezt a rémtörténetet, amit maga meg az a lány kitaláltak, én is ismerem. De ne felejtse el, hogy Grandmorin urat egész élete felmenti a maguk vádaskodása alól.

A köfejtő kimeredt szemmel, reszkető kézzel, magánkívül hörögte:

- Micsoda? Mit találtunk mi ki?... Mások hazudnak, és még minket vádolnak hazugsággal!

- Ugyan, ne adja itt az ártatlant!... Kikérdeztem Misard-t, azt az embert, aki feleségül vette a maga szeretője anyját. Ha kell, szembesítem is magával. Majd meghallja, az hogyan vélekedik a maguk dolgáról... És jól vigyázzon a válaszára, tanúim vannak, mindent tudunk, jobb, ha megmondja az igazat.

Ez volt a módszere, így félemlítette meg az áldozatát, még akkor is, ha nem tudott semmit, és nem voltak tanúi.

- Tehát azt is tagadja, hogy mindenütt nyilvánosan kikiabálta, hogy megöli Grandmorin urat?

- Azt persze mondtam. És szívből mondtam, ha éppen tudni akarja! Mert átkozottul viszkedett a markom!

Denizet úr szólni sem tudott meglepetésében, ő tökéletes és módszeres tagadásra számított. Mi a csoda? A gyanúsított elismeri a fenyegetéseket! Miféle fondorlat rejtőzik emögött? Attól félve, hogy máris túllőtt a célon, gondolkozott egy kicsit, majd Cabuche arcába nézve, váratlanul megkérdezte:

- Mit csinált február tizennegyedikéről tizenötödikére virradó éjjel?

- Este hat óra tájban lefeküdtem... Nem valami jól éreztem magam, Louis unokaöcsém szívességéből el is vállalta, hogy egy fuvar követ elszállít Doinville-be.

- Helyes, az unokaöccsét látták is, amikor a szekérével áthajtott a vasúti sorompón. De az unokaöccse, mikor megkérdeztük, csak egyet tudott mondani: azt, hogy déltájban váltak el egymástól, s utána nem látta magát... Bizonyítsa be, hogy hat órakor lefeküdt.

- Szamárság! Ezt nem tudom bizonyítani. Egyedül lakom a házamban az erdőszélen... Ott voltam, megmondtam már, és kész.

Denizet úr erre elszánta magát, hogy lesújt rá a döntő bizonyítékkal. Arca megmerevedett a megfeszülő akarattól, szája eljátszotta a jelenetet.

- Akkor majd én megmondom, hogy mit csinált maga tizennegyediken este... Három órakor Barentinben fölszállt a roueni vonatra, hogy milyen szándékkal, azt a vizsgálat egyelőre még nem tudta kideríteni. Visszafelé nyilván a párizsi vonattal jött, mely kilenc óra három perckor áll meg Rouenban, ott volt a peronon a tömegben, amikor megpillantotta Grandmorin urat a különszakaszában. Jegyezze meg, hajlandó vagyok elhinni, hogy nem leselkedett rá, s a büntett gondolata csak abban a percben fogant meg az agyában... A tolongást kihasználva felszállt a vonatra, megvárta, míg beérnek a malaunay-i alagútba, de elszámította magát, mert a vonat már kiért az alagútból, amikor maga a tettét elkövette... Aztán kidobta a hullát, és Barentinben kiszállt, miután az útitakarótól is megszabadult... Tessék, ezt csinálta.

Feszülten kémlelte a leghalványabb rezdülést is Cabuche rózsás arcán, és bosszankodott, amikor a legény, aki eleinte nagyon figyelmesen hallgatta, a végén kedélyesen elnevette magát.

- Miket beszél itt?... Hiszen ha elkövettem volna, meg is mondanám.

Aztán csöndesebben folytatta:

- Nem tettem meg, pedig az lett volna a dolgom. De bánom is, az istenit neki!

Egyebet Denizet nem bírt kiszedni belőle. Hiába ismételte meg a kérdéseit, tért vissza hússzor is ugyanarra a pontra különféle fogásokkal. Nem és nem! Nem ő volt. Csak a vállát vonogatta, szamárságnak nyilvánítva az egészet. Letartóztatásakor átkutatták a kunyhóját, de nem találták meg sem a fegyvert, sem a pénzt, sem az órát, lefoglaltak azonban egy nadrágot, amelyen - döntő bizonyíték! - pár vércseppecske volt. Cabuche ezen is csak nevetett: Ez is valami? Nyakon csípett egy nyulat, az vérezte meg a lábát! És végül is a bíró vesztette el a lába alól a talajt, mert olyan megrögzötten ragaszkodott a bűnösségéhez, s túlzott jogi ravaszkodásaival bonyolítva a dolgot átsiklott az egyszerű, hétköznapi igazságon. Ez a korlátolt fickó, aki képtelen volt alakoskodni, de ellenállhatatlan erővel újra és újra csak tagadott, hovatovább kihozta a sodrából, ő ugyanis csak a bűnöst látta benne, és ezért minden újabb tagadása még jobban felháborította, mivel a megátalkodott vadság és hazudozás jelének vélte. De majd ő kényszeríti, hogy ellentmondjon önmagának!

- Tehát tagadja?

- Persze, mikor nem én voltam... Ha én lettem volna, csak büszke lennék rá, és meg is mondanám.

Denizet úr hirtelen fölállt, s maga ment kinyitni a szomszédos kisszoba ajtaját. Beszólította Jacques-ot, és megkérdezte:

- Felismeri ezt az embert?

- Ismerem - válaszolt a mozdonyvezető meglepetten. - Láttam régebben Misard-éknál.

- Nem, nem... Felismeri-e a kocsiban látott embert, a gyilkost?

Jacques mindjárt óvatosabb lett. Különben sem ismert rá. Az a másik zömökebbnek, feketébbnek rémlett. Már majdnem ki is mondta, amikor arra gondolt, hogy nem kell elsietnie a dolgot. Kitérő választ adott.

- Fogalmam sincs, nem tudom megmondani... Higgye el, uram, nem tudom megmondani.

Denizet úr haladéktalanul behívta Roubaud-ékat. Nekik is föltekintette a kérdést:

- Felismerik ezt az embert?

Cabuche még mindig mosolygott. Nem lepődött meg, odabólintott Séverine-nek, akit még lánykorából ismert Croix-de-Maufra-ból. De az asszony és a férje megdöbbenően látták itt Cabuche-t. Mindjárt megértették: ez az a letartóztatott ember, akit Jacques említett, a vizsgálati fogoly, aki miatt újból kihallgatják őket. És Roubaud elképedve, ijedten látta, hogy ez a legény mennyire hasonlít a képzeletbeli gyilkoshoz, akinek a személyleírását azért találta ki, hogy ellenkezője legyen a magáénak. Nyilván merő véletlenség, úgy meggzavarodott, hogy nem mert válaszolni.

- Nos, hát felismeri?

- Istenem! Mondtam önnek, bíró úr, csupán érzés volt... valaki hozzám ért... Az kétségtelen, hogy ez is akkora, mint amaz, ő is szőke, neki sincsen szakálla...

- Akkor hát felismeri?

A főnökhelyettes szorítóban volt, remegett a néma, belső vívódástól. Végül győzött benne az önfenntartás ösztöne.

- Határozottan nem állíthatom. De nagyon emlékeztet rá, igen, nagyon.

Cabuche most már káromkodni kezdett. Meddig bosszantják még ezekkel a mesékkel! Nem ő a tettes, eresszék haza! A vér az agyába tolult, öklével hadonászott, olyan félelmetes lett, hogy végül a behívott csendőrök vezették el. Denizet úr diadallal szemlélte ezt a heveséget, a megtámadott vad nekirugaszkodását. Meggyőződése most már szilárd volt, s ezt nem is titkolta:

- Figyelték a szemét? Én mindig a szemükről ismerem fel őket... Ó, de elintézzük ökelmét, a markunkban van!

Roubaud-ék mozdulatlanul nézték egymást. Mi ez? Vége van, megmenekültek, hiszen az igazságszolgáltatás rátette a kezét a tettesre! Egy kissé belekábultak, bántotta is őket a lelkiismeret, hogy az események folytán ilyen szerepre kényszerültek. De aztán előntötte őket a boldogság, s elmosta aggályait, rámosolyogtak Jacques-ra, s megkönnyebbülten, szabad levegőre szomjazva várták, hogy a bíró elbocsássa mindhármukat, amikor a törvényszéki szolga egy levelet adott át Denizet-nek.

Denizet úr nyomban visszaült az íróasztalához, hogy figyelmesen elolvassa, s a három tanúról megfeledezett. A levél a minisztériumból jött, benne volt a tájékoztatás, melyet türelmesen meg kellett volna várnia, mielőtt tovább erölteti a vizsgálatot. Az olvasottak nyilván alaposan megtépták diadalát, mert arca fokról fokra megdermedt, s visszanyerte komor merevségét. Egy ízben föltekintett, sanda pillantást vetett Roubaud-ékra, mintha valamelyik mondatnál ők jutottak volna eszébe. Ezekben is lelohadt a rövid ideig tartó öröm, megint elfogta őket a szorongás, érezték, hogy újra benne vannak a csávában. Vajon miért nézett úgy rájuk? Megtalálták volna Párizsban azt a három sornyi írást, azt a buta levelet, amelytől annyira félték? Séverine jól ismerte Camy-Lamotte urat, akit gyakran látott az elnöknél, és tudta, hogy őt bízták meg az elhunyt irományainak rendezésével. Roubaud pedig már bánva bánta, hogy nem jutott eszébe Párizsba küldeni a feleségét, aki hasznos látogatásokat tehetett volna, vagy legalábbis biztosíthatta volna az államtitkár jóindulatát arra az esetre, ha a Társaság - megunva a sok pletykát - el akarná őt bocsátani. Egyikük sem vette le a szemét a bíróról, érezvén, hogy aggodalmuk egyenes arányban nő Denizet komorságával, akit ez a levél láthatóan kihozott a sodrából, tönkretéve egész napi eredményes munkáját.

Denizet úr végül letette a levelet, s egy darabig tünődve ült a helyén. Roubaud-ékra és Jacques-ra szögezve a szemét. Aztán, mint aki fennhangon gondolkozik, megadón mondta:

- Nos jó, majd elvállik! Majd visszatérünk még rá... Maguk elmehetnek.

De amint azok hárman megindultak kifelé, erőt vett rajta a tudnivágyás, fényt akart deríteni arra a kényes pontra, melyen új elgondolása megbukott, ámbár felhívták a figyelmét, hogy előzetes jóváhagyás nélkül ne tegyen semmit.

- Nem, maga maradjon egy percre, van még egy kérdésem.

A folyosón Roubaud-ék megálltak. Az út szabad volt, de ők nem bírtak elmenni: visszatartotta őket valami, a félelem, hogy mi történik a bíró irodájában, képtelenek voltak távozni, míg meg nem tudják Jacques-tól, hogy mi volt az a kérdés. Visszamentek, topogtak, a lábuk sajgott. Végül újra odaültek egymás mellé a padra, ahol az előbb már óraszám várakoztak, ott ültek magukba roskadtan, hallgatagon.

Mikor a mozdonyvezető megjelent, Roubaud föltápáskodott: - Megvártuk, hogy együtt menjünk vissza a pályaudvarra... Nos?

De Jacques zavartan elfordította a fejét, mintha el akarná kerülni Séverine rászegeződő tekintetét.

- Nem tud semmit, tapogatózik - nyögte ki végül. - Most meg azt kérdezte tőlem, nem ketten követték-e el a tettet. S mivel Le Havre-ban említettem, hogy valami fekete kupac nehezedett az öreg lábára, most erről faggatott... Úgy látszik, azt hiszi, csak a takaró volt az. Elküldetett a takaróért, és nekem véleményt kellett mondanom... Istenem! Igen, a takaró volt, talán.

Roubaud-ék megremegtek. A nyomukban vannak, ennek a fiúnak egyetlen szava elveszejtheti őket. Ő pedig biztosan tudja az igazat, s a végén beszélni fog. A két férfi közrevette az asszonyt, s hármásban elhagyták a Törvényszéki Palotát, az utcán a helyettes állomásfőnök megszólalt:

- Most jut eszembe, barátom! A feleségemnek Párizsba kell utaznia egy napra, dolga van. Legyen szíves kalauzolja majd el, ha szüksége lesz rá.

Tizenegy óra tizenötkor, a megszabott időben az Európa-híd őrháza az előírt két kürtszóval jelezte a batignolles-i alagútból kibukkanó Le Havre-i gyorsvonatot, nyomban rá megrázkódtak a fordítókorongok, s a vonat, melyet Rouentól kezdve szakadatlanul vert a zuhogó eső, víztől csurogva, gőzölögve, csikorgó fékekkel, kurta füttyentéssel befutott a pályaudvarra.

A pályaudvari munkások még el sem fordították a fülkeajtók kilincseit, amikor az egyik ajtó kinyílt, és Séverine a még mozgó vonatból fűgén kiugrott a peronra. Kocsija hátul volt, sietnie kellett, hogy odaérjen a mozdonyhoz a fülkéből kiözönlő utasok áradatában, akik gyerekeikkel és csomagjaikkal megrakodva hirtelen ellepték a peront. Jacques fönn állt a mozdonyon, várva, hogy indíthassa a fűtőházba; Pecqueux ezalatt egy ronggyal a réz alkatrészeket törölgette.

- Tehát, ahogy megbeszéltük - mondta Séverine felágaskodva. - Három órakor a Cardinet utcában vagyok, és maga lesz szíves elvinni a főnökéhez, hogy köszönetet mondjak neki.

Roubaud eszelte ki ezt az ürügyet, mintha egy tudjisten miféle szívességért köszönettel tartoznék a batignolles-i fűtőház műhelyfőnökének. Ilyen módon az asszony, ha a mozdonyvezető gondjaira bízta, szorosabb barátságot köthet Jacques-kal, és jobban tud hatni rá.

De a szénportól fekete, bőrig ázott, az esővel s a széllel való küzdelemtől elcsigázott mozdonyvezető ridegen nézett Séverine-re, és nem válaszolt. Nem tagadhatta meg a férj kívánságát, amikor elindult Le Havre-ból, de felzaklatta az a gondolat, hogy egyedül lesz az asszonnyal, mert határozottan érezte, hogy most már vágyik rá.

- Ugye számíthatok magára? - ismételte meg az mosolyogva, szelíd, simogató tekintettel, bár meglepődött s egy kissé viszolygott is, hogy olyan piszkosnak látja, alig ismerni rá.

Még jobban felcsipeszkedett, kesztyűs kezével egy vasgombba kapaszkodva. Pecqueux előzékenyen figyelmeztette:

- Vigyázzon, összekeni magát.

Jacques-nak valamit válaszolnia kellett. Mogorván dünnyögte:

- Igen, a Cardinet utcában... Ha ugyan el nem áztat ez az istenverte eső. Ronda idő!

Séverine-t meghatotta a férfi siralmas külseje, és mintha Jacques csak őérte szenvedett volna, hozzátette:

- Jaj, milyen állapotban van! Én meg milyen kényelmesen utaztam!... Tudja, annyit gondoltam magára, kétségbeejtett ez a szakadó eső... Pedig úgy örültem, hogy maga hoz el reggel, és visz vissza este a gyorson!

De ez a szívből jövő, kedves bizalmasság mintha még jobban megzavarta volna Jacques-ot. Szemmel láthatólag megkönnyebbült, amikor felhangzott a „Hátra!” vezényszó. Nyomban meghúzta a gőzsíp karját, míg a fűtő intett Séverine-nek, hogy húzódjék hátrább.

- Három órakor!

- Jó, három órakor.

A mozdony újból megindult, s utolsóinak Séverine is elhagyta a peront. Kint az Amszterdam utcán ki akarta nyitni az ernyőjét, de örömmel látta, hogy az eső elállt. Elsétált a Le Havre tériig, gondolkozott egy darabig, végül úgy döntött, hogy legjobb lesz, ha mindjárt megebédel. Tizenegy óra huszonöt volt, a Szent Lázár utca sarkán betért egy kisvendéglőbe, tükörtojást és bordaszeletet rendelt. Míg nagyon vontatottan evett, megint elmerült töprengéseiben, amelyek hetek óta nem hagyták nyugodni, sápadt, borús arcáról eltűnt az az engedelmes csábmosoly.

Tegnap - két nappal roueni kihallgatásuk után - Roubaud, veszélyesnek ítélve a további halogatást, elhatározta, hogy elküldi Séverine-t Camy-Lamotte-hoz, éspedig nem a minisztériumba, hanem a lakására, a Rocher utcai palotába, mely a Grandmorin palota tőzsomszédságában volt. Séverine tudta, hogy egy órákor találja otthon, nem sietett tehát, fontolgatta a mondanivalóját, s hogy majd zavarba ne jöjjön, próbálta elképzelni az államtitkár válaszait. Tegnap óta újabb aggasztó ok is sietette az utazását: a pályaudvari pletykákból megtudták, hogy Lebleu-né és Philomène mindenfelé azt híresztelik, hogy a Társaság hamarosan elbocsátja Roubaud-t, mert gyanúba keveredett, s ami még rosszabb volt, Dabadie úr, hogy egyenesen megkérdezték, nem mondott nemet, ezzel csak megerősítve a hírt. Most már égetően sürgőssé vált, hogy Séverine Párizsba siessen ügyük védelmére, de még inkább, hogy a hatalmas személytől kérjen támogatást, mint annak előtte az elnöktől. Ám e kérése mélyén, mely úgy-ahogy érthetővé teszi majd a látogatását, parancsolóbb ok rejtőzködött: a megbizonyosodásnak az az égő, olthatatlan vágya, mely arra ösztökéli a bűnöst, hogy inkább kiszolgáltassa magát, semmint hogy tudatlanságban maradjon. A bizonytalanság kétségbe ejtette őket, most már úgy érezték, hogy le vannak leplezve, amióta Jacques megmondta nekik, hogy a vizsgálat láthatólag még egy tettesre gyanakszik. Találgatásokba merültek: előkerült a levél, tisztázódott a tényállás, minden pillanatban várták a házkutatást, a letartóztatást, kinszenvedésük annyira fokozódott, körülöttük a legjelentéktelenebb események olyan aggasztóan fenyegető alakot öltöttek, hogy végül már inkább vállalták volna a legrosszabbat, semmint ezt az állandó rettegést. Inkább a bizonyosság, mint ez a kínlódás.

Séverine olyan elmerülten ette a bordaszeletet, hogy utána valósággal fölriadt, csodálkozva, hogy nyilvános helyen találja magát. Minden megkeseredett, a falat alig csúszott le a torkán, a feketéhez már nem is volt kedve. De akármilyen lassan evett is, alig negyed egy volt, amikor kilépett a vendéglőből. Még háromnegyed órát kell agyonütnie! Ő, aki rajongott Párizsért, s olyan szívesen kószált céltalanul az utcákon, ha nagy ritkán fölruccant, most elveszettnek érezte magát, ijedezett, alig várta, hogy végezzen már, és elbújhasson. A járda kezdett föl-száradni, a felhőket langyos szél kergette szét. Séverine végigment a Tronchet utcán, s kiért a Madeleine-templom virágpiacára, a szokásos márciusi virágvásárok egyikére, melyek tavaszi kankalinnal és azáleával derítik fel a télutó sápadt napjait. Félóra hosszat sétálgatott ebben a korai tavaszban, újból átadta magát kósza ábrándjainak, úgy gondolt Jacques-ra, mint valami ellenségre, akit le kell fegyvereznie. Úgy érezte, a Rocher utcai látogatás már mögötte van, s onnét nem fenyegeti többé veszély, csupán a fiú hallgatását kell még megnyernie, ez körülményes vállalkozásnak tűnt, egészen belebonyolódott, kalandos terveket forgatott a fejében. De mindez most nem fárasztotta, nem rémítette, inkább csöndesen elringatta. Majd az egyik bódé óráján hirtelen meglátta az időt: egy óra múlt tíz perccel, s ő itt van, dolgavégezetlen. Egyszerre visszazuhant a félelmetes valóságba, és sietve megindult vissza a Rocher utca felé.

Camy-Lamotte úr palotája a Rocher és a Nápoly utca sarkán volt; Séverine-nek el kellett mennie a néma, kihalt, csukott zsalugáterű Grandmorin-palota előtt. Föltekintett, meggyorsította lépteit. Feltámadt benne utolsó látogatásának emléke, s a nagy ház ijesztően magasodott föl. És amint távolabbról ösztönösen hátrafordult, visszapillantva, mint akit az üldöző sokaság zsvivaja követ, a túlsó járdán meglátta Denizet urat, a roueni vizsgálóbíró, aki ugyanarra

tartott. Megijedt. Vajon észrevette, hogy az elnök házát nézi? A bíró azonban nyugodtan ment tovább. Séverine megvárta, míg elhagyja, aztán szorongva követte. És a szíve megint elszorult, amikor látta, hogy a Nápoly utca sarkán Denizet becsönget Camy-Lamotte ajtaján.

Rémület fogta el. Most már be nem lépne oda a világ minden kincséért sem. Megfordult, betért az Edinburgh utcába, elment az Európa-hídig. Csak itt érezte magát biztonságosabban. Nem tudva, hová menjen, mitévő legyen, elkéservedve állt meg az egyik korlát mellett, s a vashordázon át lenézett; alatta, a pályaudvar hatalmas térségén szüntelenül jöttek-mentek a vonatok. Követte őket, riadt tekintettel, arra gondolt, hogy a bíró bizonyosan az ügy miatt jött, a két férfi órála beszél, s a sorsa most dől el, ebben a percben. Úrrá lett rajta a kétségbeesés, kínzó vágyat érzett, hogy inkább nyomban a vonat elé vesse magát, semhogy vissza kelljen térnie a Rocher utcába. Éppen jött is egy szerelvény a távolsági vonalak csarnokából, nézte, mint közeledik, húz el alatta, arcába lökve langyos, fehér gőzpamacsait. Séverine-t olyan erővel rohanta meg utazásának hiábavalósága, s az az iszonyatos félelem, melyet érezni fog, ha nem lesz mersze bizonyosságot szerezni, hogy öt percbe telt, míg valahogy összeszedte magát. Mozdonyok sípoltak, figyelt egy sorozó mozdonyt, mely egy körvasúti szerelvényt rendezett szét; tekintete elkalandozott balra, s a teherpályaudvar fölött, az Amszterdam közti ház legtetőjén felismerte Victoire anyó ablakát, és újra látta magát, ahogy az ablakban könyököl férjével, az előtt a szörnyű jelenet előtt, mely minden bajuk forrása lett. Ez ismét ráébresztette helyzetének veszedelmes voltára, s olyan éles fájdalommal hasított belé, hogy egyszerre úgy érezte: hajlandó mindennel szembeszállni, csak ennek legyen már vége. Kürtölések, hosszan hangzó dübörgések süketítették, sűrű fekete füstfelhők zárták el előle a kilátást, gomolyogtak fel Párizs tágas, derült egére. És ekkor újra elindult a Rocher utcába, ment, mint aki öngyilkosságra készül, meggyorsította lépteit, hirtelen félelem lepte meg, hogy már nem talál ott senkit.

Ahogy meghúzta a csöngő zsinórját, megint rátört a dermesztő rémület. De az inas már le is ültette az előszobában, előbb megkérdezve a nevét. És a zajtalanul kinyíló ajtókon át egészen tisztán kihallatszott két hang élénk beszélgetése. Utána ismét csend lett, mély, süket csend. Séverine csak halántékának tompa lüktetését hallotta, arra gondolt, hogy a bíró még mindig tanácskozik, s őt nyilván még sokáig várakoztatják, mind elviselhetetlenebbé vált ez a várakozás. Majd hirtelen meglepetés érte: az inas nevéen szólította, és bevezette. A bíró bizonyára nem ment még el. Séverine megsejtette, hogy ott van, valamelyik ajtó mögött rejtőzik.

Fekete bútorzatú, vastag szőnyegekkel, nehéz ajtófüggönyökkel felszerelt, tágas dolgozószobába jutott, ebbe a komor és elszigetelt szobába kívülről nem hatolhatott be semmi nesz. És lám, még virág is volt benne, halvány rózsák bronzkehelyben. És ez - rejtett báj a nagy komolyságban - valamiképpen a derűs élet szeretetére vallott. A ház ura is komolyan állt testére feszülő, kifogástalan császárcabátjában, keskeny arcát a szürkülő barkó egy kissé szélesebbnek mutatta, karcsú alakja, eleganciája elárulta a hajdani szép férfit, udvariasságán, a hivatalos modor szándékolt merevsége alatt bujkáló mosoly érzett. A helyiség félhomályában nagyon tekintélyesnek látszott.

A belépő Séverine-t fullasztotta a kárpitozat alatt megrekedt langyos levegő, csak Camy-Lamotte urat látta, aki várta, hogy közelebb lépjen. Az államtitkár egy mozdulatot sem tett, hogy leültesse, tüntetőleg nem akart elsőnek megszólalni, várta, hogy ő magyarázza meg látogatása célját. Ez megnyújtotta a csöndet, és Séverine élénk ellenhatásként hirtelen magára talált a veszedelemben, s nagyon higgadtan, nagyon okosan viselkedett.

- Uram - kezdte -, talán megbocsátja vakmerőségemet, hogy idejöttem, és jóindulatáért folyamodom. Ön tudja, mily pótolhatatlan veszteség ért, s mostani nagy elhagyatottságomban bátorkodtam önre gondolni, hogy oltalmazzon bennünket, s némiképpen folytassa barátjának, olyannyira gyászolt jóakarómnak pártfogói tevékenységét.

Camy-Lamotte úr - mit volt mit tennie - intett, hogy üljön le, mert mindez kifogástalan hangnemben volt elmondva, túlzott megalázkodás vagy siránkozás nélkül, a női képmutatás ösztönös művészetével. Ő azonban még most sem szólt semmit, maga is leült, várt. Séverine, látva, hogy világosabban kell beszélnie, így folytatta:

- Legyen szabad felelevenítenem emlékeit, s eszébe juttatnom, hogy már volt szerencsém önt Doinville-ben látni. Ó, mily boldog idők voltak azok számomra!... De most nehéz napokra virradtam, és senkim sincs önön kívül, uram, ezért könyörgök önhöz, annak nevében, akit elveszítettünk. Ön szerette, fejezze be üdvös művét, pótolja öt számomra.

A férfi hallgatta, nézte, és minden gyanúja megrendült, annyira természetesnek látszott az asszony, olyan bájos volt bánatában és rimánkodásával. Amikor fölfedezte a levelet Grandmorin irományai között, mindjárt arra gondolt, hogy az aláírás nélküli pár sor csak tőle származhat, ismerte ugyanis az elnökhöz fűződő bizalmas viszonyát, s az imént, látogatásának puszta bejelentésére, csak megerősödött ez a véleménye. Csupán azért szakította félbe a bíróval folytatott beszélgetését is, hogy teljes bizonyosságot nyerjen. De hogyan higgye bűnösnek azt, aki ilyen nyugodtnak, ilyen szelídnak mutatkozik?

Tisztán akart látni ebben a dologban. És komoly arccal mondta:

- Magyarázza meg szavait, asszonyom... Tökéletesen emlékszem, és készségesen sietek segítségére, ha nincs semmi akadálya.

Erre Séverine kertelés nélkül megmondta, hogy férjét az elbocsátás veszélye fenyegeti. Csúnyán irigykednek rá jó munkájáért és azért a magas pártfogásért, mely eddig oltalmazta. De most, hogy védtelennek hiszik, diadalmaskodni akarnak rajta, és ezért minden erőt latba vetettek. Séverine különben nem mondott nevet, a fenyegető veszély ellenére is nagy mérséklettel beszélt. Nyilván szilárdan meg lehetett győződve a haladéktalan cselekvés szükségességéről, hogy így elszánta magát erre a párizsi útra. Holnap talán már késő, azonnali segítséget és beavatkozást kért. S mindezt bőségesen alátámasztotta logikus érvekkel és okoskodásokkal: igazán lehetetlennek látszott, hogy más céllal jött volna.

Camy-Lamotte úr figyelmesen tanulmányozta ajkának legészrevehetőbb rezdülését is, aztán lecsapott az első ellenérvvel:

- Tulajdonképpen miért bocsátaná el a férjét a Társaság? Hiszen semmi komoly kifogás nem merült fel ellene.

Az asszony le nem vette róla a szemét, kémlelte arcának legparányibb redőit, szüntelen azon tűnődve, vajon megtalálta-e a levelet, és bármily ártatlan volt is a kérdés, egyszerre belehasított a bizonyosság, hogy a levél ott van a szoba valamelyik szekrényében: az államtitkár mindent tud, és most csapdát állít neki, mert látni akarja, meg meri-e mondani az elbocsátás valódi okát. Különben is, túl éles volt a hangsúly, és Séverine érezte, hogy ennek a megfáradt embernek fakó szemei a veséjébe látnak.

Bátran szembeszállt a veszéllyel.

- Édes istenem! Rettenetes dolog ez, uram, de azzal gyanúsítanak, hogy meggyilkoltuk jótevőnket a miatt a szerencsétlen végrendelet miatt. Eleinte nemigen törtük magunkat, hogy ártatlanságunkat bizonyítsuk. Csakhogy az efféle vádaskodásból mindig ragad valami, és a Társaság bizonyára fél a botránytól.

Az államtitkár megint meglepődött, lefegyverezte ez a nyíltság, de mindenekelőtt az őszinte hang. S bár első pillantásra érdektelennek találta a nő arcát, most már fölöttébb vonzónak látta, különösen kék szemének megejtő alázatát a haj fekete elszántsága alatt. És irigy csodálattal adózott Grandmorin barátjának: hogy az ördögbe volt képes a nála tíz évvel idősebb öreg fiú egészen a haláláig ilyen szeretőket tartani, holott ő máris kénytelen lemondani az ilyen babákról, nehogy a maradék erejét is elveszítse? Igazán olyan bájos, olyan finom ez a nő! És a ma már kiábrándult férfi halvány műélvező-mosolya áttetszett a kellemetlen üggyel terhelt hivatalnok tekintélytartó, hűvös modorán.

Séverine azonban az ereje tudatában levő nő vakmerőségével meggondolatlanul elszólta magát:

- A magunkfajta emberek nem gyilkolnak pénzért. Más indítékot kellett volna találni, más indíték pedig nem volt.

Camy-Lamotte nézte, és látta, hogy a szája szöglete reszket. Tehát ő volt. Meggyőződése most már tökéletesen megszilárdult. És ahogy arcán elhalt a mosoly, s álla idegesen megrándult, abból Séverine is nyomban megértette, hogy elszólta magát. Gyengeség lepte meg, úgy érezte, minden erő elszáll belőle. De azért egyenes derékkal ült a székén, hallotta a saját hangját, mely ugyanazzal a hanghordozással beszélt tovább, és mondta a kellő szavakat. A társalgás folytatódott, de most már nem volt mit megtudniuk egymástól, és minden szavuk csak akörül forgott, amit nem mondtak ki. Camy-Lamotte-nál van a levél, és Séverine írta. Ez derült ki még a hallgatásukból is.

- Asszonyom - fejezte be a beszélgetést az államtitkár -, hajlandó vagyok közbelépni érdekükben a Társaságnál, ha valóban érdemesek rá. Ma estére úgyis idevárom az üzletvezetőt egy más ügyből kifolyólag... De szükségem volna néhány adatra. Tessék, írja fel ide férje nevét, korát, beosztását, szóval mindazt, ami kell, hogy emlékezzem az ügyekre.

Elébe tolt egy asztalkát, és nem nézte tovább, nehogy túlságosan megfélemlítse. Az asszony megremegett: egy lapnyi írást akar tőle, hogy összehasonlíthassa a levéllel. Először kétségbeesetten keresgélt valami ürügyet, elhatározta, hogy nem fog írni. Aztán meggondolta magát: ugyan, mire lenne jó az? Úgyis tudja. S akármikor szerezhetnek tőle pár sort. És a zavar minden látható jele nélkül, a világ legtermészetesebb arckifejezésével leírta, amit a férfi kívánt; az pedig mögötte állt, és tökéletesen felismerte az írást, mely nagyobb és kevésbé reszketeg volt, mint a levélen. Végül is elismerte, hogy nagyon bátor ez a vékonypénzű kis asszony; most, hogy Séverine nem láthatta, ismét mosolygott, sokat próbált nemtörődöm-ségével, mint akit csupán a kedvesség hat meg. Tulajdonképpen nem érdemes igazságosnak lenni. Ő csakis külső színén örködik annak a rendszernek, amelyet szolgál.

- Jól van, asszonyom, adja ide, majd tájékozódok, és iparkodom elintézni.

- Nagyon hálás vagyok önnek, uram... Tehát elintézi, hogy a férjemet megtartsák, elintézettnek tekinthetem a dolgot?

- Nana! Azt már nem! Semmit nem ígértem... Majd meglátom még, meg kell fontolnom.

Valóban tétovázott még, nem tudta, mitévő legyen a házaspárral. Séverine-t pedig, mióta megérezte, hogy kényre-kedvre ki van szolgáltatva neki, csak egyetlen félelem kínozza: a bizonytalanság, az a lehetőség, hogy Camy-Lamotte megmenti vagy elveszejtí őket, s ő nem találhatja ki elhatározása indokait.

- Ó, uram, gondoljon gyötrelmünkre. Nem hagyhat elmenni, míg nem nyertem bizonyosságot.

- Édes istenem! Nem tehetek mást, asszonyom. Várjon.

Az ajtó felé tuszkolta. Séverine reményvesztetten, felzaklatva ment ki, már-már azon volt, hogy bevall neki mindent, égette a vágy, hogy nyílt színvallásra kényszerítse: mit szándékozik velük tenni. Hogy maradjon még egy percig, s remélve, hogy valami kibúvót talál, felkiáltott:

- Majd elfelejtettem... Ki akartam kérni a tanácsát, erről a szerencsétlen végrendeletről van szó... Úgy gondolja, hogy mondjak le az örökségről?

- A törvény önököt védi - válaszolt az óvatosan. - Ez a meggondolásoktól és a körülményektől függ.

Séverine a küszöbön állt, még egy végső próbát tett.

- Uram, esdve kérem, ne engedjen így el, mondja meg, remélhetek-e?

Kétségbeesésében megragadta a kezét. A férfi kiszabadította. De a nő olyan szépen nézett rá, olyan forró esdekléssel, hogy megesett a szíve rajta.

- Na jó! Jöjjön vissza öt órára. Talán addigra tudok már valamit.

Séverine elment, elhagyta a palotát, még kegyetlenebbül kínozza a félelem, mint amikor megérkezett. A tényállás tisztázódott, de a sorsa függőben maradt, talán azonnali letartóztatás fenyegeti. Hogyan bírja ki öt óráig? Hirtelen eszébe jutott Jacques, róla teljesen megfeledezett, még ő is a vesztét okozhatja, ha letartóztatják. Bár alig fél három volt még, sietve fölkapaszkodott a Rocher utcán, a Cardinet utca felé.

Camy-Lamotte, mikor magára maradt, megállt az íróasztala előtt. Otthonos a Tuilériákban, ahol mint igazságügyi államtitkár szinte naponta megfordul, ugyanolyan hatalmas, mint a miniszter, sőt, még bizalmasabb ügyekbe is beavatják, s jól tudja, hogy a Grandmorin-ügy mekkora izgalmat és nyugtalanságot keltett felsőbb helyen. Az ellenzéki lapok tovább folytatják harsány hadjáratukat, egyesek a rendőrséget vádolják, hogy minden erejét a politikai felügyeletre fecséreli, s nincs ideje a gyilkosok letartóztatására, mások az elnök magánéletében kotorásznak, sejtve, hogy ő is a bírósági körökhöz tartozott, ahol megszokottak a legocsmányabb kicsapongások, és ez a hadjárat, a választások közeledtével, valóban vészessé kezd válni. Az igazságügyi államtitkárral közölték azt a határozott óhajt, hogy a lehető leggyorsabban zárja le az ügyet, akármi módon. És mivel a miniszter az ő nyakába varrta ezt a kényes esetet, így egyedül tőle függ a végső döntés, igaz, a felelősség is őt terheli: ami nagyon meggondolandó, mert nem kétséges, hogy mindenki helyett ő fizet, ha elügyetlenkedi a dolgot.

Camy-Lamotte úr még mindig töprengve nyitotta ki a szomszéd szoba ajtaját, ahol Denizet tartózkodott. S Denizet, aki mindent végighallgatott, belépve így kiáltott fel:

- Ugye mondtam, hogy ezeket az embereket alaptalanul gyanúsították... Ez a nő nyilván csak a férjét akarja megmenteni az elbocsátástól. Nem ejtett ki egyetlen gyanús szót sem.

Az államtitkár nem válaszolt mindjárt. Eltűnődött, tekintetét a bírón nyugtatta, meglepte tekintélyes arca, keskeny ajka, és most az egész bírói karra gondolt, melyet ő, mint a személyzet titkos főnöke a kezében tart, csodálkozott, hogy szegénységében még ennyi méltóság, hivatali fásultságában még ennyi értelem lakozik. Ez itt, ha mégoly ravasznak hiszi is magát súlyos szemhéjú szemeivel, bizonyára szenvedélyes konoksággal ragaszkodik a megtaláltnak vélt igazsághoz.

- Így hát - szólalt meg Camy-Lamotte úr -, ön kitart Cabuche bűnössége mellett?

Denizet meglepetten rezzent föl:

- Ó, de még mennyire!... Minden ellene szól. Már elsoroltam önnek a, hogy úgy mondjam, klasszikus bizonyítékokat, hézagmentesek... Alaposan kivizsgáltam, nem volt-e egy esetleges bűntárs, egy nő a különszakaszban, úgy, amint ön mondotta. Ez látszólag egybevágott egy mozdonyvezető tanúvallomással; ez az ember futólag látta a gyilkossági jelenetet, de amikor ügyesen kikérdeztem, elállt első vallomásától, sőt, az útitakaróban felismerte azt a sötét kupacot, amiről beszélt... Ó, igen, biztosan Cabuche a bűnös, annál is inkább, mert ha ő nincs a markunkban, akkor nincs senki.

Az államtitkár eddig is várt vele, hogy tudomására hozza a birtokában levő írásos bizonyítékot; de most, hogy bizonyosságot nyert, még kevésbé sietett felfedni az igazságot. Miért rontsa el a vizsgálat hamis nyomát, ha a helyes nyom csak még több galibát okoz? Mindezt meg kell fontolni előbb.

- Hát persze - mondta fáradt mosolyával -, készségesen elhiszem, hogy jó nyomon jár... Csak azért hívtam, hogy néhány kényes kérdést együtt megvitassunk. Az eset rendkívüli, és máris politikai ügyé fajult: ezt ön is tapasztalta, nemde? Ennélfogva, esetleg kénytelenek leszünk államférfiak módjára gondolkodni... Mondja csak, de egészen nyíltan: a tanúvallomások alapján ezt a lányt, a Cabuche szeretőjét, megerőszakolták, mi?

A bíró felöltötte ravaszkas arckifejezését, szeme félig elrejtőzött szemhéja mögé.

- Persze! Azt hiszem, az elnök gyalázatosan elbánt vele, s ez biztosan kiderül a per során... Vegye hozzá, ha a védelmet ellenzéki ügyvédre osztják ki, el lehetünk készülve néhány kínos ügy szellőztetésére, mert ilyenekben nincs hiány arra mifelénk.

Ez a Denizet nem is olyan buta, amikor nem a szakma kitaposott útjain halad, s nem trónol éleslátása és mindenhatósága mérhetetlen magasságában. Megértette, miért hívták az államtitkár lakására, nem pedig az igazságügyminisztériumba.

- Egyszóval - fejezte be, látva, hogy a másik meg sem moccan -, meglehetősen piszkos ügyre számíthatunk.

Camy-Lamotte úr csak rábólintott. Éppen a másik, a Roubaud-féle per esélyeit latolgatta. A férj, ha esküdtszék elé kerül, egész biztosan elmond mindent: hogy a feleségét is megrontották még gyerekkorában, aztán a házasságtörést, aztán a szerelemföltő dühöt, mely bizonyára a gyilkosságba sodorta, arról nem is beszélve, hogy itt nem egy cselédlányról és egy rovott múltú egyénről van szó, s hogy ez a tisztviselő, a csinos fiatalasszony férje, felzúdíttja majd a polgárság és a vasúti alkalmazottak jelentős rétegét. No és, lehet azt tudni, mibe lép az ember ilyenvalakivel, mint az elnök volt? Lehet, hogy elképzelhetetlen disznóságok jönnek még napvilágra. Hát igen, a valódi tettesek, a Roubaud-ék ügye még piszkosabb. És máris döntött: az ő ügyüket teljesen elejti. Ha már egyet meg kell tartani, inkább lett volna hajlandó lefolytatni az ártatlan Cabuche perét.

- Csatlakozom elgondolásához - mondta végül Denizet-nek. - Valóban súlyos gyanúokok forognak fenn a kőfejtő ellen, aki jogos bosszúját akarta kielégíteni... De szomorú dolog ez, uramisten! És mennyi szennyet kell fölkaparni!... Jól tudom, hogy az igazságszolgáltatásnak közömbösnek kell maradnia a következményekkel szemben, s hogy az érdekek fölé emelkedvén...

Nem fejezte be, egy legyintéssel abbahagyta, míg a bíró morcos képpel, szótlanul várta az utasítást, mert érezte, hogy most az következik. Mihelyt elfogadták saját igazságát, intelligenciája születtét, kész volt feláldozni az igazságszolgáltatás eszméjét a kormányérdekek oltárán. Hanem az államtitkár, az effajta kufárkodásokban való jártassága ellenére is elsiette egy kissé a dolgot, s mint föltétlen engedelmességhez szokott úr, hamarabb beszélt a kelletténél.

- Szóval, az eljárás megszüntetését kívánják... Úgy intézze a dolgot, hogy az ügy ad acta tétessék.

- Bocsánat, uram - kötötte meg magát Denizet -, az ügyel már nem én rendelkezem, az a lelkiismeretemtől függ.

Camy-Lamotte úr egyszerre elmosolyodott, újra tökéletes úriember volt, felöltötte azt a kiábrándult és udvarias arckifejezést, mellyel mintha füttyült volna a világra.

- Kétségtelenül. Hiszen éppen a lelkiismeretéhez folyamodom. Önre bízom, hogy úgy döntsön, ahogy a lelkiismerete sugallja, mert bizonyosan tudom, ön igazságosan fogja mérlegelni a pro és kontra érveket, az egészséges eszmék és a közjó javára... Ön még nálam is jobban tudja, hogy olykor hősiezen bele kell törődnünk a rosszba, ha csak nem akarunk helyette még rosszabbat... Egyszóval, csupán a jó hazafihoz, a becsületes emberhez fordulunk. Senki nem gondol arra, hogy az ön függetlenségét csorbítsa, és éppen ezért hangsúlyozom, ön korlátlanul rendelkezik az ügyel, amint ezt egyébként a törvény is megszabta.

A bíró, ki féltékenyen örködött e korlátlan hatalmán, kivált mikor készült visszaélni vele, minden egyes mondatot elégedett bölintással nyugtázott.

- Különben pedig - folytatta a másik túlzott udvariassággal, mely már-már gúnynak hatott -, tudjuk, kihez folyamodunk. Már régóta figyeljük az ön törekvéseit, és legyen szabad megemlítenem, hogy már most Párizsba hívnánk, ha volna megüresedett helyünk.

Denizet megmozdult. Mi a csuda? Megteszi, amit kívánnak tőle, és mégsem teljesítik vágyai netovábbját, azt az álmát, hogy Párizsban bíraskodhassék? De Camy-Lamotte kitalálta a gondolatát, s máris hozzáfűzte:

- A helye már megvan, csupán idő kérdése az egész... De ha már úgyis megszegtem a titoktartást, örömmel közölhetem, hogy a legközelebbi augusztus tizenötödikére fölterjesztettük a becsületrend keresztjére.

A bíró pár pillanatig tanakodott magában. Szívesebben vette volna az előléptetést, mert kiszámította, hogy az végeredményben mintegy százhatvanhat frank emelést jelentene havonta, és jelenlegi tisztos nyomorában ez jobb megélhetést, több új ruhát jelentene, drága Mélanie-ja is jobban táplálkozna és kevesebbet zsémbelne. De azért nem árt elfogadni a keresztet sem. No, és ígéretet kapott. S ez az ember, aki a tisztességes és középszerű bírák hagyományain nevelődve, soha el nem adta volna magát, most nyomban engedett a pusztá reménységnek, annak a bizonytalan ígéretnek, hogy kegyeibe fogadja a közigazgatás. Ezentúl a bírói tevékenység is csak olyan mesterség, mint a többi, s ő, az éhenkórász kérvényező, vonszolja az előrejutás rabláncát, mindig készen arra, hogy hétrét görnyedjen a hatalom parancsai előtt.

- Mélyen meg vagyok hatva - mormolta -, szíveskedjék ezt közölni a miniszter úrral.

Fölállt, érezve, hogy minden további beszéd csak feszélyezné őket.

- Akkor tehát - mondta végezetül fakó tekintettel, merev arccal -, én befejezem a vizsgálatot, szem előtt tartva az ön aggályait. Természetesen, ha nincsenek teljesen tisztázott bizonyítékaink Cabuche ellen, akkor jobb nem kockáztatni egy per szükségtelen botrányát... Akkor szabadlábba helyezük, és továbbra is szemmel tartjuk.

A küszöbön az államtitkár még az eddiginél is szeretetreméltóbbnak mutatkozott.

- Denizet úr, mi feltétlenül bízunk az ön nagy tapintatában és makulátlan becsületességében.

Camy-Lamotte, hogy magára maradt, immár fölösleges kíváncsiságból összehasonlította a Séverine írta lapot az aláírás nélküli levélkével, melyet Grandmorin elnök papírjai között talált. Tökéletesen egyezett. Ismét összehajtogatta a levelet, és gondosan elzárta, mert ha a vizsgálóbírónak nem is szólt róla egy szót sem, úgy vélte, sosem árt az ilyen fegyvert megőrizni. És amint fölmerült előtte ennek a törékeny és ideges ellenállásában mégis oly erős kis asszonynak az arca, elnézően és gunyorosan rándított egyet a vállán. Ó, ezek a nők, ha ezek egyszer a fejükbe vesznek valamit!

Séverine három óra előtt, húsz perccel korábban érkezett a Cardinet utcába, a Jacques-kal megbeszélte találkára. A fiatalember egy szűk szobácskában lakott, egy nagy ház legfelső emeletén, ahová éppen csak aludni járt fel este; hetenként kétszer meg nem is aludt itt, amikor az esti és a reggeli gyorsvonat között két éjszakát Le Havre-ban töltött. Ma azonban, hogy úgy átváltott és kimerült, mégis fölment és leheveredett. És Séverine talán hiába is várta volna, ha a szomszéd házaspár veszekedése - a férj csépelte jajveszékkelő feleségét - föl nem veri álmából. Nagyon rossz hangulatban mosdott meg és öltözködött föl, mikor padlásszobája ablakán kitekintve, megismerte az asszonyt lenn a járdán.

- Na végre, csak hogy itt van! - örvendezett Séverine, amint megpillantotta a nagy kapuban. - Már attól félttem, hogy rosszul értettem... Ugyanis egyszer azt mondta, hogy a Saussure utca sarkán...

És választ sem várva, fölnézett a házra.

- Szóval itt lakik?

Jacques nem árulta el, hogy azért hívta ide találkára a kapu elé, mert a fűtőház, ahová együtt kellett menniük, majdnem átellenben volt. De ez a kérdés zavarba ejtette, attól tartott, hogy az asszony - a nagy pajtáskodás örvén - még majd arra kéri, mutassa meg neki a szobáját. Márpedig abban a szobában olyan hiányos a bútorzat és olyan nagy a felfordulás, hogy csak szégyenkezett volna.

- Ó, lakni nem is igen lehet itt, inkább csak kucorogni - felelte. - De igyekezzünk, félek, hogy a főnök máris elment.

És valóban, mire odaértek a pályaudvar területén, a fűtőház mögött álló kis házhoz, ahol a főnök lakott, már nem találták otthon, és hiába jártak kocsiszínről kocsiszínre: mindenütt azt mondták, hogy fél öt tájban menjenek vissza, ha biztosan találkozni akarnak vele, s keressék a javítóműhelyben.

- Jól van, majd visszajövünk - hagyta rájuk Séverine.

Aztán, amikor újra kint voltak, kettesben Jacques-kal, megkérdezte tőle:

- Minthogy úgymint ráér, nem bánja, ha magával várakozom?

Jacques nem utasíthatta vissza, de különben is, ha Séverine tompa nyugtalanságot keltett is benne, varázsával egyre jobban lenyűgözte, s szelíd tekintete alatt felengedett magára erőszakolt mogorvasága. Ez a nyúlánk, gyöngéd és félénk asszony bizonyára olyan ragaszkodó, mint a hűséges kutya, melyet az ember még megverni is áthat.

- Nyilván nem hagyom magára - válaszolta kevésbé barátságosan hangon. - Csakhogy még több mint egy órát kell agyoncsapnunk... Ülünk be egy kávéházba?

Az asszony rámosolygott, örült, hogy végre kedvesebb hozzá. Élénken tiltakozott.

- Ne, ne! Nincs kedvem bezárkózni... Inkább sétálok magával karonfogva az utcán, ahová akarja.

És kedvesen máris belekarolt. Most, hogy Jacques nem volt fekete az út porától, választékosnak találta jó módú tisztviselőre valló öltözékét, polgárkölsejét, melyet még vonzóbbá tett egyfajta független büszkeség: a szabad levegő s a naponta kiállt veszélyek megszokása. Séverine soha nem látta még ilyen szép férfinak: arca kerek és szabályos, sötétbarna bajusza erősen elüt fehér bőretől; csak bujkáló tekintete, mindig menekülő aranypettyes szeme ébresztett benne még gyanakvást. Talán csak azért kerüli a tekintetét, mert nem akarja elkötelezni magát, ura akar maradni tetteinek, még övele szemben is? És nem szűnő bizonytalanságában ettől fogva mindig összeborzadt, valahányszor arra a Rocher utcai szobára gondolt, ahol a sorsa dől el, s már csak egyetlen cél vezette: a magáénak, egészen a magáénak érezni ezt a férfit, aki a karját fogja, s elérni, hogyha ő rátekint, akkor az is nézzen az ő szemébe, mélyen. Akkor az övé lesz Jacques. Szeretni nem szerette, efféle eszébe sem jutott. Csupán arra törekedett, hogy engedelmes eszközévé tegye, s ne kelljen többé félnie tőle.

Pár percig szótlánul mentek a járókelők állandó tömegében, mely elárasztja ezt a népes városnegyed. Olykor le kellett lépniük a járdáról, a kocsik között átvágtak az úttesten. Aztán egyszerre a Batignolles park előtt találták magukat, mely ebben az évszakban csaknem kihalt. Az ég azonban, melyet tisztára mosott a délelőtti zivatar, nagyon szelíd kék volt, és az enyhe márciusi napsütésben rügyeztek az orgonák.

- Bemegyünk? - kérdezte Séverine. - Szédülök ettől a sok embertől.

Jacques amúgy is be akart menni, öntudatlanul vágyott rá, hogy közelebb legyen hozzá, távol a tömegetől.

- Akár ide, akár máshová - mondta. - Menjünk be.

Lassan sétáltak tovább a gyep mentén, a lombtalan fák között. Anyák dajkálták csecsemőjüket, járókelők vágtak át a kerten sietve, hogy rövidítsenek. Átléptek a patakon, fölmentek a sziklák közé; majd visszaballagtak, céltalanul bolyongtak, sűrű fenyvesbe jutottak, az örökzöld levelek sötéten fénylettek a napsütésben. S minthogy pad is állt ott ezen a magányos helyen, elrejtve a tekintetek elől, leültek, ezúttal meg sem kérdezve egymást, mintha egy akaratlanul mentek volna oda.

- Mégiscsak szép ma az idő - jegyezte meg Séverine kisvártatva.

- Igen - viszonzta Jacques -, újra kisütött a nap.

De a gondolataik másutt jártak. A fiú, aki kerülte a nőket, azokra az eseményekre gondolt, amelyek közel hozták őket egymáshoz. Séverine ott volt mellette, hozzásimult, egész lényét meghódítással fenyegetve, és Jacques egyik meglepetésből a másikba esett. Utolsó roueni kihallgatásuk óta nem volt többé kétsége: ez az asszony részes a croix-de-maufra-i gyilkosságban. De hogyan? Milyen körülmények folytán? Milyen szenvedély vagy érdek készítette rá? Ezeket a kérdéseket tette föl magának, de nem tudott egyértelműen válaszolni rájuk. Pedig

ki is színezett magában egy történetet: az érdekhajhászó, erőszakos férj minél előbb meg akarja kaparintani az örökséget; talán attól félt, hogy a végrendeletet a hátrányukra változtatják meg; talán számításból kötötte magához a feleségét, véres köteléssel. Jacques ragaszkodott ehhez a történethez, melynek homályos pontjai vonzották, izgatták, anélkül hogy próbálta volna megmagyarázni őket. Sokat foglalkoztatta az a gondolat is, hogy kötelessége lenne mindent elmondani a bíróságnak. S még most is ezzel a gondolattal vesződött, míg ott ült a padon, az asszony mellett, olyan közel, hogy csípőjén érezte a csípője melegét.

- Csodálatos - szólalt meg újra -, hogy márciusban így kiülhet az ember, mintha csak nyár volna.

- Ó - mondta Séverine -, mihelyt a nap kisüt, mindjárt olyan kellemes.

Ő meg azon gondolkodott, hogy ennek a fiúnak igazán nagyon ostobának kellene lennie, ha máris nem találta volna ki, hogy ők a tettesek. Olyan feltűnően rátukmálták magukat, s ő most, ebben a pillanatban is túl szorosan simul hozzá. És a semmitmondó szavakkal meg-megszakított csendben követte Jacques gondolatmenetét. Amint szemük összeillant, Séverine kiolvasta a tekintetéből, hogy most azon tűnődik, vajon nem őt látta-e akkor, fekete kupacként teljes súlyával az áldozat lábára nehezedni. Most mit tegyen, mit mondjon, hogy eltéphetlen köteléssel fűzze magához?

- Ma reggel - jegyezte meg - nagyon hideg volt Le Havre-ban.

- Nem is szólva a nagy esőről, ami a nyakunkba szakadt - fűzte hozzá Jacques.

Séverine-nek ebben a pillanatban hirtelen ötlete támadt. Nem fontolgatta, nem mérlegelte: ösztönös erővel tört fel értelme és szíve homályos mélységeiből, ha okoskodni kezd, bizonyára nem mond semmit. De érezte, hogy így lesz a legjobb, s ha szól, meghódítja Jacques-ot.

Szelíden megfogta a kezét, és ránézett. A zöld facsoportok eltakarták őket a szomszédos utcákon járók elöl, csak tompán hallották a kocsik távoli dübörgését a park napsütötte magányában; a fasor hajlatában egyedül játszadozott egy kisfiú, csendesen lapátolta a homokot kis vödörbe. Ekkor Séverine, minden bevezetés nélkül, bensőségesen, halkán megkérdezte:

- Bűnösnek tart?

A fiú megrezzent, mélyen a szemébe nézett.

- Igen - válaszolta ugyanolyan mély, megindult hangon.

Erre az asszony még erősebben megszorította a kezét, melyet nem eresztett el, de nem folytatta rögtön, érezte, hogy izgatottságuk egybevegyül.

- Téved, nem vagyok bűnös.

Nem azért mondta, hogy meggyőzze, csupán értésére akarta adni, hogy mások előtt ártatlannak kell látszania. Annak a nőnek vallomása volt ez, aki nemet mond, azt kívánva, hogy ez a nem mindenek ellenére és mindörökké nem maradjon.

- Nem vagyok bűnös... Többé ne bántson meg azzal, hogy bűnösnek tart.

És boldogan látta, hogy a férfi hosszan, mélyen a szemébe néz. Kétségtelen, hogy ezzel, amit most tett, egész magát odaadta neki, mert hiszen felkínálkozott, és később, ha Jacques megkívánja, nem utasíthatja majd vissza. De eltéphetlen kötelék fűzi össze őket: most már nyilván nem fog beszélni, hiszen összetartoznak. Egyesítette őket a vallomás.

- Ugye nem bánt meg többé? Hisz nekem?

- Igen, hiszek - válaszolta mosolyogva.

Miért kényszerítse erőszakkal, hogy erről a rémes dologról beszéljen. Később majd elmond mindent, ha szükségét érzi. És mélyen meghatotta az önmegnyugtatósnak az a módja, ahogy Séverine - semmit el nem mondva - meggyónt neki; a végtelen ragaszkodás jelét látta benne. Olyan bizakodó, olyan törekeny! Olyan szelíd a szürkés-kék szeme! Igazi nőnek látszik, aki fenntartás nélkül odaadja magát a férfinak, mindig kész meghódolni előtte, mert gyönyörúsége telik benne! De leginkább az töltötte el boldogsággal, míg kezük egymásba fonódott, és tekintetük egybekapcsolódott, hogy nem érezte már magában azt a rosszullétet, azt az ijesztő borzongást, mely mindig elfogta a nők közelében, az ölekezés gondolatára. Ha csak hozzáért a többi nőhöz, már elragadta a vágy, hogy beléjük vájja a fogát valami szörnyű, gyilkos mohósággal. Talán ezt az egyet tudná szeretni, anélkül hogy meg akarná ölni?

- Jól tudja, hogy barátja vagyok, ne féljen tőlem - súgta a fülébe. - Nem akarok belelátni a dolgaiba, legyen úgy, ahogy maga akarja... Ért engem? Rendelkezzék velem szabadon.

Olyan közel hajolt az arcához, hogy bajuszán érezte forró leheletét. Reggel még reszketett volna tőle, a rohamtól való vad rettegésben. Mi történt vele, hogy csak halvány remegés s a lábadozók jóleső ernyedtsége maradt vissza benne? Az a bizonyossággá vált gondolat, hogy Séverine gyilkolt, különbbé, nagyobbá, rendkívülivé tette a szemében. Talán nemcsak segédkezett, hanem maga is döfött. Jacques minden bizonyíték nélkül is meg volt erről győződve. És ettől fogva szentnek látta, ésszel fel nem érhetőnek, az asszony utáni rémült vágy öntudatlanságában.

Most már vidáman beszélgettek, mint találkán levő pár, kik közt nyiladozik a szerelem.

- Ideadhatná a másik kezét is, hadd melegítsem meg.

- Jaj, ne itt! Még meglátnak!

- Ugyan ki? Hiszen magunk vagyunk... És ha igen, az se olyan nagy baj. Ebből még nem lesz gyerek.

- Remélem is.

Felszabadultan kacagott örömeiben, hogy megmenekült. A fiút nem szereti, úgy érezte, ebben egészen biztos, s bár felkínálta magát, már azon járt az esze, hogyan bújjék ki a fizetés alól. Kedves fiúnak látszik, nem lesz követelőző, minden szépen elsimul majd.

- Szóval, jóban vagyunk, de nem kell, hogy akár a férjem, akár más lásson ebben valamit... Most pedig engedje el a kezem, és ne nézzen így rám, mert elkopik a szeme.

De Jacques még a tenyerében tartotta karcsú ujjait. Egészen halkán dadogta:

- Tudja, hogy szeretem.

Séverine egy könnyed rántással hirtelen kiszabadította magát. S ott állt a pad előtt, ahol Jacques ülve maradt.

- Micsoda számárság ez! Viselkedjék rendesen, jönnék!

Csakugyan jött egy dajka, alvó csecsemővel a karján. Mögötte egy fiatal lány, nagyon sietősen. A nap leszállt, lilás ködökbe merült a láthatáron, sugarai elmenekültek a gypágyakról, aranyporban haltak el a fenyők zöld ormán. Hirtelen mintha megállt volna a szakadatlan kocsidübörgés. Egy közeli toronyóra ötöt ütött.

- Jaj, istenem! - kiáltott fel Séverine. - Öt óra, és nekem találkozóm van a Rocher utcában!

Jókedve odalett, újra elborította attól az ismeretlentől való félelem, mely ott vár reá, s eszébe jutott, hogy még nem menekült meg. Viaszfehérre vált, ajka remegett.

- És a műhelyfőnök, akivel találkozni akart? - kiáltotta Jacques, és fölkel a padról, hogy újból belékaroljon.

- Nem baj, majd találkozunk máskor... Ide figyeljen, barátom, magára már nincs szükségem, engedjen, hadd menjek gyorsan a dolgomra. És még egyszer köszönöm, szívből köszönöm!

Megszorította a kezét, sietett.

- Viszontlátásra a vonaton!

- Viszontlátásra.

S már el is ment, sietős léptekkel tűnt el a park sűrű bozótja között, Jacques pedig lassan megindult a Cardinet utca felé.

Camy-Lamotte úr a lakásán hosszasan elbeszélgetett a Nyugati Vasúti Társaság üzletvezetőjével. Az üzletvezető, akit más ügy örvén hívatott magához, végül is kibökte, hogy ez a Grandmorin-per már nagyon kényelmetlen a Társaságnak. Először is, az újságok tele vannak panasszal amiatt, hogy az első osztályú kocsik utasai nincsenek biztonságban. Aztán meg lassan az egész személyzet belekeveredik a dologba, több alkalmazottat gyanúsítanak, nem szólva a leggyanúsabbról, Roubaud-ról, akit bármely percben letartóztathatnak. Végül az elnöknek, az igazgató tanács tagjának romlott erkölcséről szóló híresztelések érezhetőleg rontják az egész tanács hitelét. És így, a jelentéktelen állomásfőnök-helyettes állítólagos büntette - ez a homályos, aljas, szennyes kis história -, egy bonyolult gépezeten át feltört a felszínre, megrendítette egy egész vasúti üzletvezetőség hatalmas szervezetét, sőt megtámadta a legfelsőbb igazgatást is. A megrázkódtatás még ennél is magasabbra hatott, elérte a minisztériumot, fenyegette az államot ebben a kínos politikai órában: válságos pillanat, melyben a nagy társadalmi szervezet legkisebb hőemelkedése is siettet a bomlást. Ezért, amikor Camy-Lamotte megtudta beszélgető partnerétől, hogy a Társaság aznap reggel elhatározta Roubaud elbocsátását, hevesen kikelt ez ellen a rendszabály ellen. Nem, nem! Ez igen nagy balfogás lenne! A sajtó még nagyobb lármát csapna, ha történetesen kedve szottyanna a helyettes állomásfőnököt a politika áldozatának feltüntetni. Akkor aztán égszakadás, földindulás! És tudjisten micsoda kínos leleplezéseket hoznak napvilágra egyik és másik oldalon is! A botrány már így is nagyon elhúzódott, a lehető leghamarabb el kell simítani. Ez az érvelés meggyőzte az üzletvezetőt, aki megígérte, hogy Roubaud-t megtartják, sőt még Le Havre-ból sem helyezik át. Legalább látható lesz, hogy közöttük nincsenek becsstelen emberek. Ezzel pontot tesznek a végére, s az ügy feledésbe merül.

Amikor Séverine elfulladva, hevesen dobogó szívvel újra ott ült a Rocher utcai irodában Camy-Lamotte úr előtt, az egy darabig szótlánul, érdeklődve nézte, hogy milyen roppant erővel kényszerít nyugalmat magára. Határozottan rokonszenvesnek érezte ezt a szürkés-kék szemű, finom arcú bűnöst.

- Nos, asszonyom...

S elhallgatott, hogy néhány pillanatig még gyönyörködjék a szorongásában. De az asszony olyan mély tekintetet vetett rá, egész lénye - érezte - úgy repesett felé, úgy szomjazott a hírre, hogy megesett rajta a szíve.

- Nos, asszonyom, beszéltem az üzletvezetővel, elértem, hogy a férjét nem bocsátják el... Az ügy el van simítva.

Séverine-t ájulás környékezte a rázúduló nagy örömtől. Szemét elfutotta a könny, nem szólt egy szót sem, mosolygott.

Az államtitkár nyomatékosan megismételte a mondatot, hogy egészen világos legyen az értelme:

- Az ügy el van simítva... Nyugodtan hazatérhet Le Havre-ba.

Az asszony jól megértette: azt akarja mondani, hogy nem tartóztatják le őket, megkegyelmeznek nekik. Nemcsak az állás marad meg, hanem elfelejtik, eltemetik ezt a rémséges drámát is. Ösztönös, hízelkedő mozdulattal, mint egy hálás, törleszkedő, szép háziállat, ráhajolt a kezére, megcsókolta, arcához szorította. Ezúttal a férfi sem húzta el a kezét, mert őt is mélyen meghatotta a hálálkodásnak ez a gyöngéd bája.

- Csakhogy - jegyezte meg, s ismét komolyságot erőltetett magára -, emlékezzenek, és becsüljék meg magukat!

- Ó, uram!

De az államtitkár éreztetni akarta, hogy az asszony is, a férj is a hatalmában van. Most a levélre célzott.

- Ne felejtsek, hogy a dosszié itt marad, s a legkisebb kisiklásnál mindent előveszünk... Különösen arra figyelmeztesse a férjét, hogy ne politizáljon többet. Mert ebben aztán nem ismerünk tréfát. Tudom, hogy egyszer már belekeveredett valamibe, említették nekem azt a bosszantó vitát az alprefektussal, szóval republikánus híre van, s az csúnya dolog... Ugyebár? Viselje jól magát, mert különben kitekerjük a nyakát.

Az asszony felállt, most már szeretett volna minél hamarabb kívül lenni, hogy szabad folyást engedjen örömének, mely fojtogatta.

- Uram, engedelmeskedünk önnek, úgy teszünk, ahogy akarja... Bármikor, bárhol, csak parancsolnia kell: az öné vagyok.

Amaz újból elmosolyodott, fáradt arccal, egy kissé fitymálón, mint aki már fenékgig ürítette mindeme hívságok poharát.

- Ó, nem fogok visszaélni vele, asszonyom. Nem élek már vissza semmivel.

Maga nyitotta ki előtte a szoba ajtaját. A lépcsőházból Séverine még kétszer visszafordult, ragyogó arccal mondván ismét köszönetet.

A Rocher utcában úgy járt, mint a holdkóros. Egyszerre csak észrevette, hogy minden ok nélkül fölfelé megy, erre megindult vissza a lejtőn, átment az úttesten, céltalanul, majdnem elgázoltatta magát. Úgy érezte, mozognia, hadonásznia, kiabálnia kell. Kezdte megérteni, miért kegyelmeztek meg nekik, azon kapta magát, hogy fennhangon gondolkozik:

- Hát persze! Félnek. Nincs itt semmi baj, nem fogják bolygatni ezeket a dolgokat. Buta voltam, hogy annyit gyötörtem magam. Világos!... Jaj, micsoda szerencse! Megmenekültem, most már igazán megmenekültem!... Nem baj, azért jól ráijesztek a férjemre, hogy maradjon veszteg... Megmenekültem, megmenekültem, micsoda szerencse!

Amikor a Szent Lázár utcába ért, egy ékszerész óráján meglátta, hogy húsz perc múlva hat óra.

- Remek! Van még időm. Most pedig jól megvacsorázom.

A pályaudvarral szemben kiválasztotta a legdrágább éttermet, leült egyedül egy hófehér kisasztalhoz a kirakatablak mellé, ahonnan elnézegethette az utca forgalmát, és drága vacsorát rendelt: osztrigát, nyelvhal filét, sült csirkeszárnyat. Ez a legkevesebb, hogy hiányos ebédjét kipótolja. Mohón evett, pompásnak találta a fehér búzakenyeret, csemegének még fánkot is

hozott. Felhőrpintette a feketéjét, aztán sietett, mert pár perce volt már csak a gyors indulásáig.

Jacques, mikor elvált tőle, előbb hazatért, hogy átöltözzék munkaruhába, aztán mindjárt a fűtőházba ment, ahová máskor csak félórával a mozdony indítása előtt érkezett. Az idők folyamán teljesen Pecqueux-re hagyta az átvizsgálás gondját, bár a fűtő három eset közül kettőben részeg volt. De ma, abban a szerelmes ellágyulásban, mely eltöltötte, akaratlanul is aggályai támadtak, személyesen akart meggyőződni róla, hogy valamennyi alkatrész jól működik, annál is inkább, mert reggel, Le Havre-ból jövet úgy vette észre, mintha a mozdony a nagyobb erő kifejtés ellenére is csak kisebb teljesítményt nyújtana.

A füstfogta, tágas, csukott mozdonyszínen, ahová magas, poros ablakokon át hatolt be a napvilág, a többi mozdonyok között Jacques-é már a vágány legelején állt, hogy elsőnek indulhasson. Egy fűtőházi fűtő éppen most rakta meg a tűzszekrényt, vörös szikraeső hullott le a salakgödörbe. Jacques mozdonya gyorsvonati mozdony volt, két csatolt tengelyes, karcsú és elegáns óriás, acélrudakkal összekötött, fürge, nagy kerekeivel, széles szügyével, hosszú és erős derekával; megvolt benne az a logika és biztosság, mely a fémlények legszebb ékessége: a pontosság az erőben. A Nyugati Társaság többi mozdonyához hasonlóan a gyártási számán kívül egy állomás nevét is viselte: a Cotentin-félszigeti Lison állomás neve volt feltüntetve rajta. Ám Jacques ebből kedveskedve női nevet csinált, s becézgető szeretettel emlegette „a Lison”-t.

És valóságos szerelemmel csüggött a mozdonyán négy éve, amióta vezette. Voltak már másfélék is a keze alatt: engedelmesek és makrancosak, igyekvők és lusták; nagyon jól tudta, hogy mindegyiknek megvan a maga természete, s hogy sokuk bizony „mihaszna jószág”, ahogy a hús-vér nőkről is szokták mondani; az igazság az volt, hogy ezt az egyet azért szerette olyan nagyon, mert olyan ritka jó tulajdonságai voltak, mint valami derék fehérnépnek. Szelíd volt, kezes, könnyen indítható, jó gőzfejlesztése következtében egyenletes és folyamatos járású. Azt mondták ugyan róla, hogy azért indul olyan simán, mert kitűnőek a kerékabroncsok, de még inkább azért, mert tökéletes a tolattyúk beállítása; hasonlóképpen azt, hogy kevés tüzelőanyaggal tud sok gőzt fejleszteni, a rézcsövek kiváló minőségének és a kazán szerencsés elhelyezésének tulajdonították. Jacques azonban tudta, hogy nem ez a dolog nyitja, mert hiszen más, azonos szerkezetű s ugyanilyen gonddal összeszerelt mozdonyokban nincsenek meg ugyanezek a kiválóságok. A lélek tette ezt, a gyártás titokzatossága, az a valami, amit a kalapálás véletlenül ver bele a fémbe, amit a szerelőmunkás kézmozdulata olt az egyes darabokba: a mozdony egyénisége, az élet.

Mint a hálás hím, úgy szerette a Lisont, mely olyan gyorsan indult el és állt meg, akár egy erőteljes és engedelmes kanca; szerette azért is, mert állandó keresetén kívül filléreket is biztosított számára, a fűtési prémiumok révén. Olyan jól fejlesztette a gőzt, hogy valóban sok szenet takarított meg. Jacques-nak csupán egy nem tetszett benne, az, hogy úgy nyeli a kenőanyagot: különösen a hengerek fogyasztottak elképesztően sok zsírt, telhetetlen falánksággal, szinte tobzódtak benne. Jacques próbálta mérsékelni, de hiába. A Lison mindjárt kifulladt, a természete kívánta így. Jacques végül is beletörődött, elnézte ezt a szenvedélyes falánkságát, mint ahogy az ember készségesen szemet huny azoknak a hibái fölött, akik egyébként nemes tulajdonságokkal vannak felruházva; csak a fűtőjének mondogatta olykor tréfásan, hogy a Lison is, mint a szépasszonyok, túlságosan gyakran igényel kenőcsöt.

Míg a kazán dohogott, s a Lisonban fokozatosan emelkedett a nyomás, Jacques ott sürgölődött körülötte, minden egyes alkatrészt megvizsgált, próbálta megtalálni az okát, hogy reggel miért fogyasztott a szokottnál is több zsírt. De nem fedezett fel semmit, a mozdony ragyogott a tisztaságtól, az a vidám tisztaság volt ez, mely elárulja a mozdonyvezető gyengéd gondoskodását.

Jacques állandóan törölgette, fényesítgette, kivált érkezéskor olyan alaposan ledörzsölte, ahogy a hosszú úttól még gőzölgő paripát csutakolják, s a melegségét kihasználva, még szebben megtisztogatta a foltoktól és kicsurgásoktól. Sosem hajszoalta, vigyázott, hogy egyenletesen vezesse, kerülte a késést, amely csak bosszantó ugrándoást eredményez a sebességben. Ennélfogva mindig jó egyetértésben éltek, Jacques soha nem panaszkodott a Lisonra a fűtőházi naplóban, ahová a mozdonyvezetők bejegyezték a javításokra vonatkozó kívánságaikat, ugyanis a rossz mozdonyvezetők, a lusták, az iszákosok szüntelenül civakodtak a mozdonyokkal. Hanem, szó ami szó, ezt a túlzott zsírfogyasztást ma zokon vette tőle, de volt ebben még valami más is, egy soha nem tapasztalt, határozatlan és rejtett érzés, aggodalom vagy bizalmatlanság: mintha kétségei támadtak volna, és most meg akarna győződni, hogy a Lison nem fog rosszalkodni az úton.

Pecqueux-t meg elnyelte a föld, mikor végre előkerült - egyik cimborájával ebédelt, s ettől egy kissé nehezen forgott a nyelve -, Jacques dühbe gurult. A két ember egyébként igen jól megfértek egymással, a sok hosszú együttlét alatt, míg járták a vonalat egymás mellett zötykölődve hallgatagon, összeszoktatta őket az egyforma munka, az egyforma veszély. Bár a fűtő tíz évvel idősebb volt, a mozdonyvezető atyáskodva bánt vele, takargatta a hibáit, hagyta, hadd aludjék egy órácskát, amikor nagyon berúgott; amaz pedig egy kutya alázatosságával viszonzta ezt a kedvességet; egyébként kiváló munkás volt, értette a szakma minden csínját-bínját, ha el nem itta az eszét. Még el kell mondanunk, hogy ő is szerette a Lisont, ami elegendő is volt a jó egyetértéshez. Ők ketten meg a mozdony valóságos családi háromszöget alkottak, hangos szó sosem esett köztük.

Éppen ezért Pecqueux, a barátságtalan fogadtatáson megrökönyödve, növekvő meglepetéssel nézett Jacques-ra, hallva, hogy elégedetlenül dörög a mozdonya ellen.

- Mi baj? Hisz úgy megy, mint egy angyal!

- Nem éppen. Én nem vagyok olyan biztos benne.

S bár valamennyi alkatrész jó állapotban volt, ő csak csóválta a fejét. Kipróbálta a fogantyúkat, meggyőződött róla, hogy a szelep jól működik-e. Föllépett a mozdony elejére, hogy saját kezűleg töltse meg a hengerek kenőszelencéit, ezalatt a fűtő letörölgette a gözdómot, amelyen megtapadt pár halvány rozsdafolt. A homokoló csöve jól működött, mindez megnyugtathatta volna. Csakhogy a szívében a Lison már nem volt egyedül. Új gyöngéd érzés nőtt, növekedett ott benn, egyre látta azt a vékonyka, törekeny teremtet, ott ült mellette a park padján, hízelkedő gyöngédségében, szeretetre és oltalomra várón. Máskor, ha valami váratlan akadály miatt késése volt, és nyolcvan kilométeres sebességgel hajszoalta a mozdonyát, soha eszébe nem jutott, hogy az utasok élete veszélyben forog. És most, a pusztá gondolatra, hogy vissza kell vinnie Le Havre-ba ezt az asszonyt, akit reggel még lenézett, s csak vonakodva hozott magával, elfogta a nyugtalanság, szerencsétlenségtől tartott, elképzelte, hogy Séverine az ő hibájából megsebesül, s a karjai közt hal meg. Most drága terhet visz magával. És az a Lison, akire most sanda szemmel néz, bizony csak becsülje jól meg magát, ha meg akarja őrizni jó futó hírnevét.

Hatot ütött. Jacques és Pecqueux felkapaszkodtak a mozdonyt a szerkocsival összekötő kis vaslemez pallóra; főnöke intésére a fűtő megnyitotta a szelepet, s a mozdony szint fehér gőzfelhő lepte el. Aztán engedelmeskedve a gőzszabályozó karnak, melyet a mozdonyvezető lassan elfordított, a Lison elindult, ki a fűtőházból, sípolt, hogy szabad pályát kérjen. Majdnem rögtön befuthatott a batignolles-i alagútba. De az Európa-hídnál várakoznia kellett; a váltóór csak a megszabott időben bocsátotta oda a hatharmincas gyorsvonathoz, amelyhez két tolatómunkás szorosan odakapcsolta.

Már mindössze csak öt perc hiányzott az induláshoz, és Jacques csodálkozva hajolt ki, hogy nem látja Séverine-t az utasok forgatagában. Bizonyos volt benne, hogy nem száll fel, míg oda nem jön hozzá. Végre feltűnt, késett, szinte futott. Valóban, végigfutott a szerelvény mellett, s csak a mozdonynál állt meg, kipirultan, örömtől ragyogva.

Kis lábain fölágaskodott, fölnézett, nevetett.

- Ne izguljon, megjöttem.

A férfi is elnevette magát, örült, hogy ott látja.

- Jó, jó. Rendben van.

De Séverine még jobban felcsipeszkedett, s halkabban folytatta:

- Barátom, olyan, de olyan boldog vagyok... Nagy szerencse ért... Minden megvan, amit csak akartam.

Jacques megértette, és ő is nagyon örült. Majd Séverine, már visszafutóban, hátrafordult s tréfásan odakiáltotta:

- De most aztán össze ne törje a csontjaimat!

Jacques vidáman tiltakozott:

- Hová gondol! Legyen csak nyugodt!

De a fülkeajtók becsapódtak, Séverine éppen csak hogy föl tudott ugorni; Jacques pedig, a vonatvezető jelére, sípolt, majd kinyitotta a szabályozót. Elindultak. Ugyanolyan indulás volt az is, mint azé a szerencsétlen februári vonaté, ugyanabban az időpontban, ugyanabban a pályaudvari tülekedésben, ugyanabban a zsvajban, ugyanabban a füstben. Éppen csak hogy most még világos volt, végtelenül szelíd, tiszta alkonyat. Séverine a fülkeajtón át nézegetett kifelé.

Jacques pedig állt a Lisonon jobboldalt meleg nadrágban és gyapjúzubonyban, posztóvédős szemüveget viselt, amely a sapkája alatt, hátul a tarkóján volt megerősítve, s minduntalan kihajolt a vezetőállás ablakán, hogy jobban lásson. A zakatoló mozdony durván rázta, de ő észre sem vette, jobbát úgy tartotta a menetirányváltón, mint a pilóta a kormánykeréken; észrevehetetlen, állandó mozgással forgatta, csökkentve vagy növelve a sebességet; baljával meg folyton húzta a sípot, mert Párizsból kifelé nehéz a pálya, tele bukkanókkal. Sípolt az átjáróknál, az állomásokon, az alagutaknál, a nagy kanyarokban. Ha vörös jelzés tűnt fel, messze, a lehulló alkonyatban, hosszú sípolással kért pályát, s úgy száguldott át, mint a veszedelem. Csak elvétve pillantott a fész mérőre, s fordított egyet az injektor kiskerekén, ha a nyomás elérte a tíz kilogrammot. De a tekintete mindig visszatért előre, a pályára, olyan feszült figyelemmel kémlelte a legapróbb rendellenességeket is, hogy semmi mást nem látott, nem érezte még a viharosan kavargó szelet sem. A fész mérő esett, a fogasrudat felhúzva kinyitotta a tűzszekrény ajtaját; Pecqueux ismerte már ezt a mozdulatot, s megértette, kalapáccsal szentet tört, s egészen egyenletes rétegben szétteregtetve, belapátolta a rácsra. Perzselő hőség égette a lábuk szárát, aztán becsukták az ajtót, s ismét a jeges szél fúj.

Esteledett. Jacques fokozott óvatossággal vezetett. Ritkán érezte a Lisont ennyire engedelmesnek; tökéletesen uralta, kedve szerint kormányozta, a gazda föltétlen akaratával, és mégsem enyhített a szigorúságán, úgy bánt vele, mint egy betört lóval, amellyel még vigyázni kell. Ott, a háta mögött, a nagy sebességgel robogó vonatban, finom arcoeskát látott, mely bizakodón mosolyogva ráhagyatkozott. Enyhén beleborzongott, keményebben markolta a menetirányváltót, merev tekintetét a sűrűsödő homályba fúrta, a vörös jelzéseket fürkészve. Az asnieres-i

és colombes-i elágazás után egy kissé fellélegzett. Mantes-ig minden simán ment, a pálya olyan volt, mint a sétatér, a vonat kedvére száguldhatott. Mantes után egy kicsit nógatni kellett a Lisont, hogy felkapaszkodjon egy csaknem fél mérföldnyi meglehetősen meredek emelkedőn. Utána lassítás nélkül lefuttatta az enyhén lejtő, két és fél kilométer hosszú rolleboise-i alagúton, melyen röpke három perc alatt robogott át. Most már csak egy alagútja volt hátra, a roule-i, Gaillon közelében, a sotteville-i pályaudvar előtt; ezt a pályaudvart fölöttébb veszélyessé teszik a szerteszét ágazó vágányok, a folytonos tolatások, az állandó zsúfoltság. Minden erejét összpontosította vigyázó szemében, kormányzó kezében, és a Lison, sípolva és füstölve, teljes gőzzel robogott át Sotteville-en, s csak Rouenban állt meg, ahonnan egy kissé nyugodtabban indult tovább, lomhábban kaptatva föl a Malaunay-ig vivő emelkedőn.

Előbújt a hold, éles, fehér fényénél Jacques a legkisebb bokrocskákat, még az úton heverő kavicsokat is meg tudta különböztetni, ahogy tovasuhantak. A malaunay-i alagút szájánál nyugtalanul pillantott jobbra, ahol egy öreg fa árnyéka vetődött keresztben a vágányra, felismerte azt az elhagyatott zugot, azt a csalitos mezőt, ahonnét meglátta a gyilkosságot. Az elhagyatott és vad tájék is tovatűnt egyforma domboldalaival, törpe erdős, fekete mélyedéseivel, sivár vigasztalanságával. Azután, Croix-de-Maufras-nál, a halott holdsütésben hirtelen feltűnt a rézsútosan épített ház, elhagyatottan és pusztulón, örökké zárt ablaktábláival, iszonyatos búskomorságában. És Jacques-nak - maga sem tudta, miért - most még jobban összefacsarodott a szíve, mint eddig bármikor, mintha balvégzete zúgott volna el mellette.

De hamarosan más látvány tárult a szeme elé. Misard-ék háza mellett, a vasúti átjárónál, ott állt Flore. Mostanában minden útján itt látta, őt várta, leste ezen a helyen. Nem mozdult, csupán a fejét fordította Jacques után, hogy minél tovább követhesse abban a villámfényben, mely elragadta. Magas alakja feketén rajzolódott ki a fehér ragyogásban, csak aranyhaja tündökölt az égitest sápadt aranyában.

Jacques pedig, miután megbiztatta a Lisont, hogy átvigye a motteville-i kapaszkodón, hagyta, hogy egy kicsit kiszuszogja magát a bolbeci fennsíkon, majd újból felhajszolta Saint-Romaintól Harfleurig a vonal legmeredekebb emelkedőjén: ezt a három mérföldet a mozdonyok olyan iramban falják fel, mint az istálló közelét érző lovak. Jacques halálosan elcsigázva ért Le Havre-ba, amikor Séverine az érkezés zajával és füstjével teli csarnokban odaszaladt hozzá, hogy mielőtt hazamenne, vidáman és kedvesen odakiáltsa:

- Köszönöm. A holnapi viszontlátásra.

Eltelt egy hónap. Roubaud-ék lakásában, a pályaudvar első emeletén, a váróterem fölött ismét nagy nyugalom honolt. Náluk, folyosói szomszédaiknál, ebben a kis hivatalnokvilágban, melyet óramű-létre kényszerít a megszabott időpontok mindig egyforma váltakozása, konok egyhangúsággal folyt tovább az élet. Úgy tetszett, mintha semmi erőszakos és szokatlan dolog nem történt volna.

A zajos és botrányos Grandmorin-ügy szép csöndesen feledésbe merült, a hatóságok lassan napirendre tértek fölötte, mivel láthatólag nem tudták kinyomozni a tettest. Denizet vizsgálóbíró még két hétig vizsgálati fogságban tartotta Cabuche-t, aztán beszüntette az eljárást, végzésében megállapítva, hogy nincs ellene elegendő bizonyíték; közben egy fölöttébb regényes bűnügyi legenda kezdett kialakulni: főhőse az ismeretlen, elérhetetlen gyilkos, a bűn kalandora, aki egyszerre ott van mindenütt, ő követi el az összes gyilkosságokat, aztán köddé válik, mielőtt a rendőrök feltűnnek. Csak elvétve jelent meg egy-egy vicc erről a legendás gyilkosról a közlegő általános választások lázában égő ellenzéki sajtóban. A hatalom nyomása, a prefektusok túlkapásai mindennap bőven szolgáltatnak más anyagot felháborodott újságcikkekre; ilyenképpen, mivel a lapok nem foglalkoztak többé az ügygel, a tömeg szenvedélyes érdeklődése is lelohadt. Senki sem beszélt többet róla.

Roubaud-ék akkor nyugodtak meg igazán, amikor elmúlt a fejük fölül a másik veszedelem is, az, hogy bolygatni kezdik Grandmorin elnök végrendeletét. Bonnehoné tanácsára de Lachesnaye-ék végül beleegyeztek, hogy nem támadják meg a végrendeletet, attól féltek ugyanis, hogy újraéled a botrány, s emellett nemigen bíztak a per sikerében sem. Így Roubaud-ék, örökrészük birtokába lépve, egy hete a mintegy negyvenezer frankra értékelt croix-de-maufras-i ház és kert tulajdonosai voltak. Nyomban elhatározták, hogy túladnak ezen a bujasággal és vérrel fertőzött házon, mely lidércként nehezedett rájuk, hiszen még aludni sem mertek volna benne, rettegve a múlt kísérteteitől; úgy akarták eladni bútorostul, mindenestül, ahogy volt, tatarozatlanul, ki sem takarítva. De mivel nyilvános árverésen sokat veszített volna az értékéből, mert hiszen ritkán akad vevő, aki hajlandó volna kiköltözni abba a pusztaságba, úgy döntöttek, hogy alkalmi vásárlóra várnak, s addig is kiakasztottak a homlokfalra egy hatalmas táblát, melyet jól el lehetett olvasni az arra járó vonatokból. A vaskos betűkkel írt felhívás, az eladásra kínált pusztulás még nyomasztóbbá tette a csukott ablaktábláknak és a szederceserjékkal benőtt kertnek a szomorúságát. Roubaud egyszerűen nem volt hajlandó odamenni, még rövid időre sem, hogy néhány szükséges intézkedést megtegyen, ezért Séverine utazott le egy délután; a kulcsokat Misard-ékra bízta, megkérve őket, hogy mutassák meg a birtokot, ha érdeklődők jelentkeznének. Két óra leforgása alatt bárki berendezkedhetett volna, mert még a fehérenemű is ott volt a szekrényekben.

Ettől fogva aztán semmi sem háborította többé Roubaud-ék nyugalomát, egyhangúan morzsolták napjaikat, a másnapok kábult várásában. Végül majd csak eladják azt a házat, a kapott pénzt befektetik, minden a legnagyobb rendben lesz. Különben meg is feledkeztek róla, úgy éltek, mintha soha nem kellene kimozdulniuk abból a három helyiségből, amelyben laktak: a folyosóra nyíló ebédlőből, jobbkézt a meglehetősen tágas hálóból, balkézt a parányi, levegőtlen konyhából. Nem keserítette már őket úgy, mint régebben az ablakaik alatt elhúzódó csarnoktető sem, ez a bádoglejtő, mely börtönfalként zárta el előlük a kilátást, sőt, mintha ettől megnyugodtak volna, elmélyült bennük a végtelen csönd s a vigasztaló béke érzése, melyben elpihentek. Legalább nem látják őket a szomszédok, nem kell szembenézniük a mindig fürkész tekintetekkel, csak amikor megjött a tavasz, panaszkodtak az első napsugarak-

tól felhevülő bádogtető vakító fényére s a fullasztó hőségre. Az után a szörnyű megrázó kódtatás után, mely miatt csaknem két hónapig állandó remegésben éltek, báva boldogsággal élvezték a visszahatásként jelentkező kábulatot, mely rájuk borult. Csupán arra vágytak, hogy ne kelljen többé megmozdulniuk, boldogok voltak, hogy félelem és fájdalom nélkül élhetnek. Roubaud soha nem látta még el ilyen pontosan és lelkiismeretesen a hivatalát: a nappalos héten már reggel ötkor lement a peronra, csak tíz órakor tért vissza reggelizni, tizenegykor újra lement, s ott maradt délután ötig, tizenegy órát töltött szolgálatban, az éjjeles héten délután öttől reggel ötig volt elfoglalva, s még egy étkezés rövid idejére sem engedélyezett pihenőt magának, mert az irodájában vacsorázott; bizonyos elégtétellel viselte ezt a súlyos szolgálatot, szinte még kedvét is lelte benne, minden aprósággal törődött, mindent maga akart látni, elvégezni, mintha a fáradtságban találta volna meg a feledést, a kiegyensúlyozott, szabályos élet új kezdetét. Séverine-t pedig, aki minden második héten özvegyen maradt, a többin meg csak ebéden és vacsorán látta a férjét, s így majdnem mindig egyedül volt, úgy látszik, megszállta a jó háziasszony buzgalma. Máskor mindig a hímzésén ült, háztartási munkához hozzá nem nyúlt volna, azt az öreg Simon anyó látta el naponta kilenctől tizenkettőig. De mióta újból nyugodtan tartózkodhatott otthon, és biztosan tudta, hogy otthon is maradhat, többet törődött a takarítással, a renddel. Addig elő sem húzta a székét, míg alaposan körül nem nézett mindenütt. Különben mind a ketten nyugodtan aludtak. Ritka együttléteik alkalmával, étkezések közben, vagy éjszakánként, ha egymás mellett feküdtek, soha nem hozakodtak elő az üggyel, nyilván azt hitték, vége, el van temetve.

Aztán az élet, különösen Séverine számára, megint nagyon kényelmes lett. Újból erőt vett rajta a lustaság, a háztartás gondját megint Simon anyóra hagyta, ő meg, mint valami úrikisasszony, csak a hímzésével törődött. Belefogott egy végehosszatlan munkába: egy csupa hímzés ágytakaróba, mely úgyszólván minden szabad percét elrabolta. Eléggé későn kelt, szívesen elheverészett egyedül az ágyban, elringatta az induló és érkező vonatok dübörgése, melyek az óramű pontosságával jelezték a múlt időt. Házasságuk kezdetén halálra rémítették ezek a nyers pályaudvari zajok, a sípolások, a csikorgó fordítókorongok, a mennydörgésszerű dübörgések, a földrengéshez hasonló, váratlan rázkódások, melyek a bútorokkal együtt őt is megrázták. Aztán lassan-lassan hozzászokott, s életének részévé vált a visszhangos és remegő pályaudvar; mostanában még kedvét is lelte benne, ebből a mozgalmasságból, ebből a zsvivajból szövődött a nyugalma. Ebédig ténfergett egyik szobából a másikba, s a takarítónővel tereferélt. A hosszú délutánokat meg az ebédlő sarkában ülve töltötte, hímzését legtöbbször az ölébe ejtette, élvezte a semmittevést. Azokon a heteken, amikor a férje csak hajnalban került ágyba, estig hallgatta a hortyogását; különben ezek voltak a legkedvesebb hetei, ilyenkor úgy élt, mint régen, házassága előtt, elfoglalta az egész ágyat, aztán meg kedvére elszórakozott, mivel szabadon rendelkezett az egész napjával. Úgyszólván soha nem járt ki, a városból csak a közeli üzemek füstjét látta, a sűrű füstgomolyagok befeketítették az égboltot a bádog tetőgerinc fölött, mely a szemétől pár méterre elmetszette a látóhatárt. A város ott volt, ezen az örök falon túl, állandóan érezte a jelenlétét, s bánata, hogy nem láthatja, idővel elcsitult; öthat cserép violát, verbénát nevelgetett a csarnok esőcsatornájában, ezzel a kis kertecskével virágozta fel magányát. Olykor erdő mélyén élő remetének nevezte magát. Roubaud csak szabad óráiban lépett ki néha az ablakon, ilyenkor végigsétált az eresz mellett, elment a végéig, fölmászott a ferde bádogtetőn, leült az oromfal tetején a Napóleon sétány fölött, ott fenn pipázgatott a levegőégben, uralkodva a lába előtt elterülő városon, az árbocok erdejétől meredező kikötőkön, a végtelen messzeségbe nyúló, halványzöld tengeren.

Úgy látszott, ugyanez az álmokör lepte meg a Roubaud-ék szomszédságában lakó többi hivatalnokcsaládot is. Aludt még a folyosó is, ahol máskor csak úgy süvöltött a pletykázkodás vihara. Ha Philomène meg-meglátogatta Lebleu-nét, halk sutorászásuk alig hallatszott. Mind a

ketten nagyon meglepődtek a helyzet fordulását, s csak lenéző sajnálkozással beszéltek a helyettes állomásfőnökről: szép kis dolgokat művelhetett a felesége Párizsban, hogy ez megmaradhatott az állásában! Akárhogy is, csak megbélyegzett ember, és bizonyos gyanúkat sosem fog lemosni magáról. S a pénztáros felesége, meg lévén győződve, hogy a szomszédék úgysem tudják tőle visszaszerezni a lakásukat, egyszerűen mély megvetést tanúsított irántuk, keresztülnézett rajtuk, nem is köszönt nekik, a végén még Philomene-t is elidegenítette magától, az mind ritkábban járt fel hozzá, úgy véelve, hogy ugyancsak fennhordja az orrát, s már nem lehet vele elszórakozni. Lebleu-né azonban a maga mulatságára továbbra is leste Guichon kisasszony és Dabadie állomásfőnök üzelmeit, persze, soha nem tudta őket tetten érni. A folyosón csak az ő nemezpapucsainak halk csoszsanása neszezett. Lassan-lassan mély álomba merült minden, így telt el egy hónap, fenséges nyugalomban, aminthogy a nagy csapásokat mindig követik a mély álmok.

Roubaud-éknál azonban maradt egy pont, egy fájó és izgató pont az ebédlő parkettján: ha véletlenül odatévedt a tekintetük, újból viszolygó érzés fogta el őket. Az ablaktól balra felszedték majd visszaillesztették a szélső tölgyfa parkettet, hogy elrejtse alá a Grandmorintól elrabolt órát meg a tízezer frankot, s ezenfelül a háromszáz franknyi aranyat egy pénztárcában. Roubaud csak azért vette ki az elnök zsebéből az órát és a pénzt, hogy rablás látszatát keltse. Nem volt tolvaj, inkább ott halt volna éhen a pénz mellett, amint mondta, semhogy egy fillért is elköltsön belőle, vagy eladja az órát. Még hogy elvegye a pénzét ennek a vénembernek, aki bemocskolta a feleségét, s akit ő érdeme szerint elintézett? Még mit nem! Nem olyan makulátlan az a pénz, hogy tisztességes ember hozzányúljon! De közben eszébe sem jutott, hogy a croix-de-maufra-i házat meg elfogadta ajándékba; csak az a tény zaklatta fel s döfködte a lelkiismeretét a megrettenés s a félelem fullánkjaival, hogy a gyilkosság rettenetében kifosztotta az áldozatot, s elrabolta a bankjegyeket. Arra mégsem gondolt soha, hogy elégesse, vagy kimenjen egy este, s a tengerbe vesse az órát meg a pénztárcát. Ha a józan megfontolás ezt sugallta is, a mélyebben fekvő ösztön tiltakozott e pusztítás ellen, öntudatlan félelem fogta el, soha nem bírta volna rászánni magát, hogy ekkora összeget megsemmisítsen. Először, az első éjjel a párnája alá rejtette, mert egyik zugot sem találta elég biztonságosnak. A következő napokon váltig törte a fejét, milyen rejtekhelyet találjon, minden reggel újabbat eszelt ki, a leghalkabb zörejre is felneszelt, házkutatástól tartva. Sosem erőltette még ennyire a képzeletét. Aztán kifogyott az ötletekből, belefáradt az örökös rettegésbe, s egy reggel lusta volt újra előszedni a pénzt és az órát, melyet előző este a szélső parkett alá rejtett, most meg már a világ minden kincséért sem nyúlt volna oda: úgy rémlett, mintha temetőhely volna ott, rémület és halál verme, ahol kísértetek várnak rá. Még arra is vigyázott, nehogy járás közben a parkettnak arra a lapjára lépjen, mert még az is kellemetlen érzéssel töltötte el, úgy érezte, mintha gyenge ütés érné a lábát. Séverine, ha délutánonként elüldögélt az ablakban, mindig hátrább húzta a székét, hogy ne épp a hulla fölé üljön, melyet ott őrizgettek a padlójuk alatt. Beszélni soha nem beszéltek erről egymás között, igyekeztek elhítni magukkal, hogy majd csak hozzászoknak, pedig egyre jobban izgatta őket, hogy ott van, hogy folyton érzik a talpuk alatt, mind nyugtalanítóbban. És ez a kényelmetlen érzés annál is megfoghatatlanabb volt, mert a késtől, a feleség vásárolta szép késtől, melyet a férj beledöfött a szerető torkába, egy cseppet sem iszonyodtak. Egyszerűen lemosták, s most ott hányódott valamelyik fiókban, olykor Simon anyó szelt vele kenyeret.

Egyébként Roubaud ebben a nagy nyugalomban újabb s mind komolyabbá váló nyugtalan-ságra adott okot azzal, hogy Jacques-ot erőnek erejével meghívta magukhoz. A váltakozó szolgálat a mozdonyvezetőt hetenként háromszor vezényelte Le Havre-ba: hétfőn reggel tíz óra harmincöttről este hat óra húszig, csütörtökön és szombaton este tizenegy órától reggel hat

óra negyvenig. Az állomásfőnök-helyettes a Séverine utazását követő első hétfőn nekidurálta magát:

- Ugye, barátocskám, hajlandó velünk falatozni... Az ördögbe is! Hiszen olyan kedves volt a feleségemhez, igazán hálás lehetek magának.

Jacques havonta kétszer elfogadta az ebédre szóló meghívást. Úgy látszott, Roubaud-t zavarja az a mély hallgatás, mely mostanában a feleségével elköltött ebédjeiket kísérte, s valósággal fellélegzik, ha vendéget ültethet maguk közé. Ilyenkor megint anekdotázott, megeredt a nyelve, tréfálkozott.

- Jöjjön minél gyakrabban! Láthatja, hogy nincsen terhünkrel!

Egy csütörtök este, amikor Jacques már megmosdott, s készült haza lefeküdni, összetalálkozott a fűtőház körül ögyelgő főnökhelyetttel, és ez, hogy ne kelljen egyedül mennie, a késői idő ellenére is elkísértette magát Jacques-kal a pályaudvarig, sőt felcipelte a fiatalembert magukhoz. Séverine még ébren volt, olvasott. Elidögáltak, kártyáztak éjfél utánig.

Ettől kezdve megszokottá váltak a hétfői ebédek s a csütörtök és szombat éjjeli kis összejövetelek. S ha a cimbora egyszer elmaradt, Roubaud megleste, megint odacipelte, és szemére vetette feledékenységét. A kedélye egyre jobban elborult, igazán csak új barátjával vidult fel. Ez a fiatalember, aki kezdetben oly rettenetesen aggasztotta, s akit most gyűlölnie kellett volna, mint ama szörnyűséges dolgok tanúját és eleven emlékét, melyeket el akart felejteni, most, éppen ellenkezőleg, szükségessé vált számára, talán azért, mert mindenről tudott, és mégsem szólt. Az a titok szívós kötéllal kötötte őket egymáshoz, cinkosokként. A főnök-helyettes gyakran vetett cinkos pillantást a másikra, s hirtelen túlaradó kedvességgel ragadta meg a kezét, ez a hevesség már több volt barátságuk egyszerű jelénél.

Jacques elsősorban változatosságot hozott a házaspár életébe. Séverine is nagyon vidáman fogadta, beléptekor halkán felsikoltott, mint akit felsekent az öröm. Letett a kezéből mindent, hímzést, könyvet, s csacsogva, nevetve kiszabadult abból a szürke álmoságból, amelyben napjait pergette.

- Jaj, de kedves magától, hogy eljött! Hallottam, hogy érkezik a gyors, és magára gondoltam.

Ünnepnek számított, ha velük ebédelt. Séverine már ismerte az ízlését, s maga ment el friss tojásért, nagyon kedves volt hozzá, mint a jó háziasszony, aki szívesen fogadja a ház barátját; egyelőre Jacques is csak annyit láthatott ebben, hogy iparkodik szeretetre méltó lenni, és vágyik a változatosságra.

- Hétfőn jöjjön ám el megint! Tudja, krém lesz.

Csakhogy, mire Jacques egy hónap elteltével teljesen befészkelte magát náluk, Roubaud-ék között még jobban elmélyült a szakadék. Az asszony mindjobban élvezte, hogy egyedül fekszik az ágyban, s úgy intézte a dolgot, hogy a lehető legritkábban találkozzék ott a férjével; ez pedig, aki olyan tüzes, olyan szertelen volt házasságuk első idejében, most éppenséggel nem unszolta. Azelőtt is gyöngédség nélkül szerette, Séverine meg beletörődött, asszonyi alázattal keresve a kedvét, azt gondolván, hogy ez így van rendjén, de egyébként semmi gyönyörűségét nem lelvén benne. A büntény óta azonban, maga sem tudta miért, nagyon megundorodott az egészről. Ideges lett, rémüldözött. Egyik este, hogy nem oltották el a gyertyát, felsikoltott: maga fölött, abban a vörös, vonagló arcban újból felrémlt a gyilkos arca, ettől kezdve minden alkalommal elfogta a remegés, megrohanta a gyilkosság szörnyű képzete, mintha a férje késsel a markában teperte volna le. Esztelenség volt, de a szíve vadul kalapált a rémülettől. Roubaud különben egyre ritkábban élt vele, hogy annyira érezte a vonakodását, nem telt benne öröme. Talán az a borzalmas esemény, a kiontott vér váltotta ki belőlük ezt a

fáradtságot és közönyt, mely egyébként együtt jár a korrallal. Éjszakánként, ha nem kerülhették el a közös ágyat, mind a ketten a legszélére húzódtak. És bizonyára Jacques is elősegítette az elhidegülést, jelenlétével kivonva őket abból a nyomasztó helyzetből, amelybe maguktól jutottak. Megszabadította őket egymástól.

Roubaud-t azonban nem a lelkiismeret furdalta. Ő csupán a következményektől félt, míg el nem ejtették az ügyet, a legnagyobb aggodalma az volt, hogy elbocsátják. De most már nem bánt semmit. Legföljebb, ha megint sor került volna rá, talán nem avatta volna be a feleségét; a nők mindjárt elvesztik a fejüket, az ő felesége is azért csúszott ki a markából, mert túlságosan nagy terhet rakott a vállára. Továbbra is maga maradhatott volna az úr a házban, ha nem vállalja a rémítő és ingerült cinkosságot. De hát a helyzet így alakult, ki kellett békülnie vele; annál is inkább, mert csak nagy erőfeszítéssel találta meg ismét a lelke egyensúlyát, amikor az asszony vallomása után úgy ítélte, hogy a gyilkosság szükséges a saját életben maradásához. Ha nem öli meg azt az embert - úgy érezte akkor -, nem bírna tovább élni. Ma már, hogy kihunyt benne a féltékenység tüze, s nem perzselte többé elviselhetetlenül, ernyedtség lepte meg, mintha szívének vére megalvadott volna attól a kiontott vértől, s a gyilkosságot sem érezte már olyan nyilvánvalóan szükségesnek. Olykor már azt kérdezte magától, egyáltalán érdemes volt-e gyilkolnia. Ez különben nem annyira megbánás volt, mint inkább kiábrándulás, rájött, hogy az ember gyakran elkövet bevallhatatlan tetteket a boldogsága érdekében, anélkül hogy valóban boldogabb lenne tőle. Ő, aki azelőtt olyan beszédes kedvű volt, mostanában nagyokat hallgatott, zavaros elmélkedésekbe merült, melyekből mind komorabban tért magához. Most már, hogy étkezések után ne kelljen négy szemközt maradnia a feleségével, mindennap kiment a pályaudvari csarnok tetejére, s kiült az oromra, ott pipázgatott a tenger felől fújdogáló szélben, ringatózva kósza ábrándjaiban, s elnézve a város fölött szemével követte a gőzösöket, amint elenyésznek a láthatáron, eltűnnek távoli tengerek felé.

Egyik este Roubaud-ban megint fellobbant hajdani ádáz féltékenysége. Elment Jacques-ért a fűtőházba, s magával vitte, hogy odahaza elborozgassanak egy kicsit, amikor a lépcsőházban szembetalálkozott Henri Dauvergne főkalauzzal, aki éppen lefelé tartott. Henri láthatólag zavarban volt, eldadogta, hogy Roubaud-nétől jön, a húgaitól hozott üzenetet. Az igazság azonban az volt, hogy egy idő óta üldözte Séverine-t, remélve, hogy meghódíthatja.

A főnökhelyettes már az ajtóban rátámadt a feleségére:

- Mit keresett itt megint az az alak? Tudod, hogy nem állhatom!

- De kedvesem, hiszen csak hímezsmintáért jött...

- Majd adok én neki hímezsmintát... Azt hiszed, hülye vagyok, s nem tudom, minek járogat ide?... Te pedig jól vigyázz magadra!

Megindult felé, fölemelt ököllel, Séverine falfehéren hátrált, megdöbbenve ettől a heves dühkitöréstől, hiszen olyan közönyös nyugalomban éltek már egymás mellett mind a ketten. De Roubaud máris lecsillapodott, s a barátjához fordult:

- Vannak ilyen fickók, befurakodnak a családba, azt hiszik, az asszony mindjárt hanyatt fekszik nekik, a férje meg boldogan a megtiszteltetéstől behunyja a szemét! Felforr a vérem... Tudja, én ilyen esetben megfojtánám az asszonyt, meg én! De rögtön! És az a ficsúr ide ne dugja még egyszer a képét, mert ellátom a baját... Hát nem disznóság?

Jacques-ot nagyon megzavarta ez a jelenet, nem tudta, milyen képet vágjon hozzá. Vajon neki szól ez a heves dühkitörés? Őt akarná figyelmeztetni a férj? De megnyugodott, amikor Roubaud vidáman folytatta:

- Te számár, jól tudom, hogy magad is kiadnád az útját... Na, menj, hozzád poharakat, igyál velünk.

Vállon veregette Jacques-ot, Séverine pedig, aki szintén magához tért, rámosolygott a két férfitra. Aztán eliszogattak együtt, s nagyon kellemesen töltötték el egy órát.

Roubaud így hozta közelebb egymáshoz a feleségét és a cimboráját, a jó barátság színe alatt, látszólag nem törődve a várható következményekkel. Éppen ez a féltékenységi jelenet lett Jacques és Séverine meghittebb barátságának, bizalmas vallomásokkal táplált titkos vonzalmának egyik kiindulópontja; a fiú ugyanis, mikor harmadnapra újra meglátogatta, sajnálkozott, hogy a férje olyan durván bánt vele, az asszony pedig könnyes szemmel vallotta meg - akaratlanul buggyant ki belőle a panasz -, milyen kevés öröme volt eddig a házasságában. Ezzel megteremtették a maguk külön beszédtemáját, barátságukban cinkosokká váltak, a végén már apró jelekből is megértették egymást. A fiú minden látogatáskor kérdően tekintett rá, nincs-e újabb oka szomorúságra. Az asszony hasonló módon, hunyorítással válaszolt. Majd a kezük talált egymásra a férj háta mögött, nekibátorodtak, hosszú szorításokkal közölték egymással gondolataikat, forró ujjaik hegyével mondván el azt az egyre melegebb érdeklődést, mellyel egymás életének legkisebb eseményeit is fogadták. Csak ritkán adódott olyan szerencsésük, hogy Roubaud távollétében is találkozhattak egy-egy percre. A férj mindig ott volt közöttük abban a bús ebédelőben; ők pedig semmit sem tettek, hogy megszabaduljanak tőle, még az sem jutott eszükbe, hogy a pályaudvar valamelyik eldugott zugában adhatnának találkát egymásnak. Eddig igazi szeretet, rokonszenven alapuló, erős vonzalom élt közöttük, melyet Roubaud jelenléte nemigen zavart, hiszen egy tekintet, egy kézszorítás is elegendő volt, hogy megértse egymást.

Amikor Jacques első ízben súgta Séverine fülébe, hogy következő csütörtökön éjfélkor várja a mozdonytér mögött, az asszony felháborodott, és haragosan elrántotta a kezét. Ez a szabad héten, az éjszakai szolgálat hetében történt. De nagyon megijedt attól a gondolatától, hogy olyan messzire menjen el hazulról, és a pályaudvar sötétjében keresse fel a fiút. Olyan zavar lett úrrá rajta, mint még soha, olyan félelem lepté meg, mint a tapasztalatlan szűz lányt, akinek hevesen ver a szíve, és nem is egyezett bele első szóra, a fiatalember két álló héten át kérlelte, míg végre ráállt, pedig maga is forrón vágyakozott erre az éjszakai sétára. Június elején jártak, az esték tikkasztóan melegek voltak, a hőséget alig enyhítette a tengeri szellő. Jacques már három ízben várta, mindig reménykedve, hogy azért csak eljön, ha vonakodott is. Séverine eznap estére is nemet mondott, de az éjszaka holdtalan volt, a borús égbolton nem ragyogott egyetlen csillag sem az eget elborító, fülledt párában. És Jacques, amint ott álldogált, egyszerre meglátta Séverine-t: feketében, nesztelen léptekkel osont. Olyan sötét volt, hogy ha hozzáért volna Jacques-hoz, akkor sem ismerte volna meg. Jacques azonban kinyújtotta érte a karját, átölelte és megcsókolta. Séverine halkán felsikoltott, megremegve. Aztán nevetve tapasztotta ajkát a fiúéra. Ez volt minden, mert semmiképpen nem akart letelepedni valamelyik közeli fészkerben. Sétálgattak, beszélgettek, nagyon halkán, szorosán összefűzve. A fűtőház a hozzátartozó épületekkel hatalmas térséget foglalt itt el a Zöld utca és a François-Mazeline utca között, melyek mindegyike egy-egy átjáróval szakítja meg a vasúti pályát, olyan az egész, mint valami lakatlan telek, keresztül-kasul szántják a kocsiszíni vágányok, összevissza állnak rajta víztárolók, medencék, mindenféle-fajta épületek, két tágas mozdonytér, Sauvagnat-ék tenyérnyi veteményessel kerített házacskája, javítóműhelyül szolgáló, dűledező fészker s egy őrház, melyben mozdonyvezetők és fűtők szoktak aludni; mi sem volt könnyebb, mint elbújni, eltűnni itt, akár egy erdő mélyén, a kiismerhetetlenül kanyargó, néptelen utacsok között. Egy óra hosszat élvezték itt az édes magányt, régóta készíttetett, kedves szavakkal könnyítettek szívükön; Séverine csak szeretetről volt hajlandó hallani, mindjárt az elején kijelentve, hogy sosem lesz az övé, nagyon csúnya dolog lenne beszennyez-

ni ezt a tiszta barátságot, melyre ő olyan büszke, mivelhogy önmegbecsülésre vágyik. Aztán a fiú elkísérte a Zöld utcáig, ajkuk újból összeforrt egy odaadó csókban. És Séverine hazament.

Ugyanebben az időben Roubaud a főnökhelyettesi iroda öreg, öblös karosszékében bóbiskolt, hússzor is fölkecmeregve egy éjjel elgémberedett tagokkal. Kilenc óráig az esti vonatokat kellett fogadnia és indítania. Különösen a halszállító vonat kötötte le a figyelmét: gondosan ellenőriznie kellett a tolatást, a kapcsolásokat, a szállítóleveleket. Majd, miután beérkezett a párizsi gyors, és szétrendezték, Roubaud megvacsorázott az irodájában, az asztal sarkán, egyedül: egy szelet hideg húst evett két kenyér közé téve, otthonról hozta magával. Az utolsó vonat, a roueni személy, éjjel fél egykor futott be az állomásra. A néptelen peronokra nagy csöndesség borult, csak egypár gázlámpát hagytak égve, az egész pályaudvar ebben a borzongató félhomályban szunyókált. A személyzetből csupán két felügyelő és négy-öt vasúti munkás állt a főnökhelyettes rendelkezésére. De ezek is úgy aludtak, mint a bunda, az órház fekhelyein; Roubaud pedig, akinek a legkisebb zavar esetén is föl kellett őket ugrasztania, félig ébren aludt. Nehogy hajnaltájt elnyomja a fáradtság, reggel ötre állította be az ébresztő-óráját, akkor már talpon kellett lennie, hogy fogadja az első párizsi vonatot. De néha, kivált az utóbbi időben, nem bírt elaludni, gyötörte az álmatlanság, forgolódott a karosszékében. Ilyenkor kiment, körbejárt, elment a váltóórházig, ott beszélgetett egypár percet. A tágas, sötét égbolt, az éjszaka főséges csöndje végül lehűtötte nyugtalanságát. Hogy egyszer meggyűlt a baja a tolvajokkal, főszerelték revolverrel, melyet mindig töltve hordott a zsebében. Így sétálgatott gyakran pirkadatig is, meg-megtorpant, ha mozgást vélt hallani az éjszakában, majd folytatta sétáját, titokban sajnálva, hogy nem kellett lövöldöznie, s fellélegzett, amikor az ég világosodni kezdett, s a homályból kibontakozott a pályaudvar óriási, sápadt kísértete. Most, hogy már három óraker virradt, visszatért, s újra belevetette magát a karosszékbe, ahol súlyos álomba merülve aludt, míg föl nem riadt az ébresztőóra csörgésére.

Séverine minden második csütörtökön és szombaton találkozott Jacques-kal; egyik éjjel, hogy megemlítette neki férje revolverét, elfogta őket a félelem. Roubaud egyébként soha nem ment el a fűtőházig. De maga a tény mindenesetre a veszélyesség látszatát adta sétáiknak, s még édesebbé tette együttlétüket. Találtak egy különösen kedves zugot: Sauvagnat-ék háza mögött volt egy sétatényféle, a hatalmas barnaszénrakások között, melyek szögletes, fekete márvány-palotákkal díszes, furcsa város magányos utcájává varázsolták. Itt tökéletesen rejtve voltak; a végén egy kis szerszámoskamra is nyílt, ahol nagyon kényelmes fekvés esett volna az egymásra halmozott üres zsákokon. Azonban, hogy egy szombat este odakényszerítette őket a hirtelen támadt zápor, Séverine csökönyösen állva maradt, s most is csak az ajkát adta oda véget nem érő csókokban. Ez ellen nem tiltakozott a szeméremérzete, jóformán barátságból engedte, hogy Jacques mohón szívja be ajkáról a leheletét. S amikor a fiú lánggra gyúlva, magáévá akarta tenni, Séverine védekezett, sírva fakadt, s mindig ugyanazokkal az érvekkel hozakodott elő. Miért akar ilyen nagy bánatot okozni neki? Az ő számára oly kedves az, hogy így szeretik egymást, a nemiség szennye nélkül! Séverine-t tizenhat éves korában bemocskolta egy kéjszóvár vénember, akinek véres kísérlete még most is rémítette, később erőszakot tett rajta férjének telhetetlen vágya, és ő mégis megőrizte gyermeki ártatlanságát, szüziességét, az öntudatlan szenvedély bájos szemérmességét. Jacques-ban azt szerette, hogy olyan szelíd és engedelmes, hogy a keze nem kalandozik el a testén, ha ő szépen gyöngé tenyerébe fogja. Séverine most első ízben volt szerelmes, és nem adta oda magát, mert éppen az rontotta volna el a szerelmét, ha azonnal odaadja magát Jacques-nak, mint ahogy korábban a másik kettőnek. Öntudatlanul vágyott rá, hogy az örökkévalóságig megnyújtsa ezt a gyönyörűséges érzést, hogy ismét olyan fiatal legyen, mint amikor még nem mocskolták be, hogy neki is legyen egy barátja, mint a tizenöt éves lányoknak, akik jóízűen csókolóznak az ajtóik mögött. Jacques pedig, hacsak nem lepte el a forróság, nem volt követelőző, ő is átengedte magát ennek a kéje-

sen halogatott boldogságnak. Mint Séverine, ő is úgy érezte, hogy visszatér gyermekkorába, s most kezdi el a szerelmet, mely mindaddig szörnyűség volt számára. Engedékenynek mutatkozott, s ha Séverine elhárította, mindjárt visszahúzta a kezét, mert gyöngédsége mélyén még most is ott rejtőzött a tompa félelem, a halálos rettegés, hogy a szerelmi vágyat össze-
téveszti régi gyilkos vágyával. Ez a nő, aki őlt, olyan volt, mint a testéből fakadt álmokép. Gyógyulását napról napra biztosabbnak érezte, mert hiszen óraszám átölelve tartotta, ajkát ajkára tapasztva itta a lelkét, és soha nem támadt fel benne a dühödtt vágy, hogy megfojtsa, s úgy legyen úrrá rajta. De merni még mindig nem mert, és oly jó volt várakozni, hagyni, hogy majd szerelmük egyesítse őket, ha eljön az ideje, akaratuk elernyedésében, egymás karjában. Így követték egymást a boldog találkák, fáradhatatlanul keresték egymást, mindig újra, hacsak egy percre is, andalogtak együtt a sötétben, a nagy szénrakások között, melyek még feketébbé tették körülöttük az éjszakát.

Egy júliusi éjjel Jacques-nak úgy kellett nógatnia a Lisont, hogy a menetrend szerinti tizenegy óra öt perckor beérjen Le Havre-ba, mintha a mozdonyát is elbágyasztotta volna a fojtó hőség. Bal felől már Rouentól kísért a vihar, végig a Szajna völgyén vakító villámokkal hasogatva föl az égboltot; Jacques olykor aggódva fordult arra, tudván, hogy Séverine várja ma este. Félt, hogy túl hamar tör ki a zivatar, s az asszony nem tud eljönni otthonról. Mikor végre befutott a pályaudvarra még az eső előtt, türelmetlenül szidta az utasokat, akik csigalassúsággal kászolódtak ki a vagonokból.

Ott állt Roubaud is a peronon, odakötötte az éjszakai szolgálat.

- A kutya fáját! - nevetett - de nagyon siet lefeküdni... Jó alvást.

- Köszönöm.

Hátratulatta a szerelvényt, sípolt, és beállt a mozdonyszínbe. A tágas kapu szárnyai ki voltak tárva, a Lison beállt a fedett színbe, mely mintegy hetven méter hosszú, kétvágányos folyosó-féle volt, hat mozdony fért bele. Nagyon sötét volt benn, a négy gázégő alig világította meg a homályt, melyet szinte még növeltek a terjedelmes, mozgó árnyak. Csak a széles villámok gyújtották fel időről időre a tetőüveget, meg jobbra és balra a magas ablakokat: ilyenkor, mint a fellobbanó tűzvész lángjánál, jól lehetett látni a repedezett falakat, a koromfogta ácsolatot, ennek a már kinőtt építménynek egész roskatag nyomorát. Két mozdony benn tartózkodott már kihülten, álmomba merülve.

Pecqueux azonnal nekifogott a tűz kioltásának. Hevesen kotorta a tüzet, a hamuzóból kihulló parázs a gödörbe esett.

- Kutya éhes vagyok, majd bekapok valamit - mondta. - Velem tart?

Jacques nem válaszolt. Bármennyire sietett is, addig nem hagyta ott a Lisont, míg ki nem fordították a tüzet, és le nem eresztették a vizet a kazánból. Mint lelkiismeretes mozdonyvezető, sosem tért el ettől a szokásától. Sőt, ha volt ideje, előbb gondosan átvizsgálta, megtörölgette, mintha kedves állatját ápolgatná, s csak utána ment el.

A víz már bugyborékolva folyt le a gödörbe, amikor Jacques megszólalt:

- Mozgás, mozgás!

Fülsiketítő mennydörgés vágott a szavába. A magas ablakok most olyan élesen rajzolódottak rá a lángba boruló égre, hogy meg lehetett volna számlálni a tömérdek törött ablakszemet. Balra, a javítási munkákhoz használt saruk mellett, egy feltámasztott vaslemez úgy zizegett, mint az elnyújtott harangzúgás. A tetőzet ódon ácsolata megreccsent.

- A teremtésit! - mordult fel a fűtő.

A mozdonyvezető lemondón legyintett. Befellegzett! Annál is inkább, mert most már valóságos özönvíz csapkodta a mozdonytetejét. A patakzó eső majd betörte a tetőüveget. Ott fenn több ablakszem is ki lehetett törve, mert bőven ömlött az áldás a Lisonra is. Vad szélroham fújt be a nyitva hagyott kapukon, mintha el akarná sodorni az ócska épület vázát.

Pecqueux végzett a mozdonyal.

- Kész! Holnap majd jobban látunk... Most nem érdemes tovább cicomázni...

Aztán megint eszébe jutott az evés.

- Enni kéne... Nagyon esik, úgyse lehet hazamenni durmolni.

A kázinó tényleg ott volt a mozdonytetej mellett, viszont a Társaság kénytelen volt a François-Mazeline utcában bérelni házat, ahová ágyakat állíttatott be a Le Havre-ban éjszakázó mozdonyvezetők és fűtők számára. Ha így ömlik az eső, odáig éppen bőrig áznak.

Jacques, mit volt mit tenni, követte Pecqueux-t, aki elvette főnökétől a kosárkáját, mintha meg akarná kímélni a cipeléstől. Tudta, hogy a kosárkában van még két szelet hideg borjúsült, kenyér meg egy alig megkezdett borospalack, éppen ettől lett olyan nagyon éhes. Az eső még vadabbul zuhogott, a szél újabb mennydörgés rázta meg. Amikor a két férfi a kázinóba vivő bal oldali kisajtón kiment, a Lison már majdnem teljesen kihűlt. Elárvultan merült álomba a cikázó villámoktól felszaggyalt homályban, a testét bőven áztató esőben. Mellette, egy gondatlanul lefedett víztartóból már egész tócsa csorgott ki, s folydogált a kerekek között a gödörbe.

Jacques azonban, mielőtt belépett volna a kázinóba, meg akart mosdani. Állandóan volt ott meleg víz az egyik helyiségben, dézsákban. Szappant halászott ki a kosarából, ledörzsölte a kezét és az arcát, mely fekete volt az utazástól; s minthogy a mozdonyvezetőknél nagyon is ajánlatos óvatosságból hozott magával egy váltás ruhát, tetőtől talpig átöltözött; mindig így tett, már csak hiúságból is, ha este találkája volt Séverine-nel. Pecqueux már várta a kázinóban, ő csak az orra hegyét meg az ujjá begyét mosta meg.

A kázinó sárgára festett, kopár kis helyiség volt, csupán kályha állt benn az ételek melegítésére, meg egy padlóba mélyesztett asztal, melyet terítő helyett bádoglemez fedett. Két pad egészítette ki a bútort. Az emberek magukkal hozták ide elemózsiájukat, s papírból ették bicskával. A helyiségnek széles ablaka volt.

- A fene enné meg ezt a ronda esőt! - méltatlankodott Jacques az ablakba állva.

Pecqueux letelepedett az egyik padra, az asztal mellé.

- Hát maga nem eszik?

- Nem én, öreg fiú, egye csak meg a kenyéremet meg a húst, ha kedve tartja... Én nem vagyok éhes.

Amaz nem sokat kérte magát, derekasan nekilátott a borjúsültnek, kiürítette a palackot. Gyakran jutott ilyen váratlan ajándékhoz, mert a főnöke kisétkű volt, és kutyahűségében még jobban szerette, hogy így fölszedegethette utána a morzsákat. Rövid hallgatás után tele szájjal megjegyezte:

- Hadd essék, az a fő, hogy tető alatt vagyunk! Persze, ha így tart tovább, én itt hagyom magat, átugrom a szomszédba.

Felnevetett, nem titkolózott, nyilván régen bevallotta már Jacques-nak Philomène Sauvagnat-hoz fűződő viszonyát, nehogy a főnöke meglepődjék, hogy olyan gyakran kint éjszakázik, amikor felkeresi a lányt. Mivel Philomène a fivéréknél lakott egy földszinti szobában a konyha

mellett, a fűtő csak megkocogtatta az ablaküveget, a lány ablakot nyitott, s ő egyszerűen beléphetett. Különbösen, úgy hírlott, a pályaudvar összes brigádja megjárta már ezt az utat. Most azonban Philomène szemmel láthatólag kitartott a fűtő mellett.

- Azt a keserves úristenit! - káromkodott tompán Jacques, látva, hogy átmeneti csöndesedés után még vadabbul rákezd az eső.

Pecqueux az utolsó falat húst szúrta fel a bicskája hegyére, s kedélyesen megint elnevette magát.

- Tán magának is akadt egy kis elfoglaltsága ma estére? Nemigen lehet ránk fogni, hogy sokat koptatjuk a matracot odaát a François-Mazeline utcában, mi?

Jacques hirtelen ellépett az ablaktól.

- Miért?

- A fenébe is! Tavasz óta maga is, akár én, csak hajnali két-három óra tájban vetődik haza.

Lehet, hogy tudott valamit, talán meg is leste egy találkájukat. Minden hálóhelyiségben párosával állottak az ágyak, a fűtőé a mozdonyvezetőé mellett; a Társaság minden lehető módon igyekezett egymás mellett tartani ezeket az embereket, akiket már maga a munka is szorosan egymáshoz kötött. Így nem is volt meglepő, hogy a fűtő észrevette eddig oly rendes magaviseletű főnökének kiruccanásait.

- Gyakran fáj a fejem - védekezett a mozdonyvezető, csak hogy mondjon valamit. - Jólesik egy kis éjszakai séta.

Most meg a fűtő szabadkozott.

- Ó, maga tudja, maga teljesen szabad... Csak tréfából mondtam, amit mondtam... Sőt, ha unatkozik valamikor, csak forduljon hozzám bátran, ne féljen, mindenben kiségitem, amiben csak akarja.

Nem mondta meg pontosabban, mire gondol, csak megragadta a kezét, és hevesen megszorította nagy ragaszkodása jeléül. Aztán összegyűrte és eldobta a zsíros papírt, amelyben a hús volt, a palackot visszatette a kosárba, úgy rendezgetett össze, mint a gondos szolga, aki gyakran bánik söprűvel meg szivaccsal. S hogy az eső még makacsul esett, bár a mennydörgések már abbamaradtak, így szólt:

- Hát akkor én megyek, nem zavarom tovább.

- Ó - válaszolt Jacques -, minthogy nem akar elállni, megyek s lefekszem a táborigyára.

A mozdonyzsin mellett egy teremben vászonnal letakart matracok voltak letéve a földre, oda dőltek le az emberek csak úgy ruhástul, ha mindössze három vagy négy órát váraoztak Le Havre-ban. Csakugyan, alighogy a fűtő eltűnt a patakozó esőben Sauvagnat-ék háza felé, Jacques is nekidurálta magát, s átfutott a szállásra. De nem feküdt le, megállt a kitárt ajtó küszöbén, bent olyan fullasztó volt a hőség, hogy elállt tőle a lélegzete. Hátról egy mozdonyvezető feküdt hanyatt, s tátott szájjal horkolt.

Még eltelt néhány perc, de Jacques nem hagyott fel a reménnyel. El volt keseredve e miatt a hülye eső miatt, de egyre erősebb lett benne az esztelen kívánság, hogy mégis elmenjen a találkára, legalább annyi öröme lesz, hogy ő ott volt, még ha Séverine-re nem számíthat is. Egész testét elöntötte a vágy, végül is kiment az esőbe, s odaért kedvenc helyükre, végigment a szénhegyek alkotta soron. S hogy elvakította a szemből csapó, nagy cseppekben záporozó eső, előrefutott a szerszámkamráig, ahol már egyszer megbújtak Séverine-nel. Úgy érezte, itt nem lesz annyira egyedül.

Belépett a rejtekhely koromsötétjébe, amikor hirtelen két könnyű kar fonódott köré, és forró ajak tapadt az ajkára. Séverine ott volt.

- Istenem! Hát maga eljött?

- Igen. Láttam, hogy vihar készül, még az eső előtt idefutottam...Olyan sokára jött!

Elhaló hangon sóhajtott, sosem bújt még meg ilyen odaadón Jacques mellén. Lecsúszott s leült az üres zsákokra, az egész sarkot megtöltő puha fekvőhelyre. A fiú melléje ereszkedett, ki sem bontakozva az ölelésből, érezte a lábát a magáén. Nem láthatták egymást, lélegzetük mámorítón körülbegette őket, minden megsemmisült körülöttük.

Csókjuk forró hívogatása úgy csalta ajkukra a tegezést, mint szívük összekeveredő vérét.

- Hát vártál...

- Ó, úgy vártalak, vártalak...

És Séverine mindjárt az első pillanatban, szinte némán magához szorította Jacques-ot, és kényszerítette, hogy magáévá tegye. Pedig nem tervezte ki előre. Amikor Jacques megérkezett, ő már nem remélte, hogy még látni fogja; s ekkor magával ragadta a nem remélt öröm, hogy a karjában tartja, s előmlött rajta a hirtelen támadt, ellenállhatatlan vágy, hogy az övé legyen, minden számíttatás és fontolgtatás nélkül. Így történt, így kellett történnie. Az eső még hevesebben csapkodta a szerszámkamra tetejét, az utolsónak befutó párizsi vonat is elhaladt dohogva, sípolva, megreszkettette a talajt.

Jacques, amikor fölemelkedett, meglepődve hallotta az eső dobolását. Hol van? S hogy a földön újra megérezte a keze alatt a kalapács nyelét, melyet leültében is ott érzett, előntötte a boldogság. Tehát megtörtént? Magáévá tette Séverine-t, és nem kapta föl a kalapácsot, hogy bezúzza vele a fejét! Az asszony az övé küzdelem nélkül, s őt nem ösztökéli a vágy, hogy hulláját a vállára vetve, zsákmányként ragadja el a többiek elől. Nem érezte már magában a bosszúszomjat azokért a régi-régi sérelmekért, amelyekre már maga sem emlékezett pontosan, nem érezte azt a dühöt, mely lassan gyülemlett fel, hímről hímre, a barlangok mélyén első ízben elkövetett hűtlenség óta. Igen, ennek a nőnek a bírása volt a hathatós varázsszer; meggyógyította ez a nő, akit különbnak látott, gyöngeségében is vadnak, látta rajta a férfit, mely iszonyatpáncélt vont köré. A nő uralkodott őrajta, őrajta, aki nem volt elég merész. És Jacques megilletődött hálával vette újból karjába, s arra vágyott, hogy felolvadjon benne.

Séverine is határtalan boldogsággal adta oda magát, örült, hogy végre megszabadult a vívódástól, melynek maga sem tudta okát. Miért is vonakodott ilyen sokáig? Hiszen neki ígérte magát, és meg is kellett volna tartania ígéretét, mivel csak gyönyörűséget és édes érzéseket remélt. Most értette csak meg, hogy mindig erre vágyott, még amikor a várakozás édességét élvezte is. Szíve, teste egyetlen nagy, mindenképp felett való és szüntelen szerelmi vágyódásban élt, és szörnyű kegyetlenség volt a sorstól, hogy olyan véletlenül kiszolgáltatta azoknak a borzalmaknak. Mindedig gonoszul bánt vele az élet, olyan erővel rántotta le a sárba, a vérbe, hogy ártatlan pillantású, szép kék szeme tágra nyílt a rémülettől a tragikus, fekete hajsátor alatt. És mindennek ellenére szűz maradt, ezé a fiúé lett először, akit imádott, arra vágyva, hogy feloldódjék benne, hogy szolgálója legyen. Jacques-é volt, az rendelkezett vele kénye-kedve szerint.

- Ó, drágám, végy el, tarts meg, nincs más akaratom, csak a tiéd.

- Nem, nem, drágám, úrnőm vagy, csak téged akarok szeretni, csak neked szolgálni.

Múltak az órák. Az eső már régen elállt, a pályaudvarra mély csönd borult, csak a tenger felől hallatszott távoli, kivehetetlen mormolás. Még ölelték egymást, amikor lövés dördült, s ők ijedten talpra ugrottak. Nemsokára virradt, halvány, fehér csík derengett az égbolton a Szajna torkolata fölött. Vajon honnan eredt ez a lövés? S hogy óvatlanságukban, esztelen fővel, ilyen sokáig elidőztek, hirtelen felrémlert előttük a férj, amint revolverrel hajszojja őket.

- Ne menj ki! Várj, majd én kinézek!

Jacques odaóvakodott az ajtóhoz. És ott, a még sűrű homályban, meghallotta, hogy emberek közelednek futva, a hangjáról felismerte Roubaud-t, aki az öröket biztatta, azt kiabálva, hogy hárman voltak a tolvajok, tisztán látta őket, ahogy a szent lopták. Különösen néhány hét óta nem múlt el éjjel, hogy ne látott volna képzelt betörőket. Most meg hirtelen ijedelmében csak úgy találmra lőtt a levegőbe.

- Gyorsan, gyorsan! Ne maradjunk itt - suttogta a fiatalember -, átkutatják a kamrát... Menekülj!

Forrón összeölelkeztek ismét, majd megfojtották egymást ölelésükkel, csókjaikkal. Aztán Séverine nesztelenül elosont a fűtőház mellett, a vastag fal oltalma mögött, a fiú pedig csendesen eltűnt a szénrakások között. Éppen idejében, mert Roubaud csakugyan átkutatta a fészert. Esküdözött, hogy ott bújtak meg a tolvajok. Az örök lámpásai imbolyogva pásztázták végig a talajt. Vitakozni kezdtek. Végül valamennyien visszaindultak a pályaudvar felé, mérgeződve a haszontalan hajsza miatt.

Amikor Jacques már megnyugodva elballagott a François-Mazeline utcába, hogy lefeküdjék, nagy meglepetésére majdnem beleütközött Pecqueux-be, aki szitkokat dörmögve gombolgatta a ruháját.

- Mi baj, öreg fiú?

- Hej, az istenfáját! Ne is kérdezze! Ezek az állatok fölébresztették Sauvagnat-t. Meghallotta, hogy a húgával vagyok, lejött egy szál ingben, én meg gyorsan megléptem az ablakon át... Figyeljen csak egy kicsit!

Kiáltozás, zokogás hallatszott, mint amikor nőt vernek, egy vastag férfihang káromkodott.

- Hallja? Most tanítja mórésre. Harminckét éves a nő, de hiába, úgy elfenekeli, mint egy kisgyereket, ha rajtakapja... Mit csináljak, nem avatkozhatom bele: a bátyja!

- Én meg azt hittem - csodálkozott Jacques -, hogy magát elviseli, s csak akkor gurul dühbe, ha mással kapja rajta.

- Magam se tudom. Néha úgy tesz, mintha észre se venne. Máskor meg - hallhatja most is -, úgy elcsépeleli... Pedig szereti ám a húgát. Mégiscsak a húga, és inkább mindent itthagyna, de meg nem válna tőle. Csak éppen azt kívánja, hogy viselkedjék rendesen... Az istenit neki! Azt hiszem, ma nagyon szorul a szerencsétlen!

A kiáltozás abbamaradt, panaszos hüppögés váltotta fel, s a két férfi továbbment. Tíz perccel később már mélyen aludtak egymás mellett a sárgára festett kis hálöhelyiség végében, amelynek összes bútorzata négy ágy, négy szék, egy asztal, no meg egy árva bádogtál volt.

Jacques és Séverine éjszakai találkáikon paradicsomi gyönyörökben részesültek. A viharos idő védelmét nem mindig élvezhették. A csillagos égbolt, a fényes holdsütés megzavarta őket, de ilyenkor az árnyékos helyeken surrantak tova, a sötét zugokat keresték, ahol oly édesen össze lehetett bújni. És augusztusban meg szeptemberben olyan gyönyörűséges, csodálatos éjszakáik voltak, hogy talán csak a nap első sugarára ocsúdtak volna föl aléltásukból, ha a

pályaudvar ébredése, a mozdonyok távoli pöfékelése szét nem választja őket. Örültek még az első októberi hidegeknek is. Séverine melegebben öltözött fel, bő lebernyegben jött, mely félig elfödte Jacques-ot is. Aztán bezárkóztak a szerszámkamrába, amelyet Jacques belülről elrekeszelt egy vasrúddal. Úgy érezték magukat, mint odahaza; a novemberi orkánok, a heves szélviharok akár lesodorhatták a tetőcserepeket, nekik még a nyakukba sem fújt be a szél. Jacques azonban már az első estétől kezdve arra vágyott, hogy otthon ölelkezzék vele, abban a kis lakásban, ahol másnak, még kívánatosabbnak érezte azzal a nyugodt, tisztességes polgárasszony-mosolyával; Séverine azonban mindig vonakodott, nem annyira a folyosói szomszédok leselkedésétől félve, mint inkább oltalmazni akarván erényessége maradványát, a hitvesi ágyat. Ám egy hétfői napon, amikor Jacques meg volt híva ebédre, s a férj késett, mert az állomásfőnök még marasztotta, a fiú ingerkedve ráfektette Séverine-t az ágyra, mindketten nevettek ezen az örült vakmerőségen; de aztán ottfedekeztek. Ettől fogva az asszony nem tiltakozott többé, és Jacques csütörtökön és szombaton éjfél után feljárt hozzá. Hallatlanul veszélyes játék volt: moccanni sem mertek a szomszédok miatt, most még forróbban szerették egymást, újabb ízeket fedeztek fel gyönyörükben. Gyakran meg kedvet kaptak az éjszakai kószálásra, kivágyakoztak a szabadba, s mint az elbitangoló jószág, kint kóboroltak a fagyos éjszakák sötét magányában. Egy dermesztően hideg decemberi éjjel ott kint szeretkeztek.

Már négy hónapja éltek így, mind hevesebben lángoló szenvedéllyel. Mind a ketten valóság-gal megifjodtak szívük ártatlanságában, az első szerelemnek abban a tisztaságában, melyet a legfinomabb érintés is elragadtatással tölt el. Lelkükben tovább folytatódott a meghódolás viadala, hogy melyiküké legyen a nagyobb áldozat. Jacques-nak nem voltak többé kétségei: megtalálta a gyógyszert szörnyű, öröklött nyavalyájára, amióta Séverine az övé lett, a gyilkosság gondolata nem zavarta többé. Talán a testi kapcsolat elégítette ki ezt a gyilkos vágyat? Szeretkezni, ölni - talán ez ugyanazt jelenti az emberi állat sötét belsejében? Nem okoskodott, ahhoz nem tudott eleget, feszegetni sem próbálta a borzalmak kapuját. Séverine karjai között olykor felrémlt előtte az asszony tette, a gyilkosság, melyet csak a szemével vallott be neki a batignolles-i park padján, de föl sem támadt benne a vágy, hogy megismerje a részleteket. Ám az asszony, éppen ellenkezőleg, egyre jobban kínlódott, ő mindent el akart volna mondani. Amikor vadul magához ölelte a fiút, az csalhatatlanul megérezte, hogy most a titok feszíti belülről és szítja fel a szenvedélyét, s csak azért vágyik a megsemmisülésre, hogy megszabaduljon attól a valamitől, ami fojtogatja. Heves remegés indult el a csípőjétől, szerelmes keble hullámozott, ajkáról összefüggéstelen nyögések törtek fel. Görcsös vonaglás közben, elhaló hangon nem vall-e be mindent? De Jacques egy csókkal hirtelen lezárta a száját, lepecsételte a vallomást, mert félelem fogta el. Miért vegyék oda maguk közé azt az ismeretlent? Ki a megmondhatója, nem rontja-e meg a boldogságukat? Jacques veszélyt szimatolt, újból elővette a remegés, ha arra gondolt, hogy megint felkavarják azokat a véres eseményeket. És Séverine nyilván kitalálta a gondolatát, mert megint cirógatón, engedelmesen bújt hozzá, szerelmes asszony módjára, ki arra termett, hogy szeressen, és szeressék. Ilyenkor elragadta őket a szeretkezés vágya, s gyakran ájultan heverték egymás karjában.

Roubaud nyár óta még jobban elnehezedett, s míg felesége visszanyerte régi kedélyét s húszéves korának minden üdeségét, ő megöregedett s magába fordult. Négy hónap alatt, mint az asszony megállapította, teljesen megváltozott. Még mindig barátságosan kezelt Jacques-kal, hívogatta, s nem nyugodott, míg ott nem látta az asztalánál. De ez a szórakozás nem elégítette már ki, gyakran alighogy lenyelte az utolsó falatot, már ment is el hazulról, otthagya a barátját a feleségével, mondván, hogy fullad, és szüksége van a friss levegőre. Az igazság az volt, hogy újabban odaszokott a Napoleon sétány egy kis kávéházába, ahol rendszeresen találkozott Cauche úrral, a biztonsági felügyelővel. Mértékletesen ivott, csak pár pohárka rumot, de rákapott a játéokra, mely hovatovább szenvedélyévé vált. Csak akkor tért vissza a

jókedve, csak akkor feledkezett meg mindenről, ha kártya került a kezébe, ha belemerülhetett a végeérhetetlen pikétjátézmákba. Cauche úr, szenvedélyes játékos lévén, izgalmasabbá akarta tenni a kártyacsatákat, a végén már ötfrankos alapon folyt a játék. Roubaud megdöbben, hogy ilyen kevésbé ismeri magát, tüzelte a nyereségvágy, a könnyen szerzett pénznek az a forró láza, mely olyan pusztítást végez a kártyás emberben, hogy képes kockáztatni érte az állását, az életét. A szolgálatát eddig még becsülettel ellátta, csak akkor szökött ki, ha nem volt dolga; szolgálatmentes éjszakáin hajnali két-három óra tájban vetődött haza. A felesége nem panaszkodott emiatt, csak azt rótta fel neki, hogy egyre mogorvábban tér haza, üldözte a balszerencse, végül is eladósodott.

Egyik este Séverine és Roubaud között kitört az első veszekedés. Az asszony ugyan még nem gyűlölte a férjét, de mind nehezebben viselte el, nyomasztó tehernek érezte az életén, milyen könnyen, milyen boldogan élhetne egyedül, ha nem gátolná a férj jelenléte! Különbösen semmi lelkifurdalást nem érzett azért, hogy megcsalja: vagy nem a férje bűne-e, nem ő taszította-e a lejtőre készakarva? Lassan eltávolodtak egymástól, s hogy kigyógyuljanak bajukból, mely megbontotta életüket, mindkettő a maga módján vigasztalódott és szórakozott. Roubaud-nak ott a kártya, Séverine-nek meg a szerető. De az asszonyt az bosszantotta mindenekelőtt, s ezt nem is tudta szó nélkül lenyelni, hogy anyagi gondokkal küszködött a férje állandó veszteségei miatt. Mióta az ötfrankosok a háztartásból a Napóleon sétány kávéházába vándoroltak, néha még a mosónőjét sem tudta kifizetni. Több kedves holmiról, apróbb piperecikkről le kellett mondania. Eznapi este is azon veszték össze, hogy egy pár cipőt kellett volna vennie. A férfi már készült el otthonról, de nem találva a kenyérgépet, hogy kenyeret szeljen magának, a nagy bicskát vette elő, azt a bizonyos fegyvert, mely a pohárszék fiókjában hányódott. Az asszony nézte a kést, miközben a férje megtagadta a cipővásárlásra kért tizenöt frankot, mondván, hogy nincs pénze, s nem is tudja, honnan vegye, az asszony makacsul tovább hajtogatta a kérését, rákényszerítve a férjét, hogy újra és újra megtagadja, lassanként haragra gerjedve Séverine ekkor váratlanul a padlónak arra a pontjára mutatott, ahol a kísértetek szunyadtak, s kijelentette, hogy van ott pénz, adjon neki abból. A férfi viaszfehérré vált, visszajuttatta a kést a fiókba. Az asszony egy pillanatig azt hitte, hogy megveri, Roubaud feléje lépett, azt hörögve, hogy őtöle ugyan megpenészedhet az a pénz, inkább vágják le a kezét, de azt ki nem veszi onnét, s öklével fenyegette Séverine-t, hogy agyonveri, ha a távollétében föl merné emelni a szélső parkettet, hogy akár csak egy fillért is elvegyen. Soha, soha! Az meghalt és eltemettetett! De különben Séverine is halálra vált, s valósággal rosszul lett arra a gondolatra, hogy ott kotorásson. Inkább jöjjön a nyomor, s haljanak éhen mindketten ott a pénz mellett! És valóban, nem emlegették többé, még a legsúlyosabb pénzzavar napjaiban sem. Ha arra a helyre léptek, még erősebb lett az az égető érzés, olyan tűrhetetlenül erős, hogy a végén inkább kerültek azt a helyet.

Akkor meg máson különböztek össze, például a croix-de-maufras-i házon. Miért nem adják el azt a házat? Egymást vádolták, hogy nem tették meg, amit kellett volna, hogy az eladást sietessék. A férfi mindig dühösen megtagadta, hogy ő foglalkozzék a házzal; az asszony meg, ha nagy néha írt Misard-éknak, csak ködös válaszokat kapott: vevő nem jelentkezett, a gyümölcs elrothadt, a vetemény nem kelt ki, hiányzik az öntözés. Így bomlott meg lassanként az a nagy nyugalom, mely a válság után a házaspárra borult; úgy látszik, elsodorta az izgalmak ijesztő újjáéledése. A viszály magvai - az elrejtett pénz, a kettejük közé ékelődő szerető - kicsíráztak, s most már elválasztották, egymás ellen ingerelték őket. E fokozódó ingerültségben hovatovább pokollá változott az életük.

Különbösen valami végzetes visszahatásként ugyanígy megromlott minden Roubaud-ék környezetében is. A pletykák és szóbeszédék újabb szélvihara söpört végig a folyosón. Philomène durván szakított Lebleu-nével, aki csúnyán megrágalmazta, azzal vádolva, hogy valami

kórságban elhullott csirkét sózott rá. De a szakítás valódi oka Philomène és Séverine közeledése volt. Hogy Pecqueux egy éjjel rajtakapta a fiatalasszonyt Jacques karján, Séverine is elhallgattatta régebbi aggályait, és nagyon kedvesen beszélt a fűtő szeretőjével, Philomène meg roppantul büszke volt, hogy a pályaudvarnak vitathatatlanul legszebb és legválasztékosabb hölgyével tart fenn kapcsolatot, és nyomban a pénztáros felesége ellen fordult, mondván, hogy az a vén szipirtó képes volna egymásnak ugratni még a hegyeket is. Mindenben ellene fordult, most már fennen hirdette mindenütt, hogy az utcai lakás Roubaud-ékat illeti, s disznóság, hogy nem adják nekik. Lebleu-né dolgai tehát nagyon csehül álltak, annál is inkább, mert továbbra is nekikeseredetten leste Guichon kisasszonyt, rajta akarván kapni az állomásfőnökkel, s e leselkedésekből is súlyos kellemetlensége származott: még mindig nem sikerült meglesnie őket, ellenben őt kapták rajta, hogy fülét az ajtókra tapasztva hallgatózik; végül Dabadie úr feldühödve, hogy így kémkednek utána, kijelentette Moulin főnökhelyettesnek, hogy ha Roubaud még egyszer magának követeli a lakást, ő hajlandó aláírni a kérvényét. Moulin, aki egyébként pedig nem szokott pletykázni, ezt tovább mondta, s az emberek lakásról lakásra végig az egész folyosón majd összeverekedtek, úgy fellángoltak a szenvedélyek.

E növekvő egyenetlenségek közepette Séverine-nek csak egy jó napja maradt: a péntek. Októberben, arcátlan nyugalommal kitalált egy ürügyet: hirtelen támadt ötletnek engedve, azt állította, hogy fáj a térd, és szakorvosi kezelésre szorul; minden pénteken elutazott a hat-negyvenes gyorssal, amelyet Jacques vezetett, vele töltötte a napot Párizsban, és a hat-harminccsal tért vissza. Eleinte kötelességének érezte, hogy elújságolja a férjének is, mi van a térdével: egyszer jobban volt az a térd, máskor rosszabbul, de aztán látva, hogy a férje rá se hederít, egyszerűen egy szót sem szólt róla többet. Néha figyelte a férjét azon tanakodva, sejt-e valamit. Hogyan lehetséges, hogy ez a vadul féltékeny ember, aki esztelen dühében, vértől elvakultan gyilkolni volt képes, most eltűri, hogy neki szeretője legyen? Nem, ezt Séverine nem akarta elhinni, arra kellett gondolnia, hogy a férje egész egyszerűen meghülyült.

December elején, egy fagyos éjszakán Séverine nagyon sokáig várt Roubaud-ra. Másnap, pénteken, még virradat előtt el akart utazni a gyorssal; ezeken az estéken rendszerint alaposan megmosdott, kikészítette a ruháit, hogy az ágyból kiugorva rögtön fölöltözhessen. Végre ágyba került, s egy óra tájban elnyomta az álom. Roubaud még nem tért haza. Már kétszer megesett, hogy csak pitymallatkor állított be, annyira átadta magát elhatalmasodó szenvedélyének, hogy nem bírt elszakadni a kávéháztól, melynek egyik hátsó kisszobája valóságos kártyabarlanggá alakult át: most már nagy tétebben folyt ott az ékartéjáték. Különben a fiatalasszony örült, hogy egyedül feket, s a másnapi boldogság várakozásában ringatózva, mély álomba merült a takarók puha melegében.

De három óra lehetett, amikor különös zaj ébresztette föl. Először nem fogta fel, azt hitte, álmodik, s újra elaludt. Feszegetés tompa zaja hallatszott, fa ropogott, mint amikor ajtót nyitnak ki erőszakkal. Egy recsenés, egy hangosabb roppanás fölgrasztotta az ágyból. Elöntötte a félelem: valaki egészen bizonyosan fölfeszítette a folyosói ajtó zárját. Egy percig moccanni sem mert, hallgatózott zúgó füllel. Aztán megemberelte magát, s fölkel, hogy kinézzen, mezítláb, nesztelenül lopakodott oda, s halkán résnyire nyitotta a szobája ajtaját, közben úgy borzongatta a hideg, hogy egészen belesápadt, és még légiesebbnek látszott a hálóingében, az ebédlőben eléje táruló látványra földbe gyökerezett a lába a megdöbbenéstől és rémülettől.

Roubaud a földön hasalt, s könyökére támaszkodva ollóval fölfeszítette a szélső parkettet. A melléje állított gyertya megvilágította, s elképesztő méretűvé növelt árnyékát a mennyezetre vetette. Ebben a pillanatban dugta arcát a nyílás fölé, mely fekete barlangként mélyedt a parkettba, s tágra meredt szemmel belebámult. A vér lilásra festette orcáját, megint gyilkos-

arca volt. Hirtelen belenyúlt a lyukba, de nem talált semmit, annyira reszketett izgalmában, közelebb kellett állítania a gyertyát. S ott bent előtűnt a pénztárca, a bankjegycsomag, az óra.

Séverine önkéntelenül felsikoltott, és Roubaud halálra rémülten fordult meg. Az első pillanatban nem ismert rá, nyilván kísértetnek hitte Séverine-t, aki falféren, ijedt szemmel meredt rá.

- Hát te mit művelsz itt? - kérdezte az asszony.

A férje ekkor ismert rá, s válasz helyett csak tompán felmordult. Nézte az asszonyt, zavarta a jelenléte, legszívesebben visszakergette volna az ágyba. De semmi értelmes szó nem jutott eszébe, szeretne volna megpofozni, ahogy ott állt előtte vacogva, meztelenül.

- A cipőt megtagadtad, mi? - folytatta Séverine. - De magadnak kilopod a pénzt, mert vesztettél!

Roubaud egyszerre dühbe gurult. Az életét is megmérgezi, a kedvteléseibe is beleüti az orrát ez a nőszemély, akit már nem is kíván, akinek az ölése is csak kellemetlen teher a számára? Mivel talált más szórakozást, a felesége nem kellett már. Tovább kotorászott, de csak a pénztárcát vette ki a háromszáz frank arannyal. A cipője sarkával helyére taposta a parkett-szegélyt, aztán fogvicsorgatva támadt rá a feleségére:

- Hagyj békén! Azt teszem, amit akarok. Én se kérdelek tőled, mit csinálsz majd hamarosan Párizsban.

Aztán dühösen rándított egyet a vállán, s visszament a kávéházba, ott hagyva a földön a gyertyát.

Séverine fölszedte, s visszabújt az ágyba dermedten a szíve mélyéig; a gyertyát égve hagyta, nem bírta újra elaludni, tágra meredt szemmel várta a gyors indulását, egyre türelmetlenebbül. Most már nyilvánvalóvá vált: megindult a lassú bomlás, mintha a bűn észrevétlen beszívár-gása kikezdte volna a férjet, és megrohasztott volna minden köteléket a házastársak között. Roubaud mindent tudott.

Azok az utasok, akik Le Havre-ból a hat-negyvenes gyorssal akartak elutazni ezen a pénteki napon, a reggeli ébredéskor felkiáltottak meglepetésükben: az éjfél óta sűrű, nagy pelyhekben hulló hó harminc centiméter vastag takaróval borította be az utcákat.

A fedett csarnokban már ott pöfékelt, gőzölgött a Lison, befogva a hét kocsiból - három másod- és négy elsőosztályú vagonból - álló szerelvény elé. Jacques és Pecqueux fél hat tájban érkeztek a mozdonyszínbe szemlére, aggodalmaskodva dörmögtek a szünni nem akaró havazás láttán, mely elborította a fekete eget. Most a vezetőállásban várták a sípjelet, tekintetük előre szegeződött, messze túl a csarnok ásító bejáratán, nézték, hogy a hópelyhek szakadatlan, néma hullása mint csíkozva sápadt borzongással a homályt.

A mozdonyvezető felmordult:

- Vigyen el az ördög, ha egy jelzést is látok!
- Csak átvergődjünk valahogy! - viszonzta a fűtő.

Roubaud a peronon állt lámpásával, percnyi pontossággal érkezett vissza, hogy megkezdje szolgálatát. Kivörösödött szemhéjai olykor lecsukódtak a fáradtságtól, de figyelme egy pillanatra sem lankadt. Amikor Jacques megkérdezte tőle, tud-e valamit a pálya állapotáról, közelebb lépett, kezét fogott vele, s közölte, hogy még nem jött sürgöny, s hogy Séverine is lejött, bő lebernyegbe burkolva, maga vezette oda egy első osztályú vagonhoz, és beültette. Bizonyára nem kerülte el a figyelmét, hogy a szerelmesek gyöngéd, aggódó pillantást váltanak egymással, de még ahhoz sem volt kedve, hogy megmondja a feleségének: oktalanság ilyen időben útra kelni, jobban tenné, ha elhalasztaná az utazását.

Utasok érkeztek bebugyolálva, felmálházva, tolongás támadt a dermesztő hajnali hidegben. Még a cipőkről sem olvadt le a hó, a vagonok ajtóit nyomban becsukódtak, mindenki sietett bezárkózni, a peron megint elnéptelenedett, alig lehetett látni valamit a pár gázégő pislávilágánál, csak a mozdony kéménye alatt függő lámpa égett fényes lánggal, mint egy óriás szeme, messze szórva a sötétbe tüzes sugarát.

De Roubaud fölemelte a lámpását, és megadta a jelt. A főkalauz sípolt, Jacques válaszolt rá kinyitva a szabályozót, és előrehajtva a kis irányváltó kereket. Elindultak. A helyettes állomásfőnök nyugodt tekintettel figyelte még egy percig a vonatot, mely egyre távolodott, majd eltűnt a hóviharban.

- Aztán vigyázzunk! - figyelmeztette Jacques Pecqueux-t. - Ma nem lehet viccelni!

Jól látta, hogy a társa is majd eldől a fáradtságtól: nyilván a tegnapi esti muri eredménye.

- Semmi baj... semmi baj! - dadogta a fűtő akadozó nyelvvél.

Alighogy elhagyták a fedett csarnokot, máris hóban tapodtak mind a ketten. A szél keletről fújt, a mozdonyt heves szélrohamok ostromolták szemből; ők a védőüveg mögött egyelőre nem sokat éreztek belőle, mert vastag gyapjúruha volt rajtuk, s a szemüket szemüveg védte. De az éjszakai sötétben a mozdonylámpa éles fényét valósággal elnyelte a fakó, sűrű hóesés. A pálya nemhogy megvilágosodott volna két-háromszáz méterre: inkább elmerült valami tejszerű ködben, amelyben a tárgyak csak közvetlen közelről merültek föl, mint álmomól. A mozdonyvezető félelme igazolódott, s aggodalma akkor hágott tetőpontjára, amikor az első őrháznál teljes bizonyossággal megállapíthatta, hogy nem fogja meglátni az előírt távolságból a tilosat jelző vörös lámpákat. Ettől kezdve roppant figyelemmel haladt

előre, de a sebességet mégsem csökkenthette, mivel a szél óriási ellenérőt fejtett ki, és minden lassítás ugyanolyan veszedelmes lett volna.

Harfleur állomásig a Lison szépen egyenletesen húzott. A lehullott hó magassága nemigen haladta meg a hatvan centimétert, Jacques nem aggódott, mert a hóéke könnyűszerrel elsöpört akár egy métert is. Arra nagyon vigyázott, hogy a sebességet tartsa, mert jól tudta, hogy a mértékletességen és mozdonyának szeretetén kívül a mozdonyvezető igazi értéke az, hogy rázkódások nélkül, egyenletesen tudjon vezetni, a lehető legnagyobb nyomással. Jacques-nak tulajdonképpen ez volt az egyetlen hibája: makacsul vonakodott megállni, nem fogadott szót a jelzéseknek, mindig azt gondolva, hogy van még ideje lefékezni a Lisont, persze, néha mégiscsak túlszaladt, s ráhajtott a „tyúkszemek”-nek becézett durranó jelzőkre, amiért már kétszer is leparancsolták a mozdonyról egy-egy hétre. Most azonban a súlyos veszély érzete, s az a gondolat, hogy vele van Séverine, aki órá bízta drága életét, megtízszerezte az akaraterejét, odaszögezte ehhez a kettős vasvonalhoz az akadályok közé, melyeket le kell küzdenie Párizsig.

Ott állt a vaslemezen, mely a mozdonyt összeköti a szerkocsival, a zakatoló masina szakadatlanul rázta; a havazásban kihajolt jobbra, hogy többet lásson. A vezetőállás párafogta ablakán át semmit sem tudott megkülönböztetni, arcát szélrohamok korbácsolták, a bőrét ezernyi tű döfködté, a hideg úgy mart belé, mintha borotvával vagdalnák. Időnként visszahúzódott, hogy lélegzethez jusson, szemüvegét levette, megtörölgette, aztán visszaállt megfigyelő helyére, az üvöltő orkánba, kimeredt szemmel várta a piros jelzéseket, erre összpontosította minden akaratát, úgy elmerült benne, hogy két ízben is vörös fénypontok rémlettek föl előtte váratlanul, átszúrva a szeme előtt remegő halvány függőnyt.

De a sötétben hirtelen olyan érzése támadt, hogy a fűtője nincs mellette; a vízszintmérőt csak egy kis lámpa világította meg, hogy a fénye el ne vakítsa a vezetőt; a fesszmérő számlapján, melynek zománca tisztán csillogott, Jacques észrevette, hogy az imbolygó kis tű sebesen süllyed. A tűz kialvóban volt. A fűtő elnyúlva feküdt a lán, elnyomta az álm.

- Részeges disznó! - ordított rá Jacques dühödten, és vadul megrázta.

Pecqueux föltápáskodott, s érthetetlen bocsánatkérést morgott. Alig állt a lábán, de a megszokás ereje legyőzte, nyomban nekifogott a fűtésnek, fölvette a kalapácsot, szemet tört, s a lapáttal egyenletes rétegben szétteregette a rostélyon. Míg a tűzszekrény ajtaja nyitva volt, az izzó fény úgy vetült hátra a vonatra, mint az üstökös lángoló csóvája: felgyújtotta a havat, s széles aranykévékben hullott alá kétfelől.

Harfleur után megkezdődött a Saint-Romainig tartó három mérföldes, nagy emelkedő, a legmeredekebb az egész vonalon. A gépész újból a vezetésre irányította minden figyelmét, tudva, hogy nagy nekirugaszkodásra lesz szükség, ha föl akar jutni a meredeken, ez még jó időben is kemény dió volt. Kezét az irányváltón tartva, nézte, mint suhannak el a sürgönypóznák, próbálta megállapítani a sebességet. A sebesség azonban rohamosan csökkent, a Lison kezdett kifulladásra, szinte hallani lehetett, hogy súrlódnak a hóékék a növekvő ellenállás miatt. Jacques a lábával újra kinyitotta a tűzszekrény ajtaját, a bóbiskoló fűtő nyomban megértette, és felszította a tüzet, hogy növelje a nyomást. Az ajtó áttüzesedett, lilás fényvel világítva meg a két ember lába szárát. Ők azonban nem is érezték a perzselő hőséget a csontig hatoló jeges légáramlatban. Főnöke intésére a fűtő kihúzta a hamuzó fogantyúját is, hogy fokozza a huzatot. A fesszmérő tűje hamarosan visszakúszott tíz atmoszférára, a Lison beleadta minden erejét. A mozdonyvezető látva, hogy a víztükör süllyed, még kénytelen volt fordítani is egyet az injektor kerekén, bár ezáltal csökkent a nyomás. Azután ismét emelkedett, a mozdony pedig zihált, köpködött, mint az agyonhajszolt állat, meg-meglődött, neki-nekifeszült,

szinte hallotta az ember, hogy recseg-ropog minden ízében. Jacques meg durván szidta, mint egy kiöregedett, ereje vesztett asszonyt, aki iránt már nem úgy érez, mint valaha.

- Sosem ér föl ez a nyavalyás! - dühöngött fogcsikorgatva, pedig egyébként sosem beszélt vezetés közben.

Pecqueux félkábulatban, csodálkozva nézett rá. Ugyan mi baja van most a Lisonnal? Mintha bizony nem is az a derék, engedelmes mozdony volna, mely olyan simán indul, hogy öröm útra kelni vele, s olyan remekül fejleszti a gőzt, hogy a szén tíz százalékát is megtakarítja Párizstól Le Havre-ig! Ha egy mozdonynak ilyenek a tolattyúi, ha ilyen tökéletesen be van szabályozva, ilyen mesésen párologtat, akkor igazán el lehet nézni a hibáit, mint ahogy a jóra való, takarékos gazdasszony bogarait is elviseli az ember. Meg kell hagyni, sok kenőanyagot fogyaszt. Hát aztán? Megolajozzák, és kész!

- Soha föl nem mászik, ha meg nem olajozom! - mondta ugyanekkor Jacques is elkeseredve.

És amit még háromszor sem tett meg életében, fogta a kannát, hogy menet közben olajozzon. Átlépett a korláton, felkapaszkodott a mozdony oldalára, végigment a kazán mellett. Ez hallatlanul veszélyes vállalkozás volt: a lába meg-megcsúszott a behavazott, keskeny vas-pallón, nem látott semmit, az irtózatossá erejű szél bármely pillanatban úgy lesodorhatta, mint a szalmaszálat. A Lison az oldalához tapadó emberrel folytatta ziháló vágóját az éjszakában, mély barázdát szántva a végtelen, fehér hóban. Rázta és vitte Jacques-ot. Az pedig, ahogy odaért az elülső harántvashoz, lekuporodott a jobb oldali henger kenőszelencéje mellé, s kínos-keservesen megtöltötte, fél kézzel kapaszkodva a rúdhoz. Utána, mint valami csúszómászó féreg, átkerült a másik oldalra, hogy megolajozza a bal hengert is. Mire visszaért elcsigázva, viaszfehér volt, megcsapta a halál lehelete.

- Nyavalyás gebéje! - morogta.

Pecqueux-t meglepte ez a szokatlan kitörés a Lisonjuk ellen, s nem tudta megállni, hogy megint el ne süsse szokott tréfái egyikét:

- Miért nem hagyta inkább rám? Én értek hozzá, hogy kell kenegetni a hölgyikéket.

Hogy egy kissé magához tért, ő is odaállt a helyére, s bal felől kémlelte a vonalat. Egyébként éles szeme volt, jobb, mint a főnökének. De ebben a vad kavargásban minden eltűnt, alig ismerte fel a helységeket, amelyeken áthaladtak, pedig ő aztán úgy ismerte az út minden kilométerét, akár a tenyerét; a pálya elmerült a hóban, a sövények, még a házak is mintha elsüllyedtek volna, csak végtelen, sima síkság, határozatlan, fehér forgatag maradt köröskörül, a Lison, mintha megvadult volna, kedvére vágózott benne. A két férfi sosem érezte még ennyire, hogy ilyen szoros testvéri kötelék fűzi őket egymáshoz, mint most ezen a mozdonyon, mely teljes gőzzel száguldott át a veszedelmeken; elhagyatottabbnak, árvaabbnak érezték magukat, mint egy bezárt szobában, nyomasztóan nehezedett rájuk a mögöttük vonszoló emberéletekért viselt súlyos felelősség.

Jacques-ot felingerelte Pecqueux tréfája, de azért csak elmosolyodott, fékezve kitörni készülő haragját. Ilyenkor nem szabad civódnni, az bizonyos. A hó még sűrűbben hullott, a szemhatárt még sűrűbb függöny takarta. Továbbkapaszkodtak fölfelé, s most meg a fűtőnek rémlett, mintha vörös fény villanna fel a távolban. Odaszólt a főnökének is. De többször nem látta azt a fényt, „álmodott a szeme”, ahogy mondta néha. A mozdonyvezető semmit sem észlelt, a szíve hevesen dobogott, egészen megzavarta a másik látomása, elvesztette az önbizalmát. Neki meg úgy tetszett, mintha a hópelyhek sápadt kavargásán túl mérhetetlen nagy, fekete alakokat, hatalmas tömegeket látna, mintha az éjszakából váltak volna le óriás darabok, s meglódulva jönnének szembe a vonattal. Talán leomló domboldalak vagy hegyek állják így el

a mozdony útját, s nyomban pozdorjává zúzódik rajtuk a vonat? Torkon ragadta a félelem. Meghúzta a síp karját, hosszan, kétségbeesetten sípolt; a jajongó sípolás gyászosan halt el a kavargó viharban. Aztán maga is meglepődött, hogy milyen jókor jelzett, mert a vonat nagy sebességgel éppen Saint-Romain állomásán haladt át, amelytől Jacques még vagy két kilométerre hitte magát.

Közben a Lison, hogy végre legyőzte a szörnyű meredeket, kényelmesebben gördült tovább, és Jacques is szabadabban lélegezhetett egy kicsit. Saint-Romaintól Bolbecig csak alig észrevehetően emelkedik a pálya, a fennsík túlsó végéig nyilván nem is lesz semmi baj. De azért Beuzeville-ben a háromperces tartózkodás alatt, mégis odahívta az állomásfőnököt, akit meglátott a peronon, s közölte vele aggodalmát a rohamosan vastagodó hóréteg miatt: sosem ér így el Rouenba, legjobb volna befogni még egy mozdonyt, amíg olyan állomáson vannak, ahol tartalék mozdony mindig rendelkezésre áll. Az állomásfőnök azonban azt felelte, hogy erre nem kapott utasítást, és nem is tartja szükségesnek, hogy ilyen intézkedésért vállalja a felelősséget. Csupán annyit ajánlott fel, hogy ad öt-hat lapátot, ha netalán le kellene takarítani a vágányt. Pecqueux átvette s a szeneskocsi sarkában sorba rakta a lapátokat.

A fennsíkon a Lison csakugyan kielégítő sebességgel haladt, nagyobb megerőltetés nélkül. De kezdett kimerülni. A mozdonyvezetőnek szokott mozdulatával mind gyakrabban kellett kinyitnia a tűzszekrény ajtaját, hogy a fűtő szenet rakjon a tűzre; s ebben a nagy fehérségben, a halotti lepellel takart, komor, fekete vonat fölött minduntalan fellobbant az üstökös vakító fénycsóvája, átfúrva az éjszakát. Háromnegyed nyolc volt, derengett, ám az egész látóhatárt elborító, végtelen, fehér örvénylésben alig látszott az égbolton valami sápadt fény. Ez a vak világosság, amelyben még semmit nem lehetett megkülönböztetni, még jobban aggasztotta a két férfit, akik - szemüvegük mögött is könnyező szemmel - erőlködve néztek a távolba. A mozdonyvezető fogta a menetirányváltó kereket, de egy pillanatra sem engedte el a síp karját, óvatosságból szinte szünet nélkül sípolt, s ez a sípszó panaszosan jajongott a hósivatag mélyén.

Bolbecen majd Yvetot-n akadálytalanul haladtak át. De Motteville-ben Jacques ismét megkérdezte a helyettes állomásfőnököt, aki azonban semmi biztosat nem tudott a pálya állapotáról. Vonat még nem érkezett, csak egy távirat jelezte, hogy a párizsi személy elakadt Rouenban, de biztonságban van. És a Lison újból nekilódult, lomhább és fáradtabb futással ereszkedve le a Barentinig tartó három mérföldes enyhe lejtőn. Közben a nap is fölkel, halálos sápadt nap, úgy látszott, mintha magából a hóból eredne beteges fénye. A hó még sűrűbben esett, mintha a zavaros és hideg hajnal hullása árasztaná el a földet az ég törmelékével. Ahogy kivilágosodott, hevesebben kezdett fújni a szél is, a hópelyhek úgy szálltak, mint megannyi labda, a fűtőnek minduntalan a lapátjáért kellett nyúlnia, hogy elhányja a havat a szénről, a szerkocsi fenekéről, a víztartály falai közül. Jobbról és balról olyan felismerhetetlen volt a tájék, hogy a két férfi úgy érezte, mintha álmában menekülne: az óriási, sík mezők, az élő sövényvel körülkerített, kövér legelők, az almafákkal beültetett udvarok fehér tengerré változtak, melyet csak alig fodroztak apró hullámok, sápadt és remegő végtelenség, ahol mindent elnyelt a fehérség. A mozdonyvezető állt a helyén, arcát borotválták a szélrohamok, kezét a keréken tartotta, kegyetlenül szenvedett a hidegtől.

Végül Barentinben maga Bessière állomásfőnök ment oda a mozdonyhoz, és figyelmeztette Jacques-ot, hogy Croix-de-Maufras felől hatalmas hótömeget jeleztek.

- Remélem, még átvergődnek rajta - fűzte hozzá. - De nehezen fog menni.

Erre már a fiatalember is fölfortyant.

- Hogy csapna beléjük a mennykő! Nem megmondtam Beuzeville-ben! Mi történt volna, ha még egy mozdonyt adnak?... Most aztán benne leszünk a bajban!

A főkalauz is leszállt a kocsijából, ő is szitkozódott. Kékre fagyott az őrfülkében, kijelentette, hogy képtelen megkülönböztetni a jelzéseket a sürgönypóznáktól. Csak vaktában tapogatóznak előre ebben a fehérségben!

- Szóval, én megmondtam - zárta le a vitát Bessière úr.

Közben már az utasok is kezdték furcsállni ezt a hosszú várakozást, az eltemetett állomás mély csöndjében, ahol sem vasutasok kiáltozása, sem ajtócsapkodás nem hallatszott. Egyik-másik ablakot lehúzták, fejek jelentek meg: egy terebélyes hölgy, két szép szőke lánnyal - nyilván a lányai lehettek -, bizonyára mindhárman angolok; arrább egy feltűnően csinos, barna asszonyka, akire egy idősebb úr rászólt, hogy húzza be a fejét; két férfi meg, egy fiatal s egy öreg, az ajtón kihajolva beszélt át egyik kocsiból a másikba. Jacques azonban, ahogy hátrapillantott, csak Séverine-t látta, aki szintén kihajolt, s nyugtalanul tekingetett feléje. Ó, a drága lélek! Milyen nyugtalan lehet most! És Jacques-nak elszorult a szíve, hogy olyan közel, s mégis olyan messze tudta magától ebben a veszélyes helyzetben. Az életét adta volna érte, ha már Párizsban lehetne, s épségben letehetné a vonatról.

- Gyerünk, indulás! - rendelkezett végül az állomásfőnök. - Nem kell megijeszteni az embereket.

Maga adott jelt az indulásra. A főkalauz visszaszállt a poggyászkocsiba és füttyült, és a Lison újból nekilódult, elnyújtott, panaszos sípszóval válaszolva.

Jacques nyomban megérezte, hogy a pálya megváltozott. Ez már nem a síkság volt, nem a végtelenbe nyúló, vastag hótakaró, melyben a mozdony úgy úszik tova, mint a gőzhajó, barázdát hagyva maga mögött. Egyenetlen vidékre jutottak, ahol a dombok és a völgyek hatalmas hullámváza egészen Malaunay-ig nyúlik, fölszántva a talajt; itt a hó egyenetlen rétegekben gyűlt meg, helyenként teljesen sima volt a pálya, más helyütt meg óriási tömegek zárták el az átjárást. A szél tisztára söpörte a töltéseket, de telehordta a bevágásokat. Így állandó akadályokkal kellett megküzdeniük, a rövidke szabad szakaszokat valóságos sorompók zárták le. Most már teljesen kivilágosodott, s a feldúlt táj, a szűk szakadékok, a meredek lejtők olyan vigasztalan képet nyújtottak hótakarójuk alatt, mint a vihar közben mozdulatlaná dermedt és jéggé fagyott óceán.

Jacques-ot még sosem marta ilyen kegyetlenül a hideg. Úgy tűnt, mintha a hó ezernyi tüje véresre szurkálta volna az arcát, ujjait úgy megbénította a fagy, hogy a keze egészen elhalt, s rémülten tapasztalta, hogy nem érzi a kis irányváltó kereket. Amikor fölemelte a könyökét, hogy meghúzza a síp fogantyúját, a karja élettelen teherként lógott a vállán. Nem tudta volna megmondani, a saját lábán áll-e az állandóan rázkódó, zakatoló mozdonyon, mely majd kirázta belőle a lelket. Ólmos fáradtság nehezedett rá ebben a hidegben, melynek jeges lehelete a koponyájába hatolt, attól félt, hogy megsemmisül, hogy nem fogja tudni, kormányoz-e egyáltalán, mert hiszen már csak gépies mozdulatokkal fordítgatta a kereket, s bárgyún meredt az egyre süllyedő feszmérőre. Az érzéki csalódásokról hallott történetek mind átsuhantak a fején. Nem kidőlt fa fekszik ott keresztben a vágányon? Nem vörös zászlót lát ott lengeni a fölött a bokor fölött? Nem a durrogó jelzők szólnak bele minden pillanatban a kerekek csattogásába? Nem tudta volna megmondani, csak azt hajtogatta magában, hogy meg kellene állnia, de nem volt hozzá akaratereje. Néhány percig kínlódott ebben a válságos helyzetben, aztán megpillantotta Pecqueux-t: a lábára roskadva aludt, leverte lábáról a szörnyű hideg, amelytől maga Jacques is szenvedett; megpillantotta, és olyan vad haragra lobbant, hogy szinte belemelegedett.

- Az istenit a disznójának!

Máskor mindig megbocsátotta ennek a részeges fickónak a gyengéit; de most felrugdosta álmából, s addig ütlegelte, míg az talpra nem állt. Pecqueux csak kábán morgott, s újra fölvette a lapátot.

- Jó, jó, rakom már!

Megrakta a tűszekrényt, a nyomás ismét emelkedett, éppen ideje volt, mert a Lison mély bevágásba jutott, ahol egyméteresnél vastagabb hóréteget kellett átfúrnia. Roppant erőfeszítéssel vágott neki, minden ízében remegve. Kimerült, egy pillanatig úgy látszott, hogy megáll, akár a hajó, mely megfeneklik a homokzátonyon. Terhét még növelte a hó, mely lassanként súlyos rétegben rakódott le a kocsik tetejére. Így haladtak tovább, feketén a fehér barázdában, a rájuk boruló fehér lepel alatt; a mozdony fekete oldalát csak hermelinszegély díszítette, a hópelyhek elolvadtak rajta, és esőként csurogtak alá. Bár nagy volt a súly, újból csak sikerült kikeverednie, s átjutott. A hosszú kanyarban a töltés tetején, még szemmel lehetett kísérni a vonatot, amint puhán siklik tovább, magányos fekete szalag a legendák fehéren csillogó országának közepén.

De távolabb újra kezdődtek a bevágások, és Jacques meg Pecqueux, akik már érezték, hogy a Lison megfeneklik, keményen szembeszálltak a hideggel, s álltak a posztjukon, melyet még haldokolva sem hagyhattak el. A mozdony ismét vesztett a sebességéből. Két domboldal között végleg beragadt; a megállás lassan következett be, rázkódás nélkül. Úgy látszott, mintha odatapasztották volna, a kerekei elakadtak, egyre jobban beszorult, a lélegzete kifogyott. Nem mozdult többet. Vége volt, a hó megbéklyózta, megbénult.

- Alászolgája! - mordult fel Jacques. - Csapjon bele az istennyila!

Pár másodpercig még állt a helyén, kezét a keréken tartva, mindent kinyitott, hátha enged az akadály. Aztán, meghallva, hogy a Lison hasztalan köpköd és zihál, elzárta a szabályozót, s még dühösebben kezdett szitkozódni megint.

A főkalauz kihajolt a poggyászkocsi ajtaján, s Pecqueux hátrakiáltotta neki:

- Kész! Beragadtunk!

A főkalauz fürgén leugrott a hóba, térdig süppedt bele. Előrement, s a három férfi összedugta a fejét.

- Csak egyet tehetünk - mondta végül a mozdonyvezető -, próbáljuk meg kiásni. Szerencsére van lapát. Hívja ide a hátsó kalauzt is, négyen majd csak kiszabadítjuk valahogy a kerekeket.

Jelt adtak a hátsó kalauznak, aki szintén leszállt a poggyászkocsijáról. Csak ügyel-bajjal vergődött előre, mert minduntalan elmerült a hóban. De ez a váratlan megállás a szabad pályán, körös-körül a fehér elhagyatottságban, a teendőkről tanácskozó éles hangok, a vonat mellett kinnal-keservvel előrefelé botladozó vasutas, mindez felizgatta az utasokat. Több ablakot lebecsátottak. Kiabáltak, kérdezősködtek, határozatlan, de egyre erősödő zavar támadt.

- Hol vagyunk?... Miért álltak meg?... Mi történt?... Istenem, valami baleset?

A kalauz jónak látta megnyugtatni az utasokat. Ahogy előrebukdácsolt, az angol hölgy - széles ábrázatát leányainak bájos pofikája keretezte kétfelől - feltűnően idegenes kiejtéssel kérdezte:

- Uram, csak nincs valami baj?

- Nincs, asszonyom, dehogy - válaszolta amaz. - Csak egy kis hó. Mindjárt megyünk tovább.

Az ablakot felhúzták, miközben a lányok vidáman csiviteltek, az angol szavak muzsikája üdén perdült a rózsapiros ajkokról. Mind a ketten nagyon jókedvűen nevetgéltek.

Kissé távolabb az idősebb úriember szólította meg a kalauzt, háta mögül ifjú felesége is elődugta csinos barna fejét.

- Miért nem tették meg a szükséges óvintézkedéseket? Ez hallatlan... Most jövök Londonból, üzleti ügyeim Párizsba szólítanak ma reggel, vegye tudomásul, hogy a Társaságot teszem felelőssé minden késedelemért.

- Uram, három perc múlva indulunk tovább - ismételte jobbra hízva a vasutas.

Kegyetlen hideg volt, a hó beesett a fülkébe, a fejek eltűntek, az ablakok becsukódtak. De a zárt kocsik belsejében tovább hullámozott az izgalom, szinte kihallatszott a nyugtalanság tompa zümmögése. Csak két ablakot nem húztak fel, két utas könyökölt ki rajtuk, s három fülkényi távolságból társalgott egymással: az egyik egy negyvenéves forma amerikai volt, a másik meg egy Le Havre-i fiatalember, mindketten érdeklődve figyelték a hó eltakarítását.

- Amerikában mindenki leszáll, és lapátot fog.

- Ó, nem nagy dolog. Én már kétszer is beragadtam, tavalý. A munkám minden héten Párizsba szólít.

- Engem meg körülbelül minden harmadik héten, uram.

- Hogyan, New Yorkból?

- Bizony, uram, New Yorkból.

Jacques irányította a munkát. Amint meglátta Séverine-t az első kocsi egyik ajtajában - az asszony mindig az első kocsiba ült, hogy közelebb legyen hozzá -, könyörgő pillantást vetett rá. Séverine megértette, és visszahúzódott, hogy ne tegye ki magát a jeges szélnek, mely marta az arcát. A férfi az asszonyra gondolt, s ettől kezdve szívvel-lélekkel dolgozott. De észrevette, hogy a megállást s megrekedésüket a hóban nem a kerekek okozták: azok átvágták volna a legvastagabb hóréteget is, a kerekek között levő hamuzó volt az akadály: maga előtt görgette a havat, s roppant tömeggé préselte össze. Jacques-nak mentő ötlete támadt.

- Le kell csavarni a hamuzót.

A főkalauz először nem akart beleegyezni. A mozdonyvezető az alárendeltje volt, s ő nem akarta fölhatalmazni, hogy hozzányúljon a mozdonyhoz. Aztán mégis engedett.

- Hát nem bánom, de magáé a felelősség!

Csak hogy kemény munka volt ez. Jacques-nak és Pecqueux-nek hanyatt fekve majd félóra hosszat kellett dolgozniuk a mozdony alatt, az olvadó hóban. Szerencsére a szerszámok-ládában volt tartalék csavarhúzójuk. Végre, miután vagy hússzor is majd összeégették és törték magukat, nagy nehezen lecsavarták a hamuzót. De ezzel még korántsem voltak készen, még ki is kellett húzni a mozdony alól. Rettentő súlya volt, mindig elakadt a kerekek és a hengerek között. Végül négyen csak kiráncigálták, elcipeltek a pályáról, ki a töltésig.

- Most aztán tisztítsuk el a havat - rendelkezett a főkalauz.

A vonat már majd egy órája vesztegelt, az utasok aggodalma nőttön-nőtt. Minden pillanatban leeresztettek egy ablakot, s kérdezték, hogy miért nem indulnak még. Megrémültek, kiáltottak, sirtak az egyre növekvő zűrzavarban.

- Jó, jó, eléggé el van már tisztítva - türelmetlenkedett Jacques. - Szálljanak fel, a többit meg bízzák rám.

Visszaállt Pecqueux-vel a vezetőállásba, s amikor a két kalauz is visszaért a poggyázkocsijához, ő maga nyitotta meg a kifúvató csapot. A forró gőz sisteregve olvasztotta meg a vágányokra tapadó hótömeget. Ekkor Jacques, kezét az irányváltón tartva, hátrátolatott. Lassan hátrált a szerelvényvel vagy háromszáz métert, hogy teret nyerjen. Jól fölszittatta a tüzet, túlhaladva a megengedett nyomást, aztán újból nekivágott a falnak, mely elállta a pályát, nekirúgtatta a Lisont, teljes tömegével, a maga után húzott szerelvény egész súlyával. Szörnyű csattanás hallatszott, mint amikor a favágó belevágja a fejszóját a fába, a mozdony erős vas- és acélváza belerecegett. És mégsem tudott keresztülvágni, a rázkódástól remegve, füstölögve állt meg. Jacques-nak még kétszer meg kellett ismételnie ezt a műveletet, hátrátolatott, nekivágott a hónak, hogy megküzdjön vele, és a Lison minden alkalommal megfeszítette a testét, nekivágott a szügyével, dühösen fújtatva, mint egy óriás. Végre láthatólag erőre kapott, minden erejét összeszedve megfeszítette fémizmait és átgázolt; a szerelvény lomhán követte az átszakított két hófal között. Kiszabadult.

- Mégiscsak derék jószág! - dörmögte Pecqueux.

Jacques nem látott semmit, levette a szemüvegét, megtörölgette. A szíve hevesen kalapált, a hideget már nem érezte. De hirtelen eszébe jutott az a mély bevágás, mintegy háromszáz méternyire Croix-de-Maufras-tól: szélirányban fekszik, bizonyára roppant tömegű hó rekedt meg benne, s nyomban rá biztosan tudta, hogy ez lesz az a zátony, amelyen hajótörést szenved. Kihajolt. A távolban, az utolsó kanyaron túl, feltűnt előtte a bevágás, egyenes vonalban, mint egy hóval színültig telt, hosszú árok. Fényes nappal volt, határtalan és ragyogó fehérség a szakadatlan hóhullásban.

Eközben a Lison, mivel több akadály nem állta útját, közepes sebességgel haladt előre. Óvatosságból meggyújtották az első és a hátsó lámpát; s a kémény tövében a fehér lámpás úgylámpa világított a nappalban, mint egy félszemű óriás villogó szeme. A mozdony gördült, közeledett a bevágáshoz, tágra meresztve fél szemét. Egyszerre úgy rémlett, mintha aprókat horkanna, akár a ló, ha ijedezik. Mély remegések futottak át rajta, meg-megtorpant, csak a mozdonyvezető vasmarkának engedve folytatta futását. Jacques egy mozdulattal kinyitotta a tűzszekrény ajtaját, hogy a fűtő felszítsa a tüzet. De most nem üstököscsóva lobbantotta lángra az éjszakát, hanem sűrű, fekete füstgomolyag csúfította el az égbolt sápadt, mély borzongását.

A Lison haladt tovább. Végül nem kerülhette el a bevágást. A töltésoldalak, jobbról és balról, teljesen elmerültek, s lent a vasúti pályából nem látszott semmi. Mintha mély patak lett volna, melyet a part pereméig megtolt az alvó hó. A mozdony belevágott, gördült vagy ötven métert, elkeseredetten zihálva, mind lassabban és lassabban. Maga előtt tolt a havat, mely feltornyosult, hullámozott, felcsapott előtte, mint az elnyeléssel fenyegető, háborgó áradat. Egy pillanatig úgy látszott, hogy elmerül benne végleg megsemmisülve. De végső erőfeszítéssel kiszabadult, s vánszorgott még vagy harminc métert. Aztán bekövetkezett a vég, a haláltusa: a hótömegek visszahullottak, eltemették a kerekeket, elborították, s jeges kötelékkel gúzsba kötötték a szerkezet alkatrészeit. És a Lison végérvényesen megállt, utolsókat szusszanva a nagy hidegben. Kiadta páráját, mozdulatlaná dermedt, vége volt.

- Most aztán benne vagyunk - mordult fel Jacques. - Számítottam rá.

Rögtön megpróbált hátrátolatni, hogy újból megkísérelje az előbbi műveletet. De ezúttal a Lison meg sem moccan. Se előre, se hátra nem mozdult, mindenfelől beragadt, odatapadt a talajhoz, tehetetlenül, némán. Mögötte a szerelvény is halottnak látszott, a vagonajtókig belesüppedt a mély hóba. A havazás pedig nem akart szünni, még sűrűbben esett, a havat hosszú szélrohamok kavargatták. Tökéletesen megfeneklettek, a mozdonyt és a kocsikat már

félíg ellepte a hó, alig látszottak ki a fehér magányosság remegő csöndjében. Semmi nem mozdult többé, csak a hó szötte szemfedőjét.

- Na mi az? Már megint kezdődik? - hajolt ki a főkalauz a poggyászkocsijából.

- Megette a fene! - kiáltotta vissza Pecqueux.

A helyzet most valóban veszélyes volt. A hátsó kalauz futott, hogy a vonat mögött lerakja a durranó jelzőket a szerelvény védelmére; közben a mozdonyvezető elkeseredetten sípolt, lihegő és gyászos füttyögetésekkel jelezve, hogy beragadtak. Ám a hóesés elfojtotta a hangot, mely elhalt a levegőben, talán még Barentinig sem hatolt el. Mitévők legyenek? Mindössze négyen vannak, soha el nem hányják ezt a rettentő hótömeget. Egész csapat kellene hozzá. Mindenképpen segítséget kell hozniuk. A legnagyobb baj az volt, hogy az utasok megint rémüldözni kezdtek.

Kinyílt az egyik ajtó, a csinos barna nő ész nélkül ugrott ki rajta, azt hitte, szerencsétlenség történt. Férje, az az életes üzletember, követte. Tajtékzott:

- Megírom a miniszternek, ez gyalázat!

Asszonyosírás, dühös férfihangok szálltak ki a kocsikból, az ablakokat indulatosan leeresztették. Csak a két angol lányka maradt jókedvű, nyugodtan mosolygott mind a kettő. Míg a főkalauz igyekezett megnyugtatni a kedélyeket, a fiatalabbik megkérdezte tőle franciául, angolos selypítéssel:

- Itt maradunk, uram?

A férfiak közül többen is leszálltak, jóllehet övig merültek el a mély hóban. Az amerikai megint összeakadt a Le Havre-i fiatalemberrel, mindketten a mozdony felé evickéltek, hogy lássák, mi történt. Nagyon csóválták a fejüket.

- Beletelik négy vagy öt órába, míg ezt kikaparják innét.

- Legalább. De még ahhoz is kellene vagy húsz munkás.

Jacques rábeszélte a főkalauzt, hogy küldje el a hátsó kalauzt Barentinba segítségért. Sem ő, sem Pecqueux nem hagyhatják el a mozdonyt.

A vasutas elment, a bevágás végén hamarosan eltűnt a szemük elől. Négy kilométert kell gyalogolnia, két óránál hamarabb nemigen járja meg. Jacques elkeseredve szállt ki a vezetőállásból, egy pillanatra odafutott az első vagonhoz, észrevéve, hogy Séverine is lebecsátotta az ablakot.

- Ne ijedjen meg - hadarta. - Ne féljen semmitől.

Az asszony ugyanúgy válaszolt, nem tegezte ő sem, nehogy feltűnjön:

- Nem félek. De maga miatt nagyon nyugtalan vagyok.

Ez a kis kedveskedés egyszeriben megvigasztalta őket, összemosolyogtak. Ahogy Jacques visszafelé indult, meglepetten látta a töltés szélén Flore-t, majd Misard-t, két másik férfival, akiket nem ismert fel mindjárt. Meghallották a vonat vészjelzéseit, és Misard, aki most nem volt szolgálatban, odasietett a két cimborájával, akikkel éppen fehér bort iszogattak: Cabuche, a kőfejtő, a havazás miatt nem dolgozott, Ozil pedig, a váltóőr, Malaunay-ból jött át az alagúton, hogy tegye a szépet Flore-nak, akit még mindig kerülgetett, ámbár az rá se hederített. Flore - örökké kóborló lány, merész és erős, mint egy legény - kíváncsiságból szegődött hozzájuk. Neki is, apjának is, nagy esemény volt ez, hallatlanul izgalmas kaland: az ajtajuk előtt állt meg a vonat! Öt év alatt, mióta itt laktak, hány meg hány vonat viharzott el a szemük

előtt, a nappal és az éjszaka minden órájában, jó időben, rossz időben egyaránt! Mintha szélvihar hozta s vitte volna valamennyit, egyik sem lassította meg a futását, s ők csak annyit láttak, hogy elmenekül, elvész, elenyészik mindahány, mielőtt bármit megtudhatnának róla. Ott vonult el előttük a kerek világ, teljes gőzzel száguldott tova az emberi sokaság, de ők mindebből csak felvillanó arcokat észleltek, arcokat, melyekkel soha nem találkoznak többé, s ha egyik-másik meghitt ismerősükké vált is, mert mindig ugyanazon a napon látták viszont, számukra az is névtelen maradt. És íme, most a hóban lehorgonyzott egy vonat a házuk előtt: a dolgok természetes rendje megbomlott, s ők csak bámulták ezt az ismeretlen világot, melyet a baleset idevetett a pályára, kimeredő szemmel csodálták őket, akár a vadak, akik összecsődülnék, ha hajótörött fehérek vetődnek a partjukra. A nyitott ajtóknak szőrmékbe burkolt nők jelentek meg, a férfiak vastag télikabátban szálltak le a vonatról: és ők a csodálkozástól dermedten bámulták e jégvilág kellős közepére vetődött fényűzést és kényelmet.

Flore azonban felismerte Séverine-t. Mindig megleste Jacques vonatját, s megfigyelte, hogy pár hét óta ez az asszony mindig a péntek reggeli gyorsal utazik, annál is inkább megfigyelhette ezt, mert ahogy a vasúti átjáróhoz értek, az asszony minden alkalommal kidugta a fejét az ablakon, hogy megnézze croix-de-maufra-s-i birtokát. Flore tekintete elsötétült, amint észrevette, hogy az asszony halkán beszélget a mozdonyvezetővel.

- Ó, Roubaud-né! - kiáltott fel Misard, aki szintén felismerte, s nyomban felöltötte mézes-mázos modorát. - Micsoda szerencsétlenség!... De nem hagyjuk ám itt, szépen bejön hozzánk.

Jacques kezét rázott a pályaőrrel, ő is egyetértett a javaslattal.

- Igaza van... Talán még órákig is eltart, agyonfagyna itt addig.

Séverine szabódott, azt mondta, melegen van öltözve. No meg egy kicsit meg is ijedt attól a háromszáz métertől a hóban. Ekkor előbbre lépett Flore, aki eddig tágra nyitott, merev tekintettel nézte, s így szólt:

- Jöjjön, asszonyom, majd én elviszem.

S meg sem várva a beleegyezését, megragadta izmos legénykarjaival, és úgy leemelte, mint egy kisgyereket. Aztán talpra állította a vasúti pálya másik oldalán, egy már eltszítított helyen, ahol nem süppedt be a lába. Az utasok elképedve nevettek. Derék fehérnép! Ha volna belőle vagy egy tucat, két óra sem kellene a hó eltakarításához.

Misard ajánlata ezalatt kocsiról kocsira terjedt: a pályaeőrházban menedéket lehet találni, meleg van, tán akad kenyér és bor is. A nagy ijedelem elcsitult, amikor megtudták, hogy nem fenyeget közvetlen veszedelem, persze, azért csak keserves helyzet volt ez így is: a forróvizet palackok kihűltek, az idő kilencre járt, hamarosan jelentkeznek az éhség és a szomjúság, ha a segítség még soká várta magára. Pedig nagyon elhúzódhat a dolog, ki tudja, talán még itt is kell éjszakázniuk. Két táborra szakadtak: voltak, akik kétségbeesetten ragaszkodtak a kocsi-jukhoz, úgy bevackolódtak, mintha ott akarnának meghalni, pokrócba csavaróztak, mérgesen elnyúltak az üléseken; voltak, akik inkább megkockáztatták a havon át az utat, abban reménykedve, hogy odaát jobb lesz, de kivált azért, mert meg akartak szabadulni e hidegbe holt, megfeneklett vonat rémes látványától. Egész csoport alakult, az éltesebb üzletember és ifjú felesége, az angol hölgy és két leánya, a Le Havre-i fiatalember, az amerikai, s még egy tucatnyi utas elszánta magát a gyalogútra.

Jacques halkán rábeszélte Séverine-t, s szentül megígérte neki, hogy hírt ad magáról, mihelyt szabadulni tud. S hogy Flore még továbbra is őket nézte sötét tekintettel, Jacques kedvesen odaszólt neki, mint régi barátjának:

- Szóval, megegyeztünk, te elvezeted a hölgyeket és urakat... Mi meg itt maradunk Misard-ral és a többiekkel. Nekifogunk, s addig is megtesszük, amit lehet.

És tényleg, Cabuche, Ozil, Misard nyomban lapátot ragadtak, hogy segítsenek Pecqueux-nek és a főkalauznak, akik már teljes erővel hányták a havat. A kis csoport a mozdonyt igyekezett kiszabadítani, benyúltak a kerekek alá, s a kilapátolt havat a töltés oldalára szórták. Egyikük sem nyitotta szóra a száját, csak néma küzdelmük hallatszott a fehér táj elfulladt, komor csöndjében. Az utasok maroknyi csoportja, elmenőben, még búcsúzó pillantást vetett a vonatra, mely ott maradt egyedül, keskeny, fekete csík a rárakódó vastag hóréteg alatt. Megint becsukták az ajtókat, fölhúzták az ablakokat. A hó egyre hullott, s betemette lassan, biztosan, konokon, némán.

Flore megint föl akarta venni Séverine-t, de az tiltakozott, gyalogolni akart ő is a többiekkel. A háromszáz métert nagy kínnal-keservvel tették meg: kivált a bevágásban volt nehéz a dolguk, övig süppedtek bele; a kövér angol hölgyet kétszer is úgy kellett kiszabadítani, mert félig elmerült. Lányai szakadatlanul kacagtak, nagyon élvezték a dolgot. Az éltesebb úr ifjú felesége meg-megcsúszott, s végül is elfogadta a Le Havre-i fiatalember kezét, a férje meg az amerikaival versenyt szidta Franciaországot. Mihelyt kiértek a bevágásból, könnyebb lett az útjuk; most egy töltésen haladtak; a szélverte, maroknyi kis csapat libasorban nyomult előre gondosan elkerülve a partot, mely bizonytalan és veszélyes a hó alatt. Végre megérkeztek, Flore bevezette az utasokat a konyhába, de még ülőhelyet sem tudott adni valamennyiüknek, lehettek vagy húszan, egészen megtöltötték a helyiséget, mely szerencsére eléggé tágas volt. Azután eszébe jutott még valami: deszkákat keresett elő, s a meglevő székek segítségével két padot eszkábált össze. Utána egy nyaláb rózsét vetett a tűzre, majd egy kézmozdulattal jelezte, hogy ennél többet ne is várjanak tőle. Nem szólt egy szót sem, csak állt, nézte ezt a társaságot nagy, zöldes szemével, bizalmatlan és merész tekintetű, szőke vadlány. Csupán két arcot ismert, a hónapok során gyakran látta őket a vonat ablakában: az amerikai utas és a Le Havre-i fiatalember arcát; elnézegette őket, mint ahogy az ember a zümmögő rovar tanulmányozza, mely végre letelepszik valahová, miután röptében nem lehetett megfigyelni. Furcsának találta, valahogy nem így képzelte el őket, pedig hát az arcvonásaikon kívül nem ismert belőlük semmit. A többiekre meg éppenséggel úgy tekintett, mint holmi idegen fajtabeliekre, ismeretlen földrészlakóira, akik az égből pottyantak ide, olyan ruhákat, szokásokat, gondolatokat hozva magukkal a konyhája kellős közepére, amelyről álmodni sem mert volna. Az angol hölgy elárulta az üzletember ifjú feleségének, hogy Indiába utazik idősebb fiához, aki ott magas rangú tisztviselő; az pedig tréfálkozva emlegette a balszerencsését: most először kerekedett kedve elkísérni Londonba a férjét, aki évente kétszer utazik oda. Valamennyien siránkoztak, hogy megrekedtek ezen az isten háta mögötti helyen: enni kéne, aludni kéne, de hogyan? Teremtő úristen! Flore mozdulatlanul hallgatta őket, majd szeme Séverine-re villant, aki a tűz mellett ült egy széken, odaintett neki, hogy menjen át vele a szomszéd szobába.

- Mama, ez Roubaud-né - közölte. - Nem akarsz beszélni velem?

Phasie feküdt, arca sárga volt, lába felpuffadt, olyan rosszul érezte magát, hogy két hete ki sem mozdult az ágyból, és ebben a sivár szobában, ahol a vaskályha fullasztó hőséget árasztott, óraszám forgatta a fejében makacs rögeszméjét, a nagy sebességgel átrobogó vonatok dübörgése lévén egyetlen szórakozása.

- Ó, Roubaud-né - dünnyögte -, persze, persze.

Flore elmesélte neki a balesetet, s beszélt a sok emberről, akiket magával hozott, s akik most itt vannak. Phasie-t azonban mindez hidegen hagyta.

- Persze, persze - mondogatta ugyanolyan fakó hangon.

Aztán észbe kapott, egy pillanatra fölemelte a fejét, s így szólt:

- Ha a hölgy meg akarja nézni a házat, tudod, a kulcsok ott lógnak a szekrény mellett.

Séverine azonban tiltakozott. Megborzongott arra a gondolatra, hogy ebben a hóban, ilyen halotti világításban menjen át Croix-de-Maufras-ba. Nem, nem, nincs semmi keresnivalója ott, inkább itt marad, és várakozik a melegben.

- Üljön le, asszonyom - biztatta Flore. - Csak jobb itt, mint odaát. No meg ennyi embernek úgysem volna elég a kenyérünk, de magának, ha éhes, még jut egy darabka.

Széket tolt oda, továbbra is nagyon előzékeny volt hozzá, láthatóan igyekezett leküzdeni szokott nyersségét. De a szemét nem vette le a fiatalasszonyról, mintha csak olvasni akarna a szeméből, hogy bizonyosságot nyerjen egy kérdésben, melyet egy idő óta újra meg újra fölített magának; igyekezete mögött az a vágy rejlett, hogy a közelében maradjon, megfigyelje, megérintse, hogy tudja, hányadán áll vele.

Séverine hálálkodott, majd leült a kályha mellé, mert tényleg szívesebben maradt a szobában egyedül a beteggel, abban reménykedve, hogy Jacques majd csak utána jön valahogy. Eltelt két óra, Séverine elpilledt a nagy melegben és elbóbiskolt, miután elbeszélgettek erről-arról; Flore, akit minduntalan kihívogattak a konyhába, egyszerre megint benyitott, és szokott nyers hangján mondta:

- Gyere be, itt van!

Jacques volt az, megszökött, hogy meg hozza a jó hírt. A Barentinba küldött ember egész csapattal tért vissza: a vasút, számolva az akadályokkal, mintegy harminc katonát rendelt a leginkább veszélyeztetett helyekre, valamennyien munkába is álltak már csákánnyal, lapáttal. De sokáig eltart még, napszállta előtt aligha jutnak tovább.

- Amint látom, itt jól megvan, csak legyen türelemmel - biztatta. - Ugye, Phasie néni, nem hagyja Roubaud-nét éhen veszni?

Phasie, ahogy megpillantotta nagy fiát - mindig így hívta -, kínosan fölült a fekhelyén, nézte, hallgatta, mit mond, feléledve, boldogan. Jacques odalépett az ágyához.

- Dehogy, dehogy - tiltakozott a néni. - Ó, nagy fiam, hát itt vagy! Szóval, te ragadtál itt be a hóba!... És ez a szamár nem mondta nekem!

A lány felé fordult s korholta.

- Legalább légy udvarias, menj vissza az urakhoz és hölgyekhez, foglalkozz velük, ne mondják ránk az igazgatóságnál, hogy olyanok vagyunk, mint a vadak.

Flore Jacques és Séverine között állt. Egy darabig láthatóan tétovázott, azon tanakodott, ne maradjon-e ott mégis anyja akarata ellenére. De minek maradna, úgysem látna semmit, anyja jelenlétében úgysem árulják el magukat, és kiment szótlanul, hosszan nyugtatva rajtuk tekintetét.

- Mi az, Phasie néni - kérdezte Jacques sajnálkozó arccal -, hát végleg ágynak dőlt? Ennyire komoly a dolog?

A néni magához húzta, még le is ültette a matrac szélére, s ügyet sem vetve a fiatalasszonyra, aki tapintatosan hátrább húzódott, alig hallhatóan elpanaszolta a baját.

- Bizony, ennyire komoly! Isteni csoda, hogy még életben találasz... Nem akartam írni neked, mert ilyesmikről nem ír az ember... Majdnem elpatkoltam, de most már egy kicsit jobban vagyok, s nagyon bízom benne, hogy megúszom ezúttal is.

A fiú nézte, megijesztette a baj elhatalmasodása, nyomát sem lelte a néniben a hajdani szemrevaló, egészséges teremtésnek.

- Szóval, még mindig a görcsök és szédülések, szegény Phasie néném...

De amaz vadul megszorította a kezét, és még halkabban folytatta:

- Képzeld csak, rajtakaptam... Tudod, sehogy sem bírtam rájönni, mi az ördögben adja be a mérgeit. Soha meg nem ettem, meg nem ittam volna, amihez hozzányúlt, és mégis minden este égett a gyomrom... Nos hát! A sóba keverte a mérget! Egyik este meglestem... Én meg hogy sóztam mindent, azért, hogy tisztítson!

Jacques-nak, mióta Séverine szerelme, úgy látszik, kigyógyította a bajából, olykor eszébe jutott ennek a lassú, szívós mérgezésnek a története, de csak hitetlenkedve gondolt rá, mint amikor lidércről hall az ember. Most ő szorította meg gyengéden a beteg kezét, hogy megnyugtassa.

- Vajon lehetséges volna?... Az ember csak akkor állít ilyent, ha tökéletesen biztos a dolgában... Na, és mióta húzódik már! Nem, higgye el, inkább valami kórság ez, amihez nem értenek a doktorok.

- Kórság - nevetett gúnyosan a néni -, igen, kórság, de ezt a kórságot ő hozta rám!... Ami a doktorokat illeti, igazad van: kettő is járt itt, egyik sem tudta, mi ez, de még egymással sem értettek egyet. Nem is engedem, hogy ezek a díszmadarak még egyszer betegyék ide a lábukat... A sóba keverte, hallod! Esküszöm neked, láttam! Az ezer frankomért van ám, az ezer frankért, amit papa hagyott rám. Azt hiszi, ha elpusztít, úgyis megtalálja. Hát csak rajta! Olyan helyen van az, hogy senki sem találja meg soha, de soha!... Nyugodtan meghalhatok, senkié nem lesz az ezer frankom, senkié!

- De Phasie néni, ha én ilyen biztos lennék a dolgomban, csendőröket hívatnék.

A néni utálkozva legyintett.

- Csendőröket? Azt azért nem... Ez az ügy csak ránk tartozik: reá meg reám. Tudom, hogy el akar emészteni, én meg nem akarom, hogy elemésszen, ez csak világos. Tehát védekezni kell, ugyebár? És nem szabad olyan butának lennem, mint eddig voltam, ezzel a sóval... Ki hitte volna, mi? Ez a vakarék, ez a kis fíkar, akit akár zsebre dugna az ember, a patkányfogaival még elmorzsolna egy magamfajta derék asszonyt is, ha hagynák!

Enyhén megborzongott. Kínosan lélegzett, majd befejezte a mondókáját.

- Oda se neki! Most még nem bánik el velem! Már jobban vagyok, s két héten belül talpra állok... De akkor aztán jöjkor keljen föl, ha túl akar járni az eszemen! Azt már én is szeretném látni. Ha még egyszer lenyeleti velem azt a mérget, akkor valóban ő az erősebb, és akkor, egye fene, elpatkolok... Csak ne avatkozzon bele senki!

Jacques azt hitte, a betegség szüli az agyában ezeket a sötét gondolatokat, hogy elterelje a figyelmét, tréfálkozni próbált, de a néni vacogni kezdett a takaró alatt.

- Itt van - suttogta. - Megérezem, ha közeledik.

És valóban, pár perc múlva belépett Misard. Phasie-t ónos sápadtság lepte el, akaratlan rettegés lett úrrá rajta, akár az óriáson, amikor megpillantja a testén rágódó férget. Bár makacsul elhatározta, hogy maga védi meg magát, egyre jobban félt tőle, ha nem is vallotta be. Egyébként Misard, ki már a küszöbről gyors pillantást vetett Phasie-ra és a mozdonyvezetőre, rögtön úgy tett, mintha nem is látta volna meg őket, s a fakó tekintetű, vértelen ajkú, ártatlan képű, vézna emberke azt se tudta, hogyan kedveskedjék Séverine-nek.

- Arra gondoltam, talán asszonyom élni akar az alkalommal, hogy egy kicsit körülnézzen a birtokán. Ezért, mondok, eljövök egy percre... Ha óhajtja, elkísérem.

S hogy a fiatalasszony most sem állt kötélnek, Misard panaszos hangon folytatta:

- Asszonyomat talán meglepte, hogy a gyümölcs... Mind férges volt, igazán kár lett volna a csomagolásért... Aztán meg olyan szeles idő járt, s annyi kárt okozott... Igazán kár, hogy a hölgy nem tudja eladni! Jelentkezett egy úr, de az meg tatarozást követelt... Szóval, én mindig rendelkezésére állok, számíthat rám, asszonyom, úgy képviselem, mintha saját maga volna itt.

Aztán untig kínálgatta kenyérrrel meg körtével, saját termésű körtéjével, amely nem férges, de nem ám. Séverine elfogadta.

A konyhán átmenve Misard közölte az utasokkal, hogy a hó eltakarítása folyik, de még négy-öt óra hosszat eltart. Dél elmúlt már, megint sápítózni kezdtek, mert korgott a gyomruk. Flore éppen közölte, hogy nem tud mindenkinek kenyeret adni. Bora bőven volt, tíz üveggel jött föl a pincéből, sorba állította őket az asztalon. Pohár se volt elég persze, felváltva kellett inniuk, az angol hölgynek a lányaival, az értes úrnak ifjú feleségével. Ez utóbbi különben készséges és leleményes segítőtőre lelt a Le Havre-i fiatalemberben, akinek gondja volt rá, hogy jól érezze magát. Eltűnt, s almával meg kenyérral tért vissza, a fáskamrában találta. Flore méregbe jött, azt állította, hogy a kenyér beteg anyjának volt félretéve. De a fiatalember addigra már felszelte és szétosztotta a hölgyeknek, a fiatalasszonyon kezdve, aki kedvesen rámosolygott. Férje most is dúlt-fült, rá se hederítve a nejeére, az amerikai férfival a New York-i kereskedelmi szokásokat magasztalta. Az angol lányok sose ettek még almát ilyen jóízűen. Anyjukat elnyomta a fáradtság, szunyókált. Két nő a tűzhely előtt letelepedett a földre, legyőzte őket a várakozás. Pár férfi kiment a ház elé cigarettázni, hogy agyonüssön egy negyedórát, de átfagyva, vacogva tértek vissza. Kezdték egyre rosszabbul érezni magukat, éhségüket csak úgy-ahogy csillapították, a kényelmetlen helyzet s a türelmetlenség pedig még növelte fáradtságukat. Hovatovább úgy tanyáztak ott, mint a hajótöröttek, civilizált emberek reményvesztett csoportja, kiket lakatlan szigetre vetett a viharos tenger.

Misard, míg jött-ment, nyitva hagyta az ajtót, és Phasie néni kilátott a betegágyból. Íme, hát ezek azok az emberek, akik villámsebességgel tűnnek el a szeme elől idestova egy esztendeje, mióta ágya és széke közt vonszolja csak magát. Mostanában már csak igen-igen ritkán tudott kiállni a peronra, éjjel-nappal itt élt egyedül ideszögezve, szemét az ablakra tapasztva, a tovarobogó vonatok voltak egyetlen társasága. Mindig panaszkodott erre az istentől elrugaszkodott fészekre, ahová még véletlenül sem vetődik idegen, és tessék, most egy egész csapat száll itt meg az ismeretlen világból! S ha elgondolja, hogy benn a vonatban ezek közül az emberek közül, akik úgy sietnek a dolgukra, egy sem sejtí a dolgot, egy sem gyanítja, hogy neki milyen undokságot keverték a sójába! Nagy teher volt a szívéen ez a fölfedezés, azon tépelődött, hogyan engedheti meg a Jóisten, hogy az ilyen gyalázatos alattomoságot senki föl ne fedezze. Pedig hát elég sokan mennek el előttük, ezren meg ezren, de csak rohan mindahány, s egyikük sem hinné, hogy ebben az alacsony házikóban valaki gyilkol kényelmesen, zajtalanul. És Phasie néni egyenként elnézegette őket, elnézegette ezeket a holdból pottyant embereket, s azon tűnődött, hogy ha olyan sok dolga van valakinek, nem is csoda, ha piszokba lép, és nem veszi észre.

- Visszamegy? - kérdezte Misard Jacques-tól.

- Igen, igen, megyek maga után - válaszolta Jacques.

Misard elment, becsukta az ajtót. Phasie pedig, kézen fogva a fiatalembert, ott marasztotta még egy darabig, s a fülébe súgta:

- Ha elpatkolok, meglásd, milyen pofát vág, hogy nem találja a dohányt... Nevetnem kell, ha rá gondolok. Mégiscsak nyugodtan megyek el.

- És akkor nem lesz senkié, Phasie néni? Hát nem hagyja a lányára?

- Flore-ra? Hogy tőle szedje el? Még mit nem!... Terád se, nagy fiam, mert te is buta vagy hozzá: Misard-nak is jutna belőle... Nem lesz senkié, csak a földé, ahová utánamegyek!

Ereje fogytán volt, Jacques visszafektette, csitítgatta, megölelte, s megígérte neki, hogy hamarosan megint eljön. Aztán látva, hogy elszunnyadt, odament Séverine mögé, aki még mindig a kályha mellett ült, fölemelte az ujját mosolyogva, mintegy jelezve, hogy legyen óvatos; a fiatalasszony bájos, csendes mozdulattal hátrahajította a fejét, s odakínálta az ajkát, a férfi ráhajolt, száját Séverine-ére tapasztotta hosszú, tartózkodó csókban. Szemük lecsukódott, itták egymás lélegzetét. Amikor újból kinyitották a szemüket, Flore állt előttük, aki közben rájuk nyitotta az ajtót, és nézte őket.

- Nem kér több kenyeret, asszonyom? - kérdezte rekedtes hangon.

Séverine zavartan, nagyon bosszúsán makogott pár érthetetlen szót.

- Nem, nem, köszönöm.

Jacques egy darabig merőn nézte Flore-t, szikrázó szemmel. Nem tudta, mitévő legyen, ajka megrándult, mintha szólni akarna, aztán heves mozdulattal, dühösen megfenyegette a lányt, s jobbnak látta elmenni. Mögötte keményen csapódott be az ajtó.

Flore csak állt, magas termetű, harcos szűz, fején súlyos, szőke hajkoronája. Nem csalt tehát a balsejtelve, mely elfogta péntekenként, hogy ott látta ezt az asszonyt a Jacques vezette vonatban! Mióta ide kerültek hozzá együtt, a bizonyosságot kereste, s most megtalálta, tökéletesen megtalálta. A férfi, akit szeret, sohasem fogja szeretni: ezt a vézna asszonyt, ezt a kis hitványt választotta. És megint felsajgott benne a sajnálkozás, hogy nem adta oda magát azon az éjszakán, amikor Jacques olyan vadul át akarta ölelni; olyan fájdalom fogta el, hogy zokogni szeretett volna, együgyű okoskodással úgy képzelte, hogy ha ő adta volna oda magát előbb, akkor most őt ölelné a fiú. Hol találhatná most egyedül, hogy a nyakába ugorjon, és odakiáltsa neki: „Tégy a magadévá, ostoba voltam, mert nem tudtam!” Tehetetlen düh fogta el ez ellen a törekeny asszony ellen, aki ott állt előtte zavartan, dadogva. Izmos birkózókarjának egyetlen szorításával úgy belefojthatná a szuszt, mint egy kismadárba. Miért is nem meri megtenni? Megesküdött, hogy úgyszólván bosszút áll rajta, hiszen olyan dolgokat tud vetélytársáról, amikért börtön jár, persze, az ilyen cafkákat, akik gazdag és hatalmas vénembereknek adják el magukat, futni hagyják. Gyötörte a féltékenység, fojtogatta a harag, és zabolátlan mozdulatokkal, mint egy büszke vadlány, elszedte előle a maradék kenyeret és körtét.

- Mivel asszonyomnak úgysem kell, odaadom a többieknek.

Az óra hármát ütött, majd négyet. Az idő mérhetetlen lassan vánszorgott, nyomasztó kimerültség és növekvő idegesség jelei mutatkoztak. Ismét ólomszín sötétség borult a tágas, fehér tájra; a férfiak tíz percenként kimentek, hogy megnézzék, hol tart a munka, aztán visszatértek jelenteni, hogy a mozdonyt, úgy látszik, még mindig nem ásták ki. Most már a két angol lányka is sírva fakadt a kimerültségtől. A csinos barna asszonyka a Le Havre-i fiatalember vállára dőlve aludt az egyik sarokban, amit az idős férj észre sem vett, mivel az általános csüggedés közepette senki sem törődött az illemszabályokkal. A helyiség kezdett megint kihűlni, mindenki didergett, senkinek nem jutott eszébe, hogy fát dobjon a tűzre, az amerikai férfi el is ment, mondván, hogy kényelmesebb fekvés esik a kocsis ülésén. Mindnyájan ugyanerre gondoltak, és már bánták, amit tettek, inkább maradtak volna ott, legalább most nem gyötörnének még csak nem is sejtve, mi történik. Az angol hölgyet úgy kellett vissza-

tartani, azt hajtogatta, hogy ő is visszamegy, és lefekszik a fülkéjében. Gyertyát állítottak az asztal sarkára, hogy egy kis világot nyújtson a sötét konyhában szorongó embereknek, mély csüggedés vett erőt rajtuk, komor kétségekbe merültek.

Odakint ezalatt befejeződött a hó eltakarítása; míg az a szakasz katona, mely kiszabadította a mozdonyt, lesöpörte előtte a vágányokat, a mozdonyvezető és a fűtő visszaálltak a helyükre.

Látva, hogy végre eláll a hóesés, Jacques megint reménykedni kezdett. Ozil, a váltóőr megnyugtatta, hogy az alagúton túl, a malaunay-i oldalon sokkal kevesebb esett. Jacques most újra vallatóra fogta.

- Szóval, gyalog jött át az alagúton, s akadálytalanul tudott bemenni és kijönni.

- Ha mondom! Átmegy rajta, felelek érte!

Cabuche olyan buzgalommal dolgozott, mint egy jámbor óriás, aztán sietett félreállni; a törvénnyel történt legutóbbi összeütközése óta még félénkebb és bizalmatlanabb lett az arckifejezése. Jacques-nak kellett odahívnia.

- Halló, öregem, adja csak ide a lapátjainkat, onnan ni, a töltés mellől. Szükség esetén jó, ha kéznél vannak.

S hogy a kőfejtő búcsúzóul még ezt a kis szívességet is megtette, Jacques szívélyesen meg rázta a kezét, hogy bebizonyítsa, mennyire becsüli a történetek ellenére is, mivel látta, hogyan dolgozik. - Derék ember maga!

A barátságna ez a megnyilvánulása mélyen megindította.

- Köszönöm - mondta egyszerűen, és könny szökött a szemébe.

Misard, aki újra összebarátkozott vele, miután alaposan bemártotta a vizsgálóbíró előtt, helyeslően bólintott rá, keskeny ajkát mosolyra húzva. Ő már korábban abbahagyta a munkát, kezét zsebre dugva sárga szemét a vonaton jártatta, láthatólag arra várt, nem talál-e majd elveszett tárgyakat a kerekek alatt.

Végre a főkalauz és Jacques úgy döntöttek, hogy meg lehet kísérelni az indulást, ekkor azonban Pecqueux újból lement a vágányhoz, és lehívta a mozdonyvezetőt is.

- Nézze csak. Az egyik henger behorpadt.

Jacques odalépett, s ő is odahajolt. Már az előbb, amikor gondosan végigvizsgálta a Lisont, megállapította a sérülést. A hó eltakarítása közben vették észre, hogy egypár tölgyfa gerenda, melyet az útkaparók otthagytak a töltés oldalában, a havazás és szél következtében lecsúszott és eltorlaszolta a vágányokat; a megállást is részben ez az akadály okozta, mivel a mozdony beleütközött a gerendákba. Jól látszottak a karcolások a henger köpenyén, amelyben a dugattyú mintha egy kissé elgörbült volna. Mindössze ennyi volt a látható baj, s ez kezdetben megnyugtatta a mozdonyvezetőt. De lehet az is, hogy belül sokkal súlyosabb bajok vannak, semmi nem kényesebb a tolattyúk bonyolult szerkezeténél, ott dobog a szív, az az eleven lélek. Jacques újra föllépett a mozdonyra, sípolt, kinyitotta a szabályozót, hogy kitapogassa a Lison érverését. A mozdonyon hosszú rázkódás futott végig, mint amikor valaki elkábul az eséstől, s eleinte nem leli a tagjait. Aztán kínosan zihálva megindult, tett néhány kerékfordulatot, még mindig kábán, nehézkesen. Talán csak menni fog a dolog, hátha megindul és megteszi az utat. A mozdonyvezető azonban a fejét csóválta, ő sokkal jobban ismerte a mozdonyát, s most megérezte, milyen különösen viselkedik a keze alatt, érezte, hogy megváltozott, megvénült, valahol halálos sebet szenvedett. Talán a hóban szedett össze valami

nyavalyát, súlyos betegséget, halálos náthát, mint azok a makkegészséges fiatalasszonyok, akik egy báli éjszakáról jeges esőben térnek haza, és tüdőbajban pusztulnak el.

Pecqueux megnyitotta a szelepet, és Jacques újból sípolt. A két kalauz már a helyén volt. Misard, Ozil és Cabuche fölléptek az első poggyászkocsi hágcsójára. És a vonat szép lassan kigördült a bevágásból; jobbról és balról a töltés mentén sorfalat álltak a lapáttal felszerelt katonák. Majd megállt a sorompóór háza előtt, hogy felvegye az utasokat.

Flore kinn állt a kapu előtt. Ozil és Cabuche csatlakoztak hozzá, s ott álltak mellette, Misard buzgólkodott, köszöntötte a házából távozó urakat és hölgyeket, s bezsebelte az ezüstpénzeket. Végre, ütött a szabadulás órája! Túl soká tartott a várakozás, mindnyájan vacogtak a hidegtől, az éhségtől, a kimerültségtől. Az angol hölgy magával vonszolta félig alvó leánykáját, a Le Havre-i ifjú ugyanabba a vagonba szállt föl, mint a csinos barna asszonyka, aki alig állt a lábán, és engedelmesen követte a férjét. Olyanok voltak az összetaposott, csatakos hóban, mint az eltévedt csapat, mely végre célhoz ér, egymásnak ütődtek, elhagyták magukat, elvesztették még a tisztaság iránti érzéküket is. A szoba ablakában, a csukott üvegtáblák mögött feltűnt egy pillanatra Phasie néni, a kíváncsiság kikényszerítette az ágyából, odavonzolta magát, hogy lásson valamit. A beteg asszony mélyen ülő, nagy szeme rátapadt erre az ismeretlen sokaságra, az eleven világ e vándoraira, kiket a vihar vetett ide és sodort tova, s akiket nem fog látni többé soha.

Séverine ment ki utolsónak. Elfordította a fejét, rámosolygott Jacques-ra, aki kihajolt, hogy szemmel kísérje a vagonjáig. Flore pedig, aki várta őket, még sápadtabbra vált, hogy ilyen nyugodtan megvallották egymásnak vonzalmukat. Hirtelen mozdulattal közelebb lépett Ozilhoz, akit mindeddig távol tartott magától, mintha most, gyűlöletében, szüksége lenne egy férfira.

A főkalauz megadta a jelt, a Lison panaszos sípolással válaszolt, és Jacques most már indított, hogy meg se álljon Rouenig. Hat óra volt, a fekete égről sötét éjszaka ereszkedett alá a fehér határra, ám a föld színén halvány fény derengett, iszonyatos komor búval világítva meg e feldőlt tájék sivárságát. És ott, ebben a gyászos világosságban, még roskatagabban és sötétebben emelkedett ki a hóból a rézsútosan álló croix-de-maufras-i ház, zárt homlokzatán a felirat: „Eladó.”

A vonat csak este tíz óra negyven perckor futott be a párizsi pályaudvarra. Közben még húsz percre megállt Rouenban is, hogy az utasok megvacsorázhassanak; Séverine azonnal táviratozott a férjének, hírül adva, hogy csak a másnap esti gyorssal tér haza Le Havre-ba. Egész éjjel Jacques-kal lehet! Ez lesz az első éjszakájuk együtt külön szobában, szabadon, nem kell félniük, hogy megzavarják őket.

Amikor elhagyták Mantes-ot, Pecqueux-nek jó ötlete támadt. Felesége, Victoire anyó, egy hete kórházban van, mert esés közben súlyosan megrándította a lábát, neki magának meg úgyis van hol aludnia a városban, így hát - mint vigyorogva mondta - arra gondolt, följánlja Roubaud-nének a szobájukat: sokkal jobban ellesz ott, mint akármelyik közeli szállóban, s másnap estig ott is maradhat, mintha csak odahaza volna. Jacques rögtön átlátta a dolog gyakorlati hasznát, annál is inkább, mert amúgy sem tudta, hová vigye a fiatalasszonyt. S a pályaudvari csarnokban, amikor a végre-valahára megérkező utasok közt sodródva Séverine odament a mozdonyhoz, Jacques rábeszélte, hogy fogadja el az ajánlatot, s odanyújtotta a kulcsot, amelyet a fűtő már át is adott neki. Az asszony azonban tétovázott, vonakodott, zavarta a nyilván mindenről tudó Pecqueux kaján mosolya.

- Nem, nem. Itt az unokahúgom. Az nagyon jól megágyaz nekem a földön.

- Fogadja már el no - unszolta végül Pecqueux is, kedélyes borissza vigyorával. - Jó puha az ágy, s akkora, hogy négyen is elalhatnak benne!

Jacques olyan esdően nézett Séverine-re, hogy végül is elvette a kulcsot. A férfi kihajolt, s halkán a fülébe súgta:

- Várj rám.

Séverine-nek csak az Amszterdam utcán kellett visszafelé mennie egy darabot, aztán befordulnia a zsákutcába, de a hó síkos volt, nagyon óvatosan kellett lépkednie. A házat szerencsére még nyitva találta, fölment a lépcsőn, még a házmesterné se vette észre, nagyban dominózott a szomszédasszonnyal, a negyedik emeleten olyan csöndesen nyitotta ki és csukta be az ajtót, hogy a szomszédok közül senki nem is gyaníthatta a jelenlétét. Amikor elhagyta a harmadik emeleti fordulót, tisztán hallotta, hogy Dauvergne-éknál nevetgélnek és énekelnek: bizonyára kisebb társaság gyűlt össze a két nővérnél, hetenként egyszer muzsikálni szoktak a barátnőikkel. És amikor már becsukta maga mögött az ajtót, a koromsötét szobában, a padlón át még mindig hallotta a fiatalság vidám zaját. Először áthatolhatatlannak tetszett a sötétség, Séverine összeresztette, amikor a feketeségben a kakukkos óra kongva ütni kezdte a tizenegyet, felismerte a hangját. A szeme lassan hozzászokott a homályhoz, a két ablak halvány négy-szöge kivált a sötétből, s a hó visszfényét a mennyezetre vetítette. Az asszony lassan körbetapogatózott, a pohárszéken keresgélte a gyufát, emlékezett, hogy ott látta utoljára. Gyertyát már nehezebben talált, végre fölfedezett egy csonkot az egyik fiók fenekén, meggyújtotta, a szoba megvilágosodott, s ő nyugtalan és gyors pillantást vetett körbe, mintha meg akarna győződni róla, hogy csakugyan egyedül van. Emlékezett minden tárgyra: a kerek asztalra, ahol a férjével ebédelt, a vörös vászonhuzatú ágyra, amely mellett egy ökölcsapással a földre terítette. Igen, ez volt az, semmi sem változott a szobában ez alatt a tíz hónap alatt.

Lassan letette a kalapját. De hogy a köpenyét is le akarta vetni, megborzongott. Valóságos jégverem ez a szoba. A kályha mellett szén és aprófa volt odakészítve egy kisládában. Nem vetkőzött tovább, mindjárt tüzet gyújtott, ez a művelet elszórakoztatta, s eloszlatta kezdeti

rossz érzését. Szerelmi éjszakájukat készítette elő, arra gondolt, milyen jó melegük lesz majd, s eláradt benne kalandjuk édes öröme: ó, milyen régóta álmodozott már erről az éjszakáról, a megvalósulás minden reménye nélkül! Amikor a tűz már vígan pattogott, újabb előkészületekbe fogott, kedve szerint átrendezgette a székeket, fehér ágyneműt vett elő, tiszta ágyat húzott, ami sok bajjal járt, mert az ágy csakugyan roppantul széles volt. Bosszankodva tapasztalta, hogy a pohárszékben nincsen se enni-, se innivaló: Pecqueux, ez alatt a három nap alatt, míg maga gazdálkodott, nyilván az utolsó morzsáig elpusztított mindent, semmit sem hagyva a polcon. Mint ahogy gyertya sem maradt ezen a kis csonkon kívül: igaz, ha alszik az ember, nem kell látnia. S hogy jól átmelegedett, vidáman megállt a szoba közepén, s körülnézett, hogy nem hiányzik-e még valami.

Aztán, hogy éppen azon tűnődött, miért nem jön még Jacques, egy sípolás az ablakhoz vonzotta. A tizenegy óra húszas közvetlen vonat most indult Le Havre-ba. Lent a tágas térséget, a pályaudvartól a batignolles-i alagútig nyúló bevágást végig hótakaró fedte, csak a vágányok legyezőjének fekete ágai látszottak ki alóla. A mozdonyok, a kocsiszíni vagonok: hermelinben alvó fehér halmok. És szemben, a nagycsarnokok patyolat üveglakái és az Európa-híd csipkeszegélyű gerendái között, a Róma utcai házak még most éjszaka is piszkossárgának látszottak ebben a nagy fehérségben. Megjelent a Le Havre-i közvetlen vonat, sötétén kúszott elő, elülső lámpája eleven lánggal fürta át a homályt, Séverine nézte, mint tűnik el a híd alatt, míg három hátsó lámpája véres fényt vet a hóra. Visszafordult a szobába, s hirtelen megint megborzongott: vajon tényleg egyedül van? Úgy érezte az imént, mintha forró lehelet csapná meg a tarkóját, s durva kéz tapogatná végig a testét a ruháján át. Tágra meredt szemét megint körüljártatta a szobán. Nem, nincs itt senki.

Hol a csudában késlekedik Jacques ilyen sokáig? Újból eltelt tíz perc. Séverine-t halk kaparászás ijesztette meg, mintha fát kapargatna valaki körömmel. Aztán megértette, mi az, és szaladt ajtót nyitni. Jacques jött meg egy palack malagával és egy tortával.

Séverine kacagva, túlárado gyöngédséggel borult a nyakába.

- Ó, te drága! Hogy erre is gondoltál!

Jacques azonban hirtelen elhallgattatta.

- Csitt! Csitt!

Séverine ekkor suttogóra fogta a hangját, azt hitte, a házmesterné fölött Jacques után. De nem. Jacques-nak szerencséje volt, amikor be akart csöngetni, éppen nyílt az ajtó egy hölgynek meg a lányának, akik alighanem Dauvergne-éktől jöttek le, s így ő észrevétlenül felsurranhatott. Csak az újságáros asszonyt látta a lépcsőházból a félig nyitott ajtón át, fehéreneműt mosott egy tálban.

- Legyünk egészen csendben, jó? Beszéljünk halkán.

Séverine válaszul szenvedélyesen megölelte, s néma csókokkal borította el az arcát. Tetszett neki, hogy titkolózniuk kell, s csak egészen halkán suttoghatnak.

- Igen, igen, majd meglátod. Olyan csöndben leszünk, mint két kiséger.

A legnagyobb óvatossággal terítette meg az asztalt, két tányért, két poharat, két kést tett fel, s nevetéssel küszködve hagyta abba, valahányszor egy-egy gyorsabban lerakott holmi megcsörrent.

Jacques nézte, hogy tesz-vesz, ő is jól mulatott, s halkán folytatta:

- Gondoltam, éhes leszél.

- Mindjárt éhen halok! Olyan gyatra volt a vacsora Rouenban!
- Mit szólnál, ha lemennék csirkéért?
- Hogyisne! Hogy aztán ne tudj visszajönni!... Hagyd csak, elég a torta.

Nyomban le is ültek, szorosan egymás mellé, szinte egy székre, s a tortát szerelmes ingerkedéssel felezték meg és fogyasztották el. Séverine panaszkodott, hogy szomjas, lassan megiszogatott két pohár malagát, ami arcába kergette a vért. A kályha vörösen izzott a hátuk mögött, érezték forró leheletét. Jacques cuppanós csókokat nyomott Séverine tarkójára, de ekkor meg a fiatalasszony figyelmeztette:

- Csitt! Csitt!

Intett neki, hogy figyeljen, a csendben most tompa dobogás hallatszott fel Dauvergne-éktől, zene szabályozta az ütemét: a kisasszonyok ugrabugráltak odalenn. Mellettük, a szomszéd újságárus asszony kizúdította a szappanos vizet a folyosói kiöntőbe. Becsukta az ajtaját, odalent egy pillanatra abbamaradt a tánc, csak kint, az ablak alatt hallatszott elfojtott dohogás a puha hóban: kifutott egy vonat halkán füttyögetve, mintha hüppögne.

- Auteuil-be megy - dünnyögte a mozdonyvezető -, tíz perc múlva éjfél.

Aztán cirógató hangon, lehelet-halkan kérdezte:

- Lefekszünk, drágám, akard?

Séverine nem válaszolt, boldog melegség öntötte el, s akaratlanul is felelevenedtek benne a férjével itt töltött órák. Vagy talán nem azt a régi ebédet folytatták most a tortával, melyet ugyanannál az asztalnál, ugyanazon zajok közepette ettek meg? Egyre növekvő izgalom fogta el a tárgyak láttán, elborította az emlékezés, sosem érzett még ehhez fogható égő vágyat, hogy mindent elmondjon szerelmesének, hogy egészen kitárja magát. Valóságos testi vágy volt ez, meg sem tudta különböztetni az érzéki kívánczástól, úgy érezte, még inkább Jacques-é lesz, még teljesebben kimerítheti az odaadás gyönyörét, ha ölekezés közben gyónja fülébe a bűnét. Az események felidéződtek, a férje ott volt, s ő arra fordította a fejét, mert úgy rémlett, a válla fölött ott látja tömpe, szőrös kezét, amint a késért nyúl.

- Akard, hogy lefeküdjünk, drágám? - kérdezte újból Jacques.

Séverine megremegett, amikor a fiatalember ajka forrón az övére tapadt, mintha ismét le akarná pecsételni a vallomását. Némán fölállt, gyorsan levetette a ruháit, besiklott a takaró alá, még a szoknyáját sem emelte fel a földről; a férfi is úgy hagyott mindent: az asztal ott maradt a rendetlen terítéssel, a gyertyacsonk leégett, a lángja utolsókat lobbant. Amikor Jacques is levetkőzött és lefeküdt, hevesen egymásba fonódtak, szenvedélyesen átölelték egymást, elfulladtak, lélegzetük elakadt. A szoba mozdulatlan levegőjében, míg odalent egyre szólt a zene, nem kélt se hang, se nesz, csak észvesztő, nagy remegés, ájult kéjvonaglás.

Jacques nem ismert rá Séverine-ben első találkáik szelíd, engedelmes, tiszta kék szemű asszonyára. Mintha napról napra szenvedélyesebbé vált volna fekete hajának sötét koronája alatt: a férfi érezte, mint ébred fel karjai közt hosszú, hideg szüzességéből, amelyből sem Grandmorin szenilis próbálkozásai, sem Roubaud házastársi durvaságai nem tudták felébreszteni. Ez a szerelemre termett asszony, ki azelőtt csupán engedelmeskedett, most szerelmes volt: fenntartás nélkül adta magát, a gyönyörért izzó hálával fizetett. Heves szenvedélyre gyúlt, s imádta a férfit, ki felébresztette érzékeit. Végtelen gyönyörűségében, hogy immár szabadon magához vonhatja, keblére ölelheti, két karjával átfonhatja, úgy összeszorította a fogát, hogy sóhaj sem röpent el ajkáról.

Amikor újra kinyitották a szemüket, Jacques szólalt meg elsőnek, csodálkozva:

- Nézd csak! A gyertya elaludt!

Séverine nembánom mozdulatot tett, mintegy jelezve, hogy olyan mindegy. Majd fojtott nevetéssel kérdezte:

- Ugye jó voltam?

- Ó, de mennyire! Senki nem hallott meg... Két kiséger!

Amikor visszafeküdtek, Séverine rögtön újból a karjába zárta, hozzábújt, orrát a nyakába dugta, kéjesen suttozta:

- Istenem! De jó így!

Nem szóltak többet. A szoba sötét volt, alig lehetett kivenni a két ablak halvány négyszögét, a mennyezeten meg csak a kályha fénye látszott, kerek, vérvörös folt. Nézték mind a ketten tágra nyitott szemmel. A muzsikálás már abbamaradt, ajtók csapódtak, a házra ráfeküdt az álom súlyos csöndje. Odalent a Caenből befutó vonat megrázta a fordítókorongokat, melyeknek tompa dobaja alig hallatszott, mintha nagyon messziről szállna.

Ám Séverine, hogy Jacques-ot így tartotta, újból lánggra gyúlt. És a testi kívánsággal feltámadt benne a vallomás vágya is. Hány meg hány hete kínozza már! A mennyezeten az a kerek folt szétterült, szétfolyt, mint egy vérfolt. Séverine addig nézte, hogy a szeme megtelt a látomással, körötte a tárgyak megszólaltak, s fennhangon mesélni kezdték a történetet. Érezte, hogy a testét korbácsoló ideges hullámmal ajkára tolulnak a szavak. De jó volna semmit el nem titkolni előle, egészen felolvadni benne!

- Te nem is tudod, drágám...

Jacques sem vette le szemét a vérző foltról, s jól tudta, mit akar Séverine mondani. A hozzábújó, testére fonódó finom testben nyomon követte annak a szörnyű, sötét dolognak dagadó árnját, amelyre mind a ketten gondoltak, anélkül hogy valaha is megnevezték volna. Ezelőtt mindig elhallgattatta Séverine-t, mert attól félt, hogy újból jelentkezik benne régi bajának borzongása, remegve gondolt rá, hogy megromlik az életük, ha vérről kezdenek beszélni. De ezúttal még ahhoz sem volt ereje, hogy odahajtsa a fejét, s egy csókkal lepecsételje az ajkát, kéjes bágyadság zsibbasztotta el a meleg ágyban, az asszony puha karjai közt. Azt hitte, elérkezett a pillanat, és Séverine most mindent el fog mondani. Aggódva várakozott, de nagyon megkönnyebbült, észrevéve, hogy Séverine zavarba jön, tétovázik, majd meggondolja magát, s csak ennyit mond:

- Te nem is tudod, drágám, a férjem gyanakszik, hogy veled hálók.

Az utolsó pillanatban a vallomás helyett önkéntelenül is az előző este Le Havre-ban történtek emléke jött az ajkára.

- Ó, azt hiszed? - suttozta Jacques hitetlenkedve. - Pedig olyan kedves hozzám. Ma reggel is kezet fogott velem.

- Hidd el, mindent tud. Biztosan most is arra gondol, hogy így vagyunk együtt, összefonódva, és szeretjük egymást. Meggyőződtem róla!

Elhallgatott, még hevesebben magához szorította, és ölelésében a birtoklás gyönyörét fokozta a harag. Elrévedt, megborzongott.

- Jaj, hogy gyűlölöm! Hogy gyűlölöm!

Jacques meglepődött. Ő egy cseppet sem haragudott Roubaud-ra. Nagyon előzékenynek találta.

- Ne mondd! És miért? - kérdezte. - Hiszen nem zavar.

Az asszony nem válaszolt, csak megismételte:

- Gyűlölöm... Most már a pusztaság közelsége is kínszenvedést okoz. Ó, ha tehetném, elmene-külnék tőle, s csak veled maradnék!

Jacques-ot meghatotta az izzó szerelemnek ez a kitörése, most ő húzta közelebb Séverine-t, lábától a válláig magához vonta a testét, hogy egészen a magáénak érezze. És ekkor az asszony, hogy újból így hozzá bújít, nyakára tapasztott ajkát el sem mozdítva, csendesen beszélni kezdett:

- Te nem is tudod drágám...

Kibuggyant belőle a vallomás végzetesen, elkerülhetetlenül. És Jacques határozottan érezte, hogy most semmi a világon nem bírná visszatartani, mert eszeveszett vágy támadt föl benne, hogy újra öleljék és szeressék. Leheletnyi nesz sem hallatszott a házban, alighanem az újságosasszony is mélyen aludt már. Kint a behavazott, eltemetett, csendbe burkolózó Párizs-ban elhalt minden kocsizőrej, és a Le Havre-ba induló utolsó vonat, mely éjfél után húsz perccel indult, mintha magával vitte volna a pályaudvarról az élet utolsó jelét is. A kályha már nem duruzsolt, a tűz csak csendesen parázslott, még mindig a mennyezetre vetve élénk vörös foltját, mely úgy elkerekedett ott fenn, mint egy tágra meredt, rémült szem. A nagy melegben mintha súlyos, fojtó pára ereszkedett volna az ágyra, ahol a két test aléltan fonódott egymásba.

- Drágám, te nem is tudod...

Ekkor Jacques-ból is kitört a szó, ellenállhatatlanul.

- De igen, tudom.

- Nem, talán sejtet, de tudni nem tudhatod.

- Tudom, hogy az örökségért tette.

Az asszony legyintett, s önkéntelenül, idegesen felnevetett.

- Ugyan! Az örökségért!

És egészen halkán, halkabban, mint az ablaktáblát súroló éjjeli rovar zümmögése, elmesélte a Grandmorin elnök házában töltött gyermekkorát, először hazudni akart, nem akarta elmondani, hogy milyen viszony fűzte hozzá, de aztán engedett őszinteségi vágyának, megkönnyebbült, úgyszólván öröm töltötte el, hogy mindent elmondhat. Most már kifogyhatatlanul ömlött ajkáról a halk suttogás.

- Képzeld, itt történt, ebben a szobában, múlt februárban, emlékszel, amikor összekülönbözött az alprefektussal... Olyan békésen ebédeltünk, mint ahogy most mi vacsoráztunk itt az asztalnál. Ő, persze, nem tudott semmiről, nem siettem elmondani neki a dolgot... És akkor egy régi ajándékgyűrűről, egy kis semmiségről, magam sem tudom, hogyan, mindenre rájött... Ó, drágám, el nem tudod képzelni, hogy bánt velem!

Megremegett, és a férfi érezte, hogy kis keze izgatottan kaparász csupaszbőrén.

- Egy ökölcsapással leterített... Aztán a hajamnál fogva ráncigált... Aztán úgy emelte az arcom fölé a lábát, mintha szét akarna tiporni... Amíg élek, nem felejttem el... És ütött, és ütött, Uram Teremtőm! Hát még, ha elisméltém mindazt, amit kérdezett, s amit el kellett mondanom neki! Látod, hozzád egészen őszinte vagyok, mert bevallok olyasmit, amire, ugye, semmi sem

kényszerít. Nos! Még előtted sem merném emlegetni azokat az ocsmány kérdéseit, amelyekre válaszolnom kellett, mert különben agyonvert volna, ahhoz nem fér kétség... Bizonyára szeretett, és rettenetesen bánthatta, hogy mindezt megtudta rólam, és azt is elismerem, hogy sokkal tisztességesebben jártam volna el, ha a házasságunk előtt elmondok mindent. De meg kell értened. Az elmúlt, elfeledett dolog volt már akkor. Csak egy vadember lehet ilyen örültül féltékeny... Hát mondd, drágám, te most már nem szeretsz többé, hogy mindezt megtudtad rólam?

Jacques eltűnődött, nem mozdult, ernyedten feküdt az asszonyi karok között, melyek elevenen gyűrűző kígyóként fonódtak a nyaka s a csípője köré. Nagyon meg volt lepve, efféle történet álmában sem jutott volna eszébe. Milyen szövevényes mindez, holott a végrendelet olyan egyszerűen megmagyarázta volna az egészet! De végeredményben jobb is így; az a bizonyosság, hogy a házaspár nem pénzért ölt, eloszlatta a megvetését, mely olykor még Séverine csókjai közben is ott motoszkált a tudata mélyén.

- Már miért ne szeretnék?... Nem törődöm a múltaddal. Ezek az ügyek igazán nem tartoznak rám... Ahogy Roubaud felesége vagy, éppúgy másé is lehattél.

Csend lett. Összeöleltek lélegzetüket vesztvé, a férfi az oldalában érezte az asszony gömbölyű, duzzadó, kemény mellét.

- Szóval, az öreg szeretője voltál. Azért mégis furcsa.

De az asszony egész testével hozzásimult, s az ajkát csókolva suttogta:

- Csak téged szeretlek, sosem szerettem mást rajtad kívül... Ó, a többiek, ha tudnád! Látod, tőlük sosem tanultam meg, hogy milyen is ez, de te, drágám, te olyan boldoggá teszel!

Simogatásaival felgyújtotta Jacques-ot, felkínálkozott, akarta a férfit, el-elkalandozó kezével felizgatta. Jacques pedig, hogy ne rögtön engedjen, bár ő is, akárcsak Séverine, égett a vágától, visszatartotta még, szorosán ölelte.

- Ne, ne, várj még, mindjárt... No, és az öreg?

Séverine, egész testében megborzongva, nagyon halkán bevallotta:

- Igen, megöltük.

A vágy remegése beleveszett a halál remegésébe, mely most újra elfogta. Megkezdődött a halálos vergődés, mely ott rejlik minden gyönyör mélyén. Egy pillanatra elfúlt a lélegzete, lassú sédülés lepte meg. Aztán orrát ismét szerelmese nyakába fúrva, halkán suttogott tovább:

- Levelet íratott velem az elnöknek, hogy utazzék ugyanazzal a gyorssal, amelyikkel mi, s csak Rouenban mutatkozzék. Én reszketve ültem a sarokban, s kétségbeesve gondoltam rá, hogy a vesztünkbe rohanunk. Szemben velem fekete ruhás nő ült, nem szólt semmit, de én nagyon féltem tőle. Nem is néztem rá, csak azt képzeltem, hogy belélat a fejünkbe, s pontosan tudja, mit akarunk elkövetni... Így telt el két óra Párizstól Rouenig. Nem szóltam egy szót sem, meg sem mozdultam, a szememet lehunytam, úgy tettem, mintha aludnék. Éreztem, hogy Roubaud is meredten ül mellettem, ijesztő volt tudni, hogy milyen szörnyűséget forgat a fejében, de pontosan nem találhattam ki, hogy mire szánta el magát... Jaj, az az utazás, a kavargó gondolatok, sípolások, a rándulások, a kerekek kattogása!

Jacques, ajkát Séverine hajának illatos, sűrű erdejébe rejtve, meg-megcsókolta, szabályos időközökben, hosszan, öntudatlanul.

- De hiszen nem egy kocsiban ültetek vele, hogyan tudtátok hát megölni?

- Várj, mindjárt megérted... A férjem terve volt, s csak azért sikerülhetett, mert a sors is úgy akarta. Rouenban tíz percet álltunk, leszálltunk. Roubaud kényszerített, hogy sétáljak el vele az elnök kocsijáig, csak úgy, mintha elgémberedett tagjainkat akarnánk kinyújtóztatni. Ott, megpillantva Grandmorint a fülke ajtajában, nagy meglepetést színlelt, mintha nem is tudta volna, hogy a vonaton van. A peronon nagy volt a tolongás, a tömeg megrohanta a másodosztályú fülkéket, valami ünnepség készült másnap Le Havre-ban. Amikor kezdtek becsukni a fülkék ajtóit, maga az elnök kért bennünket, hogy szálljunk fel hozzá. Én dadogtam, a csomagunkat emlegettem, de ő azt mondta, hogy úgyse lopják el, s Barentinban amúgy is visszamehetünk a fülkénkbe, mert ő leszáll. A férjem először idegeskedett, úgy látszott, el akar menni a csomagért. Ám ebben a pillanatban a kalauz sípolt, s ő elszánta magát: engem betuszkolt a kocsiába, utánam szállt, becsukta az ajtót, felhúzta az ablakot. Hogyhogy nem láttak meg bennünket? A mai napig sem értem. Sok ember futkosott, a vasutasok elvesztették a fejüket, végül is nem akadt egyetlen tanú sem, aki pontosan látta volna a dolgot. És a vonat lassan kigördült az állomásról.

Pár másodpercre elhallgatott, újra átélte a jelenetet. Ahogy ott feküdt, ernyedttel, észre sem vette, hogy a bal combját ideges mozdulattal, ütemesen a fiatalember térdéhez dörzsöli.

- Jaj, az első perc, abban a fülkében, amikor éreztem, hogy kifut alólunk a talaj! Olyan voltam, mint az eszelős, először csak a csomagunkra tudtam gondolni: hogyan jutunk hozzá? Nem fog elárulni, ha otthagyjuk? Ostobának, lehetetlennek, gyerekes agyrémnek látszott az egész gyilkosság, csak örült vállalkozhat ilyen terv végrehajtására. Másnap úgyis elfognak, ránk bizonyítják. Próbáltam megnyugtatni magam, a férjem úgyis meghátrál, ez nem fog megtörténni, nem történhet meg. De hiába, mert amikor láttam, hogy az elnökkel beszélget, megértettem, hogy elhatározása megmásíthatatlan, irgalmatlan. Pedig nagyon nyugodt volt, sőt, vidáman beszélgetett, ahogy szokott, csak ahogy időnként rám vetette világos tekintetét, abból olvastam ki a konok elszántságot. Megöli, még egy kilométer, talán még kettő, megöli, azon a helyen, amelyet kiszemelt, s amelyet én még nem ismerek: ez most már biztos, erről beszél nyugodt pillantása, amellyel végigméri a másikat, azt, aki hamarosan nem lesz többé. Nem szóltam semmit, egész bensőm reszketett, próbáltam elrejtetni a reszketést, s ha rám néztek, mosolyt erőltettem magamra. Eszembe se jutott, hogy megakadályozhatnám az egészet, s vajon miért? Csak később, amikor próbáltam megérteni a dolgot, csak később csodálkoztam rajta, hogy akkor nem ugrottam oda az ajtóhoz, nem sikoltoztam, nem rántottam meg a vészféket. Abban a pillanatban valósággal megbénultam, tökéletesen tehetetlennek éreztem magam. Nyilván úgy gondoltam, hogy a férjemnek igaza van, és mivel neked mindent elmondok, drágám, azt is be kell vallanom: akarva, nem akarva egész lényemmel vele tartottam a másik ellen, mert hiszen mind a kettőé voltam, ugye, de a férjem fiatal volt, míg annak a másiknak a cirógatásai, jaj!... Végül is, ki érti ezt? Az ember olyasmit is megtesz, amire képtelennek hiszi magát. Ha elgondolom, hogy én egy csirke nyakát se tudnám elvágni! Jaj, az a viharosnak rémlő éjszaka! Jaj, az az ijesztő sötétség, amely üvöltött a lelkem mélyén!

És Jacques a karjában tartott gyöngye és törékeny teremtést most áthatolhatatlannak és kikutat-hatatlannak találta, s megsejtette benne azt a sötét mélységet, amelyről beszélt. Hiába szorította még jobban magához, nem tudott a lelkébe hatolni. Forróság lepte el az ölelkezésük közben elrebegett gyilkossági történet hallatán.

- És mondd, te is segítettél neki az öreget megölni?

- Én a sarokba húzódtam - folytatta az asszony, és nem válaszolt a kérdésére. - A férjem választott el az elnöktől, aki a másik sarokban ült. A közelgő választásokról beszélgettek... Láttam, hogy a férjem időnként előrehajol s kitekint, hogy lássa, hol vagyunk, mint aki már türelmetlenkedik... Mindig követtem a tekintetét, s én is számígtattam, hogy mekkora utat

tettünk már meg. Az éjszaka homályos volt, a fák fekete alakjai vadul vágattak el mellettünk. És az a szakadatlan kerékkattogás, amelyhez hasonlót még sosem hallottam, dühödő és nyögdecselő hangok irtóztató kavargása, haláltusájukban hörgő vadállatok gyászos panasza! A vonat teljes sebességgel száguldott... Hirtelen fények tűntek föl, állomásépületek verték vissza a zakatolást. Maromme-ban jártunk, már két és fél mérföldnyire Rouentól. Még Malaunay, aztán Barentin. Hol fog megtörténni? Az utolsó percre kell várni? Már nem tudtam számot adni sem időről, sem távolságokról, mint a lehulló kő, ráhagytam magam a sötétségben való, süketítő zuhanásra, amikor Malaunay-nál hirtelen rádöbentem: az alagútban fog megtörténni, egy kilométerre innét... Férjem felé fordultam, szemünk összevillant: igen, az alagútban, még két perc... A vonat robogott, elhagytuk a dieppe-i elágazást, láttam bódéjában a váltóórt. Dombos vidék húzódik arra, úgy rémlett, emberek állnak ott, s karjukat égnek emelve átkot szórnak ránk. Aztán a mozdony hosszút sípolt: megérkeztünk az alagút bejáratához... A vonat berobogott, jaj, micsoda mennydörgő visszhang az alacsony boltozat alatt! Ismered az összeütődő vasak zaját, olyan, mint amikor a pöröly lesújt az üllőre, nekem meg úgy rémlett, abban az örült pillanatban, mintha égzengést hallanék.

Didergett, félbeszakította magát, s elváltozott hangon, szinte nevetősen mondta:

- Hát nem ostobaság, drágám? Még most is ráz tőle a hideg. Pedig olyan jó melegem van itt melletted, és olyan boldog vagyok!... Meg aztán, tudod, most már nincs mitől tartani: az ügyet lezárták, nem szólva arról, hogy a fejesek még nálunk is kevésbé óhajtanák kideríteni az igazságot... Ó, rájöttem én erre, s most már nyugodt vagyok.

Aztán hangosan fölnevetett, és hozzáfűzte:

- Hanem tudod, eldicsekedhetsz vele, hogy alaposan ránk ijesztettél. Mondd csak, ez mindig izgatott, tulajdonképpen mit láttál?

- Hát, amit a bírónak is mondtam, semmi többet: egy ember fojtogatott egy másikat... De ti olyan furcsán viselkedtetek velem szemben, hogy a végén gyanút fogtam. Sőt, egyszer ráismertem a férjedre... De mégiscsak később lettem egészen bizonyos benne.

Az asszony vidáman szakította félbe.

- Persze, a parkban, amikor tagadtam a dolgot, emlékszel? Akkor voltunk először együtt Párizsban. De különös is! Én azt mondtam neked, hogy nem mi voltunk, és biztosan tudtam, hogy te az ellenkezőjét érted. Mintha csak mindent elmondtam volna, ugye?... Ó, drágám, olyan gyakran gondoltam erre, s tudod, azt hiszem, azóta szeretlek.

Forrón összeölelkeztek, szinte egymásba olvadtak. Az asszony folytatta:

- A vonat az alagútban robogott... Nagyon hosszú az az alagút. Három percre megy benne a vonat. Én úgy éreztem, már egy órája száguldunk benne. Az elnök abbahagyta a beszélgetést az egymásra csapódó vasak süketítő dübörgése miatt. A férjem az utolsó pillanatban, úgy látszik, elgyengült, mert még mindig nem mozdult. Csak annyit láttam a lámpa imbolygó fényénél, hogy a füle lilásra válik... Talán arra vár, hogy megint kiérjünk a sík mezőre? A dolgot most már végzetesnek, kikerülhetetlennek éreztem, s csak arra vágytam, hogy ne szenvedjem tovább a várakozás kínját, hogy végre megszabaduljak tőle. Miért nem öli meg, ha már meg kell ölnie? Legszívesebben magam ragadtam volna kést, hogy belemártsam, mert végsőkéig kétségbe ejtett a félelem és a szenvedés. Roubaud rám nézett, nyilván leolvasta az arcomról. Akkor hirtelen nekirugaszkodott, vállon ragadta az elnököt, amint az éppen az ajtó felé fordult. Grandmorin ösztönös mozdulattal, rémülten kiszabadította magát, s a feje fölött levő vészfék felé nyúlt. El is érte, de Roubaud újra megragadta, s olyan erővel teperte le az ülésre, hogy az öreg szinte kétrét hajolt bele. Megdöbbenéstől és rémülettől nyitva maradt

száján tagolatlan kiáltás tört ki, melyet elfojtott a dübörgés, közben tisztán hallottam, hogy a férjem sziszegve, mind dühösebben hajtogatja: disznó, disznó, disznó!

De a dübörgés hirtelen elült, a vonat kiért az alagútból, megint feltűnt a mező, a vágózó fekete fákkal... Én ott maradtam a sarokban dermedten, odatapadva a támla szövetéhez, a lehető legmesszebb. Meddig tartott a küzdelem? Alig néhány másodpercig, de nekem úgy rémlett, sose lesz vége, valamennyi utas hallja a kiáltozást, s látnak minket a fák. Férjem a kezében tartotta a nyitott kést, de nem tudott döfni, mert az elnök rugdalózott, ő meg csak bukdácsolt a kocsik mozgó padlóján. Majdnem térdre bukott, a vonat pedig robogott, teljes sebességgel száguldott velünk, míg a mozdony sípolt, jelezve, hogy közeledik a crois-de-maufras-i átjáró... Ekkor, azóta sem tudom megmagyarázni, hogyan történt, rávettem magam a rúgkapáló ember lába szárára. Igen, úgy estem rá, mint egy tehetetlen tömeg, teljes súlyommal nyomtam a lábát, hogy ne mozgassa többet. És nem láttam semmit, de éreztem mindent: éreztem, ahogy a kés a torkába hatolt, éreztem a test hosszas vonaglását, éreztem a halált, mely három csuklással következett be, olyan zajjal, mint amikor az eltört ingaóra hirtelen lejár... Ó, a halál remegése még itt reszket a tagjaimban!

Jacques sóváran közbe akart szólni, hogy kikérdezze. De Séverine most már sietett befejezni.

- Ne, várj... Amikor fölkeltem, éppen Croix-de-Maufras előtt robogtunk el teljes gőzzel. Tisztán láttam a ház zárt homlokzatát, majd a sorompóór bódéját. Még négy kilométer, legfeljebb öt perc, és Barentinban vagyunk... A test ott hevert összegörnyedve az ülésen, a kicsorgó vér sűrű tócsában gyűlt meg. A férjem csak állt, báván, rázta a zakatoló vonat, bámult, zsebkendőjével törölgette a kését. Ez eltartott egy percig, s közben egyikünk sem tett egy mozdulatot sem a menekülésre... Ha tovább itt őrizzük a testet, ha itt maradunk, talán már a barentini megállóban felfedeznek mindent... De a férjem visszatette a kést a zsebébe, s láthatólag magához tért. Néztem, hogy kutatja ki a testet, veszi el az óráját, a pénzét, mindenét, amit talál, majd kinyitotta az ajtót, megpróbálta kítaszigálni a pályára, de nem vette a karjába, nehogy bevéréződjék. „Segíts már, lökjük ki együtt!” Meg sem próbáltam, nem is éreztem a tagjaimat. „Az istenit neki! Segíts már kilökní!” A fej, mely elöl volt, már a hágcsódeszkaig lecsüngött, de az összegörnyedt törzs sehogy sem akart átférni. És a vonat robogott... Végre, még egy hatalmas taszítás, a holttest kibukfencezett, eltűnt a kerekek csattogása közben. „A disznó! Ennek vége!” Aztán fölvette a takarót, és kidobta azt is. Most már csak ketten maradtunk, álltunk a vérrel borított ülés mellett, nem mertünk leülni... A nyitva hagyott ajtó ki-be csapódott, én értetlenül, megsemmisülten, eszelősen álltam ott, egyszerre látom, hogy a férjem leszáll, s szintén eltűnik. Visszajött. „Gyerünk, mozgás, kövess, ha nem akarod, hogy elvágják a nyakunkat!” Én nem mozdultam, ő türelmetlenkedett. „Gyere már, az istenit! Üres a fülkénk, visszamegyünk.” Üres a fülkénk! Hát ott járt? És a fekete ruhás nő, aki nem szólt semmit, s akinek nem láttuk az arcát, vajon biztos, hogy nem maradt ott a sarokban?... „Gyere már, vagy téged is kidoblak, mint azt a másikat!” Visszajött a fülkébe, s durván, ész nélkül lökdösni kezdett. Egyszerre kinn álltam a hágcsón, s két kézzel, görcsösen kapaszkodtam a rúdhoz. Ő utánam lépett ki, s gondosan becsukta az ajtót. „Menj már, menj már!” De én nem mentem, szédített a robogás, korbácsolt a viharosan süvöltő szél. A hajam kibomlott, úgy éreztem, hogy meggémberedett ujjaim mindjárt eleresztik a rudat. „Menj már, az istenit!” Állandóan lökdösött, mennem kellett, váltott kézzel fogózkodva, a kocsi oldalához tapadva, a szoknyám viharosan csapkodott körülöttem, a lábamra tapadt. A távolban, a kanyaron túl feltűntek Barentin vasúti állomás fényei. A mozdony sípolt. „Menj már, az istenit!” Jaj, az a pokoli csattogás, az a vad rázkódás, amelyben lépkedtem! Rémllett, hogy orkán kapott fel, sodor szalmaszálként, hogy távolabb odavágjon egy falhoz. Hátam mögött száguldott a vidék, a fák eszeveszett iramban követtek, megfordultak maguk körül, kicsavarodtak, panaszosan felsóhajtva, ahogy elrohantak. A vagon végén, ahol át kellett volna lépnem a következő kocsi

hágcsódeszkájára, és megragadnom a másik rudat, megálltam, elhagyott a bátorságom. Erre már nem lesz erőm. „Menj már, az istenit!” A nyomomban volt, meglökött, én behunytam a szemem, magam sem tudom, hogy jutottam tovább, pusztán az ösztön erejéből, mint az állat, mely a karmával kapaszkodik, hogy le ne zuhanjon. Hogyhogy nem láttak meg bennünket? Három kocsin mentünk így végig, s az egyik, egy második osztályú, zsúfolva volt. Emlékszem a lámpafényben sorjázó fejekre, azt hiszem, felismerném őket, ha valaha találkoznék velük: egy kövér férfifejnek vörös barkója volt, két fiatal lányfej nevetve hajolt össze. „Menj már, az istenit! Menj már, az istenit!” Aztán nem tudom, mi történt, Barentin fényei közeledtek, a mozdony fűtyült, utolsó érzésem az volt, hogy húznak, vonszolnak, a hajamnál fogva ráncigálnak. A férjem bizonyára megragadott, a vállam fölött kinyitotta a fülkeajtót, és belökött a szakaszba. Zihálva, félájultan hevertem a sarokban, amikor megálltunk, s anélkül hogy megmozdultam volna, hallottam, hogy pár szót vált a barentini állomásfőnökkel. Majd, amikor a vonat továbbindult, ő is kimerülten rogyott az ülésre. Le Havre-ig ki sem nyitottuk a szánkat... Ó, gyűlölöm, gyűlölöm, látod, gyűlölöm ezekért a szörnyűségekért, amiket el kellett szenvednem miatta! És téged, téged szeretlek, drágám, téged, aki annyi örömet adsz nekem!

A hosszú elbeszélés forró áradása után úgy szakadt ki Séverine-ből ez a kiáltás, mint az emlékek undorából hirtelen kivirágzó gyönyörvágó. Ám Jacques, akit egészen fölzigatott, s aki éppoly lázban égett, mint ő, még visszatartotta:

- Ne, ne, várj még... És ráneheztedtél a lába szárára, és érezted, hogy meghal?

Föltámadt benne az ismeretlen, a gyomrából féktelen izgalom szállt fel, s véres látomással lepte el az agyát. Megint elfogta a gyilkosság iránti kíváncsiság.

- És akkor érezted, hogy belehatol a kés?

- Igen, tompa ütést éreztem.

- Ó, tompa ütést... Recsegést nem hallottál? Biztos vagy benne?

- Nem, nem, csak egy ütés volt.

- És aztán megrándult, ugye?

- Igen, háromszor rándult meg. Ó, olyan hosszú rángások futottak végig az egész testén, hogy követni tudtam, egészen a lába fejéig.

- És a rángatózás után megmerevedett, ugye?

- Igen, az első nagyon erős volt, a másik kettő gyengébb.

- És akkor meghalt, és terád milyen hatást tett, amikor érezted, hogy így meghalt egy késszúrástól?

- Ó, nem is tudom.

- Nem tudod? Miért hazudsz? Mondd el, mondd el, mit éreztél, de őszintén... Sajnálatot?

- Nem, sajnálatot nem!

- Örömet?

- Hogy örömet! Nem, örömet sem.

- Mégis, mit, szerelmem? Könyörgök, mondj el mindent... Ha tudnád... Mondd, mit érez olyankor az ember?

- Istenem! Hát el lehet ezt mondani?... Borzasztó. Messzire viszi az embert, igen, messzire, messzire! Többet éltem át abban a percben, mint egész elmúlt életemben.

És ekkor Jacques, a fogát összeszorítva, tompa nyögéssel átkarolta Séverine-t, és Séverine is átkarolta őt. Szeretkeztek, megtalálták a szerelmet a halál mélyén, a fájdalmas kéjvonaglásban, mint az állatok, amelyek egymás belét ontják ki üzekedés közben. Csak nehéz zihálásuk hallatszott. A mennyezetről eltűnt a vörös fény, a tűz kialudt, a szoba is kezdett kihűlni, odakint dermesztő hideg volt. Egyetlen hang sem hallatszott a hóborította Párizsban. Egyszer horkolás szűrődött át a szomszéd újságáros asszonytól, aztán minden aláhullott az alvó ház fekete örvényébe.

Jacques még utána is karjában tartotta Séverine-t, s rögtön megérezte, hogy az asszony, mint akit letaglóztak, súlyos álomba zuhan. Az utazás, a hosszú várakozás Misard-éknál, a lázas éjszaka kimerítette. Gyerekes „jó éjszakát” suttogott, s már aludt is, egyenletes lélegzéssel. A kakukkos óra hármát ütött.

Jacques majdnem egy óra hosszat ott tartotta még lassan elzsibbadó bal karján. Ő nem tudta lehunyni a szemét, melyet egy láthatatlan kéz mintha makacsul mindig újra kinyitott volna a sötétben. Most már semmit sem tudott megkülönböztetni a homályba merült szobában, elveszett minden, kályha, bútorok, falak, meg kellett fordulnia, hogy meglássa a két ablak álomszerű, mozdulatlan, halvány négyszögét. Nyomasztó fáradsága ellenére is hallatlan élénkséggel működött az agya, s pergette körbe-körbe, változatlan egyformasággal gondolatainak rokkáját. Valahányszor azt hitte, hogy akaratát megfeszítve, sikerül álomba merülnie, mindig föltámadt a kísértet, ugyanazok a gondolatok vonultak el előtte, felidézve ugyanazokat az érzéseket. S míg tágra nyitott mozdulatlan szeme homállyal töltözött, gépies egyhangúsággal pergett le előtte a gyilkosság minden részlete. Mindig újra született, mindig egyformán, ellenállhatatlanul, örjítőn. A kés tompa ütéssel hatolt be a torokba, a testen három hosszú rángás vonaglott végig, az élet meleg vérpatakban távozott el belőle, s ő úgy érezte, mintha a vörös patak végigcsorogna a kezén. Hússzor, harmincszor hatolt be a kés, rángatózott a test. Az egész hatalmasan felnövekedett, fojtogatta Jacques-ot, elárasztotta, szétfeszítette az éjszakát. Ó, ha egyszer ő is így döfhetne a késsel, ha kielégíthetné azt a távoli vágyat, ha megismerné azt az érzést, ha élvezhetné azt a pillanatot, amikor többet él meg az ember, mint egész életében!

Amikor ez a fojtogató érzés erősödött, Jacques arra gondolt, hogy csak azért nem tud elaludni, mert Séverine teste a karjára nehezedik. Kiszabadította magát, s maga mellé fektette Séverine-t, óvatosan, hogy föl ne ébressze. Először megkönnyebbülten lélegzett fel, remélve, hogy most már végre megjön az álom. De akárhogy erőlködött is, azok a láthatatlan ujjak megint kinyitották a szemét, és a sötétben újra megjelentek a gyilkosság véres képei: a kés behatolt, a test vonaglott. Vörös eső csíkozta az éji homályt, a nyak mérhetetlenné növekedő sebe úgy tátongott, mintha bárdal vágták volna. Jacques ekkor feladta a küzdelmet, hanyatt feküdt, s átengedte magát a konok látomásnak. Hallotta magában az agy megtízszerezett munkáját, az egész szerkezet zakatolását. Mindez végtelen messziről, gyerekkora távolából jött. Pedig azt hitte, meggyógyult, hiszen ez a vágy meghalt benne már hónapokkal ezelőtt, amikor az asszonyt magáévá tette, és most megint itt van, sosem érezte még ilyen erősnek, mint az imént, amikor Séverine a testéhez bújva, hozzátapadva, a fülébe súgva felidézte előtte a gyilkosságot. Elhúzódott az asszonytól, vigyázott, nehogy hozzáérjen, mert bőrének pusztaság érintése is égte. Tűrhetetlen hőség húzódott végig a gerincén, mintha dereka alatt parázssá vált volna a matrac. Nyilallások, tüzes csípések döfködtek a nyakszirtjét. Egyszer megpróbálta kivenni a kezét a takaró alól, de jéghidegnek érezte, s rögtön vacogni kezdett. Megijedt a saját kezétől, visszadugta, összekulcsolta előbb a hasán, majd lejjebb csúsztatta, a fara alá gyömösölte, oda börtönözte be, mintha attól félne, hogy a keze valami szörnyűséget fog elkövetni, rémes tettet, amelyet maga sem akar, és mégis végrehajt.

Ahányszor a kakukkos óra megszólalt, Jacques számlálta az ütéseket. Négy óra, öt óra, hat óra. Vágyva vágyott a nappalra, remélve, hogy a hajnal majd elúzi a kísértetet. Most már az ablak felé fordult, s nézte az üveget. De még mindig csak a hó bizonytalan visszfénye világított. Háromnegyed ötkor hallotta, hogy befut a Le Havre-i közvetlen vonat, mindössze negyven percet késett, ami azt mutatta, hogy a forgalom nyilván helyreállt. Csak hét óra után kezdtek megvilágosodni az ablakok, tejszínű sápadtság lepte el őket, nagyon lassan. Végül a szoba megtelt ezzel a zavaros fénnel, amelyben mintha lebegtek volna a bútorok. Újra előtűnt a kályha, a szekrény, a pohárszék. Még mindig nem tudta lehunyni a szemét, sőt, izgatta a vágy, hogy lásson. Még mielőtt kivilágosodott volna, rögtön megsejtette - inkább, semmint látta - az asztalon a kést, amellyel tortát szelt előző este. Most már csak ezt a kést, csak ezt a hegyes kiskést látta. A növekvő világosság, a két ablakon beáradó fehér fény csak azért hatolt be a szobába, hogy visszaverődjék ezen a keskeny pengén. És Jacques most még jobban félt a kezétől, s még mélyebbre rejtette a teste alá, mert jól érezte, hogy az az izgatottan mozgó, lázadó két kéz erősebb az akaratánál. Talán nem is lesz már többet az övé? Hiszen úgymint mástól kapta, valamelyik őse hagyta rá örökül, még abban az időben, amikor az ember a vadonban pusztá kézzel fojtotta meg az állatokat!

Hogy ne lássa többé a kést, Jacques Séverine felé fordult. Az asszony nyugodtan aludt, úgy szuszogott, mint egy kisgyerek, nagyon kifáradhatott. Súlyos, fekete haja kibomlott, s válláig omló, sötét vánkost terített a feje alá; álla alatt pedig, hajfürtjei alól kilátszott halványan rózsálló, tejfényű nyaka. A férfi úgy nézte, mintha nem ismerné. Pedig bálványozta, állandóan magában hordta a képét, sóvárogva gondolt rá, s ezzel gyakran okozott bajt önmagának, még vezetés közben is; egy ízben arra ébredt - mintha álomból ocsúdna -, hogy teljes gőzzel száguld át egy állomáson, nem ügyelve a jelzésekre. De ennek a fehér nyaknak a látványa megigézte, megbűvölte, váratlanul és ellenállhatatlanul; s még mindig tudatos borzadással érezte magában az egyre elhatalmasodó, parancsoló vágyat, hogy odamenjen az asztalon heverő késért, s visszajöve markolatig beledöfje ebbe a női testbe. Szinte hallotta a beható penge tompa recsegését, látta, hogy a test hármat rándul, majd halálba merevedik vörös tócsában. Ahogy viaskodott a látomással, s megpróbált menekülni előle, pillanatról pillanatra gyöngült az akaratereje, szinte teljesen elmerült a rögeszméjében, azon a végső ponton volt, amikor az ember legyőzötten enged az ösztönök parancsának. Minden összekuszálódott, lázadó keze már nem engedte magát elrejtetni, kiszabadult, kiszökött diadalmasan. És Jacques megértette, hogy már nem ura többé a kezének, mely mindjárt kegyetlen kielégülést szerez magának, ha még sokáig nézi Séverine-t; megértette, s erejének végső megfeszítésével kiugrott az ágyból, s úgy hengeredett a földre, mint a részeg. Föltápáskodott, majdnem elesett megint, mert a lába belegabalyodott a földön heverő szoknyákba. Támolygott, lázas kézzel kapkodta össze a ruháját, s közben csak ez járt a fejében: gyorsan felöltözni, felkapni a kést, lerohanni az utcára, megölni egy másik nőt. Végsőkig gyötörte a vágy, most már meg kell ölnie egyet.

Sehol nem találta a nadrágját, háromszor is megfogta, s nem tudta, mit tart a kezében. A cipőjét nagy kinnal erőltette föl. Jóllehet világos nappal volt már, úgy érezte, mintha a szoba vörhenyes párával telt volna meg, s minden beleveszne a fagyos köddel borított hajnalba. Didergette a láz; végre felöltözött, felmarkolta a kést, a ruhájába rejtette, bizonyos volt benne, hogy megöl vele egy nőt, a legelső, aki az útjába akad odalenn; de ekkor ágynemű-suhogás és elnyújtott sóhaj hallatszott az ágy felől, és Jacques földbe gyökerezett lábbal, sápadtan állt meg az asztal mellett.

Séverine ébredezett.

- Mi az, drágám, te már elmégy?

A férfi nem válaszolt, nem is nézett rá, abban reménykedett, hátha újra elalszik.

- Hová mégy, drágám?

- Sehova - dadogta -, szolgálati ügy... Aludj csak, jövök vissza.

Séverine motyogott pár érthetetlen szót, aztán újra elnyomta az álom; már le is csukódott a szeme.

- Ó, álmos vagyok, álmos vagyok... Gyere, ölelj meg, drágám.

Jacques azonban nem mozdult, mert tudta, ha most megfordul, kezében a késsel, ha csak megpillantja finom, bájos testét meztelenül a szétzilált ágyban, akkor vége az elhatározásának, mely most odaszögezi a helyére, nem messze az asszonytól. Akarata ellenére megmozdulna a keze, s a nyakába dőlné a kést.

- Drágám, gyere, ölelj meg...

A hangja elhalt, újra elaludt, nagyon csendesen, becézgető suttogással. A férfi pedig kétségbeesve nyitotta ki az ajtót, és elmenekült.

Nyolc óra volt, amikor kiért az Amszterdam utcára. A havat még nem söpörték el, az utcán alig jártak páran, jóformán hallani sem lehetett a lépteiket. Jacques mindjárt észrevett egy öregasszonyt, de az befordult a London utca sarkán, s ő nem ment utána. Emberekbe ütközött, lement a Le Havre tér felé, szorongatva a kését, melynek fölfelé tartott hegye eltűnt a kabátja ujjában. Egy szemközti házból tizennégy éves forma lányka jött ki, Jacques átvágott az úttesten, de mire átért, a lány már betért a szomszéd péküzletbe. Türelmetlenségében nem várt tovább, folytatta az útját, tovább keresgélt. Mióta ezzel a késsel kilépett a szobából, nem ő cselekedett már, hanem az a másik, akit oly gyakran érzett háborogni a lelke mélyén. Az az igen-igen távolról jövő idegen, akiben égett a gyilkosság átöröklött vágya. Gyilkolt valamikor régen, és gyilkolni akart ismét! És Jacques körül a tárgyak álombeli képekké váltak, mert csak rögeszméjén át látta őket. Megszokott élete úgyszólván szertefoszlott, s ő álmokórosként lépdelt, nem emlékezett a múltra, nem látta a jövőndőt, vágyának megszállottja lett. Bolyongó testéből távol volt a lélek. Két nő elébe került, s közben hozzáért, erre meggyorsította lépteit, már majdnem egyvonalba ért velük, amikor egy férfi megállította őket. Hárman nevetgéltek, beszélgettek. Jacques-ot zavarta a férfi, nyomába szegődött egy vékony sálba bugyolált, szegényes külsejű, vézna, fekete nőnek, aki mellette ment el. A nő lassan lépegetett, nyilván valami nehéz, nyomorúságosan fizetett és gyűlölt munkába ment, mert éppenséggel nem igyekezett, kétségbeejtő szomorúság ült az arcán. Most már, hogy talált valakit, Jacques sem igen sietett, várt, hogy olyan helyre érjenek, ahol kényelmesen lesújthat rá. A nő bizonyára észrevette, hogy a fiatalember követi, feléje fordította kimondhatatlan gyötrelemről beszélő tekintetét, csodálkozva, hogy ő is kellhet valakinek. Már a Le Havre utca közepén jártak, a nő még kétszer visszafordult, meggátolva Jacques-ot, hogy a torkába dőfje a kabátja ujjából előhúzott kést. Olyan szomorú, olyan könyörgő tekintete volt! Majd ott, ha lelép a járdáról, ott szúrja le. De hirtelen vargabetűt téve, egy másik nőt vett üldözőbe, aki ellenkező irányba tartott. Minden ok és szándék nélkül tett így, pusztán mert a nő éppen ekkor jött arra, s mert így adódott.

Jacques a nő nyomában visszament a pályaudvar felé. A nő kopogó léptekkel, fűgén szaporázta a lépést. Elragadóan csinos, legfőljebb húszéves, háziasnak induló, szőke teremtés volt, szép szeme vidáman kacagott a világra. Észre sem vette, hogy egy férfi követi, sürgős dolga lehetett, sebesen átvágott a Le Havre udvar peronján, fölment a nagycsarnokba, majdnem futva haladt végig rajta, s a körvasút pénztárai felé sietett. Első osztályú jegyet váltott Auteuil-

be; Jacques is váltott egyet, majd követte a várótermeken át, ki a peronra, be a fülkébe, ahol melléje telepedett le. A vonat azonnal elindult.

- Ráérek - gondolta Jacques -, majd megölöm valamelyik alagútban.

De a szemben ülő öreg hölgy - csak ő szállt föl rajtuk kívül - ismerőse volt a fiatal nőnek.

- Nahát, maga itt van! Hova megy ilyen kora reggel?

A kérdezett jóízűt kacagott, s komikus kétségbeeséssel legyintett.

- Hiába, semmit nem tehet az ember úgy, hogy rajta ne csípjék! De remélem, nem árul el... Holnap van a férjem neve napja, mihelyt elment hazuról, én is útra keltem, egy auteuil-i kertészhez megyek, a férjem remek orchideát látott nála, s odavan érte... Szóval, meglepetés, tudja?

Az öreg hölgy elérzékenyült, s megértő arccal bólogatott.

- És a baba jól van?

- A kislány? Jaj, olyan aranyos... Tudja, egy hete választottam el. Csak látná, hogy eszi a levest... Olyan jól vagyunk valamennyien, hogy szinte el se tudom hinni.

Még hangosabban nevetett, fehér foga kivillant vérpiros ajkai közül. Jacques jobbra ült tőle, kést szorongató öklét a combja mögé rejtette, arra gondolva, hogy így tud majd a legjobban döfni. Csak a karját kell fölemelnie, tesz egy félfordulatot, s máris elérte. De a batignolles-i alagútban észrevette a nő kalapszalagját, s meggondolta magát.

- Csokor van rajta - gondolta -, s az akadályozni fog. Biztos akarok lenni a dolgomban.

A két nő vidáman tereferélt tovább.

- Amint látom, boldog.

- Boldog! Az nem is szó!... Álom az életem... Két éve még semmi nem voltam. Emlékszik, ugye, a nénikémnél nem éltünk valami rózsásan? s egy fillér hozományom se volt... Ahányszor ő meglátogatott, remegtem, fülíg szerelmes voltam belé. Hiszen olyan szép férfi, olyan gazdag volt... És most az enyém, az én uram, és kisbabánk van. Mondom, hogy ez nem is igaz!

Jacques a csokrot tanulmányozva megállapította, hogy alatta, fekete bársonyon vastag aranyérem van, mindent gondosan mérlegelt.

„Bal kézzel megragadom a nyakát, a fejét hátrarántva, az érmet félretolom, hogy a torka szabadon maradjon.”

A vonat minduntalan megállt, megindult. Rövid alagutak követték egymást, Courcelles, Neuilly. Mindjárt, elég egy másodperc.

- Voltak a tengernél az idén nyáron? - kérdezte az öreg hölgy.

- Igen, hat hétig, egy eldugott kis bretagne-i fészekben, paradicsomi hely. A szeptembert Poitou-ban töltöttük az apósomnál, akinek nagy erdei vannak arrafelé.

- És télen nem költöznek le délre?

- Dehogynem. Tizenötödike táján Cannes-ban leszünk. Kibéreltünk egy házat. Pompás kis kertecske, szemközt a tenger. Előre leküldtünk valakit, aki mindent elrendez, és fogad minket... Nem vagyunk ugyan fázékonyak, de azért olyan jó a meleg napsütés... Márciusban aztán

visszajövünk. Jövőre Párizsban maradunk, két év múlva, ha a lányka már nagyobbacska lesz, utazgatni fogunk. Magam sem tudom, hogy van, de ünnep az egész életünk!

Túlradó boldogságában, közlési vágyának engedve, az ismeretlen Jacques felé fordult, hogy rámosolyogjon. A mozdulat folytán a szalagcsokor elcsúszott a helyéről, az érem eltolódott, s elötűnt a rózsás nyak, árnyékkal bearanyozott finom gödröcskével.

Jacques ujjai ráfonódtak a kés nyelére, most már szilárdan eltökélte magát.

„Arra a helyre fogok döfni. Igen, mindjárt, az alagútban, Passy előtt.”

De a trocadéri megállónál fölszállt egy ismerős vasutas, és szolgálati ügyekkel hozakodott elő: egy mozdonyvezetőre meg a fűtőjére rábizonyult, hogy lopták a szentet. Ettől kezdve minden összezavarodott Jacques előtt, később sem tudta pontosan megmondani, mi hogyan történt. A nevetgélés folytatódott, a boldogságnak ez a sugárzása átjárta a lelkét, s valósággal elkábította. Lehet, hogy elment Auteuil-ig a két asszonnyal; de még arra sem emlékezett, hogy szálltak-e ott. Ő végül a Szajna-parton találta magát, de fogalma sem volt róla, hogy került oda. Csak az vésődött tisztán az emlékezetébe, hogy a kést, melyet még ekkor is ott szorongatott a kabátujjában, ledobta a töltésről. Aztán már nem tudott semmiről, kábultan ment tovább, eltávolodva másik énjétől, mely a késsel együtt elhagyta. Órákig barangolhatott, utcák és terek során, amerre a lába vitte. Emberek, házak úsztak el előtte ködösen. Alighanem be is tért enni valahova, egy zsúfolt helyiségbe, mert tisztán látta maga előtt a fehér tányérok. Makacsul megtapadt benne még egy kép: egy vörös plakát egy bezárt bolton. Aztán fekete örvénybe, a megsemmisülésbe hullott alá minden, nem volt többé sem idő, sem tér, s ő tehetetlenül hevert ott, talán évszázadokig.

Cardinet utcai szűk szobácskájában tért magához, ruhástul hevert az ágyán keresztben. Odavitte az ösztöne, mint ahogy az elcsigázott kutya is hazavonszolja magát az óljába. Arra azonban nem emlékezett, hogy ment fel a lépcsőn, s hogy aludt el. Ólomsúlyú álomból ocsúdott fel, rémülten ébredt öntudatra, mint aki mély ájulásból tér magához. Talán három órát aludt, talán három napot. Majd hirtelen visszaemlékezett mindenre: a Séverine-nel töltött éjszakára, a gyilkosságról tett vallomásra, s arra, hogyan rohant el vérre szomjazva, mint a vérengző fenevad. Mindebből semmi nem volt már benne, magához tért az akaratán kívül történt dolgok kábulatából. Majd eszébe jutott, hogy a fiatalasszony várja, s talpra ugrott. Megnézte az óráját: már négy óra, s kitisztult fejjel, egészen lecsillapodva, mint akin eret vágta, sietve visszatért az Amszterdam közbe.

Séverine délig mélyen aludt. Fölébredve meglepetten látta, hogy Jacques még mindig nincs ott; megint befűtött; majd felöltözött, s mivel gyötörte az éhség, két óra tájban rászánta magát, hogy lemegy megebédelni egy közeli étterembe. Utána bevásárolt, s nem sokkal Jacques előtt tért vissza.

- Ó, drágám, már úgy aggódtam!

A nyakába csimpszkodott, és mélyen a szemébe nézett.

- Mi történt veled?

A fiatalember kimerülten, hideg testtel, csöndesen, minden idegesség nélkül megnyugtatta:

- Semmi. Ostoba robot. Ha egyszer elkapják az embert, nem lehet tőlük megszabadulni.

Séverine lehalkította a hangját, s hízelgően, alázatosan mondta:

- Képzeld, már azt hittem... Ó, csúnya gondolat, annyira bántott!... Igen, azt hittem, hogy azok után, amiket bevallottam, már nem kellek neked... Azt képzeltem, elmentél, hogy vissza se jöjj soha többé, soha többé!

Hullott a könnye, zokogott, kétségbeesetten ölelte Jacques-ot.

- Ó, én drágám, ha tudnád, mennyire vágyom rá, hogy jó légy hozzám!... Szeress, nagyon szeress, mert látod, csak a te szerelmed ad feledést... Most, hogy elmondtam neked minden bánatomat, ugye nem hagysz el? Könyörgök, ne hagyj el!

Jacques-ot megrendítette ez az elérzékenyülés. A feszültsége ellenállhatatlanul feloldódott, lassanként ellágyult ő is.

- Nem, nem. Szeretlek, ne félj - dadogta.

Túláradó érzéseiben ő is sírva fakadt, átérezve ennek az átkos kórnak végzetét, mely újból a hatalmába kerítette, s amelyből nem gyógyul ki soha. Szégyenkezés és határtalan kétségbeesés fogta el.

- Szeress, nagyon szeress te is, ó, teljes szívedből, mert nekem is éppúgy szükségem van rá, mint teneked!

Az asszony megremegett, s tudni akarta, miért.

- Gondjaid vannak? Mondd el nekem őket.

- Nem, nem gondok azok, nem létező dolgok, bánatok, amelyek iszonyúan szerencsétlenné tesznek, de mégsem beszélhetek róluk.

Forrón összeölelkeztek, egyesítve szenvedésük rettentő gyászát. Végtelen gyötrelmem, a feledés lehetősége nélkül, az irgalom reménye nélkül. Sírtak, s érezték, hogy rájuk nehezednek küzdelemből és halálból szőtt életüknek vak erői.

- Menjünk - mondta Jacques kibontakozva az ölelésből -, ideje gondolnunk az indulásra... Ma este Le Havre-ban leszel.

Séverine hallgatott, majd elmeredő tekintettel, komoran mormolta: - Ha szabad lennék, ha nem volna ott a férjem!... Ó, de gyorsan felejténék!

Jacques heves mozdulatot tett, fennhangon gondolkodott.

- Azért mégsem ölhetjük meg.

Séverine rámeredt, a férfi összerezett, maga is meglepődött, hogy ezt kimondta, holott soha nem gondolt rá. Ha már ölni akar, miért nem öli meg ezt az embert, aki útjában áll? S amikor végül elvált az asszonytól, hogy visszasíessen a fűtőházba, Séverine újból átölelte, és csókokkal borította el.

- Ó, drágám, nagyon szeress! Én még jobban, még sokkal jobban foglak szeretni... Meglátod, boldogok leszünk.

Le Havre-ban Jacques és Séverine a legnagyobb óvatosságot tanúsították a következő napokban; féltek. Ha Roubaud tényleg mindent tud, nem fog-e rájuk lesni, rajtuk ütni, hogy hirtelen dührohamában megbosszulja magát? Még jól emlékeztek egykori kitöréseire, durvaságaira: a volt vagonatologató munkás olyankor nem kímélte az öklét. Most meg úgy tesz, mintha süket és néma volna, a szeme zavaros, talán éppen alattomos cselet forgat a fejében, csapdát készít nekik, hogy a markában tartsa őket. Ennélfogva az első hónapban a szerelmesek csak lopva találkoztak, mindig résen voltak.

Roubaud pedig mind gyakrabban maradozott ki. Vagy talán csak azért tűnt el, hogy váratlanul betoppanjon, és egymás karjában találja őket? Ez a félelmük azonban nem vált valóra. Sőt. Távollétei olyan hosszúra nyúltak, hogy úgyszólván sosem tartózkodott otthon, mihelyt szabadult, nyomban eltűnt, s csak az utolsó percben tért vissza, hogy szolgálatba lépjen. Nappalos hetein úgy intézte a dolgát, hogy tíz órakor megreggelizett - öt perc alatt bekapta a reggelijét -, s csak fél tizenkettőkor jelent meg ismét; este öt órakor pedig, amikor a kartársra felváltotta, eltűnt, s gyakran egész éjszakára odamaradt. Alig aludt pár órát. Az éjszakás heteken nem különben: ilyenkor reggel öt órakor szabadult, de nyilván evett és aludt valamit a városban, mert csak este öt órára tért haza. Ám rendetlen életmódja ellenére is sokáig megmaradt közmondásosan pontos tisztviselőnek; a kellő percben mindig a helyén volt, néha ugyan a kimerültségtől alig állt a lábán, de azért lelkiismeretesen ellátta a hivatalát. Lassanként azonban jelentkeztek a bajok. Moulin, a másik helyettes, két ízben is várt rá egy-egy órát; sőt, egyik reggel, már reggeli után, megtudva, hogy nem tért vissza, maga állt be helyette: derék ember volt, nem akarta, hogy megdorgálják a kollégáját. Ilyenformán Roubaud szolgálati munkájában is mutatkozni kezdtek a lassú bomlás jelei. Nappal már nem volt többé az a tevékeny ember, aki csak akkor indít vagy fogad vonatot, ha személyesen ellenőrzött mindent, s a legapróbb eseményekről is beszámol az állomásfőnöknek tett jelentésében nem kímélve sem másokat, sem önmagát. Éjszaka úgy aludt az irodai öblös karosszékben, mint akit letaglóztak. Ha meg fölébredt, akkor is úgy járt-kelt a peronon, hátratett kézzel, mint az alvajáró, fakó hangon adta ki utasításait, nem ellenőrizve, hogy végrehajtják-e. Azért csak eldöcögött a szekér a megszokott úton, mindössze egyszer történt egy kisebb összekoccanás: Roubaud hibájából kocsiszíni vágányra futott egy személyvonat. A kartársai csak nevettek, mondván, hogy az éjjel kirúgott a hámból.

Az igazság az volt, hogy Roubaud most már állandóan ott tanyázott a Vasút kávéház első emeletén, abban a kis külön teremben, mely jószerivel kártyabarlanggá züllött. Úgy hírlott, nők is járnak fel éjszakánként, bár igazában csak egy nő volt bejáratos oda, egy nyugalmazott kapitány szeretője, testvérek között is negyvenéves, nem nélküli asszony, ki szintén szenvedélyes játékos volt. A helyettes állomásfőnök is csak vad játékszenvedélyének élt, mely a gyilkosságot követően támadt föl benne, amikor véletlenül belekerült egy pikétpartiba; a játékdüh elhatalmasodott rajta, parancsoló szükségletté vált, mivel tökéletes felejtést, teljes megsemmisülést biztosított számára. A kártyázás heve annyira elragadta ezt a nyers hímet, hogy még a nemi vágyat is kiölte belőle, teljesen a hatalmában tartotta Roubaud-t, aki csak a kártyában talált kielégülést. Nem azért játszott, mintha a lelkiismeret-furdalás kényszerítette volna feledésre a megrázkódtatás után, mely tönkretette a házasságát s megrontotta az életét; végre megtalálta a vigasztalást, a mindent feledtető, önző boldogságot, melyben egyedül részesül; most minden alámerült ebben a szenvedélyben, mely tökéletesen lezüllesztette. Ha iszik, sem múltak volna ilyen könnyen, ilyen feledtetőn az órák. Megszabadult az élet minden

gondjától-bajától, felfokozott életet él, de valahol másutt, idegenben, ahol észre sem veszi azokat a bosszúságokat, amelyek miatt valamikor ordítani tudott volna dühében. És nagyszerűen érezte magát, nem számítva az ébren töltött éjszakák fáradalmait, még el is hízott, tömött, sárga haj rakódott rá, szemhéja súlyosan borult zavaros szemére. Amikor hazament álmos, vontatott léptekkel, mindebből csak valami fenséges közönyt vitt magával haza.

Azon az éjszakán, amikor Roubaud hazament, hogy a parkett alól kivegye a háromszáz aranyat, Cauche urat, a biztonsági felügyelőt akarta kifizetni, mivel sorozatosan veszített, és felhalmozódtak az adósságai. Cauche úr tapasztalt játékos volt, közismert hidegvére félelmetes ellenfélle tette. Különben azt híresztelte magáról, hogy csak mulatságból játszik; mint köztisztviselőnek és nyugalmazott katonatisztnak ügyelnie kellett a látszatra, agglegény maradt, s csendes törzsvendégként élte életét a kávéházban: mindez persze nem akadályozta meg abban, hogy állandóan verje a blattot, és bezsebelje mások pénzét. Sok mindent összepletykáltak róla, állítólag olyan pontatlanul látta el a hivatalát, hogy rá akarták beszélni a lemondásra. De az ügy húzódott, úgylis alig van dolga, akkor meg mire az a nagy buzgalom? És folytatta, mint addig: meg-megjelent a pályaudvar peronján, ahol mindenki megsüvegelte.

Három héttel később Roubaud majdnem négyszáz frankkal úszott megint Cauche úrnál. Már egyszer célzott rá, hogy a felesége örökségéből gondtalanul megéljen, de nevetve hozzáfűzte azt is, hogy az asszony őrzi a pénzesláda kulcsát - ezzel magyarázta, hogy csak késve fizeti meg a kártyaadósságait. Aztán, hogy megint megszorult, s egy reggel egyedül volt otthon, föl-emelte a parkettszegélyt, s kivett alóla egy ezerfrankos bankjegyet. Minden ízében remegett; azon az éjszakán, amikor az aranyakat vette ki, nem volt ilyen izgatott: azt nyilván csak sorsadta segítségnek tekintette, ám ezzel a bankjeggyel elkövette az első lopást. Viszolygó érzés borzongott végig a testén, hogy erre az átkozott pénzre gondolt, amelyhez - megesküdött - nem nyúl hozzá soha. Egyszer megfogadta, hogy inkább éhen hal, és íme, most mégis hozzányúlt, maga sem tudta volna megmondani, hogyan oszlottak el az erkölcsi aggályai, bizonyára fokozatosan történt a dolog, a gyilkossággal meginduló lassú bomlási folyamat eredményeképpen. A lyuk mélyén mintha nedvességet, valami lágy és undorító dolgot érzett volna, megrémült; gyorsan visszanyomta a parkettet, s megint szentül megfogadta, hogy inkább levágatja a kezét, de nem nyúl többet hozzá. A felesége nem látta meg, megkönnyebbülten fellélegzett, s megivott egy nagy pohár vizet, hogy egy kissé magához térjen. Most már örömeben vert a szíve, ha arra gondolt, hogy kifizeti az adósságát, s ilyen tekintélyes összeggel játszhat.

Azonban a bankjegyet fel kellett volna váltani, és Roubaud-t újra megrohanta a félelem. Azelőtt bátrabb volt, akár fel is jelentette volna magát, ha - ostoba fejjel - bele nem keveri a feleségét is az ügybe, ma azonban, ha csak rá gondolt a csendőrökre, kiverte a hideg verejték. Hiába mondogatta magának, hogy a bíróság nem ismeri az eltűnt bankjegyek számait, és különben is, a per elaludt, s örökre eltemetve pihen a lezárt ügyek fiókjában: iszonyú rémület lett úrrá rajta, valahányszor be akart lépni valahová, hogy a bankjegyet felváltsa. Öt napig tartogatta magánál; lassan megszokta, már szükségét érezte, hogy tapogassa, ide-oda rakogassa, még éjszakára sem tudott megválni tőle. Szövevényes terveket agyalt ki, de mindig kiszámíthatatlan, ijesztő akadályokba botlott. Először a pályaudvarra gondolt: miért ne fogadná el tőle bármelyik kartársa, aki a bevételt kezeli? Aztán túlságosan is kockázatosnak rémlett ez a terv, s helyette azt eszelte ki, hogy egyensapkáját letéve, elmegy Le Havre másik végébe, s ott vesz magának valamit, akármit. De vajon nem tűnik-e majd fel, hogy holmi apróságért ekkora címmel fizet? Végül úgy döntött, hogy a Napóleon sétányi trafikosnál váltja fel: úgylis odajár naponta, talán ez a legegyszerűbb. Tudják, hogy örökölt, a trafikosnő bizonyára nem fog meglepődni. Elment az ajtóig, de érezte, hogy elhagyja az ereje, ekkor lesétált a Vauban-medencéig, hogy lelket öntsön magába. Egy félórai sétálgatás után megint

visszament, de még mindig nem szánta el magát. És este, a Vasút kávéházban, éppen Cauche úr jelenlétében, hirtelen merész ötlete támadt: kihúzta a bankjegyet a zsebéből, s megkérte a főnöknőt, hogy váltsa fel, de annak nem volt aprója, egy pincért küldött át vele a trafikba. Még tréfálkoztak is a bankjegyen, mely vadonatújnak látszik, holott tíz évvel ezelőtt bocsátották ki. A felügyelő a kezébe vette, ide-oda forgatta, megjegyezve, hogy bizonyára egy gödör fenekén pihent mostanáig, mire a nyugalmazott kapitány szeretője végehosszatlan históriába kezdett valami elrejtett vagyonról, amelyet egy komód márványlapja alatt fedeztek fel.

Teltek-múltak a hetek, és Roubaud szenvedélyét csak felcsigázta a birtokában levő pénz. Nem játszott ugyan nagyban, de állandó, sötét balszerencse üldözte, s a naponkénti apró veszteségek a végén tekintélyes összegre duzzadtak. A hónap vége felé már nem volt egy vasa sem, becsületszóra tartozott pár arannyal, s belebetegedett, hogy nem nyúlhat többet kártyához. Mégis viaskodott magával, majdnem ágynak dőlt. Az ebédlő parkettje alatt pihenő kilenc bankjegy gondolata nem hagyta nyugodni: látta őket a fán keresztül, érezte, hogy égetik a talpát. Ha akarná, elvehetne még egyet! De nem lehet, szentül megfogadta, hogy inkább levágatja a kezét, semhogy újból kutasson ott. Ám egy este, hogy Séverine korábban aludt el, mégis fölemelte a szélső parkettet, fogcsikorgatva engedett a vágyának, olyan kétségbeesés és szomorúság fogta el, hogy a szeme könnybe lábadt. Mire jó ez az ellenkezés? Haszontalan gyötrelmem ez; és beletörődött, hogy most már valamennyit el fogja venni onnét, egyiket a másik után.

Másnap reggel Séverine egészen véletlenül horzsolást vett észre a szélső parkett élén. Lehajolt, s fessegetés nyomát fedezte fel. Nyilván a férje hordja el most is a pénzt. S maga is elcsodálkozott, milyen vad düh lesz úrrá rajta, mert hiszen egyébként nem volt pénzsóvár, nem is szólva arról, hogy ő maga is inkább éhen halt volna, semhogy hozzányúljon ehhez a vérrel szennyezett pénzhez. De hát nem éppen annyira az övé is, mint a férjéé? Miért Roubaud rendelkezik vele titokban, meg sem kérdezve őt? Vacsoraidőig gyötörte a bizonyosság vágya, a legszívesebben ő is fölemelte volna a szélső parkettet, hogy alája nézzen, de már a kotozás pusztá gondolatára is égnek állt a haja. És ha feltámad a halott abból a lyukból? Ez a gyerekes rettegés olyan félelmetessé tette számára az ebédlőt, hogy fogta a kézimunkáját, és bezárkózott a szobájába.

Este, míg szótlánul ették a maradék ragut, megint dühbe gurult, látva, hogy a férje önkéntelenül is oda-odapillant a sarokba.

- Megint kivettél belőle, mi? - förmedt rá hirtelen.

Az csodálkozva kapta fel a fejét.

- Miből?

- Ne add az ártatlant, nagyon jól tudod te, miről beszélek... De jegyezd meg magadnak: nem tűröm, hogy még egyszer kivegyél belőle, a pénz éppúgy az enyém is, mint a tiéd, belebetegszem, ha csak rágondolok, hogy hozzányúlsz.

Roubaud rendszerint kerülte a veszekedést. Közös életük most már csupán két egymáshoz láncolt ember szokványos érintkezése volt; napok teltek el, anélkül hogy egyetlen szót is váltottak volna, úgy jöttek-mentek egymás mellett, mint két közönyös és magányos idegen. Roubaud most is csak a vállát vonogatta, s nem bocsátkozott magyarázatokba. Séverine azonban nagyon izgatott volt, végére akart már járni ennek az elrejtett pénznek, melytől a büntény napja óta nem volt nyugta.

- Azt akarom, hogy válaszolj... Merd azt mondani, hogy nem nyúltál hozzá!

- Mi közöd hozzá?

- Az a közöm, hogy irtózom tőle. Ma is úgy félttem, hogy nem bírtam megmaradni itt. Ahányszor hozzányúlsz, utána három napig rémes álmokat látok... Sosem beszélünk róla. Nyughass végre, és ne kényszeríts rá, hogy szóba hozzam.

A férje rámeresztette nagy szemét, majd vontatottan mondta:

- Mit törödsz velem, ha hozzányúlok is, téged nem kényszerítelek, hogy hozzányúlj. Az én dolgom, rám tartozik.

Az asszony heves mozdulatot tett, de türtőztette magát. Aztán, szenvedő és undorodó arckifejezéssel, felindultan vágott vissza:

- Nem értelek!... Tisztességes ember voltál. Igen, soha meg nem károsítottál volna senkit egy fillérrel sem... Amit elköveltél, megbocsátható, mert örült voltál, mint ahogy megörjítettél engem is... De ez a pénz, jaj ez a förtelmes pénz, amire nem volna szabad még gondolnod sem, s amit fillérenként lopsz el a magad élvezetére... Mi történt veled, hogyan süllyedhettél ilyen mélyre?

A férfi hallgatta, egy pillanatra világosság gyúlt az agyában, s maga is elcsodálkozott, hogy lopásra adta a fejét. De a lassú elzúllás fokozatai elmosódtak előtte, azt már nem öltögetheti össze, amit a gyilkosság széttépett körülötte, maga sem tudta volna megmondani, hogyan kezdődött el az új élet, melyben ő is szinte új lényé alakult, mivel a házassága elromlott, a felesége eltávolodott tőle, és ellenségévé lett. Egyébként rögtön megérezte, hogy itt már nincs mit jóvátenni, és csak legyintett, mintha el akarná hessegetni az alkalmatlan gondolatokat.

- Ha otthon unatkozik az ember - morogta -, akkor máshol keres szórakozást. Minthogy te már nem szeretsz...

- Hát nem, nem szeretlek.

A férje ránézett, öklével az asztalra csapott, arca vérbe borult.

- Akkor meg hagyjál békében! Én tán nem hagylak szórakozni? Vagy talán elítéllek?... Tisztességes ember már tett volna egyet-mást a helyemben, amit én nem teszek meg. Először is, ki kellene hogy rúgjalak innét. Utána talán abbahagynám a lopást is.

Az asszony halálosan elsápadt, már neki is gyakran eszébe jutott, hogy ha egy féltékeny férfit annyira emészt a belső kór, hogy eltűri a felesége szeretőjét, akkor ez csak a mindenre kiterjedő, minden erkölcsi aggályt elpusztító, az egész lelkiismeretet szétbomlasztó rákfene tünete lehet. De hadakozott ezzel a gondolattal, nem volt hajlandó elismerni a saját felelősségét. Akadozó nyelvvel mondta:

- Akkor is megtiltom, hogy hozzányúlj a pénzhez.

Roubaud befejezte az evést. Nyugodtan összehajtogatta a szalvétáját, aztán fölemelkedett, és csúfondárosan mondta:

- Ha csak ez a bajod, hát osztozzunk.

S azzal már le is hajolt, mintha fel akarná emelni a szélső parkettet. Az asszony odaugrott, s lábát a parkettre tette.

- Ne, ne! Tudod, hogy inkább meghalok... Ne nyisd ki. Ne, ne! Ne énelőttem!

Séverine-nek aznap este találkája volt Jacques-kal a teherpályaudvar mögött. Éjfél után, amikor hazaért, felelevenedett előtte az esti jelenet, s bezárkózott a szobájába, kétszer ráfordítva a kulcsot. Roubaud éjszakás volt, Séverine-nek még attól sem kellett tartania, hogy - mint néhanap megesett - hazajön lefeküdni. A takarót felhúzta az álláig, a lámpát lejjebb

csavarta, de nem bírt elaludni. Miért is utasította vissza az osztozkodást? A tisztességerzete most már nem háborgott olyan nagyon arra a gondolatra, hogy hasznot húzhatna a pénzből. Vagy nem fogadta-e el a croix-de-maufra-i örökrészt? Nyugodtan elveheti a pénzt is. Megint megborzongott. Nem, nem, soha! Pénzt még csak elvett volna, de ehhez a pénzhez, ehhez a halottól elrabolt, gyilkosságból származó, gyalázatos pénzhez, ehhez nem mert hozzányúlni, félt, hogy megégetné a kezét. Újra nyugtatgatta magát, érveket keresett: hiszen nem azért venné ki, hogy elköltse; sőt, máshová rejtene, elásná valahová, csak ő tudná, hová, ott nyugodhatna időtlen időig; most még megmenthetné a férjétől az összeg felét. S Roubaud nem diadalmaskodna, hogy neki jutott az egész, s nem játszhatná el a felesége részét. Amikor az ingaóra hármát ütött, már mélységesen bánta, hogy elutasította az osztozkodást. Tétován, még bizonytalanul földerengett benne egy gondolat: fölkel, kiszed mindent a parkett alól, hogy a férjének ne jusson semmi. De olyan dermesztő hideget érzett, hogy gondolni sem akart többet erre. Mindent elvenni, mindent megtartani, hogy a férje még panaszkodni se merjen! Lassanként hatalmába kerítette ez a terv, s a berzenkedését legyőző akarat mind határozottabban bontakozott ki lényé öntudatlan mélyéből. Nem akarta, és mégis kiugrott az ágyból, mert nem tehetett másként. Feljebb csavarta a lámpa belét, átment az ebédlőbe.

Most már nem remegett. Féelme elmúlt, hideg nyugalommal, egy álomkóros lassú és biztos mozdulataival látott munkához. Megkereste az emelőül szolgáló piszkavasat. Amikor felfedte a nyílást, közelebb vitte a lámpát, mert nem látott jól. Előrehajolt, de elképedésében kővé meredt: a nyílás üres volt! Nyilvánvaló: míg ő odajárt a találkán, Roubaud följött, mert őbenne előbb támadt fel a vágy, mint Séverine-ben, hogy mindent elvigyen, mindent megtartson; egyszerre elvitte az összes bankjegyet, egy sem maradt ott. Séverine letérdelt, de csak az órát meg a láncot látta a nyílás alján, az arany megcsillant a vánkosfa porában. Hideg düh szögezte oda egy percre, dermedten, félmeztelenül, fennhangon mondogatta vagy hússzor is egymás után:

- Tolvaj! Tolvaj! Tolvaj!

Majd dühös mozdulattal felmarkolta az órát, miközben egy nagy fekete pók, melyet felzavart, végigszaladt a falon. A sarkával visszanyomkodta a szegélylécet, aztán visszafeküdt, az éjjeliszekrényre állítva a lámpát. Hogy felmelegedett, az öklében szorongatott órát kezdte nézegetni, sokáig forgatta, vizsgálgatta. Érdekesnek találta az óra tokján az elnök nevének két egymásba fonódó kezdőbetűjét. Belül kiböngészte a gyártási számot: 2516. Veszedelmes dolog megtartani ezt az ékszert, a bíróság ismeri a számot. De haragjában, hogy csupán ennyit tudott megmenteni, elmúlt a féelme. Sőt, úgy érezte, megszűntek a lidércek is most, hogy nincs már ott a hulla a parkett alatt. Végre, nyugodtan járkaálhat az otthonában, ahol csak akar. Becsúsztotta az órát a feje alá, eloltotta a lámpát és elaludt.

Másnap Jacques szabadnapos volt, megvárta, míg Roubaud - szokása szerint - beül a Vasút kávéházba, aztán fölment Séverine-hez, hogy együtt reggelizzenek. Olykor-olykor, ha merték, megszerezték maguknak ezt a mulatságot. Aznap Séverine, étkezés közben, még mindig remegve, megemlítette Jacques-nak a pénzt, elmesélve neki, hogy üresen találta a rejtkehelyet. Férje ellen táplált haragja nem csillapodott, szünet nélkül hajtogatta, kiáltva:

- Tolvaj! Tolvaj! Tolvaj!

Aztán elővette az órát, s mindenáron rá akarta tukmálni Jacques-ra, bár az tiltakozott ellene.

- Értsd meg, drágám, nálad senki sem fogja keresni. Ha én tartom magamnál, a férjem még ezt is elveszi tőlem. Hidd el, inkább eltűrném, hogy egy darabot kihalítson a húsból... Nem! Máris túl sokat kapott. Nekem nem kellett ez a pénz. Borzadtam tőle, soha el nem költöttem

volna belőle egy fillért sem. De hát neki volt hozzá joga, hogy hasznot húzzon belőle? Jaj, hogy gyűlölöm!

Sírt, erősködött, könyörgött, végül is a fiatalember becsúsztotta az órát a mellényzsebébe.

Eltelt egy óra, és Séverine még mindig ott ült Jacques ölében félmeztelenül. A vállára dőlt, fél karjával átölelte a nyakát, bágyadtan cirógatta, amikor Roubaud, akinek volt saját kulcsa, betoppant. Séverine hirtelen felugrott. Rajtakapták, a tagadás hasztalan. A férj megtorpant, nem tudott továbbmenni, a szerető ott maradt ülve, kővé válva. Séverine azonban még csak magyarázkodni sem próbált, előre lépett, és dühösen hajtogatta:

- Tolvaj! Tolvaj! Tolvaj!

Roubaud egy pillanatig habozott, aztán egy vállrándítással - így rázott le mostanában mindent magáról - belépett a szobába, s magához vett egy jegyzőkönyvet, amit ott felejtett. De az asszony a sarkában volt, és szidalmazta:

- Megint ott jártál, merd letagadni, hogy megint ott jártál! És mindent elvittél, te tolvaj, tolvaj, tolvaj!

Amaz szótlanul ment át az ebédlőn, csak az ajtóból fordult vissza, s vetette rá komor tekintetét:

- Hagyj békén, hé!

Azzal elment, még az ajtót sem csapta be. Jacques-ot mintha észre sem vette volna, célzást sem tett rá, hogy Séverine-t rajtakapta a szeretőjével.

Hosszú hallgatás után Séverine odafordult Jacques-hoz:

- Mit szólsz hozzá?

A férfi mindaddig egy szót sem szólt, most felkelt, és kimondta a véleményét:

- Ennek az embernek befellegzett!

Ebben megegyeztek. Eddig csak csodálkoztak rajta, hogy Roubaud - miután az első szeretőt meggyilkolta - eltúrta a másodikat, most azonban már megvetést éreztek az engedékeny férj iránt.

Ha egy férfi idáig süllyedt, az végképp elzüllött, az képes minden aljasságra.

Ettől fogva Séverine és Jacques tökéletes szabadságban éltek. Roubaud-val nem törődtek többet. Most azonban, hogy a férjtől már nem tartottak, szomszédasszonyuknak, a mindig lesben álló Lebleu-nének a kémkedései kezdtek aggasztani őket. Lebleu-né alkalmasint sejt valamit. Jacques lábujjhegyen lopózkodott fel, de hiába: jöttékor minden alkalommal észrevette, hogy a szemközti ajtó alig résnyire megnyílik, s a hasadékon át kémlelő szem les rá. Ez már kezdett elviselhetlenné válni, többé nem mert fölmenni, ha mégis megkockáztatta, és észrevették, nyomban hallgatózó fül tapadt a kulcslyukra, nem mertek csókolózni, de még hangosan beszélgetni sem. Ekkor Séverine, akit elkeserített a szenvedélye útjában álló akadály, újból megindította Lebleu-ék ellen régi hadjáratát, hogy megkaparintsa a lakásukat. Hiszen közismert dolog volt, hogy azt a lakást mindig az állomásfőnök helyettese lakta. Most azonban már nem a pompás kilátás, nem az indóház udvarára s az ingouville-i magaslatokra nyíló ablakok csábították. Vágyát csupán az csigázta föl - amit ugyan nem vallott be -, hogy a lakásnak volt még egy bejárata a melléklépcső felől. Jacques feljárhatna arra, s el is mehetne, anélkül hogy Lebleu-né csak gyanítaná is a látogatását. Akkor aztán tényleg szabadok lennének.

A küzdelem iszonyatos volt. A viszály, mely egyszer már felbolydította az egész folyosót, most újra feléledt, és óráról órára mérgesebbé vált. Lebleu-né, hogy fenyegetve érezte magát, elkeseredetten védekezett, biztosan tudta, hogy belepusztul, ha bekényszerítik a sötét hátsó lakásba, ebbe a szomorú börtönbe, melyet eltorlaszol a pályaudvari csarnok teteje. Hogy képzelik, hogy ő abban az odúban éljen, mikor már megszokta a tágas szemhatárra nyíló napfényes szobáját, ahol úgy felvidítja az embert az utasok jövése-menése! Sétálni sem mehet a beteg lábával, állandóan csak egy bádogtetőt látna maga előtt, inkább öljék meg azonnal! Sajnos, mindezek csupán érzelmi okok voltak, s ő kénytelen volt elismerni, hogy a lakást az előző főnökhelyettestől, Roubaud elődjétől kapta, aki - agglegény lévén - lovagiasan átengedte neki; emlegettek még valami levelet is, amelyben a férje kötelezte magát a lakás visszaadására, ha az új főnökhelyettes kívánná. De mivel a levél ez ideig még nem került elő, az asszony tagadta a létezését. Egyre rosszabbul állt a szénája, s ő egyre hevesebb és erőszakosabb lett. Egyszer Moulinnek, a másik főnökhelyettesnek a feleségét is megpróbálta maga mellé állítani azzal, hogy belekeverte a dologba: állítása szerint Moulinné látta, hogy Roubaud-nét idegen férfiak ölelgetik a lépcsőházban, erre meg Moulin dühödött fel, mivel a felesége, az a szelíd és jelentéktelen teremts, akit jóformán nem is láttak soha, sírva esküdözött, hogy nem látott és nem mondott semmit. Egy álló hétig tombolt a pletykaorkán a folyosón. Lebleu-né legsúlyosabb baklövése azonban az volt - s ez óhatatlanul a vesztét okozta -, hogy makacs kémkedéseivel még most is ingerelte Guichon kisasszonyt, a trafikoszót: ez volt a mániája, megrögzötten hitte, hogy a trafikoszó minden éjjel bemegy az állomásfőnökhöz, s beteges vágya, hogy rajtakapja őket, egyre jobban elhatalmasodott, annál is inkább, mert már idestova két esztendeje kémkedett utánuk, s az égvilágon semmit nem tudott felfedezni, egy lehelet nem sok, annyit sem hallott. Pedig bizonyos volt benne, hogy együtt hálnak, s ez a tudat majd megőrjítette. Guichon kisasszony meg azon dühöngött, hogy ha elmegy hazulról, ha hazatér, mindig figyelik, s most már ő is azon dolgozott, hogy Lebleu-nét átrakják az udvari oldalra: legalább lesz köztük egy lakás, nem laknak majd egymással szemben, s ő nem kényszerül eljárnai az ajtaja előtt. És mi sem természetesebb, mint hogy Dabadie úr, az állomásfőnök, ki mindeddig kívül maradt a küzdelmen, most napról napra jobban haragudott Lebleu-ékre: ez már baljós előjel volt.

Még civódások is bonyolították a helyzetet. Philomène, aki mostanában Séverine-nek hordta a friss tojást, szemtelenül végigmérte Lebleu-nét, valahányszor találkozott vele, s mivel Lebleu-né szándékosan nyitva hagyta az ajtaját, hogy ezzel is bosszantsa az embereket, a két nő minden alkalommal csúnyán hajba kapott. Séverine és Philomène jó barátsága egészen bizalmassá vált; Jacques a végén - ha már ő maga nem mert mutatkozni - Philomène-nel üzent a szeretőjének. Philomène megérkezett a tojással, elmondta, hogy megváltozott a találka időpontja, hogy miért kellett Jacques-nak vigyáznia az este, hogy miről beszélgetett vele, amikor nála töltött egy órát. Jacques, ha váratlan akadály jött közbe, szívesen ott-ott feledkezett Sauvagnat-nak, a mozdonyszín főnökének házikójában. Fűtőjével, Pecqueux-vel ment oda, mintha feledésre vágya, s nem merne egyedül eltölteni egy estét. Sőt, amikor a fűtő elkódorgott s a matrözlebujokban tivornyázott, Jacques akkor is be-betért Philomène-hez, üzenetet bízott rá, leült, ott maradt. A lány pedig, hogy lassan-lassan belelátott a szerelmükbe, elérzékenyült, mert neki eddig csak durva szeretői voltak. Ennek a szomorú és szelíd arcú fiúnak keskeny keze és udvarias modora olyan ínycsokor tetszett, amilyent még nem volt alkalma megkóstolni. Pecqueux-vel már szinte házastársak voltak, a fűtő részegeskedett, Philomène több ütést kapott tőle, mint simogatást, ám amikor megvitte a mozdonyvezető egy-egy kedveskedő szavát az állomásfőnök-helyettes feleségének, maga is a tiltott gyümölcs édes ízeit élvezte. Egyszer bizalmasan panaszkodott is neki a fűtőre, elmondva, hogy nevetős arca csúf alattomoságot takar, s hogyha berúg, minden gonoszságra képes. Jacques észrevette, hogy a lány - végeredményben még kívánatos nő volt, szép, szenvedélyes tekintetű - mosta-

nában jobban ápolja kiaszott, ösztövé, nagy kancatestét, kevesebbet iszik, s a háza táját sem hanyagolja el annyira. Fivére, Sauvagnat, egyik este, hogy férfiszót hallott, felemelt ököllel rohant be, hogy móresre tanítsa, de felismerte a hűgával beszélgető fiatalembert, egyszerűen megkínálta egy üveg almaborral. Jacques, hogy kedvesen fogadták, s hogy a remegése is abbamaradt, láthatóan jól érezte magát náluk. Philomène pedig egyre melegebb barátságot tanúsított Séverine iránt, tüzet fűjt Lebleu-nére, s mindenféle vén szípirtyónak titulálta.

Egy éjszaka, amikor a kis kertje mögött találkozott a szerelmesekkel, a sötétség leple alatt elkísérte őket egészen a mozdony sínig, ahová rendszerint elrejtöztek.

- Ó, maga túlságosan lágyszívű! A lakás a maguké! Majd én kihúdom onnan azt a némbert, a hajánál fogva húzom ki... Üssenek már oda neki!

Jacques nem volt híve az erőszaknak.

- Nem, nem, Dabadie úr foglalkozik az ügyel, várjuk meg inkább, hogy a dolgok szépen elrendeződjenek.

- A hónap vége előtt már a szobában alszom - jelentette ki Séverine. - S akkor állandóan együtt lehetünk.

Philomène a sötétben is megérezte, hogy az asszony, erre a reménységre, szerelmesen megszorítja szeretője karját. Magukra hagyta őket, hazafelé indult. De megbújt a sötétben, vagy harminc lépésre, megállt, visszafordult. Nagy izgalom vett rajta erőt arra a gondolatra, hogy azok együtt vannak. Nem féltékenykedett éppen, csupán arra vágyott öntudatlanul, hogy szeressen, s hogy így szeressék.

Jacques napról napra komorabb lett. Két ízben is, amikor pedig találkozhatott volna Séverine-nel, különböző kifogásokkal élt, Sauvagnat-éknál is azért időzött el olykor, hogy ne kelljen találkoznia vele. Pedig még mindig szerette kétségbeesett, egyre hevesebb vágyakozással. De Séverine karjában megint elővette a rettenetes kór, szédülve bontakozott ki az öleléséből, dermedten, halálra rémülten érezte, hogy nem ura magának, s bensőjében ott leselkedik a harapásra kész fenevad. Megpróbálkozott mindennel: fárasztotta magát a hosszú utakon, külön munkát vállalt, tizenkét órát töltött el állva a mozdonyán, testét rázta a zakatoló vonat, tüdejét hasította a szél. Társai panaszkodtak, hogy milyen kegyetlen mesterség a mozdonyvezetőé: húsz év alatt felőrli az embert; ő nem bánta volna, ha mindjárt belepusztul, sosem volt eléggé fáradt, csak akkor érezte magát boldognak, ha száguldott vele a Lison, ha nem kellett gondolnia semmire, csak a jelzéseket látta feszülten figyelő szeme. Megérkezéskor úgy zuhant az ágyba, mint akit agyonvertek, még tisztálkodni sem maradt ereje. De alighogy felébredt, tüstént megrohanta a gyötrő rögeszme. Megpróbált megint beleszeretni a Lisonjába, óraszám tisztogatta, Pecqueux-től megkívánta, hogy az acélalkatrészek ezüstösen csillogjanak. Az útközben felszálló ellenőrök nem győzték dicsérni. De ő csak rázta a fejét, elégedetlenkedett, csak ő tudta igazán, hogy a mozdonya, mióta elakadtak a hóban, nem a régi derék, egészséges jószág többé. Megjavították a hengereit s a dugattyúit, s eközben nyilvánvalóan elveszítette a lelkét, azt a titokzatos belső egyensúlyt, melyet a gyártás véletlenje teremt meg. Jacques ettől is szenvedett, keserű bánattal töltötte el ez a hanyatlás, főnökeit oktalan panaszokkal zaklatta, fölösleges javításokat követelt, megoldhatatlan változtatásokat eszelt ki. Nem egyeztek bele, erre még komorabb lett, bizonyosan tudta, hogy a Lison súlyos beteg, valójában nincs is mit kezdeni vele. Gyöngédsége elbátortalanodott; minek szeressen, ha úgylis megöl mindenkit, akit szeret? És szeretőjéhez vitte elkeseredett, vad szerelmét, melyet sem a szenvedés, sem a fáradtság nem tudott kimeríteni.

Séverine észrevette ezt a változást, ő is elszomorodott, azt hitte, hogy Jacques-ot miatta eszi a keserűség, amióta tudja a történeteket. Láta, hogy megremeg a karjában, hirtelen elhúzódik tőle, elhárítva a csókját: bizonyára feltámadt benne az emlék, és irtózik tőle! És sosem merte többé azokra a dolgokra terelni a szót. Már megbánta, hogy beszélt, amikor megrohanta a vallomás vágya abban az idegen ágyban, ahol úgy lobogtak mindketten; nem is emlékezett már arra a távoli közlési vágyra, kielégítette, hogy Jacques is osztozik vele a titkon. Szerette Jacques-ot, bizonyos, hogy még jobban kívánta, mióta nem volt többé titka előtte. Olthatatlan szenvedély égett ebben a szerelemre termett, szeretőnek született teremtésben, akiben végre feltámadt a nő, s aki nem volt anya. Csak Jacques-ban élt, nem hazudott, amikor azt állította, hogy teljesen fel akar olvadni benne, mert csupán egyetlen álma volt, az, hogy Jacques magával ragadja, a testébe zárja. A mindig nagyon szelíd, nagyon engedékeny Séverine Jacques-ban lelte minden örömét, legszívesebben az ölében szunyókált volna napestig, akár a macska. Abból a szörnyű gyilkosságból csak a mélységes csodálkozás maradt meg benne, hogy hogyan is keveredett bele, mint ahogy látszólag érintetlenül és tisztán került ki gyerekkora fertőjéből is. Mindez messze volt már tőle, csak mosolygott rajta, még a férjére sem haragudott volna, ha nincs útjában. De utálata olyan mértékben nőtt iránta, amilyen mértékben szenvedélye a másik iránt, akire vágyva vágyott. Most már, hogy az a másik mindent tudott, és feloldozta őt, az lett ura és parancsolója, akinek engedelmességgel tartozik, s aki úgy rendelkezett vele, mint tulajdonával. Séverine elkérte Jacques-tól a fényképét, azzal feküdt le, ajkát a képre tapasztva aludt el, s nagyon boldogtalannak érezte magát, látva, hogy a férfi is boldogtalan, de nem tudta kitalálni, hogy mi gyötri olyan nagyon.

Továbbra is házon kívül találkoztak, addig is, míg nyugodtabban együtt nem lehetnek Séverine-nél az új lakásban. A tél végére járt, a február nagyon enyhe volt. Sétáik most hosszabbra nyúltak, óraszám elandalogtak a pályaudvarhoz tartozó üres telteken; Jacques szívesen állt meg, s ha Séverine a nyakába kapaszkodva kényszerítette, hogy üljön le, és szeretkezzék vele, ő ragaszkodott a sötétséghez, attól rettegetve, hogy leszűrná, ha csak megpillantaná is a csupasz bőrét: amíg nem látja, talán lesz ereje ellenállni. Párizsban, ahová Séverine péntekenként most is követte, gondosan lebecsátotta a függönyöket, azzal, hogy az erős fény megrontja az örömét. Séverine e hetenkénti utazásaiért már nem is magyarázkodott a férjének. Szomszédjait most is a régi ürüggyel, térdhajával áltatta; olykor meg azt mesélte, hogy dajkáját, Victoire anyót keresi fel, aki még mindig a kórházban fekszik. Mind a ketten nagy örömeiket lelték még most is ezekben a kiruccanásokban; Jacques eznap különösen ügyelt rá, hogy a mozdonya jól viselje magát, Séverine boldogan tapasztalta, hogy a fiú nem olyan mogorva, no meg ő maga is élvezte az utazást, ámbár lassanként a legkisebb halmot, a legkisebb facsoportot is ismerte már. Le Havre-tól Motteville-ig rétek, élő sövényvel elkerített, almafával beültetett sík mezőségek terültek el; onnan Rouenig dimbes-dombos, kietlen vidék következett. Rouenon túl már a Szajna kanyargott. Sotteville-nél, Oisselnél, Pont-de-l'Arche-nál át is mentek rajta; lépten-nyomon feltűnt aztán is, szélesen hömpölyögve szelte át a nagy síkságokat. Gaillontól kezdve végigkísérte a vonatot bal felől, folyása meglassúdott, a nyárfák és fűzek szegélyezte alacsony partok között. Dombok alján haladtak tovább, Bonniere-nél megváltak a folyótól, de csak azért, hogy Rosnynál, a rolleboise-i alagútból kijövet, hirtelen ismét találkozzanak vele. Kellemes útítársat lelték benne. A megérkezés előtt még háromszor átmentek rajta. Azután jött Mantes, a fák közül kinyúló harangtornyával, Triel, gipszbányájának fehér foltjaival, Poissy, melyet középütt szel át a vasút, a saint-germaini erdő két zöld fala, az orgonával sűrűn benőtt colombes-i töltések, végül a külváros, az asnières-i hídról már feltűnedező Párizs, távolból a Diadalív, a meredező gyárkémények, a hullott vakolatú épületek fölött. A mozdony bedübörgött a batignolles-i alagútba, befutott a visszhangos pályaudvarra; estig egymáséi lehetnek, estig szabadok. Visszafelé éjszaka volt, Séverine lehunyta a szemét, újra átélte a boldogságát. De este is meg reggel is, valahányszor

áthaladtak Croix-de-Maufras-n, előrehajolt, óvatosan kikémlelt, nem mutatkozva, mert bizonyos volt benne, hogy a sorompó előtt ott áll Flore, fölemelve a tokba csavart zászlót, és lángoló szemmel nézi a vonatot.

Az óta a havas nap óta, hogy a lány csókolózáson kapta őket, Jacques óva intette tőle Séverine-t. Most már megértette, hogy ez a zabolátlan teremtés ifjúságából feltörő vad szenvedéllyel üldözi őt, megérezte féltékenységét, fiús energiáját, féktelen, gyilkos haragját. Másrészt ez a lány nyilván sok mindenről tud; Jacques emlékezett rá, hogy többször célzott az elnöknek egy kisasszonnyal való viszonyára, akire senki nem gyanakszik, s akit az elnök férjhez adott. Ha pedig ezt tudja, akkor bizonyosan nyomára jött a gyilkosságnak is: nyilván beszélni fog vagy írni, hogy feljelentéssel bosszulja meg magát. De teltek-múltak a napok, a hetek, és nem történt semmi, Jacques még mindig ott látta a lányt a helyén, mereven állt a pálya szélén, tartotta a zászlót. Már messziről figyelte a vonatot, és Jacques magán érezte lángoló tekintetét. A lány a füstön át is meglátta, majd elnyelte tekintetével, követte a villámlo vágatában, a kerekek mennydörgő csattogása közben. És ezalatt kifürkészte, vizsgálta, végignézte a szerelvényt, az első kocsitól az utolsóig. És mindig fölfedezte a másikat, a vetélytársat, tudta, hogy ott van minden pénteken. A másik, a kíváncsiság parancsának engedve, csak egy kicsit hajolt előre: a lány meglátta, pillantásuk úgy csapott össze, mint két éles penge. A vonat máris tovarobogott falva a kilométereket, ám egyikük ott maradt a földhöz szögezve, tehetetlenül, nem tudva követni, bár örülten vágyott az elfutó boldogságra. Flore mintha megnőtt volna; Jacques minden alkalommal magasabbnak találta; s most már attól tartott, hogy egyszer elkövet valamit, s egyre azon töprengett, vajon miféle tervet érlelhet magában ez a komor tekintetű lány, akinek mozdulatlan látomásától nem tudott megszabadulni.

Nagyon zavarta Jacques-ot és Séverine-t egy vasutas is: Henri Dauvergne, a főkalauz. A pénteki napon éppen ő volt szolgálatban, s tolakodó udvariassággal közeledett a fiatalasszonyhoz. Észrevette a mozdonyvezetővel való viszonyát, s arra számított, hogy egyszer talán majd sorra kerül ő is. Reggelenként, a Le Havre-ból való induláskor, Roubaud, ha történetesen szolgálatban volt, csak gúnyosan vigyorgott Henri félreérthetetlen igyekezetén: a főkalauz egész szakaszt tartott fenn Séverine-nek, maga helyezte el benne, megtapogatta a forróvizes palackot. Sőt, egyszer a férj, aki továbbra is nyugodtan szóba állt Jacques-kal, szemhunyorítva figyelmeztette a fiatalember mesterkedéseire, mintha csak kérdezné, hogy miért tűri el mindezt. Egyébként veszekedés közben nyíltan megvádolta a feleségét, hogy mind a kettővel hál. Séverine már azt képzelte, hogy Jacques is ezt hiszi, s ezért olyan lehangolt. Egyszer heves sírásra fakadt, ártatlanságát bizonygatta, kérte Jacques-ot, hogy ölje meg, ha hűtlen hozzá. Jacques elsápadt, de tréfára fogta a dolgot, azt felelte, hogy tisztességes nőnek tartja, és reméli, soha nem fog megölni senkit.

Az első márciusi esték nagyon csúnyák voltak. Egy darabig nem találkozhattak; a Párizsba utaztatások, az a távolban megszerzett pár szabad óra nem elégítette ki Séverine-t. Egyre forróbban perzselte a vágy, hogy Jacques-ot a magáénak tudja, egészen a magáénak, hogy együtt éljenek, éjjel és nappal, és soha többé ne kelljen elválniuk. A férjétől mindjobban irtózott, már a pusztá jelenlététől is beteges, elviselhetetlen idegesség fogta el. Ez az engedékeny, gyöngéd és kedves asszony mindjárt felingerült, mihelyt a férje került szóba, s haragra gerjedt, ha a férfi a legcsekélyebb mértékben is keresztezte az akaratát. Úgy látszott ilyenkor, mintha fekete haja vetne sötét árnyékot szemének áttetsző kékjére. Mindjobban elvadult Roubaud-tól, megvádolta, hogy tönkretette az életét, hovatovább türhetetlenné vált az életük egymás mellett. Vagy nem Roubaud indította el az egészet? Talán nem az ő hibája, hogy a házasságukból nem maradt semmi, s hogy Séverine-nek szeretője van? S látva a férfi súlyos nyugalmát, közönyös tekintetét, mellyel a dühkitöréseit fogadta, látva gömbölyű hátát, pocakját, azt az egészségtelen kövérséget, mely mintha az elégedettség jele lett volna,

Séverine, a szenvedő asszony, a végsőkéig elkeseredett. Elválni, elköltözni, újra kezdeni az életet, másutt: egyre csak ez járt a fejében. Ó, ha újrakezdhetné, s kivált ha eltörölhetné azt a múltat, ha újrakezdhetné a rémségek előtti életét, ha meglelhetné tizenöt esztendő régi önmagát, ha szerethetne, s ha szeretnék, ha úgy élhetne, ahogy akkoriban megálmodta az életét! Egy hétig forgatta a fejében a szökés tervét: elmegy Jacques-kal, elbújnak Belgiumban, ott letelepszene, szorgalmas ifjú házaspár. De a fiúnak nem is szólt róla, mert nyomban elébe tornyosultak az akadályok: helyzetük rendezetlensége, az állandó remegés, amelyben élniük kellene, s leginkább az, hogy a férjére maradna a vagyon, a pénz, a crois-de-maufras-i birtok. A tovább élő örökös javára kebelezték be az egészet; Séverine Roubaud hatalmában volt, mivel a férjnek a feleség fölötti törvényes gyámsága megkötötte a kezét. De a fiatalasszony inkább meghalt volna, semhogy szökésével egy fillérnyi előnyhöz juttassa a férjét. Roubaud egy ízben halásápadtan állított be: ahogy átment egy mozdony előtt, az ütköző már a könyökét súrolta, s az asszony arra gondolt, ha a férje meghalt volna, ő most szabad lenne. És csak nézett rá, tágra nyílt szemmel: miért is nem halt meg, hiszen a felesége nem szereti, csak terhére van mindenkinek.

Ettől fogva Séverine ábrándjai új tartalommal teltek meg. Roubaud-t halálos baleset éri, ő meg Jacques-kal elmegy Amerikába. De előbb összeházasodnak, eladják a crois-de-maufras-i birtokot, mindent pénzzé tesznek. Nem marad mögöttük semmi félelem. Kivándorolnak, hogy újjászülessenek egymás karjában. Odaát nyoma sem lesz annak, amit annyira el akar felejteni, ott majd elhiheti, hogy valóban új életet él. Mivel egyszer már csalódott, megint előről kezdené a boldogság kísérletét. Jacques könnyen találna munkát; ő maga is belefogna valamibe; meggazdagodnának, bizonyára gyerekeik is születnének, dolgos és boldog lenne az új életük. Ha egyedül volt reggel az ágyban, napközben a hímzése mellett, mindig újrászötte, szépítgette, építgette álmát, szerencsés fordulatokat álmodott hozzá, a végén már azt képzelte, hogy tejben-vajban fog fürödni. Azelőtt alig mozdult ki otthonról, mostanában kedvenc szórakozása lett, hogy az induló tengerjárókat nézegesse: lement a mólóra, kikönyökölt a mellvédre, sokáig nézte a hajó füstjét, mely a távolban beleveszett a nyílt tenger ködébe. Majd meg a fedélzetre képzelte magát Jacques-kal, messze jártak Franciaország partjaitól, útban a megálmodott boldogság felé.

Egy este, március derekán, a fiatalember megint fölszökött hozzá, s elmesélte, hogy egy volt iskolatársa jött vele a vonaton; New Yorkba igyekszik, hogy egy új találmányt - egy gombkötőgépet - értékesítsen, társat keres, és följánlotta neki, hogy magával viszi szerelőnek. Remek üzlet, mindössze harmincezer frank kellene hozzá, milliókat keresnének. Jacques mindezt csak úgy az érdekesség kedvéért említette, hozzáfűzve, hogy természetesen visszautasította az ajánlatot. Mindamellet sajtogott egy kicsit a szíve, mert azért csak keserves dolog lemondani a szerencséről, amikor az ajtónkon kopogtat.

Séverine hallgatta, s csak állt, elmélázó tekintettel. Hátha mégis megvalósulna az álma?

- Ó - sóhajtott fel végül -, holnap elutaznánk...

Jacques meglepetten kapta fel a fejét.

- Hogyhogy elutaznánk?

- Na igen, ha meghalna.

Nem nevezte néven Roubaud-t, csak egy fejmozdulattal intett kifelé. De a fiatalember így is megértette, s tanácstalan kézmozdulattal jelezte, hogy sajnós, nincs mit tenni, mert nem halt meg.

- Elutaznánk - kezdte újra Séverine mély, vontatott hangon -, oly boldogok lennénk odaát! A harmincezer frank kikerülne a birtok eladásából, még volna mivel berendezkednünk is... Te ügyesen befektetnéd a pénzt, én bebútoroznék egy kis lakást, ahol szívből szeretnénk egymást... Ó, de jó lenne, de jó is lenne!

Aztán még halkabban tette hozzá:

- Távol az emlékektől, csak az új napoknak élünk.

Jacques-on mély meghatottság vett erőt; megfogták, ösztönösen megszorították egymás kezét, egyikük sem szólt többet, mindketten elmerültek a reménységben. Majd ismét Séverine szólalt meg.

- Mégis fel kellene keresned a barátodat, mielőtt elutazik, és megmondanod neki, hogy addig ne társuljon senkivel, míg nem beszél veled.

A férfi megint elcsodálkozott.

- De hát miért?

- Istenem! Sosem lehet tudni. A múltkoriban, azzal a mozdonnyal, még egy másodperc, és megszabadultam volna... Reggel még él az ember, ugye, és estére már halott.

Merőn nézett Jacques-ra, és megismételte:

- Ó, ha meghalna!

- Azt csak nem kívánod, hogy megöljem? - kérdezte Jacques, és mosolyogni próbált.

Séverine háromszor is azt mondta, hogy nem, de szeméből - a szenvedélyének ádáz kegyetlenségébe merülő, szerelmes asszony szeméből - sütött az igen. Roubaud megölt valakit, miért ne ölné meg valaki őt is? Úgy sarjadt ki benne váratlanul ez a gondolat, mint a szükségszerű következmény, az elkerülhetetlen vég. Megölni Roubaud-t, aztán elmenni, ennél mi sem egyszerűbb. Ha ő meghal, akkor vége mindennek, előről kezdhetne mindent. Már nem is látott más megoldást, elhatározása megingathatatlan volt és szilárd, közben még tagadón ingatta a fejét, mert nem volt bátorsága bevallani kegyetlen szándékát.

Jacques nekidőlt a pohárszéknek, s egyre mosolyogni próbált. Ekkor megpillantotta az ott heverő kést.

- Ha azt akarod, hogy megöljem, add ide a kést... Az óra már úgyis nálam van, egész kis gyűjteményem lesz.

Hangosan felnevetett. Az asszony komolyan felelte:

- Vidd el a kést.

Jacques zsebre vágta a kést, majd - mintha végig akarná játszani a tréfát - megölelte Séverine-t.

- Na, és most jó éjszakát... Megyek a barátomhoz, és megmondom neki, hogy várjon még... Szombaton, ha nem esik, várj rám Sauvagnat-ék háza mögött. Rendben van?... És nyugodj meg, nem ölünk meg senkit, csak tréfáltam.

Jacques, bár már későre járt, mégis a kikötő felé vette útját, hogy másnap utazni készülő barátját felkeresse a szállodában, ahol megszállt. Elmondta neki, hogy örökség vár rá, s még két heti haladékot kért tőle, mielőtt végleg döntene. Majd visszatért a pályaudvar felé vezető hosszú, sötét utcákon, eltűnődött, s csodálkozott azon, amit tett. Hát csakugyan elszánta magát Roubaud meggyilkolására, hogy így rendelkezik a feleségével és a pénzével? Nem, semmit nem döntött még el, az bizonyos, s nyilván csak arra az esetre biztosította magát, ha mégis

határozna valamit. De Séverine képe megint fölelevenedett benne, kezének forró szorítása, merő pillantása igent mondott, míg a szája nemet. Nem kétséges: azt kívánja tőle, hogy ölje meg a másikat. Jacques nagy zavarban volt: most mitévő legyen?

Visszament a François-Mazeline utcába, lefeküdt a horkoló Pecqueux mellé, de elaludni nem tudott. Akarata ellenére agya mindegyre ezt a gyilkossági ötletet hányta-vetette, a dráma szálait rendezgette, a legtávolabbi következményeket latolgatta. Kereste-kutatta, mérlegelte a mellette s az ellene szóló érveket. Elvégre ha hideg fejjel, szenvedély nélkül, jól meggondolja a dolgot, minden érv mellette szól. Hiszen csak Roubaud állja útját a boldogságának. Ha Roubaud meghal, ő elveszi Séverine-t, akit imád, nem kell többet bujkálnia, övé az asszony, egészen és örökre az övé. No meg ott a pénz is, valóságos vagyon; felhagy ezzel a nehéz szakmával, a maga ura lesz odaát Amerikában; gyakran hallotta a társait beszélni erről az országról, ahol a gépészek agyonkeresik magukat. Új élete odaát úgy pergett le előtte, mint valami álom: felesége szenvedélyesen szereti, ő nyomban milliókat keres, könnyű élet, korlátlan lehetőségek, amit csak kíván az ember. S csupán egy mozdulaton múlik, hogy az álom valósággá váljék, csak egy embert kell eltaposnia, mint ahogy rátaposunk az utunkba akadó féregre vagy falevélre. És még csak nem is különösen értékes ez az ember: elhízott, ellomhult, beleveszett ostoba játékszenvedélyébe, mely felőrlí hajdani tetterejét. Miért kímélje hát? Semmilyen körülmény, az égadta világon semmiféle körülmény nem szól a védelmére. Minden ellene van, mert akárhogy forgassuk is a dolgot, a mások érdeke azt kívánja, hogy haljon meg. Tétovázni ostoba és gyáva dolog volna.

Jacques - égett a gerince, s az előbb hasra feküdt - most hirtelen megfordult, mert az eddig csak lappangó gondolat hirtelen olyan élesen hasított bele, hogy úgy érezte, mintha tör fúródna a koponyájába. Miért ne ölje meg Roubaud-t, hiszen már ifjúkora óta ölni akar, s mind a mai napig halálra gyötri e rögeszméjének borzalma? Talán ezen a kiszemelt áldozaton egyszer s mindenkorra kielégül gyilkos vágya, ily módon nemcsak hogy hasznos munkát végez, hanem meg is gyógyul. Meggyógyul! Teremtő Isten! Nem szomjazik többé vérre, ölhelheti Séverine-t, nem támad fel benne vad vággyal az őshím, mely hátára vetve hurcolta el a legyilkolt nőstényeket. Verítékben fürdött, látta kezében a kést: torkon szúrja Roubaud-t, mint ahogy az is leszúrta az elnököt, s kielégül és betelik, amint a sebből a kezére csorog a vér. Megöli, elhatározta, megöli, mert ez jelenti a gyógyulást, az imádott asszonyt, a vagyont. Ha már mindenképpen meg kell ölnie valakit, akkor ezt öli meg, így legalább tudja, mit cselekszik, okosan, érdekből, megfontolva.

Amikor erre az elhatározásra jutott, hármat ütött az óra, s ő aludni próbált. Már félálomba merült, amikor fájdalmasan összerándult a teste, zihálva ült fel az ágyban. Megölné ezt az embert? Úristen! Hát mi jogon? Ha egy légy zavarja, azt agyoncsapja. Egyszer egy macska keveredett a lába közé, akkorát rúgott rajta, hogy eltört a gerince - igaz, azt sem szándékosan tette. De egy embert, a felebarátját! Megint sorra kellett szednie az érveit, hogy bebizonyítsa jogát a gyilkosságra, az erősebb jogát az útjában álló gyenge elpusztítására. Most őt szereti a másik felesége, aki szintén szabadulni akar, hogy az ő felesége legyen, s öneki adja minden vagyonát. Ő csupán az akadályt hárítja el az útból. Ha két hím farkas szembekerül az erdőben, amikor ott van a nőstény is, az erősebbik vajon nem harapja-e át a másiknak a torkát, hogy megszabaduljon tőle? És azokban az ősi időkben, amidőn az emberek farkasok módjában barlangokban éltek, vajon a megkívánt nő nem azé lett-e a hordából, aki a vetélytársak vére árán meg tudta kaparintani magának? Akkor pedig, mivelhogy ez az élet törvénye, engedelmeskedni kell, nem törődve azokkal az aggályokkal, amelyeket később találtak ki az együttélés szabályozására. Lassanként úgy érezte, hogy feltétlen joga van rá, elhatározása megint megszilárdult: holnap kiválasztja a helyet és az időt, előkészíti a tettét. Persze, a legjobb volna éjjel megölni Roubaud-t a pályaudvaron, felügyelő körútján, mintha rajtakapott betörők ölték

volna meg. Ott a szénrakás mögött ismer is egy alkalmas helyet, csak oda lehessen csalni valahogy. Bár szeretett volna elaludni, kezdte színezgetni a jelenetet, azon tanakodott, hová álljon, hogyan szúrjon, hogy egyből végezzen vele, s míg így foglalkozott a legapróbb részletekkel is, újra megerősödött benne az undor, lassan, legyőzhetetlenül, egész valóját felkavarta megint a belső tiltakozás. Nem, nem öli meg! Most szörnyűségesnek, kivihetetlennek, képtelennek érezte az egészszet. Föllázadt benne a civilizált ember, a nevelés szerzett ereje, a lassan beleplántált eszmék lerombolhatatlan ácsolata. Ne ölj! - ezt szívta magába a nemzedékek tejével; kifinomult, erkölcsi aggályokkal behálózott agya borzadva utasította el a gyilkosságot, mihelyt gondolkozni kezdett róla. Ölni, igen, szükségből, az ösztön fellángolásában! De szándékosan ölni, kiszámítva, érdekből, nem, soha, arra soha nem lenne képes!

Már derengett, amikor Jacques végre elszunnyadt, de csak éppen hogy elnyomta az álom, a rettenetes tusakodás tovább folytatódott benne zavarosan. Aztán elkövetkeztek életének leggyötrelmesebb napjai. Kerülte Séverine-t, azt üzenté neki, nem tud elmenni a szombati találkára, félt a tekintetétől. Hétfőn mégis találkoznia kellett vele; félelme igaznak bizonyult: az asszony szelíd, mély, kék tekintete aggodalommal töltötte el. Séverine nem említette a dolgot, egy kézmozdulatával, egy szavával sem ösztökélte. Ám a szeme csak ezzel volt tele, a tekintete faggatta, kérlelte Jacques-ot. És Jacques nem tudta, hogyan meneküljön a tekintetéből sugárzó türelmetlenség és szemrehányás elől; Séverine szeme szüntelenül az övét kereste, süttött belőle a csodálkozás, hogy a férfi még habozik, holott a boldogságáról van szó. A fiatalember, amikor elvált tőle, hirtelen forrón megölelte, ezzel adta értésére, hogy elszánta magát. Elhatározása valóban szilárd volt, egészen addig, míg le nem ért a lépcsőn, amikor előlről kezdődtek lelki vívódásai. Harmadnap, hogy újra találkozott az asszonnyal, arca zavart és sápadt, tekintete menekülő volt, mint a gyáva emberé, aki meghátrál a szükséges cselekvés elől. Séverine sírva fakadt, nem szólt egy szót sem, zokogva borult a nyakába, rettenetesen szerencsétlennek érezte magát; Jacques feldúltan szidalmazta önmagát. Nem, ennek véget kell vetni.

- Csütörtökön, ott lenn, akarod? - kérdezte Séverine halkán.

- Jó, csütörtökön várlak.

Ez a csütörtöki éjszaka koromsötét volt, az áthatolhatatlan és komor, csillagtalan égboltot elborította a tenger felől gomolygó köd. Jacques szokása szerint előbb érkezett, és Sauvagnat-ék háza mögött állva várta Séverine jöttét. De olyan sűrű volt a sötét, és az asszony olyan könnyedén lépkedett, hogy Jacques nem vette észre, s csak akkor rezzent meg, amikor már hozzáért. Séverine nyomban odabújt a karjába, aggódott érte, mert érezte, hogy remeg.

- Megijesztettelek - suttogta.

- Nem, nem, vártalak... Sétáljunk, senki nem láthat meg.

S egymást átölelve csöndesen sétálgattak az üres telkeken. A fűtőháznak ezen az oldalán csak elszórtan pislákkolt pár gázégő, egyik-másik sötétebb zugban nem is volt lámpa, távolabb azonban, a pályaudvar körül eleven szikrákként villóztak a fények.

Sokáig járkáltak így szótlantul. Séverine Jacques vállára hajtotta a fejét, időnként felemelte a fejét és megcsókolta az állát; Jacques meg lehajolt, s visszacsókolta a halántékán, a haja tövén. A távoli templomokban komolyan kondult az éjjel egy órát jelző óraütés. Nem beszéltek, ölelésükben érezték egymás gondolatát. Mihelyt együtt voltak, csak *arra* gondoltak, csak *az* foglalkoztatta őket. A tusakodás folytatódott, minek mondjanak fennhangon fölösleges szavakat, amikor cselekedni kell? Séverine, ahogy Jacques-hoz simulva fölcsipeszkedett egy csókért, megérezte a nadrágja zsebéből kidudorodó kést. Hát mégis elszánta volna magát?

Gondolatai kiáradtak belőle, ajka alig hallható suttogásra nyílt.

- Az előbb feljött a lakásba, először nem tudtam, mit akar... Aztán láttam, hogy magához veszi az otthon felejtett pisztolyát... Nyilván ellenőrző körútra megy.

Újra elhallgattak, Jacques csak hús lépéssel arrább szólalt meg:

- Az elmúlt éjjel ólmot loptak itt a betörők... Biztosan mindjárt erre jön.

Az asszony megborzongott, mindketten megint elnémultak, s meglassították lépteiket. Séverine-t elfogta a kétség: vajon tényleg a kés nyomja úgy ki a zsebét? Kétszer is megcsókolta, hogy jobban megbizonyosodjék. Aztán, hogy hozzásimult a lába szárához, s még mindig kétségei voltak, leeresztette a kezét, s míg csókolta, megint odanyúlt. Csakugyan a kés volt az. Ekkor Jacques is megértette, s szenvedélyesen magához ölelve Séverine-t, a fülébe súgta:

- Mindjárt jön, és megszabadulsz.

A gyilkosságot elhatározták, s úgy érezték, mintha nem is ők mennének, hanem valami furcsa erő mozgatná őket a föld színén. Érzékeik hirtelen rendkívüli módon kiélesedtek, különösen a tapintásuk: összefonódó kezük megfájdult, ajkuk futó érintkezése olyan volt, mint a karmolás. És meghallották azokat a zajokat is, amelyek az imént még elvesztek számukra: a dübörgést, a mozdonyok távoli szusszanásait, a tompa ütközéseket, a homály mélyén koppanó kósza lépteket. És látták is az éjszakát, olyan tisztán megkülönböztették a tárgyak fekete feltjait, mintha hályog hullott volna le a szemükről: denevér suhant el előttük, követni tudták szeszélyes csapongását. Egy szénrakás sarkán megálltak mozdulatlanul, fülüket hegyezve figyeltek, egész lényük megfeszült. Most már csak suttogva beszéltek.

- Nem hallottál arról segélykiáltást?

- Nem, csak vagont tolnak be a színbe.

- De itt bal felől járkál valaki. Csikorog a homok.

- Nem, dehogy, patkányok futkároznak a szénrakások között, s a szén pereg.

Múltak a percek. Séverine hirtelen hevesebben megölelte Jacques-ot.

- Itt van.

- Ugyan hol? Nem látok semmit.

- Megkerülte a teherkocsiszínt, egyenest felénk tart... Nézd, ott mozog az árnyéka a fehér falon!

- Azt a sötét foltot gondolod?... Hát egyedül van?

- Igen, egyedül van.

Ebben a sorsdöntő pillanatban Séverine szenvedélyesen a nyakába borult, s forró ajkát Jacques-éra tapasztotta. Eleven testéből fakadó, hosszú csók volt, szerette volna a vérét ömleszteni belé. Ó, hogy szereti őt, és hogy gyűlöli azt a másikat! Ó, hiszen csak lett volna bátorsága, már hússzor is megtette volna egymaga, hogy őt megkímélje a büntett borzalmától, de hiába, a keze erőtlen, gyengének érzi magát, ehhez férfióköl kell. Csak ebben a végeérhetetlen csókban lehelheti bele, ömlesztheti át a bátorságát, a megígért teljes egyesülést, testének feláldozását. A távolban mozdony sípolt, gyászos árvasága panaszát belesírta az éjszakába; szabályos időközökben dübörgés hallatszott, óriáskalapács működött valahol, ki tudja, hol; a tenger felől terjengő köd kusza formákat öltve úszott az égen, kóbor foszlányai olykor mintha kioltották

volna az elevenen villódzó gázlámpákat. Amikor Séverine végül elvette az ajkát, úgy érezte, semmi nem maradt meg önmagából, egész lényé átáramlott Jacques-ba.

A fiatalember gyors mozdulattal kinyitotta a kést. Fojtottan káromkodott.

- Az istenit neki! Megint megette a fene! Elmegy.

Csakugyan, a mozgó árnyék, mely az imént még feljűk tartott, mintegy ötven méterre megfordult, s távolodni kezdett szabályos léptekkel, mint az éjjeliőr, akit semmi sem hoz ki a sodrából.

Ekkor Séverine megtaszította Jacques-ot.

- Menj, eredj már!

Megindultak mind a ketten, elöl a férfi, sarkában az asszony, zajtalanul lopóztak, osontak, úzóbe vették Roubaud-t. A javítóműhelyek sarkán egy pillanatra szem elöl vesztették, aztán, hogy rövidítsenek, átvágtak egy kocsiszíni vágányon, s egyszerre újból felbukkant elöttük, alig húszlépésnyire. A legkisebb falmélyedést is ki kellett használniuk, hogy elrejtőzzenek, egyetlen vigyázatlan lépés elárulhatta volna őket.

- Nem kapjuk el - morogta tompán Jacques. - Ha eléri a váltóór házát, kicsúszik a markunkból.

Az asszony egyre nógatta a háta mögött.

- Menj, eredj már!

Ebben a másodpercben a sötétségbe merült, hatalmas, nyitott térségen, a nagy pályaudvar éjszakai vigasztalanságában, mint egy alvilági lebuja cinkos magányában, Jacques elszánta magát. S lépteit titkon meggyorsítva, izgatottan megint okoskodni kezdett, érvet érvre sorolt, hogy a gyilkosságot okos, jogos, logikusan megindokolt és eldöntött ténynek tüntesse fel. Hiszen csak a jogával él, az élethez való jogával, minthogy a másíknak a vére szükséges a saját létéhez. Csupán a kést kell belemártania, s már övé a boldogság.

- Nem kapjuk el, nem kapjuk el - hajtogatta dühösen, látva, hogy az árnyék elhagyja a váltóórházat. - Megette a fene, kicsúszik a markunkból.

De Séverine ideges kézzel hirtelen megragadta a karját, s szorosan magához vonta.

- Nézd, visszajön!

Roubaud valóban visszatért. Előbb jobbra kanyarodott, majd megindult visszafelé. Talán bizonytalan sejtelve támadt, hogy gyilkosok járnak a nyomában. De továbbra is nyugodt léptekkel ballagott, mint a lelkiismeretes őr, ki nem tér vissza addig, míg mindent alaposan meg nem szemlélt.

Jacques és Séverine, hogy olyan hirtelen megtorpantak, meg sem moccantak többé. Véletlenül éppen egy szénrakás sarkán álltak meg. Hátukat nekivette a fekete falnak, odatapadtak, szinte beleolvadtak, belevesztek, eltűntek ebben a tintatengerben. A lélegzetüket is visszafojtották.

Jacques nézte Roubaud-t, aki egyenesen nekik tartott. Alig harminc lépés választotta el őket, és minden lépéssel csökkent a távolság, szabályosan, mintha a végzet kérlelhetetlen mérlege mérte volna ki az ütemét. Még húsz lépés, még tíz lépés: aztán ott lesz elötte, ő pedig felemeli a karját, torkába döfi a kést, jobbról balra rántva, hogy elfojtsa a kiáltást. A másodpercek kínosan vánszorogtak, a gondolatok úgy rajzoltak koponyája üregében, hogy az idő mértéke teljesen elveszett benne. A tette készítő indokok megint elvonultak elötte, világosan látta a

gyilkosságot, az okokat és okozatokat. Még öt lépés. Akarata pattanásig feszült, elhatározása megingathatatlan volt. Ölni akar, és tudja, miért öl.

Még két lépés, még egy lépés, és összeroppant. Egyszerre minden összeomlott benne. Nem, nem! Nem fog ölni, nem képes így legyilkolni ezt a védtelen embert. Az okoskodásból sosem lesz gyilkosság; gyilkos ösztön kell hozzá, hogy rávesse magát az áldozatra, éhség vagy szenvedély, hogy szétmarcangolja. Mit számít az, hogy a lelkiismerete csak az igazság lassú átörökítéséből származó gondolatokból áll! Nem érezte jogosnak a gyilkosságot, és hiába minden, nem is tudta meggyőzni magát a jogosságáról.

Roubaud nyugodtan elhaladt mellettük. Könyökével hozzájuk ért, ahogy ott álltak a szénrakásban. Egy lélegzetvétel elárulhatta volna őket; ám ők olyanok voltak, mint a halottak. A kar nem emelkedett föl, a kés nem sújtott le. Semmi nem rezdült a sűrű sötétben, még egy borzongás sem. Roubaud már messze járt, tíz lépésre tőlük, s ők még mindig ott álltak kővé meredten, a fekete falnak dőlve, visszafojtott lélegzettel, megrémülve ettől a magányos, védtelen embertől, aki olyan nyugodtan lépkedett el közvetlenül mellettük.

Jacques-ból fojtott zokogás csuklott fel, sírt dühében és szégyenében.

- Nem bírom! Nem bírom!

Újra át akarta ölelni Séverine-t, reá támaszkodni, megbocsátásra és vigasztalásra vágyón. De az asszony szótlanul eltűnt. A férfi kinyújtotta utána a kezét, s még érezte, hogy a szoknyája szegélye kicsúszik az ujjai közül, aztán már csak könnyű futását hallotta. Követte egy darabig, de hiába; ez a váratlan eltűnés feldúlta. Hát ennyire haragszik rá a gyengeségeért? Megveti? Óvatosságból nem ment tovább utána. De azután, hogy teljesen magára maradt a hatalmas, sík térségen, melyre sárga könnyeiket hullatták a gázlámpák, mérhetetlen kétségbeesés fogta el, igyekezett elkerülni onnét, sietett, hogy minél előbb párnájába fúrassa a fejét, s megsemmisítse léte iszonyatát.

Mintegy tíz nappal később, március vége felé, Roubaud-ék végképp diadalmaskodtak Lebleu-ék felett. Az igazgatóság jogosnak ismerte el a kérelmüket, amelyet Dabadie úr is támogatott, annál is inkább, mivel Guichon kisasszony - régi számlákat keresgélve a pályaudvar irattárában - nemrégiben megtalálta azt a sokat emlegetett levelet, amelyben a pénztáros kijelenti, hogy hajlandó visszaadni a lakást, ha az új főnökhelyettes kívánja. Lebleu-nét annyira elkésérette ez a vereség, hogy azon nyomban át akart költözni, ha már az életére törnek, legyen vége minél előbb. A látványos átköltözés három napig izgalomban tartotta az egész folyosót. Még a kis Moulinné, ez a jelentéktelen asszonyka, akit sosem láttak se menni, se jönni, még ő is beleavatkozott: segített átvinni Séverine varrósztalkáját egyik szobából a másikba. De kivált Philomene élesztette a viszály tüzét: az első pillanattól kezdve ott volt, hogy segítsen, lelkesen csomagolt, tologatta a bútorokat, s a régi lakó kiköltözése előtt már betelepedett az elülső lakásba, ő tuzskolta ki onnét az asszonyt az átköltöztetésre váró, szanaszét tolt bútorok tömkelegében. Úgy sürgött-forgott Jacques és kedvese homijai körül, hogy Pecqueux meglepődve, majd gyanút fogva megkérdezte tőle alattomosan kaján arccal, bosszúszomjas boriszák képével, hogy mostanában talán a mozdonyvezetővel hál-e, aztán megfenyegette, hogy - ha rajtakapja őket - mindkettőjüknek ellátja a baját. Philomene szíve csak annál hevesebben dobogott a fiatalemberért, készségesen segített neki meg a szeretőjének, remélve, hogy őreá is hullik egy fénysugár, ha odaáll kettőjük közé. Amikor az utolsó széket is átcipelte, döngve becsapódtak az ajtók. A legvégén észrevette, hogy a pénztárosné ottfelejtett egy zsámolyt: újra kinyitotta az ajtót, s kidobta a folyosóra. Alászolgája!

Az élet tovább folydogált megszokott medrében. Míg Lebleu-né a hátsó lakásban, reumájától a karosszékhez szögezve, halálosan unatkozott, s könnyes szemmel nézte - mivel egyebet nem láthatott - a pályaudvar bádogtetejét, mely elzárta előle az eget, Séverine az elülső lakás egyik ablakában ült, s végeérhetetlen ágyterítőjén dolgozott. Alatta az indóház vidám nyüzsgése, a gyalogosok és kocsik szüntelen hullámozása; a kora tavasz már kifakasztotta a járda szélén álló nagy fák rügyeit; a távolban pedig az ingouville-i domboldalak tárták a szeme elé a falusi házak fehér faltársaival tarkított erdős lejtőiket. Maga is elcsodálkozott, milyen kevés öröme telik álma megvalósulásában, hogy itt lehet a vágyva vágyott lakásban, előtte a tér, a fény, a napsütés. Amikor meg Simon anyó, a takarítónője morgott, hogy semmit nem talál a szokott helyén, Séverine elvesztette a türelmét, s olykor már sajnálta a régi odút - így nevezte -, ahol kevésbé látszott a piszok. Roubaud nem törődött semmivel. Látszólag észre sem vette, hogy új lakása van: néha el is tévedt, s csak akkor kapott észbe, amikor új kulcsa nem illett a régi zárba. Különbözőleg egyre gyakrabban maradozott ki, az elzúllás folytatódott. Egy időre mintha felvillanyozták volna politikai nézetei; ezek ugyan nem voltak valami határozott, forradalmi eszmék, de még mindig a bögyében volt régi összeszólalkozása az alprefektussal, ami kis híján az állásába került. Amióta a császárságot megrendítették az általános választások s a fenyegető válság, Roubaud diadalmasan hangoztatta, hogy nem mindig lesznek fenn a mai urak. Egyébként Dabadie úr jóindulatú figyelmeztetése - az állomásfőnököt Guichon kisasszony tájékoztatta, aki előtt elhangzott a forradalmi kijelentés - elegendő volt Roubaud lecsendesítésére. Most már, hogy a folyosó lecsillapodott és megbékült, s Lebleu-né csendesen sorvadozott bánatában, mire jó újabb zavart kelteni ezekkel a politikai ügyekkel? Roubaud legyintett egyet, füttyöl a politikára és füttyöl az egész világra! Napról napra kövérebb lett, a lelkiismerete nem bántotta, lomha léptekkel járt-kelt közönyösen görnyedt testtartással.

Jacques és Séverine viszonya mind feszélyezettebb lett, amióta a nap bármely órájában találkozhattak. Most már semmi nem állt volna boldogságuk útjában, a fiatalember akkor ment fel a hátsó lépcsőn, amikor akart, nem kellett félnie, hogy meglesik; övék volt a lakás, akár ott is alhatott volna, ha van hozzá mersze. Azonban a végre nem hajtott tett, az elhatározott gyilkosság, melyben mindketten egyetértettek, de amelyet Jacques nem követett el, zavarta őket, áthághatatlan falat emelt közójük. Jacques, ki magával hozta gyengesége szegényét, Séverine-t minden alkalommal komorabbnak, a hasztalan várakozástól még betegebbnek találta. Az ajkuk nem kereste már egymást, beteltek már avval, hogy csak félig-meddig legyenek egymáséi, a teljes boldogságot akarták, az elutazást, a házasságot odaát, az új életet.

Jacques egy este könnyek között találta Séverine-t, az asszony, hogy őt meglátta, nem hagyta abba a sírást, hanem a nyakába borult, s még hangosabban zokogott. Máskor is sírt már így, de olyankor Jacques csókkal lecsillapította, most azonban, ahogy a szívére szorította, megérezte, hogy minél szorosabban öleli magához, annál hevesebb kétségbeesés lesz úrrá az asszonyon. Jacques megdöbbsent, végül is két tenyerébe fogta Séverine fejét, egészen közelről, mélyen belenézett könnyben úszó szemébe, s megesküdt. Megértette, hogy Séverine asszonyi mivoltán kesereg, hogy gyöngé nő létére nem mer ő maga végezni Roubaud-val.

- Bocsáss meg nekem, várj még... Esküszöm neked, meglesz, hamarosan, mihelyt megtehetem.

Séverine nyomban ajkára tapasztotta ajkát, mintha meg akarná pecsételni esküjét, s forró ölelésben olvadtak össze, és testük egybeforrt.

Phasie néni csütörtökön este kilenc órakor végsőt vonaglott és meghalt. Az ágya mellett várakozó Misard hiába próbálta lefogni a szemét: a két szem makacsul nyitva maradt, a fej megmerevedett, a vállára billent, mintha még látni akarná a szobát, az ínye felhúzódott, ajkára kaján nevetés ült ki. Egy árva gyertya lobogott mellette, az asztal sarkán. És a kilenc óra után nagy sebességgel arra haladó vonatok - mit sem sejtve a még ki sem hült halotról - megremegtették a gyertya imbolygó világánál.

Misard, hogy megszabaduljon Flore-tól, azonnal elküldte Doinville-be a halálesetet bejelenteni. A lány tizenegy óra előtt nem érhet vissza, addig van két órája. Előbb nyugodtan kenyeret szelt magának, korgott már a gyomra, nem vacsorázott a sokáig elhúzódó haláltusa miatt. Nem is ült le enni, jött-ment, rakogatott. Időnként heves köhögési roham jött rá, kétrét görnyedt belé, félig halott volt maga is, sovány, göthös emberke, fakó szemű, színtelen hajú, nem sokáig örvendezhet a győzelmének. Sebaj! Akkor is elemésztette ezt a derék, szép asszonyt, mint ahogy a féreg megőrli a tölgyet; vége van, itt hever ledöntve, megsemmisítve, de ő még él. Eszébe jutott valami, lehajolt, s az ágy alól előhúzott egy cseréptálat, amelyben maradt még egy kevés a beöntéshez használt korpáléből, hogy Phasie gyanút fogott, azóta nem a sóba, hanem a beöntésébe rakta a patkánymérget, az ostoba asszony erre nem gyanakodott, s végül mégiscsak beszedte, mégpedig ezúttal eredménnyel. Misard odakint kiürítette a cseréptálat, visszajött, szivaccsal felmosta a szoba padlóját, amelyen foltok éktelenkedtek. De miért makacszkodott annyira? Túl akart járni Misard eszén, s ő húzta a rövidebbet. Ha egy házasságban mindkét fél a másik halálára spekulál, akkor az ember jól nyissa ki a szemét, anélkül hogy az ismerősöket beavatná. Misard büszke volt az ötletére, úgy nevetett rajta, mint egy jól sikerült csínyen: a jámbor lélek alulról szívta fel a mérget, miközben csak arra volt gondja, hogy mit vesz be fölülről. Ebben a pillanatban egy elrobogó gyorsvonat olyan viharos erővel rázta meg az alacsony házikót, hogy Misard - noha igazán megszokta már - ijedten fordult az ablak felé. Ó, persze! A mindenünnen összeverődő embereknek ez a szüntelen áradata, mely nem sejtí, s ügyet sem vet rá, mit gázol el útközben, olyan fejvesztetten rohan a pokolba! S a vonat mögött támadt súlyos csöndben tekintete ismét találkozott a halott asszony tágra nyílt szemével; a meredt szembogár mintha a férj mozdulatait figyelte volna, míg a felhúzódó szájszöglet gúnyosan nevetett.

A mindig hidegvérű Misard dühös mozdulatot tett. Jól hallotta, mit mond a halott: Keresd! Keresd! De hát csak nem vitte el magával az ezer frankját! Most pedig, hogy az asszony már nem él, végül csak megtalálja. Hát nem jobb lett volna, ha odaadja szépszerivel? Mennyi bosszúságot megtakarított volna. A két szem mindenüvé követte. Keresd! Keresd! Misard szeme körbefutott a szobán, melyet Phasie életében nem mert átkutatni. Lássuk lefelől is a szekrényt: kivette a kulcsot a párna alól, felforgatta a fehéreneművel rakott polcokat, kiürítette a két fiókot, sőt egészen ki is húzta őket, hátha talál valami rejtekhelyet. Sehol semmi! Ezután az éjjeliszekrényt kerítette sorra. Leszedte a márványlapot, felfordította, mindhiába. A kandalló fölött függő, két szeggel felerősített, keskeny, vásári tükör mögé még egy lapos vonalzóval is benyúlt, de csak sötét porfelhőt kavart fel. Keresd! Keresd! Ekkor, hogy meneküljön a rászegeződő, tágra meredt szemek elől, térdre ereszkedett, s öklével gyöngén végigütögette a padlót, hallgatózva, hátha a dobogás üreget árul el valahol. Néhány padlókocka meglazult már, azokat kiemelte. Semmi, sehol semmi! Amikor újból talpra állt, a szemek újból célba vették, megfordult, hogy a halott asszony merev szemébe mélyessze a tekintetét; a lefittyedt ajkak szögletében még gúnyosabbá vált a szörnyű nevetés. Misard nem kételkedett többé:

csúfolódik vele. Keresd! Keresd! Tűzbe jött, odalépett a halotthoz, gyanú villant át a fején, szentségtörő gondolata támadt, még jobban megsápasztva fakó arcát. Olyan biztos, hogy a halott nem vitte magával az ezer frankját? És hátha mégis magával vitte? Ekkor kitakarta, levetkőztette, végigkutatatta, a test minden redőjében megnézte, ha már olyan nagyon biztatja a keresésre! Kereste alatta, a takarója alatt, a dereka alatt, kereste. Felforgatta az ágyat, könyéig beletúrt a szalmazsákba. Nem talált semmit. Keresd! Keresd! És az összegyűrt párnára hanyatló fej egyre csak nézett rá csúfondáros szembogarával.

Amint Misard, haragtól reszkelve, éppen az ágyat próbálta rendbe tenni, Doinville-ből megérkezett Flore.

- Holnapután, szombaton tizenegy órakor - mondta.

A temetésről beszélt. De egy szempillantás alatt megértette, miben fáradozott Misard a távolléte alatt. Közönyös és megvető mozdulatot tett.

- Hagyja, úgysem találja meg.

Misard azt hitte, hogy a lány is őt csúfolja. Előbbre lépett, s fogcsikorgatva mondta;

- Neked adta, te tudod, hol van.

Flore csak vállat vont arra a gondolatra, hogy az anyja valakinek - akár az édeslányának is - odaajándékozta volna az ezer frankját.

- Persze hogy odaadta!... Odaadta a földnek!... Nézze, ott van, ott keresheti.

És széles mozdulattal körbemutatott az egész házon, a kerten, a kúton, a vasútvonalon, a tágas mezőn. Igen, oda valahová, egy gödör fenekére, ahol senki nem fedezi fel soha. S míg Misard izgalmas magánkívül megint taszigálni kezdte a bútorokat, s végigkopogtatta a falat, most már Flore előtt sem türtőztetve magát, a lány az ablakhoz állt, s halkán beszélt tovább.

- Milyen enyhe idő van, milyen szép az este!... Siettem, a csillagok nappali világosságot árasztanak... És milyen szép idő lesz holnap hajnalban!

Állt még egy ideig az ablakban, nézte a békés tájat, meghatották az első áprilisi langyos napok, álmodozva tért haza, s kínjának feltépett sebe még élesebben sajgott. Mihelyt meghallotta, hogy Misard kimegy a szobából, s a szomszédos helyiségekben folytatja a dühödt keresgélést, odament az ágyhoz, leült, anyján nyugtatva tekintetét. Az asztal sarkán még mindig égett a gyertya felnyúló, mozdulatlan lánggal. Vonat haladt át, megrázta a házat.

Flore úgy határozott, hogy ott marad éjjelre; eltűnődött. A halott látványa először kizökkenette rögeszméjéből, abból a gondolatból, mely állandóan kísértette mostanában, s melyet kint a csillagos égbolt alatt az éjszaka nyugalmas meghányt-vetett magában, végig a Doinville-be menő úton. Most azonban a csodálkozás elszongította fájdalmát: miért nem bánkódik jobban anyja halálán? És miért nem hull a könnye még most sem? Pedig ez a szófukar, vad természetű lány, aki a szolgálata végeztével mindjárt kiszökött, s a mezőn kóborolt, nagyon szerette az anyját. A végső roham idején, mely végül is anyja halálát okozta, hússzor is leült az ágya szélére, könyörgött neki, hogy hívasson orvost; gyanította ugyanis, hogy Misard rosszban sántikál, s abban reménykedett, hogy a félelem majd meggondolásra készíti. De a beteg minderre csak dühös nemmel válaszolt, mintha büszkeségből senkitől nem akarna segítséget elfogadni ebben a párviadalban, mindennek ellenére bizonyos volt a győzelemben, hiszen úgyis magával viszi a pénzt; Flore nem erőltette tovább, őt is elfogta megint a bánat, eltűnt, elkóborolt, hogy felejtse. Bizonyosan ez nyomja úgy most is a szívét: ha az embernek nagy a baja, nem marad hely más bánatnak; anyja meghalt, itt fekszik előtte elpusztítva, sápadtan, de ő, bármennyire erőlködik is, nem tud szomorúbb lenni. Hívja a csendőroket,

jelentse fel Misard-t? Ugyan minek? Úgyis hamarosan vége lesz mindennek. És lassan, ellenállhatatlanul - ámbár tekintete a halotton pihent, anélkül hogy látta volna - visszatért belső látomásához, teljesen hatalmába ejtette egy gondolat, mely már régebben gyökeret vert az agyában; csak az elhaladó vonatok hangos dübörgésére figyelt fel minden alkalommal, ez jelezte számára az órák múlását.

Egy ideje már hallatszott messziről a közelgő párizsi személyvonat dohogása. Amikor végre a mozdony elhúzott az ablak előtt, lámpája villámló fényáradattal öntötte el a szobát.

- Egy óra tizennyolc - gondolta a lány. - Még hét óra. Ma reggel nyolc óra tizenhatkor jönnek erre.

Hónapok óta minden héten rabul ejtette ez a várakozás. Tudta, hogy a Jacques vezette péntek reggeli gyorsvonat viszi Séverine-t is Párizsba, és féltékeny gyötrelmében csak annak élt, hogy meglésse, meglássa őket, csak arra gondolt, hogy azok ott szabadon szeretkeznek. Jaj! Ez az elrohanó vonat! Rettenetes érzés, hogy nem kapaszkodhat bele az utolsó kocsiba, nem mehet velük ő is! Úgy érezte, hogy valamennyi kerék a szívét szeli át. Iszonyatosan szenvedett; egy este elrejtőzött, hogy írjon a bíróságnak, ha azt a nőt letartóztatnák, minden megoldódna, ő látta annak idején a Grandmorin elnökkel elkövetett gyalázatosságait, s bizonyosan tudta, ha ezt elmondja a bíróságnak, az asszonyt letartóztatják. De amikor már kezében volt a toll, nem tudta, hogyan fogalmazza meg. És vajon meghallgatja-e a bíróság? Hátha összejátszik az egész díszes társaság? A végén talán még őt zárják be, mint ahogy bezárták Cabuche-t is. Nem! Ha meg akarja bosszulni magát, egyedül áll bosszút, nincs szüksége senkire. Nem is olyan fajta bosszú volt ez, amilyenről eddig hallott, hogy azért tegyen rosszat, mert ki akar gyógyulni a maga bajából; nem, ő véget akar vetni az egésznek, felborítani mindent, mintha villám sújtana le és söpörné el őket a föld színéről. Nagyon büszke volt, erősebb és szebb a másikinál, és erősen hitte, hogy több joga van a szerelemre, s amikor magányosan bolyongott az ösvényeken, ezen az ember nem járta tájon - hajadonfőtt, mert súlyos, szőke hajkoronáját sosem fedte be -, azt szerette volna, ha szembekerül a másikkal, s mint két ellenséges amazon, ott az erdő mélyén elintézhetik a viszályukat. Férfi soha nem érintette még, a hímeket elverte maga mellől, ebben rejlett legyőzhetetlen ereje, bizonyosan diadalmaskodni fog.

Előző héten támadt ez a gondolata, hirtelen, úgy ékelődött belé, mintha titokzatos kalapács verte volna a testébe: megöli mindkettőjüket, hogy ne menjenek többet erre, ne utazzanak többé Párizsba. Nem okoskodott, csak engedelmeskedett a pusztítás vad ösztönének. Ha tüske fűródott a testébe, kirántotta, nyugodt lélekkel levágta volna akár az ujját is. Megöli őket, megöli őket az első alkalommal, ahogy erre mennek, felborítja a vonatot, gerendát vonszol a vágányokra, kiemel egy sándarabot, egyszóval, mindent összetör, mindent megsemmisít. A férfi ottmarad a mozdonyán, összetört testtel; de nem menekülhet az asszony sem, aki mindig az első kocsiiban ül, hogy minél közelebb legyen hozzá; a többiekre, a szakadatlanul özönlő emberáradatra nem is gondolt. Nem számítanak, hiszen nem is ismeri őket. És a vonat elpusztítása s e sok emberélet elpusztítása szüntelenül foglalkoztatta a gondolatait; úgy érezte, csak egy ilyen méretű szerencsétlenség lehet eléggé nagy, véres és gyötrelmes ahhoz, hogy megfűrösse benne könnyekkel telt, óriás szívét.

Múlt pénteken mégis megingott, még mindig nem választotta ki a helyet, s nem döntött, hogyan emelje ki a sánt a helyéből. De este, hogy nem volt szolgálatban, hirtelen ötletnek engedve, az alagúton át elment a dieppe-i elágazásig. Szeretett átsétálni ezen a jó félmérföldnyi föld alatti folyosón, e nyílegyenes, beboltozott sugárúton olyan érzése támadt, mintha a vonatok egyenest nekirontanának vakító fényszemükkal: olykor kevésen múlt, hogy el nem gázolták; nyilván a veszély érzése vonzotta annyira, dacolni akart vele. Eznapi este kijátszva az ör éberségét eljutott az alagút közepéig, mindig baloldalt haladva, hogy a szembejövő vonatok

biztosan a jobbán haladjanak el, de óvatlanul visszafordult, hogy egy Le Havre-ba menő vonat lámpása után nézzen; majd továbbindult, megbotlott, újból megfordult maga körül, s már nem tudta volna megmondani, merre tűntek el a vörös fények. Jóllehet bátor lány volt, megtorpant, a kerekek csattogásától még süketen, a keze megdermedt, a haja égnek állt a rémülettől. Elképzelte, ha most másik vonat közeledik, nem fogja tudni, jön-e, megy-e, jobbra vagy balra ugorjon-e, s vaktában elgázoltatja magát. Nagy erőfeszítéssel megpróbált okoskodni, visszaemlékezni, vitatkozni. Majd hirtelen elragadta a félelem, s találmra, vadul nekiiramodott. Nem, nem! Nem akar meghalni, míg meg nem ölte azt a kettőt! Megbotlott a sínekben, elcsúszott, elesett, még vadabb futásnak eredt. Elfogta az alagút örülete, a falak összeszűkültek, hogy rázuhanjanak, a boltozat képzeletbeli zörejeket vert vissza: fenyegető hangokat, ijesztő dübörgéseket. Minduntalan hátranézett, már-már a tarkóján érezte a mozdony tüzes leheletét. Két ízben is hirtelen úgy rémlett, hogy tévedett, s a biztos halálba fut. Egyszerre irányt változtatott. Rohant, rohant, amikor előtte a távolban feltűnt egy csillag, egy kerek, lángoló szem, mely rohamosan növekedett. Flore küzdött a rátörő, esztelen vágy ellen, nehogy megint megforduljon, és visszafelé fusson. A szem tüzes katlanná, falánk kemencetorokká változott. Flore elvakultan, találmra elugrott balra, és a vonat elszáguldott mellette villámsebesen, csak viharos szelét érezte. Öt perc múlva kint volt a malaunay-i oldalon; nem esett semmi baja.

Kilenc óra volt, még néhány perc, és itt a párizsi gyors. Mindjárt folytatta útját, elsétált a kétszáz méterre levő dieppe-i elágazásig, nézegette a pályát, hátha a körülmények segítségével lehetnek. És éppen a javítás alatt levő dieppe-i vágányon megpillantott egy zúzott kővel megrakott vonatot, melyet barátja, Ozil, az előbb irányított oda. Hirtelen átvillant az agyán egy gondolat, s már kész is volt a terve: egyszerűen meg kell akadályozni, hogy a váltóór visszaállítsa a váltót a Le Havre-i vonalra, s akkor a gyorsvonat összetörik a zúzott kővel megrakott szerelvényen.

Flore jóban volt Ozillal, amióta az - a vágytól megrészegülve - rárontott, hogy megerőszakolja, mire a lány egy furkósbottal félig szétverte a koponyáját; jóban volt vele, és szívesen meglátogatta, az alagúton át, váratlanul, mint a hegyekből odatévedő vadkecske. Ozil kiszolgált katona volt. Ez a szikár és kevés beszédű ember szigorúan megtartotta az előírásokat, soha nem kapták még hanyagságon, éjjel-nappal nyitva tartotta a szemét. De ez a zabolátlan lány, aki olyan erős volt, mint egy legény, s egyszer már megverte őt, mégis az ujjja köré csavarta. Ámbár tizennégy évvel idősebb volt Flore-nál, vágyott rá, s megesküdt, hogy megszerzi magának, türelemmel, szép szóval, ha már az erőszakkal egyszer kudarcot vallott. Eznap este is, hogy Flore a sötétben odament az őrházhoz, és beszólt érte, Ozil gyanútlanul kiment hozzá. A lány pedig szédítette, kicsalogatta a mezőre, kacskaringós történeteket talált ki beteg anyjáról, mondván, ha elveszíti, nem marad tovább Croix-de-Maufras-ban. Közben állandóan fülelt, figyelte a Malaunay felől teljes sebességgel közeledő gyorsvonat dohogását. S amikor úgy számított, hogy a vonat már odaérkezhetett, visszafordult, hogy lássa, mi történik. Azonban megfélekedezett az új kikapcsoló berendezésről; a dieppe-i vágányra tévedő mozdony automatikusan tilosra állította a jelzést; a mozdonyvezetőnek még volt ideje, hogy a kavicsos szerelvénytől pár méternyire lefékezzen. Ozil olyat üvöltött, mint aki arra riad, hogy omlik rá a ház, rohant vissza az őrbódéhoz; Flore pedig mozdulatlanul, meredten nézte a sötétből a baleset miatt szükségessé váló tolatást. Két napra rá az elbocsátott váltóór mit sem sejtve ment hozzá búcsúzni, és kérte, hogy keresse föl, ha meghal az anyja. Mindegy! A terv dugába dőlt, mást kell kitalálni.

Ebben a pillanatban a felidézett emlék hatására Flore szeme elől eloszlott az álmodozás köde, s a sárga gyertyafényben újból meglátta a halottat. Anyja nem él már, most hát hagyjon itt mindent, s menjen feleségül Ozilhoz, aki vágyik rá, s talán boldoggá is tenné? Egész lénye

fellázadt. Nem, nem! Ha gyáva módon életben hagyná a másik kettőt, s maga is életben maradna, akkor már inkább világgá menne, beállna szolgálni, semhogy olyan emberhez menjen feleségül, akit nem szeret. Furcsa zajra lett figyelmes, majd rájött, hogy Misard a konyha döngölt padlóját csákányozza: dühödten kereste az eldugott pénzt, képes lett volna lebontani a házat. Nem, ezzel az emberrel sem akar egy fedél alatt maradni. Mit tegyen hát? Szélroham kerekedett, a falak megremegtek, a halott asszony sápadt arcára rávetődött a tűztér visszfénye, vörösre festve nyitott szemét és ajkának gúnyos fintorát. Most ment el az utolsó párizsi személyvonat lassú járású mozdonyával.

Flore elfordult, nézte a ragyogó csillagokat a tavaszi éjszaka derús csendjében.

- Három óra tíz. Még öt óra, és itt lesznek.

Elkezdhetné megint előlről, de túlságosan sokat szenvedett. Látni őket, látni őket hétről hétre, hogy szerelmi légyottra sietnek, ez meghaladta az erejét. Most már bizonyosan tudva, hogy Jacques soha nem lehet csak az övé, azt kívánta, hogy akkor inkább maga Jacques se legyen, és többé semmi se legyen. Ez a szomorú szoba, ahol virrasztott, gyásszal töltötte el, egyre inkább vágyott rá, hogy mindent megsemmisítsen. Ha már nem marad senkije, aki szeresse, hadd menjenek el ők is az anyja után. Lesznek még halottak, bőven lesznek, s majd valamennyit elviszik egyszerre. Húga meghalt, anyja meghalt, szerelme meghalt: mit tegyen? Ha marad, ha elmegy, mindenképpen egyedül lesz, örökre egyedül, míg azok ketten együtt lesznek. Nem, nem! Inkább dőljön össze minden, s e füstös szobában leleselkedő halál hadd söpörjön el leheletével mindenkit a vonalról!

Ekkor, hogy hosszas tusakodás után elszánta magát, kereste a legjobb módot terve végrehajtására. Megint csak úgy határozott, hogy kiemel egy síndarabot. Ez a legbiztosabb, a leggyakorlatibb mód, s könnyen megvalósítható: csak egy kalapáccsal kell kivenni a sínsarukat, s a sánt felszedni a talpfáról. A szerszáma megvan hozzá, és senki nem látja meg ezen az elhagyatott vidéken. A legalkalmasabb hely nyilván a Barentinba vezető úton, a bevágáson túl van, a völgyet átszelő kanyarban, ahol hét-nyolc méter magas töltésen halad a pálya, ott biztos a kisiklás, és irtózatos lesz a zuhanás. De sok fejtörést okozott még az időpont megválasztása. Fölfelé a nyolc-tizenhatkor elmenő gyorsvonat előtt csak egy személyvonat van hét óra ötvenötökör. Eszerint húsz perc marad a munkára, ami elég is lenne. Csakhogy a menetrendszerű vonatok között gyakran indítanak váratlanul tehervonatokat is, kivált, amikor nagy a felhozatal. Fölösleges kockázat! Hogyan lehetne előre meghatározni, hogy éppen a gyorsvonat törjön össze? Sokáig latolgatta az eshetőségeket. Még sötét éjszaka volt, a gyertya még mindig égett, fagyúba merülve, elszenesedett, hosszú kanócat Flore nem is koppantotta már el.

Misard épp akkor lépett be, amikor Rouen felől tehervonat haladt át. A keze csupa föld volt, most ásta föl a fáskamrát, lihegett, magánkívül volt tehetetlen haragjában és kétségbeesésében, hogy a keresés nem járt eredménnyel, s most folytatta a kutatást a bútorok alatt, a kandallóban, mindenütt. A szerelvény irgalmatlanul hosszú volt, sehogy sem akart véget érni. Súlyos kerekeinek szabályos kattogása minduntalan megrázta ágyában a halottat. És Misard, amint kinyújtotta a kezét, hogy egy kis képet leakasszon a falról, megint találkozott a halott meredt tekintetével, mely őt figyelte, miközben az ajka gúnyos nevetésre nyílt.

Misard elsápadt, vacogott, dadogott rémült haragjában.

- Persze, persze, keresd! Keresd!... De meg is találok, az istenit neki, még ha a ház minden követ meg kell mozgatnom, és feltúrnom a környék minden talpalatnyi földjét, akkor is!

A fekete vonat nyomasztó lassúsággal haladt el a homályban, és a halott asszony ismét mozdulatlanul meredt a férjére, olyan gúnyosan, olyan diadalittasan, hogy Misard újból eltűnt, még az ajtót is nyitva hagyta.

Flore gondolataiba merült; fölállt, becsukta az ajtót, hogy ez az ember ne jöjjön többet vissza az anyját háborgatni. S maga is meglepődött, amikor meghallotta a saját hangját:

- Tíz perccel előbb, az jókor lesz.

Valóban, tíz perc elegendő. Ha a gyors előtt tíz perccel nem jeleznek újabb vonatot, munkához láthat. S hogy ilyen biztosan elrendezte a dolgot, izgalma lecsillapodott, nagy nyugalom szállta meg.

Öt óra tájban fölkel a nap, üde, kristályosan tiszta volt a hajnal. Bár csípős szellő lengedezett, Flore kitárta az ablakot, s a gyönyörű reggel beáradt a füsttel és hullaszaggal telt gyászos szobába. A nap még a szemhatár alatt rejtőzött, egy erdő koronázta dombhát mögött, aztán kibukkant, rózsás sugaraival elöntötte a lejtőket, elárasztotta a mély utakat a földnek minden tavasszal megújuló, eleven derűjével. Flore nem tévedett az este: ma szép idő lesz, ifjúságot és egészséget sugárzó idő, melyben öröm az élet. Ó, de jó volna most szabadon kószálni ezen a kietlen tájon, a kecskeösvényeken, a szűk völgyecskékkel megszakított, végeérhetetlen dombok között! S ahogy visszafordult a szobába, meglepetten látta, hogy a gyertya alig ég már, s csak halvány könnycseppként csillog az erős napsugárban. A halott asszony most mintha a pályát nézte volna, amelyen egymást érték a vonatok, ügyet sem vetve a halott mellett pislákoló, fakó gyertyavilágra.

Flore csak nappal kezdte meg újra a szolgálatát. Csak a hat óra tizenkettes párizsi személyhez ment ki a szobából. Misard is hat órakor váltotta fel az éjszakás pályaoért. A lány az ő kürtjelére állt oda a sorompóhoz, kezében a zászlóval. Egy ideig szemmel kísérte a vonatot.

- Még két óra - gondolkodott fennhangon.

Anyjának már nem volt szüksége senkire. Flore-t legyőzhetetlen idegenkedés fogta el, ha arra gondolt, hogy vissza kell mennie a szobába. Vége van, megcsókolta, most már szabadon rendelkezik önmaga és mások életével. A vonatok érkezése között rendszerint eltűnt, elcsatangolt, ma reggel azonban, mintha a kíváncsiság odaszögezte volna a helyére, a sorompó mellé, leült a pálya szélén álló egyszerű lócára. A nap feljebb hágott a látóhatáron, a tiszta levegőből langyos aranyeső szitált; a lány nem mozdult, fürdött az enyhe levegőben, az április nedvektől remegő, tágas mezőn. Egy darabig érdeklődve nézte Misard-t deszkabódéjában, a vonal túlsó oldalán; a mindig álmos pályaoér most láthatóan izgatott volt: kijött, bement, ideges kézzel babrálta a készülékein, minduntalan a ház felé pislogott, mintha a lelke ott maradt volna tovább kutatni. Aztán Flore megfeledkezett róla, tudomást sem vett ottlétéről. Egészen elmerült a várakozásban, kifejezéstelen, rideg arccal, mereven nézte a vonal végét, Barentin felé. Ott a vidám napsütésben bizonyára látomás kélt, arra szegeződött konok, vad tekintete.

A percek múltak, Flore nem mozdult. Végre, hét óra ötvenöt perckor, amikor Misard két kürtöléssel jelezte a fölfelé tartó Le Havre-i személyt, a lány felkelt, leeresztette a sorompót, s zászlóval a kezében eléje állt. A vonat már messze járt, megrázva a talajt; hallani lehetett, hogy bedübörög az alagútba, mely elnyelte a zaját. Flore nem ült vissza a padra, állva maradt, megint számlálta a perceket. Ha tíz percen belül nem jeleznek tehervonatot, odafut a bevágás túlsó oldalára, hogy kiemelje a sínt. Nagyon nyugodt volt, csak a lélegzete szorult el, talán tetteinek mázsás súlya alatt. Egyébként ebben a végső pillanatban elegendő volt arra gondolnia, hogy Jacques és Séverine közelednek, ismét erre jönnek, légyottra sietve, ha ő meg nem akadályozza őket; e gondolat megkeményítette vak és süket elhatározásában, többé nem vívódott önmagával; itt a feltartóztathatatlan vég, a nőtény farkas mancsának egyetlen csapásával eltöri a gerincüket, önző bosszújában állandóan csak a két megcsonkított testet látta, mit sem

törődve a tömeggel, az előtte évek óta vonuló emberáradattal. Halál és vér sötétíti el talán a napot is, melynek gyöngéd derűje amúgy is ingerelte.

Még két perc, még egy, mindjárt indul, már el is indult, amikor a bécourt-i út felől hallatszó tompa kocsizörgés megállította. Szekér jön, nyilván stráfkocsi. Utat kérnek majd, fel kell nyitnia a sorompót, beszélgetni, ott maradni: nem cselekedhet, a tervének befellegzett. Nem-törődöm, dühös mozdulattal elindult, otthagya őrhelyét, a szekeret, a kocsist: segítsen magán, ahogy tud. De ostor pattogott a reggeli levegőben, s egy hang vidáman kiáltotta:

- Hé! Flore!

Cabuche volt az. Flore kővé meredt, első mozdulata félbemaradt, ott állt meg a sorompó előtt.

- Mi van veled? - folytatta a kőfejtő. - Te még alszol ilyen szép napos időben? Siess, hogy még átérjek a gyors előtt!

Flore-ban minden összeomlott. A terv meghiúsult, azok ketten elmennek a boldog találkára, s ő nem talál semmit, amivel összeújíthatná őket. S míg lassan fölnyitotta a félig elkorhadt, öreg sorompót, melynek rozsdás vasalása csikorgott, dühösen keresett valamit, amit akadályul átvethetne a vágányokon; annyira el volt keseredve, hogy legszívesebben maga feküdt volna oda, ha elég keménynek hitte volna a csontját, hogy kisiklassa a vonatot. Tekintete ekkor a szekérre esett: a két súlyos kőtömbbel megrakott, alacsony, széles kocsit az öt izmos ló csak nehezen vonszolta. Az óriás méretű, magas és széles kőtömbök iszonyatos tömegükkel elállták az utat, s torlaszul kínálkoztak, Flore szemében felgyúlt a kívánság, az örült vágy, hogy felkapja és odarakja őket. A sorompó nyitva volt, az öt állat verejtékezve, fújtatva várakozott.

- Mi lelt ma? - kérdezte megint Cabuche. - Olyan furcsa vagy!

Flore ekkor megszólalt.

- Tegnap este meghalt az anyám.

Cabuche-ből kitört a baráti részvét fájdalomkiáltása. Ostorát letéve, a lány két kezét a tenyerébe fogta.

- Ó, szegény Flore! Már régen várható volt, de mégis nagy csapás!... Ha itt van még, megnézem, a végén egész jól megértettük volna egymást, ha közbe nem jön az a szerencsétlenség.

Csöndesen elballagott Flore-ral a házig. A küszöbről még visszánézett a lovaira. A lány megnyugtatta.

- Ne félj, nem mozdulnak azok! No meg, a gyors is messze van még.

Hazudott. Gyakorlott füle meghallotta a mező langyos fuvallatában, hogy a gyorsvonat már elhagyta Barentin állomást. Még öt perc, és itt lesz, kibukkan a bevágásból, a vasúti átjárótól százméternyire. Míg a kőfejtő meghatottan állt a halottas szobában, s önfeledten Louise-ra gondolt, Flore kint maradt az ablak előtt, és a távolból figyelte az egyre közeledő mozdony szabályos pöfögését. Hirtelen eszébe jutott Misard: nyilván meglátja őt és közbelép, de nagyot dobbant a szíve, amikor megfordult, és Misard-t nem találta őrhelyén. Aztán megpillantotta a ház másik oldalán: a kút kávéja alatt túrta a földet, nem bírt ellenállni a kutatás örületének, úgy látszik, hirtelen erőt vett rajta a bizonyosság, hogy oda van eldugva a pénz, nem látott, nem hallott, szenvedélyesen ásott, ásott. Más már nem nyugtalanította Flore-t. A körülmények a kezére játszottak. Az egyik ló felnyerített, a bevágás túlsó végén feltűnt a mozdony hangosan zihálva, mint akinek sietős az útja, és szalad.

- Majd én féken tartom őket - szólt be Flore Cabuche-nek. - Ne félj.

Nekiiramodott, megragadta az első ló zabláját, s teljes erejéből húzni kezdte. A lovak neki-feszültek; az iszonyatos teherrel megrakott szekér megmozdult, de nem indult meg a helyéről; azután, hogy Flore is valósággal befogta magát erősítésnek, a kocsi megingott, és rágördült a sínre. Amikor a vágányok közepére ért, a gyorsvonat százméternyire kibukkant a bevágásból. Ekkor Flore, nehogy a szekér átgördüljön, hirtelen rántással visszatartotta a fogatot, olyan emberfeletti erővel, hogy a csontjai ropogtak bele. Legendákat meséltek hallatlan erejéről: egyszer egy leszakadó vagonat fékezett meg futtában a lejtőn, máskor egy szekeret tolt át a vonat előtt, s mentett meg a biztos pusztulástól; ma is megtette a hihetlent: vasmarkával visszatartotta a veszély érzetében nyihogó, kapáló öt lovat.

Röpke tíz másodpercig tartott a végeérhetetlen borzalom. A két kőkolosszus valósággal eltorlaszolta a látóhatárt. A mozdony ragyogó rezével, csillogó acéljával, siklott, siklott, közeledett egyenletesen, villámsebessen a szép reggel aranyesőjében. Az elkerülhetetlen ott volt előtte, semmi a világon nem tartóztathatta fel a pusztulást. És a várakozás egyre tartott.

Misard egy ugrással az őrhelyén termett, üvöltött, hadonászott, öklét rázta, eszeveszett igyekezetében, hogy figyelmeztesse és megállítsa a vonatot. A keréknyikorgásra és a nyerítésre Cabuche is kiszaladt a házból, és ő is üvöltve rohant oda, hogy megindítsa az állatokat. De Flore, aki éppen félreugrott, visszatartotta; ez volt a szerencséje. A kőfejtő azt hitte, hogy a lány nem bírt a lovakkal, s azok vonszolták magukkal. Önmagát hibáztatta, siránkozott, kétségbeesésében rémült hörgés szakadt ki a torkán, Flore pedig mozdulatlanul, felmagasodva, tágra meredt, égő szemmel nézett. Abban a pillanatban, amikor a mozdony eleje már-már a kőtömbhöz ért, amikor talán már csak egy méter választotta el tőlük, ez alatt a megmérhetetlen idő alatt Flore tisztán látta Jacques-ot, aki kezét a menetirányváltón tartotta. A mozdonyvezető arra fordult, tekintetük összetalálkozott, egy végtelenségnek tetsző pillanatig.

Eznap reggel Le Havre-ban Jacques kedvesen rámosolygott Séverine-re, amikor az asszony, mint minden héten, lejött a gyorshoz a pályaudvarra. Miért rontsa el az ember az életét rémlátásokkal? Miért ne használja ki a kínálkozó boldog napokat? Talán még minden rendbe jön a végén. És elhatározta, hogy kiélvezi legalább ennek a napnak az örömét, terveket szőtt, arról ábrándozott, hogy együtt ebédelnek egy vendéglőben. S amikor Séverine szomorúan nézett rá, hogy nincs első osztályú kocsi a szerelvény elején, s neki Jacques-tól messzire, a vonat végére kell mennie, Jacques vidáman rámosolygott, hogy megvigasztalja. Azért mégis együtt érkeznek meg, s majd ott kárpótolják magukat, hogy el voltak választva egymástól. Azután kihajolt, és nézte, hogy Séverine leghátul beszáll a fülkébe, jókedvében még csipkelődött is Henri Dauvergne főkalauzzal, tudta róla, hogy szerelmes a fiatalasszonyba. Az előző héten valahogy úgy rémlett neki, hogy a fiatalember vakmerőbben viselkedik, s mintha az asszony is bátorította volna: talán felejtetni akart, menekülni abból a nyomasztó helyzetből, amelybe jutott. Hiszen Roubaud is megmondta már: a végén még összefekszik ezzel a fiúval, nem élvezetből, pusztán az újdonság ingeréért. És Jacques megkérdezte Henritől, ugyan kinek szórta a csókjait a levegőbe este az indóház udvarán, az egyik szilfa mögül; Pecqueux nagyot hahotázott erre a kérdésre, éppen az indulásra kész, gőzölgő Lisont etette szénnel.

Le Havre-tól Barentinig a gyors akadálytalanul haladt, az előírt sebességgel; amikor a bevágásból kiértek, magas őrfülkéjéből Henri jelezte elsőnek a pályán keresztben álló szekeret. Az első poggyászkocsi dugig volt csomaggal, mert a zsúfolt vonat egész rakomány utast vitt magával, akik előző este érkeztek hajón. A robogó vonatban vészesen imbolygó, magasra tornyozott málhák és csomagok között alig talpalatnyi hely maradt szabadon: ott állt a főkalauz az asztala előtt, és rendezgette az irományait; a szegre akasztott tintásüveg ütemesen himbálózott. Minden állomás után, ahol csomagot adott le, még öt percig körmölt. Barentinban két utas szállt ki, Henri rendbe rakta az okmányait, majd fölment az őrfülkéjébe,

leült, s szokása szerint hátra és előre pillantott a pályára. Szabad idejében mindig ott őrködött fenn ebben az üvegkalickában. A szerkocsi eltakarta előle a mozdonyvezetőt, de magas űrhelyéről rendszerint messzebbre látott, és hamarabb meglátott mindent, mint az utóbbi. A vonat most is még csak a bevágásban kanyarodott, amikor ő már észrevette ott elől az akadályt. Megdöbbenésében egy pillanatig nem hitt a szemének, megdermesztette a rémület. Néhány másodperc elveszett, a vonat már kiért a bevágásból, a mozdony hatalmasat sípolt, amikor Henri végre megrántotta a vészharangot, amelynek zsinórja ott lógott előtte.

Jacques ebben a végzetes pillanatban kezét a menetirányváltó keréken tartva csak nézett mit sem látón, gondolatai messze kalandoztak. Zavaros és távoli dolgokról ábrándozott, még Séverine képe is elmosódott benne. A vészharang eszeveszett kalimpálása, a háta mögött álló Pecqueux ordítása riasztotta fel. Pecqueux elégedetlen volt a huzattal, megnyomta a hamuzó fogantyúját, kihajolt, hogy ellenőrizze a sebességet, s ekkor látta meg a kocsit. Jacques halálra vált, mindent meglátott, mindent megértett: a keresztben álló szekeret, a robogó mozdonyt, az irtózatos ütközést, mindezt olyan tisztán és élesen, hogy még a két kötőmb szemcséit is meg tudta különböztetni egymástól, miközben már a csontjaiban érezte a pusztító megrázkódtatást. Nem volt menekvés. Hirtelen elfordította az irányváltó kereket, elzárta a szabályozót, behúzta a féket, ellengőzt adott, keze öntudatlanul húzta a síp fogantyúját tehetetlen, dühös igyekezettel, hogy figyelmeztesse, eltávolítsa onnét azt az óriási torlaszt. A kétségbeesett, irtózatos sivítás belehasított a levegőbe, ám a Lison nem engedelmeskedett, csak robogott tovább, alig-alig csökkenő sebességgel. Már nem a régi engedelmes jószág volt, amióta a hóban elvesztette jó párolgató képességét és könnyű mozgását, szeszélyes lett és csökönyös, mint egy öregasszony, akinek a hülés tönkretette a tüdejét. Fújtatott, a fékezéstől megbokrosodott, csak ment, ment tovább, feltartóztathatatlan, konok tömegével. Pecqueux a rémülettől esztét vesztve leugrott. Jacques odatapadt a helyére, jobbra görcsösen markolta az irányváltót, balja a sípot húzta öntudatlanul, és várt. És a füstölgő, fújtató Lison, ebben a szünni nem akaró, fülhasító sivításban, a maga után húzott tizenhárom vagon iszonyatos tömegével nekirontott a szekérnek.

Húsz méterre onnét, a pálya szélén, a rémülettől kövé válva, Misard és Cabuche égnek emelt karral, Flore kimeredt szemmel bámulta a rettenetes látványt: a vonat fölemelkedett, hét vagon egymásra futott, majd irtózatos recsegéssel-ropogással visszazuhant formátlan romhalmazzá válva. Az első három vagon ízzé-porrá zúzódott, a másik négy egy halomba tornyozódott fel; beszakadt tetők, összetört kerekek, ajtók, láncok, ütközők, üvegtörmelék kusza keveréke. És mindenek fölött hallani lehetett, ahogy a mozdony összetörik a köveken, a tompa recsegés halálhörgésbe fült. A Lison föltépett testével balra dőlt, rá a szekérre, a kőkockák darabokra törtek, s mintegy szétrobbantva szanaszét röpültek. Az öt lóból négy eltiporva, földön vonszolódva, ott a helyszínen megdöglött. A vonat végéből hat vagon sértetlenül állt, még csak ki sem siklott.

Kiáltozás hallatszott, a szavak állati, tagolatlan hörgésbe fúltak.

- Ide! Segítség... Jaj, istenem! Meghalok! Segítség! Segítség!

Aztán semmit nem lehetett látni, sem hallani. A Lison oldalára fordult, belseje megnyílt, a leszakadt csapokból, a széthasadt csövekből susstorogva dőlt a gőz olyan mély hangon, mint egy óriás dühös halálhörgése. Fehér felhő tört elő belőle, végeérhetetlen, sűrű gomolyagokban terjengett a föld színén; a tűztérből kihulló parázs, mely vörös volt, mintha belső részeinek vére volna, fekete füstöt vegyített hozzá. A kéménye a heves összeütközés következtében a földbe fúródott; azon a részen, amelyet az ütközés ért, az alváz összetört, a két hossztartó összevissza görbült, és a Lison égnek álló kerekeivel, mint valami iszonyatos testű kanca, melynek irtózatos erejű szarv hasogatta föl a testét, feltárta elgörbült csatlórúdjait, törött

hengereit, szétzúzott dugattyúit az excenterekkel, szörnyűséges, tátongó sebét, melyen át kétségbeesett, dühös sivítással szállt el a lelke. Közvetlenül mellette hevert a még életben maradt ló, két mellső lába hiányzott, feltépett hasából kilógtak a belek, szörnyű fájdalmában kinyúló, görcsbe merevült fején látszott, hogy hörög, kínosan nyihog, de mindebből semmi sem hallatszott a haláltusáját vívó mozdony mennydörgő dübörgésében.

A zajba beleveszett a sikoltozás, senki sem hallotta, megsemmisült, elszállt.

- Mentsenek meg! Öljenek meg!... Nem bírom, öljenek meg! Öljenek már meg!

A siketítő hangzavarban, a maró füstben, az épen maradt vagonok ajtóit kinyíltak, s az utasok fejvesztett áradata tódult ki rajtuk a szabadba. Egymást taposva, öklözve zuhantak ki a pályára, föltápáskodtak, mihelyt szilárd talajt éreztek a lábuk alatt, futva nekivágtak a nyílt mezőnek, elmenekültek, átugráltak az élő sövényen, világgá futottak, egyetlen ösztönüknek engedelmessé, hogy messze, minél messzebb kerüljenek a veszedelemtől. Asszonyok, férfiak tűntek el üvöltve az erdőben.

Séverine összetaposva, zilált hajjal, tépett ruhában végre kiszabadította magát, nem menekült el, futott a dohogó mozdony felé, amikor szembetalálkozott Pecqueux-vel.

- Jacques! Jacques! Ugye megmenekült?

A fűtő, akinek csodálatos módon semmi baja nem esett, szintén arrafelé futott, szorongó szívvel gondolt rá, hogy a vezetője talán ott hever a roncsok alatt. Mennyit utaztak, mennyit szenvedtek együtt, a szélviharok állandó fáradalmi között! És a mozdonyuk, szegény mozdonyuk, családi hármassuk kedves barátnője, most ott hever a hátán, s meghasadt tüdején át kiadja a páróját!

- Leugrottam - dadogta -, nem tudok semmit, semmit nem tudok... Fussunk, fussunk gyorsan!

A peronon beleütköztek Flore-ba, aki látta, hogy jönnek. Még mindig nem mozdult, csak állt, végrehajtott tettének, az elkövetett mézszárlásnak tompa kábulatában. Vége van, jól van; csak a kielégített vágy megkönnyebbülését érezte magában részvétlenül a mások baja iránt, melyet nem is látott. De ahogy felismerte Séverine-t, szeme elkerekedett, irtózó fájdalom vonaglott át sápadt arcán. Mi az? Ez az asszony él, és Jacques talán halott! Meggyilkolt szerelme éles fájdalommal járta át; mint önnön szívébe döfött tör, úgy hasított hirtelen tudatába gaztettének minden borzalma. Ő tette ezt: ő gyilkolt, ő ölte meg ezt a sok embert! Hangos sikoltás szakadt ki a torkán, kezét tördelte, eszeveszett futásnak eredt.

- Jacques! Ó, jaj! Jacques... Itt van, hátraesett, láttam... Jacques! Jacques!

A Lison már nem hörgött olyan hangosan, rekedt panasza egyre gyengült, s most egyre erősebben, egyre szívettépőbben hallatszott a sebesültek jajgatása. Még mindig sűrű füst borított mindent, az ijesztő romhalmazt, mely alól a kín és a rémület kiáltozása szállt, fekete porfelleg borította, mely mozdulatlanul állt a napfényben. Mit csináljanak? Hol fogjanak hozzá? Hogyan férjenek oda a szerencsétlenekhez?

- Jacques! - kiáltozta Flore szüntelenül. - Mondom, hogy rám nézett, és erre esett le, a szerkocsi alá... Jöjjenek már ide! Segítsenek hát!

Cabuche és Misard közben fölemelték Henrit, a főkalauzt, aki az utolsó másodpercben szintén leugrott. Kificamodott a lába, leültették a földre, a sövény mellé, ahonnan kábán, némán nézte a mentési munkálatokat, látszólag nem érzett fájdalmat.

- Cabuche, gyere, segíts már, mondom, hogy Jacques itt van alatta!

A kőfejtő nem hallotta meg, más sebesültekhez futott, egy fiatal nőt emelt föl, akinek élettelenül csüngött a lába, combtörése volt.

Séverine rohant oda Flore hívására.

- Jacques! Jacques!... Hol van, majd én segítek magának.

- Jól van, segítsen maga!

Kezüik összeért, együttes erővel húztak odébb egy törött kereket. De az egyik nem sokra jutott finom kacsóival, míg a másik, hatalmas öklével omlasztotta az akadályokat.

- Vigyázz! - kiáltotta Pecqueux, aki szintén nekilátott a munkának.

Hirtelen félrerántotta Séverine-t, aki majdnem rálépett egy tőből kiszakadt karra, melyen még rajta volt a kék posztó ruhaujj. Az asszony borzadva hőkölt hátra. De nem ismerte fel a ruhaujjat: ismeretlen kar volt, leszakadt egy testről, amelyet nyilván máshol találnak majd meg. Séverine-t olyan remegés fogta el, hogy valósággal megbénult tőle, csak állt és zokogott, nézte, hogyan dolgoznak a többiek, még arra sem volt képes, hogy eltakarítsa az üvegtörmelék, mely felsértette a kezüket.

A haldoklók mentése és a halottak felkutatása félelmetes és veszélyes munka volt, mivel a tűz a mozdonyról átterjedt a farészekre, s hogy az elharapózó lángokat elfojtsák, földet kellett rálapátolni. Míg elfutottak Barentinba segítségért, és táviratoztak Rouenba, a romeltakarítás teljes erővel folyt, minden épkezélab ember derekasan nekilátott a munkának. Az elmenekültek közül is sokan visszatértek, restelték ijedelmüket, de csak a legnagyobb óvatossággal haladhattak előre, minden roncs eltávolítása nagy gondosságot igényelt, mert féltő volt, hogy ha omlás támad, agyonnyomja az eltemetetteket. Sebesültek emelkedtek ki a romhalmazból, övig beszorítva, mint valami satuba, és üvöltöttek. Negyedóra hosszat dolgoztak egyikük kiszabadításán, nem is panaszkodott, halálsápadtan mondta, hogy nincsen semmi baja, nem fáj semmije; kihúzták, nem volt lába, nyomban meghalt, nem érezte, nem is sejtette a borzalmas csonkítást, megbénította a félelem. Az egyik másodosztályú vagon alól, melyre átterjedt a tűz, egész családot mentettek ki: az apa és az anya a térdükön sérültek meg, a nagymamának eltört a karja, de ők sem törődtek a maguk fájdalmával, a kislányukat szölongatták, az alig háromesztendő, szőke csöppség eltűnt a romok között; egy tetőroncs alatt lelték meg épen és egészségesen, vidáman mosolygó arccal. Távolabb letettek egy vérrel borított, összeroncsolt kezű kislányt, míg kiszabadítják a szüleit is; árván, idegenül ült ott, megszólalni sem mert, csak az arcán vonaglott át a kimondhatatlan rémület, amikor közeledtek hozzá. A vagonajtókat nem lehetett kinyitni, mert az ütközés következtében elgörbültek a záruk, a betört ablakokon át kellett behatolni a fülkébe. A pálya szélén már négy hulla hevert sorban. A halottak mellett mintegy tíz sebesült feküdt a földön orvosra, segítségre várva. A romeltakarítás még csak a kezdet kezdetén tartott, minden roncs alól újabb áldozatok kerültek elő, és sehogy sem akart csökkenni ez a romtetető, ez a vértől csöpögő és vonagló ember-mészárszék.

- Mondom, hogy Jacques itt van alatta! - hajtogatta Flore, enyhülést keresve ebben az oktalanul ismételt kiáltásban, mely úgy hangzott, mint kétségbeesésének jelszava. - Kiált! Figyeljék, figyeljék! Hallgassák csak!

A szerkocsi a vagonok alá került, amelyek egymás hegyére-hátára torlódva rázuhantak, és csakugyan, amióta a mozdony halkabban hörgött, mély férfihang jajgatása hallatszott az omladék alól. Ahogy előbbre haladtak, egyre hangosabb lett a halálos kín panasza, mely olyan iszonyú szenvedésről beszélt, hogy az emberek nem bírták elviselni, maguk is sírtak és

jajveszékelték. Végül, amikor elérték a férfit, és a lábát kiszabadítva kihúzták, abbamaradt a panaszos jajgatás. A férfi meghalt.

- Nem - mondta Flore -, ez nem ő. Ő mélyebben van, itt alatta.

És amazonkarjával fölemelte és messzire vetette a kerekeket, letépte a bádogot a tetőkről, ajtókat tört fel, lánccarabokat szakított le. Ahogy halottra vagy sebesültenre bukkant, kiáltott, hogy vigyék el onnét, mert egy másodpercre sem volt hajlandó abbahagyni dühös kutatását.

Mögötte Cabuche, Pecqueux és Misard dolgozott, míg Séverine, ki majdnem rosszul lett a tétlen álldogálástól, leült egy vagon törött padjára. Misard visszanyerte szokott hidegvérét, csendes volt és közönyös, kerülte a fárasztó munkát, inkább a hullák hordásában segédkezett. Flore-ral együtt ő is nézte a hullákat, mintha azt remélték volna, hogy felismernek valakit abból az ezer meg ezer elmosódó arcból, amelyek tíz esztendő leforgása alatt nagy sebességgel elszárgultak előttük, legtöbnyire csak villámsebessen elcsikázó, összefolyó tömeg emlékét hagyva maguk után. Nem! Ez még mindig csak az örökké úton levő, ismeretlen emberáradat volt; a kegyetlen, véletlen halál névtelen maradt, mint ahogy névtelen maradt az a rohanó élet is, amely ott szárgult el előttük a jövő felé és egyetlen nevet, egyetlen pontos adatot sem tudtak volna felírni ezeknek a szerencsétleneknek rémülettől eltorzult feje fölé, akik eltiporva, összetörve hullottak el az úton, akár azok a katonák, akiknek a teste megtölti a lövészárkokat a támadásra induló hadsereg rohama előtt. Flore azonban talált valakit, akivel beszélt, mikor a vonat elakadt a hóban: az az amerikai férfi volt az, akit jól ismert már arcról, bár nem tudta a nevét, és semmit nem tudott sem róla, sem hozzátartozóiról. Misard ezt is elvitte a többivel együtt, akik nem tudni, honnét jöttek, itt elakadtak, s nem tudni, hová igyekeztek.

Ismét szívettépő jelenet következett. Egy fölborult első osztályú fülkében fiatal házaspárt találtak, alighanem új házasok lehettek, olyan szerencsétlenül zuhantak egymásra, hogy az asszony valósággal agyonnyomta az alatta fekvő férfit, és megmoccanni sem tudott, hogy könnyítsen a helyzetén. A férfi fuldoklott, hörgött már; az asszony pedig, kinek a szája szabadon maradt, szívszaggatón könyörgött, hogy siessenek, elszorult szívvel, rémületen érezte, hogy megöli a férjét. És amikor megszabadították őket egymástól, az asszony azon nyomban meghalt, az ütközés felhasította az oldalát. A férfi magához tért, jajveszékelt fájdalomában, s odatérdelt az asszony mellé, akinek még könnyes volt a szeme.

A halottak száma tizenkettőre, a sebesülteké harmincra emelkedett. Végre kiszabadították a szerkocsit is; Flore időnként megállt, fejét az elgörbült vasak közé, a fatörmelékbe dugta, két-ségbeesve meresztette a szemét, hátha megpillantja a mozdonyvezetőt. Egyszerre fölsikoltott.

- Látom, ott van alul... Nézzék, itt a karja, a kék gyapjúujjas...Nem mozdul, nem lélegzik...

Főlegyenesedett, káromkodott, mint egy kocsis.

- Mozogjanak már, a hétszentségit! Húzzák már ki onnét!

Két kézzel próbált kiráncigálni egy padlódeszkát, de a többi roncsból nem tudta kihúzni. Erre elrohant, s egy fejszével tért vissza, mellyel Misard-ék fát szoktak hasítani; meglendítette, mint ahogy a favágó lendíti meg nagy fejszóját a tölgyerdőben, s dühösen lesújtott a deszkára. Az emberek félreugrottak onnét, hagyták, hadd dolgozzon, csak rákiabáltak, hogy vigyázzon. De a mozdonyvezetőn kívül nem volt már ott több sebesült, ő pedig védve volt a tengelyek és kerekek torlasza alatt. Flore különben sem hallgatott senkire, elragadta a hév, biztos volt önmagában, ellenállhatatlanul dolgozott. Hasogatta a deszkát, minden csapásával egy-egy akadályt hárított el; röpködő, szőke fűrtjeivel, tépett ingvállával, melyből kilátszott csupasz karja, olyan volt, mint egy félelmetes aratónő, aki minden suhintással széles rendet vág a

maga okozta romhalmazban. Az utolsó csapás, melyet egy tengelyre mért, kettétörte a balta fejét. A többiek segítségével eltávolította a kerekeket, amelyek megvédték a fiatalembert a biztos pusztulástól, ő ragadta meg elsőnek, s vitte ki a karjában.

- Jacques, Jacques!... Lélegzik, él. Ó, istenem, él... Tudtam, láttam, hogy ide zuhant!

Séverine szívszorongva követte. Ketten lefektették a sövény tövében, ahol Henri még mindig kábán bámészkodott, láthatólag mit sem értve mindabból, ami körülötte történik, s nem sejtve, hol van. Pecqueux is odament, megállt a mozdonyvezetője előtt, elkéseredve látta, milyen siralmas állapotban van; a két nő melléje térdelt, egyik jobbról, másik balról, fölemelték a szerencsétlen ember fejét, aggódva kémlték arcának leghalványabb rezdülését is.

Végre Jacques kinyitotta a szemét. Zavaros tekintetét rájuk emelte, előbb az egyikre, majd a másikra, de úgy látszik, nem ismerte fel őket. Közönyösen siklott le róluk a pillantása. Ám ahogy meglátta néhány méternyire haldokló mozdonyát, szeme rémülettel telt meg, majd egyre növekvő izgalommal, remegve tapadt rá. Felismerte a Lisont, s eszébe jutott minden, a vágányokon keresztben álló két kötőmb, a rettentő ütközés, az összetörés, melyet egyszerre érzett a mozdonyában és saját magában, s amelyből ő maga felépül még, de a Lison menthetetlenül elpusztul. Nem a Lison bűne, hogy olyan makrancos volt; nem az ő hibája, hogy a hóban szerzett betegsége óta kevésbé fürgén mozgott; nem is szólva arról, hogy a kor is elnehezíti a testet, és megmerevíti az ízületeket. Készségesen megbocsátott neki, forró sajnálkozás öntötte el, ahogy így látta halálra sebzetten, halálos vergődésben. Szegény Lison! Már csupán néhány perce van hátra. A teste kezdett kihűlni, tűzterében elhamvadt a parázs, feltépett oldalából hatalmasan fűjtató lélegzete nyöszörgő kisgyermek panaszává halkult. Sár és tajték borította, őt, a mindig fényesen ragyogót; hanyatt hevert, fekete széntengerben, tragikus véget ért, mint a jól ápolt paripa, mely halálos balesetet szenved az utcán. Egy darabig még látni lehetett felhasított belsejében a szervek működését: a tolatyúk úgy vertek, mint kettős ikerszív, a gőz úgy keringett a dugattyúkban, mint vér az erekben, ám a hajtórudakban, mint görcsbe rándult karokban, már csupán az élet végső lázadása vonaglott, erőtlen remegéssel; és a lelke elszállt, azzal az erővel együtt, mely éltette, azzal a hatalmas lélegzettel, melyet nem tudott teljesen kibocsátani magából. A fölkoncolt óriás még csöndesebbé vált, lassanként szelíd álomba merült, majd végleg elhallgatott. Meghalt. És a hátrahagyott vas-, acél- és rézhalom, az összetört kolosszus, a felhasogatott törzs, a szétszórt tagok, a napfénynek kitért, elpusztított szervek olyan szívfacsaróan szomorú látványt nyújtottak, mint egy iszonyatos méretű emberi hulla, élettől lüktető világ, melyből fájdalommal szakadt ki a lélek.

Jacques megértve, hogy a Lison nincs többé, újra lehunyta a szemét, halálra vágyott maga is, egyébként is annyira legyöngült, hogy azt hitte, a mozdony végső, halk sóhajtása elviszi őt is; lehunyt szeméből némán peregtek a könnyek orcáját fűrösztve. Ez már sok volt Pecqueux-nek, aki ott állt mellette szívszorongva. Nem elég, hogy jó barátjuk elpusztult, még a mozdonyvezető is követni akarja? Vége hát a háromtagú családnak? Vége az utazásoknak, mikor a Lison hátán száz és száz mérföldeket száguldottak be egy szót sem váltva, és mégis oly jól megértették egymást hárman, hogy még csak jelet sem kellett adniuk egymásnak! Ó, a szegény Lison, erejében is oly szelíd volt, s oly szépen fénylett a napsugárban! És Pecqueux, aki most az egyszer nem volt részeg, heves sírásra fakadt, izmos testét csak úgy rázta az elfojthatatlan zokogás.

Séverine és Flore is elkéseredve, ijedten nézték Jacques újabb ájulását. Flore beszaladt a házba, kámforos pálinkát hozott, azzal dörzsölgette, hogy mégis tegyen valamit. De még fájdalmukban is kétségbe ejtette őket annak a lábaszakadt lónak, mely egymaga maradt életben az ötből, szünni nem akaró halálhörgése. Ott hevert mellettük, állandóan nyihogott,

messze elhangzó, szinte emberi panaszából olyan szívbemarkolón szólt a fájdalom, hogy a sebesültek is megéreztek, s vele üvöltöttek, akár az állatok. Halálsikoly soha nem hasította még a levegőt ilyen irtózatossággal, ilyen felejthetetlen, vérfagyasztó hangon. Elviselhetetlenné vált ez a kínszenvedés, szájalomtól és haragtól remegő hangok szólaltak meg rimánkodva, hogy végezzen már valaki azzal a szerencsétlen, szenvedő jószággal, melynek végeérhetetlen halálhörgése, most hogy a mozdony kiadta párját, a szerencsétlenség végső jajszávának hangzott. Erre Pecqueux, még mindig zokogva, felvette a törött vasú fejszét, és lesújtott vele az állat koponyájára. És a mézszárlás színhelyére ráborult a csönd.

Végre kétórai várakozás után megérkezett a segítség. Az összeütközés ereje a kocsikat mind balra vetette, úgyhogy a lefelé menő vonal megtisztítása néhány óra alatt megtörténhetett. Egy próbamozdony vontatta háromkocsis szerelvényen megérkezett Rouenből a prefektus irodafőnöke, a császári ügyész, a Társaság mérnökei és orvosai, egy csomó ijedt és ügybuzgó ember; Bessiere úr, Barentin vasúti állomás főnöke már korábban megjött, s egy brigáddal nekilátott a roncsok eltakarításának. Szokatlan sürgés-forgás és izgalom uralkodott ezen az eldugott helyen, mely máskor oly elhagyatott és csendes volt. Az épségben maradt utasok eszeveszett rémületét lázas buzgalom váltotta föl: egyesek kocsit kerestek, mert irtóztak még a gondolattól is, hogy ismét vonatra szálljanak; mások, látva, hogy még egy kordét sem találnak, aggódva tudakolták, hol fognak enni, aludni; valamennyien távíróhivatalt kerestek, többben gyalog indultak el Barentinba, hogy sürgőnyt adjanak fel. Míg a hatóság a közigazgatási tisztviselők segítségével megkezdte a vizsgálatot, az orvosok sietve nekiláttak a sebesültek bekötözésének. Több sebesült eszméletlenül hevert, vértócsában. Mások a csipeszek és tűk láttán erőtlén hangon panaszkodtak. Összesen tizenöt halott és harminckét súlyos sebesült volt. A halottakat személyazonosságuk megállapításáig otthagyták egymás mellett a földön, az élő sövény tövében, hanyatt. Csak egy kis ügyészhelyettes, rózsás képű, szőke fiatalember, tett-vett körülöttük, foglalkozott velük, kikutatta a zsebüket irományokat, levelezőlapokat, leveleket keresgélve, hogy legalább a nevüket és a lakcímüket megállapíthassa. Gyűrűbe vették a báméskodók, mert bár vagy egy mérföldnyi járőföldre nem volt ház a közelben, innen-onnan, tudjisten honnan, mégis összeverődött vagy harminc férfi, asszony, gyerek, akik csak alkalmatlankodtak, de nem segítettek semmit. És miután elült a fekete por, s eloszlott a mindent beborító füst- és gőzfátyol, a ragyogó áprilisi reggel diadalt ült a véres vesztőhely fölött, s derűs napsugarának langyos és vidám porát rápermetezte a haldoklókra és a halottakra, a feltépett gyomrú Lisonra, a szerencsétlenség romhalmazára, melyet most takarított el a munkásbrigád: szorgos rovarok, amint helyreállítják a véletlenül arra tévedő járókelő lábának pusztítását a hangyabolyban.

Jacques még eszméletlen volt, és Séverine megállított egy arra menő orvost, könyörögve neki. Az megvizsgálta a fiatalembert, külső sérülést nem észlelt rajta, de attól tartott, hogy belső zúzódásai lehetnek, mert vékony vércsík jelent meg az ajkán; mivel semmi biztosat nem mondhatott, azt tanácsolta, fektessék minél hamarabb ágyba, és óvják minden mozgástól.

A rajta matató kezek érintésére Jacques megint kinyitotta a szemét, s fájdalmában felnyöszörgött, most megismerte Séverine-t, és kábultan dadogta:

- Vigyél el, vigyél el!

Flore hajolt fölébe. Jacques arra fordította a fejét, és őt is felismerte. Szemében gyermeki rémület tükröződött, gyűlölettel és irtózattal fordult el tőle, és újra Séverine-re nézett.

- Vigyél el rögtön, rögtön!

Az asszony visszategezte, mintha egyedül volna vele, mert a lány már nem számított semmit:

- Elviszlek a croix-de-maufras-i házba, akarod?... Ha akarod, itt van szemben, magunk leszünk.

A férfi beleegyezett; még mindig remegett, ahogy a másikra vetette a szemét:

- Ahová akarod, de rögtön!

Flore dermedten állt, halálra váltan ettől a rémült, irtózatot kifejező tekintettől. Legyilkolt ennyi ártatlan és ismeretlen embert, és éppen őket nem sikerült elpusztítania; az asszonyon egy karcolás sem esett; talán a férfi is megússza; csak még közelebb hozta őket egymáshoz, most teljesen egyedül lesznek ennek a magányos háznak a rejtekén. Már látta, hogy rendezkednek be ott, a szerelmes férfi gyógyul, lábadozik, a szeretője gondoskodik róla, virrasztásaiért állandó becézgetés a fizetség, s a világ zajától távol, a legtökéletesebb szabadságban élnek, megnyújtva szerencsétlenség adta nászútjukat. Jeges hideg borzongatta, nézte a halottakat; hiába ölt.

Ebben a pillanatban, amíg vérengzése eredményét nézte, Flore észrevette Misard-t és Cabuche-t, akit néhány úr - nyilván a bíróság - faggatott. Csakugyan, a császári ügyész és a prefektus irodafőnöke azt próbálták kinyomozni, hogyan került a kőfejtő kocsija keresztül a vágányokra. Misard váltig bizonygatta, hogy ő nem hagyta el az őrhelyét, de semmi biztosat nem tudott mondani: valójában nem tudott semmit, azt állította, hogy éppen háttal állt, s a műszereivel volt elfoglalva. Cabuche, aki még mindig nem tért magához, hosszú és zavaros mesébe kezdett, hogy s mint hagyta ott ostoba módon a lovait, látni akarva a halottat, hogyan indultak meg maguktól az állatok, s a lány nem bírt velük. Belezavarodott, újra kezdte, de nem tudta megértetni magát.

A szabadság vad vágya ismét gyorsabb keringésre készítette Flore megdermedt véréét. Egészen szabad akart lenni, szabadon gondolkodni és határozni, aminthogy sosem kért tanácsot senkitől, ha a helyes utat kereste. Miért várja meg, hogy ostoba kérdésekkel zaklassák, talán le is tartóztassák? Mert hisz a bűntényen kívül még azért is felelősségre vonhatják, hogy hiányosan látta el a szolgálatát is. Aztán mégis ott maradt; nem mozdul addig, míg Jacques is ott van.

Séverine addig istenkedett Pecqueux-nek, míg kerített valahonnét egy hordágyat; hamarosan visszatért egy ismerősével, hogy a sebesültet elvigyék. Az orvos rábeszélte a fiatalasszonyt, adjon helyet a házában Henri főkalauznak is, akinek az agyrázkódás okozta kábultságon kívül, úgy látszik, nincs más baja. Majd őt is elszállítják a másik után.

Séverine lehajolt, hogy kigombolja Jacques gallérját, amely zavarta a sebesültet, közben megcsókolta a szemét, nyíltan, hogy bátorítsa a szállítás elviselésére.

- Ne félj, boldogok leszünk.

Jacques mosolyogva visszacsókolta. Flore a kínok kínját szenvedte, ez a jelenet örökre elszakította a férfitől. Úgy érezte, most már patakokban folyik az ő vére is soha be nem gyógyuló sebéből. Amikor Jacques-ot elvitték, elmenekült. De amint elment az alacsony házikó előtt, az ablakon benézett a halottas szobába, a még mindig lobogó gyertya sápadt foltot ejtett a napfényen anyja holtteste mellett. A szerencsétlenség alatt a halott ott feküdt egyedül, félrebillent fejjel, tágra meredt szemmel, eltorzult ajakkal, mintha azt nézné, hogy zúzódik össze és pusztul el az a sok-sok ember, akiket nem ismert.

Flore elfutott, nyomban elfordult a Doinville-be vivő út hajlatán, majd balra tért, bevette magát a bozótbába. Ismerte a környék minden zegét-zugát, bottal üthetik a nyomát a csendőrök, ha az üldözésére küldik őket. Egyszerre meg is lassította lépteit, kényelmesen mendegélt tovább, egy rejtekhely felé vette útját, ahol szívesen elheverészett szomorú napjain; egy

mélyedés volt ez az alagút fölött. Föltekintett, a nap állásán látta, hogy dél van. Amikor a vackához ért, elnyúlt a kemény sziklán mozdulatlanul, kezét összefonta a tarkója alatt, eltűnődött. Csak most érezte magában a rettenetes úrt, és az a gondolat, hogy már maga is halott, elzibbasztotta a tagjait. Nem a lelkiismeret furdalta, hogy feleslegesen megölte azt a sok embert, mert még erőlködni is kellett, hogy mindezt sajnálatosnak és borzalmasnak találja. De most már nem volt kétsége: Jacques látta, hogy ő tartotta vissza a lovakat; és Jacques hátrahőköléséből megértette, hogy a férfi úgy retteg és irtózik tőle, mint valami szörnyetegtől. Jacques ezt soha nem fogja elfelejteni. De ha az ember másokat nem is tud megölni, önmagát ne vétse el. Most mindjárt megöli magát. Nincs más reménysege; még jobban érezte, a halál elkerülhetetlen szükségességét most, hogy megnyugodott és elgondolkozott. Csak a kimerültség és egész lényének széthullása gátolta meg abban, hogy fölkeljen, fegyvert keressen és végezzen magával. És mégis, a legyőzhetetlen álomosság mélyéről, mely lassan erőt vett rajta, újra feltámadt benne az élet szeretete, a boldogság vágya, az utolsó ábránd, hogy még ő is boldog lehet, hiszen annak a kettőnek is lehetővé tette, hogy együtt éljenek boldogan, szabadon. Miért ne várja meg az estét, s menjen Ozil után, aki szereti, s meg tudná oltalmazni? Gondolatai elcsitultak, s ő elszunnyadt, álomtalan, fekete álomba merült.

Mire felébredt, már öreg este volt. Kábultan tapogatózott maga körül, majd hirtelen visszaemlékezett mindenre, ahogy megérezte maga alatt a kemény sziklát. És villámcsapásként hasított megint belé a kérlelhetetlen szükségyszerűség: meg kell halnia. Úgy látszik, a gyáva ellágyulás, a meghódolás az élet lehetősége előtt a fáradtsággal együtt elenyészett. Nem, nem! Csak a halál a jó. Nem élhet ebben a tenger vérben kitépelt szívével, megátkozottan az egyetlen férfitől, akire vágyott, s aki a másé. Most már, hogy van hozzá ereje, meg kell halnia.

Fölkelt, kimászott a sziklamélyedésből. Nem tétovázott, ösztönösen tudta, hová kell mennie. Újból az égre pillantott, s a csillagok állásából tudta, hogy kilencre jár az idő. Amint leért a vasúthoz, vonat haladt el nagy sebességgel lefelé; Flore ennek láthatólag megörült: minden rendben lesz, ezt a vágányt nyilván szabaddá tették már, a másik még alkalmasint el van torlaszolva, azon még nem indult meg a forgalom. Az élő sövény mellett haladt tovább, a vad vidék mély csöndjében. Nem sietett, a párizsi gyors előtt nincs több vonat, az pedig csak kilenc-huszonötökör ér ide; kényelmesen ballagott tovább, a sövény mellett, a sűrű sötétben, olyan nyugodtan, mintha szokott sétájára indult volna, az elhagyatott ösvényeken. Az alagút előtt átlépett a sövényen, s a vasúti pályán folytatva útját, bandukolt a gyorsal való találkozóra. Hogy az őt meg ne lássa, vargabetűt kanyarított, mint máskor is, ha Ozilt látogatta meg a túlsó oldalon. Az alagútban csak ment előre. De most nem úgy volt, mint a múlt héten, most nem félt, hogy irányt téveszt, ha megfordul. Most nem dobolt agyában az alagút örülete, a pillanatnyi megháborodás, melyben elmerül környezet, idő és tér a mennydörgő dübörgéssel összeroppanó boltozat alatt. Mit számít mindez! Nem okoskodott, nem is gondolkozott, csak szándéka volt szilárd: menni, menni előre, míg össze nem találkozik a vonattal, és menni tovább, egyenest neki a jelzőlámpának, mihelyt a sötétben megpillantja a lobogását.

Azonban elcsodálkozott, mert úgy érezte, már órák óta gyalogol így. Ó, milyen messze van a hön óhajtott halál! Arra gondolt, hogy talán nem is talál rá, mérföldet tesz meg mérföld után, s nem fog találkozni vele; egy pillanatra kétségbeesett. A lába sajgott; üljön le és úgy várja meg, vagy inkább feküdjön keresztben a sínre? De ezt méltatlannak érezte magához, arra vágyott, hogy mindvégig menjen, emelt fővel haljon meg, a szűzies nők harcos ösztönével vágyott erre. Új erő költözött belé, s vitte előre, amikor messze, nagyon messze megpillantotta a gyorsvonat jelzőlámpását: kicsi, magányos csillag gyanánt villózott a tintafekete égen. A vonat még nem ért be a boltozat alá, zaj nem jelezte jöttét, csak ezt az eleven, vidám lángot lehetett látni, mely nőttön-növekedett. Flore kiegyenesítette magas, karcsú szobortermét,

izmos lába rugalmasan vitte, most egy kicsit gyorsabban haladt, bár nem futott, csak úgy lépkedett, mintha szembejövő barátnőjének akarna megtakarítani egy kis utat. A vonat most beért az alagútba, a félelmetes dübörgés egyre közeledett, orkánszerű fűjtatás rendítette meg a földet, miközben a csillagocska ijesztő szemmé kerekedett, s egyre nőtt, nőtt, mintha ki akarna ugorni az éjszaka szemgödreből. Ekkor Flore, megmagyarázhatatlan érzés parancsának engedve, talán azért, hogy csak egymaga menjen a halálba, kiürítette zsebeit, anélkül hogy megszakította volna hősies, konok menetét, valóságos kis csomagot rakott ki a pálya szélére: zsebkendőt, kulcsokat, zsineget, két kést; sőt levette nyakbavaló kendőjét is, a blúzát kikapcsolta, félig letépte. A szem izzón parázslott, tüzet hányó kemencetorokká változott, a szörnyeteg nedves, forró fűjtatása közeledett, mind siketítőbbé váló, mennydörgő dübörgés közepette. És Flore még mindig ment, egyenest neki a kemencének, ment, hogy el ne vétse a mozdonyt, ment megbűvölve, mint az éji rovar, mely beleszédül a lángba. És az irtózatossá váló közben, az ölekezés alatt még egyszer kiegyenesedett, mintha végső, amazoni lázadásában haragra gyúlva össze akarná roppantani, térdre kényszeríteni a kolosszust. Feje egyenesen a lámpába ütközött, kioltotta.

Csak egy óra múlva találták meg Flore holttestét. A mozdonyvezető jól látta, hogy egy sápadt, magas alak nekimegy a mozdonynak: ijesztő jelenésnek rémlett a rávetődő, élénk lámpafényben, de amikor a lámpa egyszerre kialudt, s a vonat mély sötétségbe burkolva robogott tovább döngő robajjal, a gépész megborzongott, megcsapta a halál szele. Amint kiért az alagútból, megpróbált odakiáltani az őrnök, hogy baleset történt. De csak Barentinban tudta elmondani, hogy az alagútban elgázolt valakit; kétségtelenül nő volt az illető; koponyaszilánkokkal kevert haj tapadt a lámpa törött üvegére. És amikor a keresésére induló emberek megtalálták a holttestét, megejtette őket fehérsége, márványfehérsége. A szomszédos sín páron feküdt, odavetette az ütés ereje, a feje péppé zúzódott, félig mezítelen testen egyetlen karcolás sem látszott, csodálatos szépség, tisztaság és erő sugárzott róla. Az emberek némán letakarták. Felismerték. Bizonyára végzett magával, örületében, hogy megmeneküljön a ránehezülő szörnyű felelősségtől.

Éjfélre Flore teste ott feküdt az alacsony kis házban anyjáié mellett. Matracot tettek neki a földre, s égő gyertyát állítottak kettőjük közé. Phasie még mindig félrebillent fejjel, eltorzult szájának rémületes vigyorával, most a lányát nézte nagy, meredt szemével; míg a magányban, a mély csöndben, hol innen, hol onnan hallatszott Misard vakondokmunkája, ziháló erőfeszítése, ahogy újból nekilátott a kutatásnak. És a menetrend szerinti időben vonatok haladtak el, s találkoztak egymással a két vágányon, minthogy időközben a közlekedés rendje teljesen helyreállt. Könyörtelenül vágattak gépi mindenhatóságukban közönyösen, mit sem tudva tragédiákról, bűntényekről. Ki törődik a tömegeből útközben elhullott, kerekek alatt szétmorzsolódott ismeretlenekkel! A hullákat elhordják, a vért fölmoszák, és az utazás folytatódik, a távoli jövőbe.

A croix-de-maufras-i ház vörös damaszt tapétás, nagy hálósobájának két magas ablaka az alig pár méterre húzódó vasútvonalra nyílt. Az ablakkal szemben álló öreg mennyezetes ágyból jól lehetett látni az elhaladó vonatokat. Évek óta nem vittek el innét egyetlen holmit, nem mozdítottak el egyetlen bútordarabot sem.

Séverine ebbe a szobába vitette föl az eszméletlen, sebesült Jacques-ot; Henri Dauvergne-t lenn hagyták a földszinten, egy kisebb hálósobában. Séverine a Jacques-éval szomszédos szobába költözött, csak az előtér választotta el őket egymástól. Két óra leforgása alatt kényelmesen berendezkedtek, mivel a ház mindennel fel volt szerelve, még a fehérnemű sem hiányzott a szekrényekből. Séverine kötényt kerített maga köré, s ezzel ápolónővé változott, Roubaud-nak egyszerűen megsürgönyözte, hogy ne várjon rá, pár napig valószínűleg még lenn kell maradnia, hogy ápolja a házukban elhelyezett sebesülteket.

Másnap az orvos már biztatóbban nyilatkozott Jacques állapotáról, sőt azt mondta, egy héten belül alighanem talpra állítja: valóságos csoda, alig mutatkozott belső elváltozás. De a legnagyobb óvatosságot ajánlotta, és tökéletes nyugalmat rendelt el. És Séverine úgy őrizte Jacques-ot, mint egy kisgyermeket, alighogy a beteg fölnyitotta a szemét, könyörögve kérte, hogy viselkedjék jól, és mindenben fogadjon szót. Jacques még nagyon gyöngye volt, beleegyezően bólintott. Most már teljesen magához tért, s abból a leírásból, amelyet Séverine a vallomások éjszakáján adott, ráismert a szobára: a vörös szobára, ahol tizenhat és fél esztendősen engedett Grandmorin elnök erőszakoskodásainak. Bizonyára ez az az ágy, amelyben ő fekszik most, ezek azok az ablakok, amelyeken át - még a fejét sem kell megemelnie - látja az egész házat megrázó, elrobogó vonatokat. És olyannak érezte a házat maga körül, amilyennek gyakorta látta is, ha erre ment el a mozdonyával. Újra maga előtt látta, ahogy rézsútosan áll a vasúti pálya mellett, csukott ablaktábláival, sivár elhagyatottságában, magányosan, még siralmasabban és sötétebben, amióta eladásra szánták, s kiakasztották rá azt a hatalmas táblát, mely csak fokozta a szederccserjékkal benőtt, elvadult kert mélabúját. És visszaemlékezett rá, milyen szomorúság fogta el minden alkalommal, milyen rossz érzés vett rajta erőt; mintha az a ház sorsának végzete gyanánt emelkedne ezen a helyen. Ma pedig, hogy itt feküdt legyöngülten ebben a szobában, azt hitte, megtalálta a dolog nyitját: bizonyára itt kell meghalnia.

Séverine látva, hogy Jacques már érti, mit mondanak neki, sietett megnyugtatni, s a takaróját megigazítva, a fülébe súgta:

- Ne aggódj, kiforgattam a zsebeidet, elvettem az órát.

A férfi ránézett, tágra nyitott szemmel, erőlködve próbált visszaemlékezni:

- Az órát... Ó, persze, az órát.

- Félttem, hogy kikutatnak. Elrejtettem az én holmim közé. Ne aggódj.

Jacques hálásan megszorította a kezét. S fejét elfordítva megpillantotta az asztalon a kést, mely szintén a zsebéből került elő. Ezt azonban nem kellett eldugni: egyik kés olyan, mint a másik.

Jacques másnap már erősebbnek érezte magát, kezdett reménykedni, hogy mégsem kell itt meghalnia. Nagy örömmel ismerte fel Cabuche-t, aki ott tett-vett a közelében, igyekezve elfojtani a parketten súlyosan döngő, óriás lépteit; a szerencsétlenség óta nem tágitott Séverine

mellől, mintha csak őt is elragadta volna a forró ragaszkodás heve: otthagya munkáját, minden reggel eljött, hogy segítsen az asszonynak a durva házi munkákban, úgy szolgálta, mint egy hűséges kutya, szemével a szemét keresve. Dicsérte Séverine-t, hogy milyen derék asszony, pedig olyan hitványkának látszik. Megérdemli, hogy tegyenek valamit érte, hisz ő is oly sokat tesz másokért. A két szerelmes megszokta a jelenlétét, tegeződtek, csókolóztak előtte, nem zavartatták magukat, míg tapintatosan átment a szobán, s tőle telhetőleg összehúzta szálfatermetét.

Jacques azonban csodálkozva tapasztalta, hogy Séverine milyen gyakran marad el. Az asszony az első napon, hallgatva az orvos tanácsára, nem mondta meg, hogy Henri odalenn van, mert érezte, milyen megnyugtatólag hat majd rá a teljes egyedüllét tudata.

- Egyedül vagyunk, ugye?

- Igen, drágám, egyedül, teljesen egyedül... Aludj nyugodtan...

Csakhogy minduntalan eltűnt, és Jacques másnap már lépések zaját és suttogást hallott a földszintről. Harmadnap meg fojtott kuncogás, fel-felcsendülő kacagás, szüntelenül csivitelő két fiatal, üde hang hallatszott.

- Mi van ott? Kik azok?... Hát nem egyedül vagyunk?

- Nem, drágám, lent, éppen a szobád alatt, még egy sebesült fekszik, be kellett fogadnom.

- Úgy?... És ki az?

- Henri, tudod, a főkalauz.

- Henri... Nahát!

- És ma reggel megjöttek a húgai. Őket hallod, mindenek között kacagnak... Minthogy a fivérük ma már sokkal jobban van, este elutaznak, merthogy az apjuk nem tud meglenni nélkülük, Henri még itt marad két vagy három napig, míg teljesen föl nem épül... Képzeld, leugrott a vonatról, és nem tört el semmije, csak éppen úgy viselkedett, mint aki megháborodott; de már magához tért.

Jacques hallgatott, s olyan hosszan és merőn nézett Séverine-re, hogy az jónak látta még hozzáfűzni:

- Érted, ugye? Ha ő nem volna itt, még pletykázni találnának rólunk... Ha nem egyedül vagyok veled, a férjem sem szólhat semmit, s van jó okom az ittmaradásra... Érted?

- Persze, persze, nagyon jól van így.

És Jacques napestig hallgatta a kis Dauvergne lányok kacaraszását, jól emlékezett rá, hogy Párizsban is így felhallotta őket az első emeletről a szobába, ahol Séverine ölelkezés közben mindent bevallott neki. Aztán minden elcsendesedett, s már csak Séverine könnyed lépteit hallotta, ahogy tőle a másik sérülthöz ment le. A lenti ajtó becsukódott, s a házra mély csönd borult. Két ízben is, amikor nagyon megsomjazott, egy székkal dörömbölt a padlón, hogy felhívja az asszonyt. És Séverine mosolyogva, készségesen jött föl, mondván, hogy sok dolga van odalent, mert Henri fején állandóan váltani kell a hidegvizes borogatást.

A negyedik napon Jacques fölkelhetett, és két óra hosszat elüldögélhetett az ablakhoz tolt karosszékből. Egy kissé előbbre hajolva meglátta a tenyérszerű kertecskét, melyet közepűt átszelt a vasút, alacsony falát ellepték a halvány virágú vadrózsabokrok. És eszébe jutott az az éjszaka, amelyen fölágaskodott, hogy átlásson a falon, és megint maga előtt látta a ház mögött elterülő, jókora telket, melyet csak élő sövény kerít; ezen az élő sövényen bújta át akkor, és akadt rá Flore-ra, aki a romos kis üvegház küszöbére telepedve, ollóval vagdosta szét a lopott

köteleket. Ó, betegségének kínjával telt, átkozott éjszaka! Ez a Flore, ez a sudár, karcsú, szőke amazon nem hagyta nyugodni, szikrázó szemét a szemébe mélyesztette, amióta a mozdonyvezetőben mind élesebben rajzolódott ki az emlék. A szerencsétlenségről még nem szólt egy szót sem, és kíméletből más sem beszélt róla a környezetében. De fokozatosan minden részlet megvilágosodott, Jacques összerakosgatta, állandóan erre kellett gondolnia, agyát állandóan erőltetve, s ha kitekintett az ablakon, csak azzal foglalkozott, hogy kutassa a nyomokat, kilesse a szerencsétlenség résztvevőit. Vajon miért nem látja már Flore-t zászlóval a kezében a sorompónál őrt állni? Nem mert kérdezősködni, s ez még fokozta azt a rossz érzést, mely ránehezedett ebben a kísértetjárta házban.

Egy reggel azonban, amikor Cabuche is ott volt, hogy segítsen Séverine-nek, Jacques mégiscsak nekifohászott.

- Mi van Flore-ral? Csak nem beteg?

A köfejtő, félreértve a fiatalasszony mozdulatát, azt hitte, szóra biztatja.

- Szegény Flore meghalt!

Jacques megborzongva tekintett rájuk, s akkor már mindent el kellett mondaniuk. Felváltva mesélték neki a lány öngyilkosságát, hogyan gázoltatta magát el az alagútban. Az anya temetését estére kellett halasztani, hogy vele együtt tegyék földbe a lányát is; ott pihennek egymás mellett a doinville-i kis temetőben, követték az elsőt, a húgocskát, azt a szelíd és szerencsétlen sorsú Louise-t, akit vérellátással és gyalázzal szennyezettten ragadott el az erőszakos halál. Három nyomorult teremtés azok közül, akik kidőlnek útközben, és eltűnnek megsemmisülve, mintha elsodorná őket a száguldó viharok ijesztő szele!

- Meghalt! Istenem! - ismételte nagyon halkán Jacques. - Szegény Phasie néni és Flore és Louise!

Louise nevének hallatára Cabuche, aki segített Séverine-nek áthúzni az ágyat, ösztönösen a fiatalasszonyra emelte a szemét, megzavarta egykori szerelmének emléke abban a most születő szenvedélyben, melynek védtelenül ki volt szolgáltatva; ez a lágyszívű és korlátolt ember olyan volt, mint a jámbor kutya, melyet megejt az első cirógatás. De a fiatalasszony ismerte szerelmének gyászos történetét, s komolyan, résztvevően nézett rá; Cabuche mélyen meghatózott; párnát tartó keze akaratlanul Séverine-éhez ért, a hangja elfulladt, akadozva válaszolt Jacques kérdéseire.

- Szóval hát azzal vádolták, hogy ő okozta a szerencsétlenséget?

- Ó, nem, nem... Csakhogy az ő hibája volt, tudja.

Szaggatott mondatokban elsorolta, amit tudott. Ő nem látott semmit, mert a házban tartózkodott, amikor a lovak megindultak, s a rakománnyal megálltak a vágányokon. Nagyon bántotta ezért a lelkiismeret, és a hatósági urak keményen meg is rótták: az ember nem hagyja csak úgy ott a lovait, a szörnyű szerencsétlenség sem következett volna be, ha velük marad. A vizsgálat tehát egyszerűen csak hanyagságot állapított meg Flore részéről, s minthogy kegyetlenül megbüntette önmagát, az ügy annyiban is maradt, nem bocsátották el még Misard-t sem, aki alázkodó, mézesházos modorával kihúzta magát a bajból, s mindent a halottra kent: az a lány hallatlanul önfejű volt mindig, neki, Misard-nak kellett minden pillanatban kiszaladnia az örbódéjából, hogy lezárja a sorompót. Egyébként a Társaság is csak azt állapíthatta meg, hogy aznap reggel kifogástalanul ellátta a szolgálatát; s megengedték neki, hogy míg újra meg nem nőszül, odavegyen magához sorompóórnek egy öregasszonyt a szomszédból: Ducloux régebben egy fogadóban szolgált, s hajdanában összekuporgatott, gyanús keresményéből élt.

Amikor Cabuche kiment a szobából, Jacques intett Séverine-nek, hogy maradjon még. Nagyon sápadt volt.

- Tudd meg, hogy Flore húzta oda a lovakat, és torlaszolta el a pályát a kövekkel.

Séverine is elhalványodott.

- Drágám, hogy mondhatasz ilyet!... Lázás vagy, feküdj vissza!

- Nem, nem, ez nem rémlátás... Értsd meg, láttam, mint ahogy téged látlak most. Visszatartotta az állatokat, s vasmarkával megakadályozta, hogy a kocsi továbbgördüljön.

A fiatalasszony a székre rogyott, szemben Jacques-kal, a lába összecsukszott.

- Istenem! Istenem! Ez rettenetes... Iszonyatos, még álmomban sem lesz nyugtom tőle.

- Így van! - folytatta Jacques - Világos a dolog, azt akarta, hogy mi ketten is halálunkat leljük a roncsok között... Már régóta kiszemelt magának, és féltékeny volt. Amellett nem volt ki a négy kereke, mindig a másvilágról ábrándozott... Ennyi gyilkosság egyszerre! Ennyi embert vérbe fojtani! Jaj, az átkozott!

Szeme kitágult, ajka idegesen rángatózott; aztán elhallgatott, s egy hosszú percig némán nézték egymást. Majd kitépve magát a kettőjük közé felmeredő, iszonyatos látomásokból, halkán folytatta:

- Ó, meghalt! Ezért látogat hát vissza! Amióta magamhoz tértem, úgy rémlik, állandóan itt van. Ma reggel is meg kellett fordulnom, úgy éreztem, ő áll az ágyam fejénél... Ő meghalt, és mi élünk. Csak most meg ne bosszulja magát!

Séverine megborzongott.

- Hallgass! Hallgass már el! Megőrjítesz.

Kiment. Jacques hallotta, hogy lemegy a másik sebesülthöz. Ő ott maradt az ablakban, elmerülten nézegette a pályát, a sorompóór házikóját, az öreg kutat, a pályaórbódét, ezt a szűk fabarakkot, ahol Misard szinte alva végezte szabályos, egyhangú munkáját. Órákig nézte mindezt eltöprengve, mintha megoldatlan problémán törné a fejét, amelynek a rendezése okvetlenül szükségese a boldogsághoz.

Nem vette le a szemét Misard-ról: ez a göthös, hallgatag, sápadt, köhécselő emberke megmérgezte a feleségét, végzett azzal a derék nővel, megemésztette, mint valami rágcsáló féreg, konok szenvedéllyel. Nyilván esztendők óta nem járt más gondolat a fejében, sem éjjel, sem nappal, szolgálatának végeérhetetlen tizenkét órája alatt. A vonatot jelző elektromos csengő szavára megfújja a kürtjét; ha a vonat elmegy, lezárja a pályát, megnyom egy gombot, jelzi a vonatot a következő őrháznak, megnyom egy másikat, szabadot jelez az előző őrháznak: e gépies mozdulatok úgy belerögződtek, mint vegetatív életének testi szokásai. Tudatlan, tompa eszű ember lévén, soha nem olvasott, tétlen kézzel, távolba meredő, réveteg pillantással várakozott készülékeinek jelzései között. Csaknem állandóan a fülkéjében üldögélt, egyetlen szórakozása az volt, hogy a lehető leghosszabbra nyújtotta az ebédjét. Utána visszazuhant ijesztő tompaságába, üres koponyájában nem született gondolat, csak a szörnyű álmoság gyötörte, olykor nyitott szemmel aludt. Éjnek évadján, hogy ez az ellenállhatatlan kábultság le ne verje a lábáról, fölkel és járkálni kezdett, meg-megroggyanó lábbal, mint a részeg. Csak a feleségével vívott küzdelem, ez a néma párviadal az elrejtett ezer frankért, melyre mindketten számítottak a másik halála után, csupán ez töltötte be hosszú hónapokon át e magányos ember eltompult agyát. Ha a kürtjébe fűjt, ha a jelzéseit adta, gépiesen ügyelve annyi emberélet biztonságára: csak a méregre gondolt; és ha várakozott, tétlen kézzel, álmoságtól rángatózó

szemhéjjal, csak erre gondolt; mindig csak erre gondolt: az asszonyt megöli, a pénzt megtalálja, ő kaparintja meg magának.

Jacques azon lepődött meg, hogy ma is változatlanul találja. Tehát lehet ölni felindulás nélkül, és utána megy az élet tovább. Az első kutatások lázas izgalmai után Misard csakugyan visszaesett régebbi közönyösségébe, újra meghunyászkodott, mint a gyöngye egészségű emberek, akik félnek a megrázkódtatástól. Végül is hiába pusztította el az asszonyt, mégis az diadalmaskodott; Misard-t legyőzték, túlvé tette az egész házat, és nem talált egy huncut vasat sem; csak a pillantása, agyagszín arcában nyugtalanul járó fürkész pillantása árulta el, hogy mi foglalkoztatja belül. Folyvást maga előtt látta a halott asszony tágra nyitott szemét, ajkának rémítő vigyorát, ahogy egyre ismételi: „Keresd! Keresd!” És ő kereste, egy percre sem pihent meg az agya; szünet nélkül dolgozott és dolgozott, kereste, kutatta a helyet, ahol a pénz rejtőzhet, végiggondolta a lehetséges rejtekeket, elvetette a már kikutatottakat, lázas izgalomra gyúlt, mihelyt újat gondolt ki, csapat, papot otthagya rohant, hogy megnézzze, de mindhiába: túrhetetlen kinszenvedés, bosszúálló gyötrelme, agybeli álmatlanság tartotta ébren, akarva, nem akarva, kába fejjel is gondolkozni kényszerült, rögeszméjének óraütemére. Kutatott, ha kürtjébe fűjt - egyszer a lefelé, kétszer a fölfelé haladó vonatok előtt; kutatott, ha a csengőszóra figyelt, kutatott, ha megnyomta a készülékek gombját, kutatott, ha elzárta, ha megnyitotta a pályát; és kutatott, szakadatlanul kutatott, elkeseredetten kutatott, nappal, a hosszú várakozások óráiban, tétlenségre kárhóztatva, és éjjel, álmoságtól gyötörve, mint akit száműztek a világ végére, a nagy, fekete mező csendjébe. Ducloux pedig, aki most a sorompót őrizte, égve a vágytól, hogy elvétesse magát vele, aggódva sertepertélt körülötte, hogy miért nem tudja álmra hajtani a fejét.

Egyik este Jacques, aki már kezdett járkálni a szobájában, fölkelt és odament az ablakhoz; látta, hogy Misard-éknál lámpa imbolyog: bizonyára Misard kutat ott. De másnap este a lábadozó megint kilesett, s nagy csodálkozására Cabuche-t pillantotta meg, hatalmas, sötét alakja ott magasodott az úton, a szomszéd szoba ablaka alatt, ahol Séverine aludt. Jacques nem haragudott rá, sőt, maga sem tudta, miért, szánalom és szomorúság fogta el: szegény, szerencsétlen barom, úgy áll ott, mint egy megzavarodott, hűséges, buta jószág. Séverine, ez a sovány, és igazában nem is valami szép asszony mégis hallatlanul vonzó jelenség éjfekete hajával és szürkés-kék szemével, hogy még a vadak, a féleszű óriások is így bolondulnak érte, s éjszakákat töltenek az ablaka alatt, reszkető kisfiúk módjára! Eszébe jutott, hogy a kőfejtő milyen buzgón segédkezett Séverine-nek, milyen hűséges kutyatekintettel ajánlotta föl a szolgálatát. Igen, Cabuche kétségtelenül szereti, kívánja Séverine-t. S másnap, amint figyelte, rajtakapta, hogy ágyazás közben titkon fölvesz egy hajtút, mely kihullott az asszony kontyából, s a markában szorongatja, hogy ne kelljen visszaadnia. Jacques a maga szenvedésére gondolt, újból átérezte a kízó vágyat, mely egészsége helyreálltával ismét zavarta és rémítette.

Újabb két nap telt el, a hét elmúlt, s mint ahogy az orvos megjósolta, a sebesültek megint szolgálatba állhattak. A mozdonyvezető egy reggel kitekintett az ablakon, s egy vadonatúj mozdonyon megpillantotta a fűtőjét: Pecqueux integetett neki, mintha hívná. De Jacques nem nagyon igyekezett, újraéledő szenvedélye visszatartotta, szinte szorongva várta, mi következik még. Ugyanaznap megint fölhallotta alulról azt a gyöngyöző, fiatalos kacagást: a lányok szünetre tóduló iskolai osztály vidám zibongásával töltötték meg a szomorú lakást. Ráismert a Dauvergne lányokra. Séverine-nek nem szólt a dolgról, a fiatalasszony különben is egész nap távol volt, öt percre sem időzött mellette. Este aztán halotti csönd borult a házra. És hogy Séverine komoly arccal, egy kissé halványan tett-vett a szobában, Jacques merőn ránézett, és megkérdezte tőle:

- Szóval elment? Elvitték a húgai?

Az asszony kurtán válaszolta:

- El.

- S most egyedül vagyunk? Teljesen egyedül?

- Igen, teljesen egyedül... Holnap el kell válnunk, visszamegyek Le Havre-ba. Vége, nem tanyázunk tovább ebben a pusztaságban.

A férfi félszeg mosollyal nézett rá, aztán mégis nekidurálta magát:

- Sajnálod, hogy elment, ugye?

Séverine összeresztette, és tiltakozni akart, de Jacques leintette:

- Nem akarok veszekedni. Láthatod, nem vagyok féltékeny. Egyszer azt mondtad, öljelek meg, ha hűtlen leszel hozzám. De ugye nem látszom olyan embernek, aki meg akarná ölni a kedvesét?... Csak hát, tudod, állandóan ott lenn tanyáztál. Egy percre sem tudtalak idekapni. Akkor eszembe jutott, amit a férjed mondott egyszer, hogy egy szép napon majd lefekszel ezzel a fiúval, nem mintha öröme telnék benne, hanem az újdonság kedvéért.

Az asszony megadta magát, s elgondolkodva kétszer is megismételte:

- Újdonság, újdonság...

Majd ellenállhatatlan őszinteséggel így folytatta:

- Hát jól van, ide figyelj, szóval, igaz... Mi ketten mindent elmondhatunk egymásnak. Hisz annyi minden összefűz bennünket... Ez az ember hónapok óta üldöz. Tudta, hogy a tiéd vagyok, nyilván azt gondolta, egy fáradtsággal akár az övé is lehetek. Amikor lementem hozzá, megint elkezdte, egyre azt hajtogatta, hogy halálosan szerelmes belém, s olyan végtelenül hálásnak mutatkozott az ápolásért, olyan gyöngéd szeretettel nézett rám, hogy egy pillanatra - nem tagadom - én is azt képzeltem, hogy szeretni fogom, csak hogy valami újat, valami jobbat, valami nagyon édeset kezdjek el megint... Igen, talán nem is telt volna benne öröme, de megnyugtató volt...

Félbeszakította magát, habozott, folytassa-e.

- Mert mielőttünk most már el van zárva az út, mi már nem jutunk tovább... Meghiúsult az álmunk, hogy elutazunk, hogy gazdagok és boldogok leszünk odaát, Amerikában, ez most már lehetetlen, rajtad állt a boldogságunk, de te nem tudtál helytállni... Ó, nem kárhoztalak érte, talán jobb is, hogy nem úgy történt; csak azt akarom megértetni veled, hogy tőled már nincs mit várnom: a holnap olyan lesz, mint a mai nap volt, ugyanazok a bosszúságok, ugyanazok a gyötrelmek.

Jacques hagyta, hadd beszéljen, s csak akkor kérdezte meg, amikor látta, hogy elhallgat:

- Tehát ezért feküdtél le velem?

Az asszony tett egypár lépést a szobába, visszajött, vállat vont.

- Nem feküdtem le velem, és ezt csak így közlöm veled, egyszerű tényként, és biztosan tudom, hogy hiszel nekem, mert mostantól fogva nincs miért hazudnunk egymásnak... Képtelen voltam megtenni, mint ahogy te sem tudtad megtenni azt a bizonyos dolgot. Csodálkozol, mi? Hogy egy nő ne tudja odaadni magát egy férfinak, holott megfontolta a dolgot, és úgy találta, hogy az érdeke is azt kíváná! Én ezen sosem gondolkoztam olyan sokat, nekem sosem került sokba, hogy kedves legyek, vagyis hogy odaadjam magam a férjemnek vagy neked, látva,

hogy olyan nagyon kívánjátok. Nos! Ezúttal mégsem ment. Megcsókolta a kezem, de az ajkamat nem, esküszöm neked. Vár rám Párizsban, később úgy megsajnáltam, nem akartam kiábrándítani.

Jól mondta, Jacques hitt neki, tudta, hogy nem hazudik. De megint elfogta az a szorongás, vágya ijesztő nyugtalanságot keltett benne, amint arra gondolt, hogy össze van zárva Séverine-nel, távol az emberektől, szenvedélyük újra felgyúló lángjában. Menekülni szeretett volna s felkiáltott:

- Na és a másik? Van egy másik is, ez a Cabuche!

Séverine megint elébe perdült.

- Ó, szóval ezt is észrevetted, erről is tudsz... Igen, igaz, ez is itt van... Magam sem értem, mit akarnak tőlem mind... Ez sosem szólt hozzám egy árva szót sem. De látom, hogy a kezét tördeli, amikor csókolózunk. Hallja, hogy tegezlek, és titokban sír. És amellet ellopkodja a használati tárgyaimat, sorra tünedeznek el a zsebkendők, kesztyűk, mindet elhordja, értékes zsákmányként, a vackába... Remélem, azt már nem képzeld rólam, hogy ennek a vadembernek is képes lennék odaadni magam. Túl nagy, félnék tőle. Különben sem követelőző... Nem, nem, az ilyen nagy, félnék elefánt inkább belepusztul a szerelembe, de nem erőszakoskodik. Egy hónapig az őrizetére bízhatnál, az ujja hegyével se nyúlna hozzám, aminthogy bizonyos vagyok benne, hogy Louissette-hez sem nyúlt hozzá egy ujjal sem.

Erre az emlékre szemük egymásba kapcsolódott, mély csönd lett. Föltámadt a múlt, találkozásuk a vizsgálóbírónál, Rouenban, első párizsi utazásuk kedves emléke, szerelmük Le Havre-ban, s mind, ami ezt követte, édes és ijedelmes emlék. Séverine közelebb lépett, olyan közel, hogy Jacques érezte meleg leheletét.

- Nem, nem, ezzel még kevésbé, mint azzal a másikkal. Senkivel, értsd meg, mert nem volnék képes... És akarsz tudni, miért nem? Most már érzem, hidd el, és bizonyosan tudom, nem tévedek: azért, mert te egészen elvettél. Nincs rá más szó: igen, elvettél, mint ahogy az ember elvesz valamit a két kezével, hogy magával vigye, tetszése szerint rendelkezék vele, mint a tulajdonával. Előtted nem voltam senkié. A tiéd vagyok, és a tiéd maradok, ha nem akarsz is, ha magam sem akarom... Nem is tudom megmagyarázni. Mi így leltünk egymásra. A többiekkel félek, irtózom együtt lenni, de teveled édes gyönyörűség, mennyei boldogság az együttlét... Ó, csak téged szeretlek, kívüled nem szerethetek mást!

Kinyújtotta a karját, hogy magához húzza, átölelje Jacques-ot, hogy fejét a vállára hajtsa, s megcsókolja az ajkát. Jacques azonban megragadta a kezét, és távol tartotta magától, mert kétségbeesve, szívszorongva érezte, hogy megint rájön az a jól ismert remegés, s a vér dobol a halántékán. A füle csengett, vad kalapálást hallott, ismét jelentkezett hajdani nagy rohamainak tömegzsivaja. Egy idő óta megint nem mert Séverine-nel ölelkezni fényes nappal, de még gyertyafénynél sem, mert attól félt, hogy elveszti az eszét, ha meglátja. Most élesen megvilágította mindkettőjüket a lámpa fénye, és Jacques reszketett, dühödt vágy ragadta el, mert meglátta az asszony fehér, gömbölyű keblét a háziruha nyitott kivágásában.

Séverine lángra gyúlva, esdekelve folytatta:

- Az életünk útja el van zárva, de nem baj! Nem várok tőled semmi újat, tudom, hogy a holnap ugyanazokat a bosszúságokat és szenvedéseket hozza magával, de nem bánom, mert csak veled akarom vonszolni az életem, csak veled akarok szenvedni tovább. Visszatérünk Le Havre-ba, legyen, aminek lennie kell, csak szánjál rám néha egy-egy órát... Már három éjszakája nem alszom, csak kínlódom a szobámban, odaát, az előtér túlsó felén, annyira kívánkozom utánad. Olyan beteg voltál, olyan mogorvának mutattad magad, hogy nem

mertem... De ma éjjel hadd maradjak veled! Meglásd, milyen jó lesz, icipicire összehúzódok, hogy ne zavarjalak. És ne feledd, ez az utolsó éjszakánk... A világ végén vagyunk ebben a házban. Hallod? Egy lehelet sem rezdül, teremtett lélek sem jár erre. Nem jöhet senki, egyedül vagyunk, egészen egyedül, ha meghalnánk egymás karjában, azt se tudná senki.

És Jacques, dühös vágyában, cirógatásaitól felizgatva, fegyver híján már a kezét nyújtotta ki, hogy megfojtsa, amikor Séverine, a régi szokásnak engedve, hátranyúlt, hogy eloltsa a lámpát. Ekkor Jacques fölkapta. Lefeküdtek. Egyik legizzóbb, legkéjesebb szerelmi éjszakájuk volt ez, sosem érezték még ennyire, hogy egymásba olvadnak, egymásba vesznek. A boldogságban megtörve, megsemmisülve a testüket sem érezték már, de még mindig nem aludtak el, szorosan ölelték egymást. És mint a vallomások éjjelén, Párizsban, Victoire mama szobájában, a férfi némán hallgatta Séverine-t, aki ajkát a fülére tapasztva halkán, szünet nélkül suttogott. Ezen az estén talán megérezte tarkóján a halál leheletét, mielőtt eloltotta volna a lámpát. Mind a mai napig csak mosolygott, mit sem sejtve a halálos veszedelemről, mely szeretője karjában fenyegeti. De most végigfutott rajta a borzongás, és megmagyarázhatatlan félelmében szorosan odabújt a férfi mellére, oltalmat keresőn. Halk lélegzetvétele lényének teljes odaadásáról beszélt.

- Ó, drágám, ha meg tudtad volna tenni, milyen boldogok lehettünk volna odaát!... Nem, nem kívánom tőled, hogy megtegy, amit nem tehetsz; csak az álmunkat sajnálom olyan nagyon!... Az imént félttem. Magam sem tudom, de úgy érzem, mintha fenyegetne valami. Gyerekség, tudom: minduntalan megfordulok, mintha volna itt valaki, és rám akarna törni... Csak te védhetsz meg, drágám. Tőled függ minden boldogságom, te vagy az életem egyetlen értelme.

Jacques nem válaszolt, még forróbban ölelte magához, szorításával fejezve ki azt, amit nem mondhatott el: meghatottságát, őszinte vágyát, hogy jó legyen hozzá, forró szerelmét, mely kiapadhatatlanul buzogott benne. Pedig meg akarta ölni ma este is; ha Séverine nem fordul meg, hogy eloltsa a lámpát, megfojtotta volna, az nem kétséges. Soha többé nem gyógyul meg, a rohamok mindig visszatérnek, kiszámíthatatlanul, anélkül hogy sejtene, értené az okát. Miért éppen ma este, amikor oly hűségesnek, szenvedélyesnek, bizakodónak látta? Vagy talán minél jobban ragaszkodik hozzá Séverine, ő annál biztosabban akarja uralni, sőt, megsemmisíteni, a hím önzésének ijesztő, fekete örvényében? Uralni, mint az anyaföldet, holtan!

- Mondd, drágaságom, miért félek hát? Fenyeget valami, mondd?

- Nem, nem, nyugodj meg, nem fenyeget semmi.

- Mert néha az egész testem úgy remeg. Itt lebeg a fejem fölött a veszedelem, nem látom, de határozottan érzem... Vajon miért félek?

- Nem, nem, ne félj... Szeretlek, nem engedem, hogy valaki is bántson... Ugye, milyen jó így egymásba olvadni!

Csönd borult rájuk, gyönyörűséges csönd.

- Ó, drágám - folytatta az asszony halkán, becézgető susogással -, még sok éjszaka, sok-sok ilyen éjszaka lenne, végeérhetetlen éjszakák, s mi így feküdnénk, mint most, egybeforrva... Tudod, eladnánk a házat, elmennénk a pénzzel, követnénk a barátodat, aki még vár ránk Amerikában... Nem múlik el nap, hogy lefekvéskor ne rendezgetném odaírt életünket... És minden éjszakánk ilyen lenne, mint ez a mai. Elvennél, a tiéd lennék, egymás karjában szunnyadnánk el... De nem teheted, megértelek. Nem is azért mondom, hogy fájdalmat okozzak neked, csak így súgja a szívem, akaratom ellenére.

És Jacques, mint már oly sokszor, hirtelen elhatározta: megöli Roubaud-t, hogy ne Séverine-t kelljen megölnie. És most is, mint máskor, úgy érezte, hogy akarata szilárd, megmásíthatatlan.

- Eddig nem tudtam megtenni - suttogta ő is -, de most már sikerülni fog. Vagy nem ígértem meg neked?

Séverine bágyadtan tiltakozott.

- Nem, ne ígérd meg, könyörgök... Aztán belebetegszünk, ha cserbenhagy a bátorságod... És különben is olyan rettenetes, nem szabad, nem, nem szabad megtenni!

- Dehogynem, magad is tudod, hogy igenis, meg kell tenni. S mert meg kell tenni, lesz hozzá erőm is... Már akartam neked mondani, és most beszélhetünk is róla, mert itt vagyunk, egyedül, olyan csöndben, hogy alig halljuk egymás szavát.

Séverine lassan belenyugodott, nagyot sóhajtva, fájó érzéssel, a szíve olyan hevesen dobogott, hogy Jacques a saját szívére érezte a dobogását.

- Jaj, istenem! Míg nem volt komoly a dolog, annyira kívántam... De most, hogy komolyra fordul, nem élem túl.

Elhallgattak, újra csönd támadt, az elhatározás súlyával terhes csönd. Maguk körül érezték a puszta- és elvadult vidék sivárságát. Nagyon melegük volt, összefonódott, egymásba olvadt testük megnyirkosodott.

Jacques csókja Séverine nyakára tévedt, az álla alá, s most megint az asszony kezdett suttogni.

- Ide kellene jönnie... Valami ürüggyel idecsalhatnám. Csak nem tudom, mivel. Majd meglátjuk később... És akkor, ugye, megvárnod, elrejtőznél; könnyen menne a dolog, mert itt biztosan nem zavarna senki, igaz?... Ezt kell tennünk!

Jacques, míg ajka Séverine álláról a torka felé csúszott, engedelmesen ismételte:

- Ezt! Ezt!

Hanem az asszony mélyen elgondolkozott, a részleteken tűnődött, meghányta-vetette, módosította a képzeletében kialakuló tervet.

- De tudod, drágám, nagy csacsiság volna elügyetlenkedni a dolgot. Ha úgy csináljuk, hogy másnap már letartóztassanak, akkor inkább maradjon minden a régiben. Tudod, olvastam valahol, nem emlékszem már, hol, talán valami regényben: legjobb az öngyilkosság látszatát kelteni... Úgyis olyan furcsán viselkedik egy idő óta, olyan hóbortos és mogorva, hogy senki nem lepődne meg, ha egyszerre arról hallana, hogy idejött, és itt lett öngyilkos... Csak meg kellene találni a módját, s úgy elrendezni a dolgot, hogy kézenfekvőnek lássék az öngyilkosság gondolata... Ugye?

- Persze, nyilván.

Séverine tovább szötte a gondolatait, egy kissé elfúlva, mert Jacques az ajkát a torkára tapasztotta, s szenvedélyesen csókolgatta.

- Mi? Valahogy eltüntetni a nyomot... Van egy jó ötletem! Ha a nyakán volna... Egyszerűen megfognánk ketten, s ráfektetnénk a sínre. Érted? A nyakát tennénk a sínre, s az első vonat levágná a fejét. Utána már hiába vizsgálnák, a vonat szétroncsolja, nincs sebhely, nincs semmi!... Jó lesz így, mondd?

- Persze, nagyon jó.

Fellelkesültek, Séverine szinte felderült, büszke volt rá, hogy ilyen élénk a képzelőereje. Jacques-nak egy kéjesebb simogatására remegés futott végig a testén.

- Ne, hagyj még, várj egy kicsit... Tudod, drágám, most jut eszembe, mégsem lesz egészen jó úgy. Ha itt maradsz velem, az öngyilkosság gyanút kelthet. El kell menned. Érted? Holnap elutazol, mégpedig nyíltan, hadd lásson Cabuche is, Misard is, kétség se férhessen a távollétedhez. Barentinban vonatra szállsz, Rouenban leszállsz valami ürüggyel; mihelyt beesteledik, visszajössz, beengedlek a hátsó kapun. Csak négy mérföld az egész, három óra alatt megjáród... Így most már mindenre gondoltunk. Rendben lesz, ha akarod.

- Persze hogy akarom. Rendben lesz.

Most ő is eltűnődött, nem csókolgatta tovább az ernyedten fekvő Séverine-t. Újból csönd lett, mozdulatlanul feküdtek egymás karjában, mintha megsemmisültek volna eljövendő tettükben, amelyet most már visszavonhatatlanul elhatároztak. Aztán, fokozatosan, megint fölbredtek az érzékeik, mind forróbban ölelték egymást, azonban Séverine kibontakozott az ölelésből.

- Na, de milyen ürüggyel hívjuk ide? Csak az este nyolc órai vonattal jöhet, ha letette a szolgálatát, és tíz óra előtt nem ér ide; de jobb is így... Most jut eszembe! Vevő jelentkezett a házra, Misard említette a múltkor, holnapután jön háznézőbe. No most, mihelyt fölkeltem, táviratozok a férjemnek, hogy okvetlenül szükséges a jelenléte. Holnap este itt lesz. Te délután elmegy, s vissza is érsz, mielőtt ő megérkezne. Sötét lesz, hold nincs, semmi nem zavar... Minden remekül megy.

- Igen, remekül.

És most szenvedélyesen összefonódtak, ájulásig szeretkeztek. Amikor végre elaludtak, a mély csöndben, még nem reggeledett, de a hasadó hajnal már fehéritette az éji homályt, mely betakarta őket fekete leplével. Jacques tíz óráig aludt, mélyen, álomtalanul; amikor kinyitotta a szemét, egyedül találta magát, Séverine az előtérből nyíló másik szobában öltözködött. Az ablakon ragyogó napfény áradt be, tűzbe borítva az ágy vörös függőnyeit, a falak vörös tapétáját, vörösben lángolt az egész szoba; a házat megreszkettette egy elrobogó vonat dübörgése. Nyilván ez ébreszthette fel Jacques-ot. Káprázó szemmel nézte a napfényt, a vörös sugárözönt, mely elárasztotta; aztán visszaemlékezett az elhatározásukra: ma este, mire eltűnik ez a ragyogó napfény, ölni fog.

Minden úgy történt eznap, ahogy Séverine és Jacques tervezték. A fiatalasszony ebéd előtt megkérte Misard-t, adjon fel Doinville-ben egy táviratot a férjének; Jacques pedig három óra tájban, amikor már Cabuche is ott volt, nyíltan készülődni kezdett az elutazásra. Sőt, amikor már elindult a négy óra tizenöt perces barentini vonathoz, a kőfejtő elkísérte, egyrészt mert ráért, másrészt mert öntudatlanul vonzódott ehhez az emberhez, boldogan, hogy a szeretőben megtalál valamit az asszonyból, akire vágyakozik. Jacques öt óra előtt öt perccel érkezett meg Rouenba, a pályaudvar közelében szállt meg egy földijének a fogadójában. Azt mondta, másnap felkeresi néhány barátját, mielőtt visszamenne Párizsba, hogy megint szolgálatba lépjen. De panaszkodott, hogy nagyon fáradt, úgy látszik túlbecsülte az erejét, s már hat óra-kor visszavonult, hogy lefeküdjék földszinti szobájában, melynek egyetlen ablaka elhagyatott utcácskára nyílt. Tíz percre rá már a Croix-de-Maufras felé vivő úton járt, miután észrevétlenül kilépett az ablakon, gondosan betámasztva maga mögött az ablaktáblát, hogy ugyanott titokban vissza is mehessen.

Csak negyed tízkor ért a vasútvonal mellett rézsútosan álló, magányos elhagyatottságában oly vigasztalan ház elé. Koromsötét volt, a szorosán bezárt ablaktáblákra egy csekélyke fény sem hullott. Jacques szíve megint fájdalmasan elszorult, iszonyú szomorúság költözött belé, mintha előérzete volna a bajnak, mely ott leselkedik rá, elkerülhetetlenül. Amint Séverine-nel megbeszélte, három kavicsot dobott fel a vörös szoba ablakára; aztán a ház mögé ment, ahol zajtalanul megnyílt előtte egy ajtó. Becsukta maga mögött, majd tapogatózva követte a

könnyű lépéseket fel a lépcsőn. De odafönt az asztal sarkán álló nagylámpa fényében hökkenten állt meg: az ágy meg volt bontva, a fiatalasszony ruhái egy szék támlájára dobva, ő maga meg egy szál ingben, mezítláb állt ott, éjszakára föltornyozott, sűrű haja szabadon hagyta a nyakát.

- Mi az? Te lefeküdtél?

- Hát persze, így sokkal jobb... Közben jutott eszembe. Tudod, ha megérkezik, és így talál, még kevésbé fog gyanút. Majd azt mondom neki, a fejem fáj, Misard is úgy tudja, hogy gyengélkedem. Így nyugodtan mondhatom majd, hogy ki sem mozdultam a szobából, ha holnap reggel megtalálják lenn a vágányokon.

De Jacques reszketett, ingerült lett.

- Nem, nem! Öltözz fel!... Jobb, ha fönn vagy. Nem maradhatsz így.

Az asszony meglepetten elmosolyodott.

- Ugyan, miért nem, drágám? Ne aggódj, hidd el, egyáltalán nem fázom... Nézd, milyen jó melegem van!

Hízelkedő mozdulattal közelebb lépett, hogy meztelen karjával átfonja a nyakát, vállára csúszó inge fölfedte gömbölyű keblét. Jacques egyre növekvő haraggal lépett hátra, mire Séverine megjuhászodott.

- Na ne mérgeledj, visszabújok az ágyba. Nem kell félned, hogy bajom lesz.

S hogy visszafeküdt, nyakig beburkolózott, Jacques szemmel láthatólag lecsillapodott egy kicsit. Az asszony különben nyugodt arccal folytatta a monológját, s magyarázta, hogyan képzei a dolgot.

- Mihelyt kopog, lemegyek ajtót nyitni. Először arra gondoltam, felhozom ide, ahol már várnál rá. De akkor újra le kellene cipelnünk, s ez csak nehezítené a dolgunkat; no meg, ebben a szobában parkett van, míg az előszoba köves, azt könnyen felmosom, ha folt esik rajta. Az imént, vetkőzés közben eszembe jutott egy regény, a szerző elmondja, hogy egy ember, meg akarva ölni egy másikat, anyaszült meztelenre vetkőzött. Érted? Utána megmosdasz, s nincs a ruhádon egy fröccsenés sem... Mít szólni hozzá? Te is levetkőzhetnél, s levennénk az ingünket is!

Jacques rémülten meredt rá, de az asszony arca szelíd volt, szeme kislányosan csillogott, egyetlen gondja volt csupán: ügyesen elrendezni mindent, hogy sikerüljön a tervük. Mindezt csak végiggondolta. Jacques ellenben maga előtt látta a legyilkolt ember vérével befröcskölt két meztelen testet, megrendült a csontja velejéig, rájött az az iszonyatos reszketés.

- Nem, nem!... Mint a vademberek. S tán a szívét is felfaljuk? Hát ennyire gyűlölöd?

Séverine arca hirtelen elsötétedett. Ez a kérdés kizökkentette gondos háziasszonyi készülődéseiből, felrémlt előtte a tett borzalma. Könny szökött a szemébe.

- Nagyon sokat szenvedtem pár hónap óta, nem szerethetem. Százszor is megmondtam már: mindenre inkább hajlandó vagyok, semhogy még egy hetet ezzel az emberrel kelljen egy fedél alatt tölteni. De igazad van, borzasztó, hogy idáig jutottunk, nagyon-nagyon kell, hogy vágyakozunk a közös boldogságra... Szóval, sötétben megyünk le. Te az ajtó mögé állsz, én kinyitom az ajtót, ő belép, s te megteszed, amit akarsz... Én csak azért foglalkozom ezzel, hogy segítsék, hogy ne mindenre magadnak kelljen gondolnod. Igyekszem a lehető legjobban elősegíteni a dolgot.

Jacques megállt az asztalnál, megpillantva a kést, melyet már a férj is fegyverül használt egyszer; az asszony nyilván azért tette ki, hogy Jacques is azzal szúrja le Roubaud-t. Nyitott pengéje csillogott a lámpafényben. Jacques a kezébe vette, nézegette. Séverine hallgatott, ő is nézte. Ha már úgyis fölvette, fölösleges beszélni róla. Csak akkor folytatta, amikor Jacques visszatette a kést az asztalra.

- Tudod, drágám, én nem kényszerítelek, még van időd, menj el, ha nem tudod megtenni.

De Jacques heves mozdulatot tett, mint aki megmakacsolja magát.

- Gyávának tartasz? Most megteszem, megesküdtem rá!

Ebben a pillanatban mennydörgésszerű robaj rázta meg a házat, vonat cikázott el villámsebessen a szoba mellett, olyan közel, mintha rajta száguldott volna keresztül, fújtatva. Jacques hozzáfűzte:

- Ez az ő vonata, a közvetlen párizsi. Leszállt Barentinban, félóra múlva itt lesz.

Sem Jacques, sem Séverine nem szóltak többé semmit; hosszú ideig csönd volt. Képzeletben látták azt az embert, amint közeledik a keskeny ösvényeken, a sötét éjszakában. Jacques gépiesen járkálni kezdett a szobában, mintha a másik lépteit számlálná, ahogy minden lépéssel közelebb kerül egy kicsit. Még egy, még egy; az utolsóánál ő már az előszobaajtó mögött les rá, s a torkába mártja a kését, mihelyt belép. Séverine hanyatt feküdt az álláig húzott takaró alatt, kitágult szemmel nézte, hogy jön és megy Jacques, lelkét elringatta járásának üteme, mely úgy kopogott a fülében, mintha távoli lépések visszhangja volna. Egyik a másik után, megállás nélkül, szüntelen, feltartóztatlanul. És amikor nincs tovább, ő majd kiugrik az ágyból, lefut ajtót nyitni, mezítláb, sötétben. „Te vagy az, kedvesem, gyere be, már lefeküdtem.” És az még válaszolni sem fog, csak eldől a sötétben, elmetszett torokkal.

Megint vonat haladt el, egy lefelé tartó személy, amely Croix-de-Maufras-tól öt percre találkozik a párizsi gyorsal. Jacques meglepetten állt meg. Még csak öt perce! Jaj, de hosszú lesz ez a félórás várakozás! Szükségét érezte a mozgásnak, tovább rötta a szobát, oda-vissza, oda-vissza. Szorongva töprengett, mint a hím, akit férfiasságában támad meg az idegbántalom: vajon képes lesz-e? Tízszer is végigfigyelte már magán, s így jól ismerte a tüneteket: először a bizonyosság, az ölés megingathatatlan akarása, aztán szorító érzés a mellüregben, a láb és a kéz kihülése; majd hirtelen elernyedés, az akarat elveszti az uralmat a petyhüdt izmok felett. Hogy okoskodással ingerelje fel magát, azt hajtogatta, amit már annyiszor elmondott önmagának: érdeke megölni ezt az embert, vagyon várja Amerikában, övé lesz a szeretett nő. Az volt a legrosszabb, hogy az imént, amikor félmeztelenül megpillantotta, rögtön érezte, hogy megint meghíúsul a tervük, mert ha rátört a régi reszketése, nem bírt uralkodni magán. Egy ideig remegve küzdött az erős kísértéssel: a felkínálkozó asszony, s az asztalon heverő, nyitott kés. De most már erős lesz, felkészült a próbatételre. Sikerülni fog. És tovább várta az embert, és rötta a szobát az ablaktól az ajtóig, minden alkalommal elhaladva az ágy mellett, amelyet nem akart látni.

Séverine meg sem moccant az ágyban, ahol úgy szerették egymást a múlt éjjel izzó és fekete óráiban. Feje mozdulatlanul pihent a párnán, csak a szeme mozgásával követte a férfit, aggódva, attól félve, hogy ma éjjel sem meri majd megtenni. Véget vetni, újat kezdeni, csak erre vágyott szerelmes asszonyi öntudatlansággal, mindent megbocsátva annak a férfinak, aki uralta, semmit el nem nézve a másikkal, akit sosem kívánt. Megszabadulnak tőle, mivel útjukban van: ennél mi sem természetesebb; és erősen rá kellett gondolnia, hogy átérezze a büntett aljasságát: de amint a vér s a borzalmas részletek képe elmosódott benne, megint visszasüllyedt mosolygós nyugalomába, ártatlan, szelíd, engedelmes arckifejezéssel. Közben csodálkozva nézett Jacques-ra; eddig azt hitte, jól ismeri: szép formájú, kerek feje, göndör

haja, éjfékete bajusza, aranypettyes, barna szeme olyan volt, mint máskor, de alsó állkapcsa annyira előreugrott, mintha kiáltana, egészen eltorzította az arcát. Ahogy a közelébe ért, önkéntelenül rápillantott az asszonyra, szemét vörhenyes pára lepte el, s testét úgy feszítette hátra, mintha küzdene valami ellen. Vajon mi baja, hogy így elkerüli őt? Talán megint cserbenhagyja a bátorsága? Egy idő óta, nem is sejtve, hogy minden együttlétükkor halálos veszedelemben forog, oktalan, ösztönszerű félelmeit a váratlan szakítás előérzetének vette. Hirtelen az az érzése támadt, hogy Jacques, ha most nem lesz képes ölni, el fog menekülni, és nem tér vissza többé soha. És Séverine elhatározta, hogy Jacques ölni fog, majd ő bátorságot önt belé, ha szüksége lesz rá. Ebben a pillanatban újabb vonat haladt el, végeérhetetlen tehervonat, vagonSORA már egy örökkévalóság óta kattogott a szoba súlyos csendjében. Séverine felkönyökölve várta, hogy viharos moraja elvesszen a távolban, az alvó táj mélyén.

- Még egy negyedóra - mondta Jacques fennhangon. - Már elhagyta a bécourt-i erdőt, félúton jár. De sokáig tart!

De ahogy visszaindult az ablak felé, Séverine-t ott találta egy szál ingben az ágy előtt.

- Le kellene mennünk a lámpával - indítványozta az asszony. - Jó volna, ha megnéznéd a helyet, én pedig megmutatnám, hogyan nyitom ki az ajtót, s milyen mozdulatot tegyél.

Jacques remegve hőkölt vissza.

- Nem, nem! Nem kell a lámpa!

- Hallgass rám! Utána elrejtjük. De meg kell néznünk.

- Nem, nem! Feküdj vissza!

Séverine nem engedelmeskedett, sőt, közeledett hozzá, ellenállhatatlan és parancsoló asszonyi mosollyal, mint aki tudja magáról, hogy mindenhatóvá teszi a vágy. Ha átöleli Jacques-ot, a férfi majd enged a testének, és megteszi, amit kíván tőle. És tovább beszélt hozzá, cirógató hangon, hogy meggyőzze.

- Mi van veled, drágám? Úgy teszel, mintha félnél tőlem. Ha közeledem, mintha menekülnél. Ó, ha tudnád, mennyire szükségem van rá, ebben a percben is, hogy rád támaszkodjam, érezzem, hogy itt vagy, hogy egyek vagyunk, örökkön-örökké, hallod!

Az asztalhoz szorította, Jacques nem menekülhetett tovább, nézte az asszonyt az éles lámpafényben. Sosem látta még így: inge nyitva, haja olyan magasra tornyozva, hogy egészen mezítelen volt, meztelen a nyaka, meztelen a melle. Jacques zihált, küszködött a szörnyű borzongással, vadul doboló vére elszédítette, elragadta. Emlékezett rá, hogy a kés ott van a háta mögött, az asztalon: érezte, csak a kezét kell kinyújtania érte.

Nagy erőfeszítéssel kinyögte, hebegve:

- Feküdj vissza, könyörgök.

De Séverine-t nem tévesztette meg: bizonyára csak a forró vágyakozástól reszket így. És még büszke is volt rá. Miért engedelmeskedne neki? Ma este azt akarja, hogy Jacques szeresse, minden erejével, az örülésig. Hízkelkedve, puhán közeledett, hozzásimult.

- Gyere, ölelj meg... Ölelj meg olyan forrón, ahogyan szeretsz. Bátorságot meritünk belőle... Igen, bátorságot, nagy szükségünk van rá! Nekünk másként kell szeretnünk egymást, sokkal jobban, mint a többi embernek, hogy meg tudjuk tenni, amire készülünk... Ölelj meg egész szíveddel, egész lelkeddel.

Jacques elfulladt, a lélegzete elállt. Az a zsivajgó tömeg a koponyájában megsiketítette; tüzes nyilallást érzett a füle mögött, szinte kilyukasztotta a koponyáját, ráterjedt a karjára, a lábára, kiűzte énjét a testéből, hogy helyét vad rohammal elfoglalja a másik, a vadállat. Már alig volt ura a kezének, úgy megrészegült a női meztelenség láttán. Séverine fedetlen melle odanyomódott Jacques ruhájához, meztelen nyaka megfeszült, fehérén, finoman, ellenállhatatlanul, csábítón; a testéből felcsapó, meleg és fanyar illattól a férfi végképp megszedült, s kitépett, megsemmisült akarata vég nélküli hullámmásban merült alá.

- Ölelj meg, drágám, van még egy kis időnk... Tudod, hogy mindjárt ideér. Ha sietett, bármely pillanatban bekopoghat... Mivel nem akarsz, hogy lemenjünk, jól vigyázz, és ne feledd: én ajtót nyitok, te az ajtó mögé állsz, és ne késlekedj, azonnal, ó, azonnal, hogy vége legyen... Olyan nagyon szeretlek, olyan boldogok leszünk! Ő gonosz ember, annyit szenvedtem mellette, csak ő áll a boldogságunk útjában... Ölelj meg, ó, ölelj meg forrón, nagyon-nagyon forrón, úgy ölelj meg, mintha meg akarnál semmisíteni, hogy semmi ne maradjon belőlem rajtad kívül!

Jacques, anélkül hogy megfordult volna, jobb kezével hátratapogatott, és megfogta a kést. Egy darabig úgy maradt, öklében szorongatva a kést. Talán újból feléledt benne a bosszúvágy, hogy megtorolja a régi-régi sérelmeket, amelyeknek már az emléke is elveszett, talán feltámadt benne a barlangok mélyén elkövetett első hűtlenségen érzett, hímről hímre felhalmozódó düh. Eszelős tekintetét Séverine-re vetette, s már csak arra vágyott, hogy a hátára vesse a hulláját, elragadva a zsákmányt a többiek elől. A rémület kapuja megnyílt a nemiség fekete örvénye előtt, feltárva a halálvágyó szerelmet, a tökéletes birtoklásért való pusztítást.

- Ölelj meg, ölelj meg!

Séverine fölfelé fordította alázatos arcát esdeklő szerelemmel, felkínálta kéjes kebléből kiemelkedő, meztelen nyakát. És Jacques, megpillantva e fehér test vakító lobogását, fölemelte késsel felfegyverzett öklét. De Séverine észrevette a penge villanását, hátravetette magát, megdöbbenéstől és rémülettől kábultan.

- Jacques! Jacques!... Engem, édes istenem! Miért? Miért?

A férfi nem szólt semmit, fogcsikorgatva üldözőbe vette. Rövid ideig tartó menekülés után Séverine ismét az ágy mellé került, rémülettől kimeredő szemmel, oltalom nélkül, tépett ingben hátrált.

- Miért? Én istenem! Miért?

Jacques ökle lesújtott, és a kés Séverine-nek torkára forrasztotta a kérdést. Döfés közben Jacques megforgatta a kést, kielégülő kezének irtózatossá vágyában: ugyanígy szúrták le Grandmorin elnököt is, ugyanazon a helyen érte a szúrás, ugyanilyen dühvel. Sikoltott Séverine? Jacques nem tudta volna megmondani. Ebben a pillanatban viharzott el a párizsi gyors, olyan eszeveszett sebességgel, hogy a padló beleremegett; és Séverine úgy halt meg, mintha a vihar sújtotta volna halálra.

Jacques mozdulatlanul nézte a lába előtt, az ágy mellett heverő testet. A vonat már a messzeségben morajlott, s ő nézte Séverine-t, a vörös szoba halotti csöndjében. A test a földön feküdt, a vörös tapéták, a vörös függönyök között, erősen vérzett, vörös tócsa támadt körülötte, a vér lecsorgott a két melle között, szétfolyt a hasán, rá a combjára, ahonnét kövér cseppekben hullott a parkettre. Félig széthasadt inge átázott. Jacques sohasem hitte volna, hogy Séverine-nek ennyi vére van. Mintegy megbabonázva meredt arra a szelíd, engedelmes, szép asszonyi arcra, melyre ráfagyott az iszonyodó rémület. Fekete haja felborzolódtott: a rettenet éjfékete sisakja. A mérhetetlenül nagyra tágult szürkés-kék szemek még egyre

kérdezték, kétségbeesetten, a titoktól megdermedve: miért? Miért kellett őt legyilkolnia? Séverine-t összetörte, elpusztította a gyilkos végzet, az élet a sárból a vérbe hempergette, de ő mit sem tudott erről, s gyöngéd és ártatlan maradt, soha meg nem értve, mi történt vele.

Ám Jacques meghökkent. Állati szuszogást, vaddisznórőfögést, oroszlánbögést hallott; aztán megnyugodott: csak ő lélegzett. Végre! Végre! Kielégült, ölt! Igen, ő tette ezt. Féktelen öröm, kimondhatatlan gyönyörűség ragadta el, örök vágya tökéletesen kielégült. Büszke döbbenet hasított belé, eltöltötte a hím felsőbbrendűségének növekvő tudata. Megölte, magáévá tette a nőt, mindig is így vágyott reá, hogy így legyen az övé, teljesen, a megsemmisülésig. Séverine nincs többé, nem lesz többé senkié. És váratlanul felrémlt előtte a másik meggyilkolt, Grandmorin elnök hullája, amelyet szintén látott azon a szörnyű éjszakán, ötszáz méterre innét. Ez a finom, fehér, vércsíkos test ugyanolyan emberi cafat, törött bábu, puha rongycsomó, amivé egy késszúrás teszi az embert. Igen, ez az. Ölt, itt hever előtte a földön. Mint az a másik, ez is felfordult, éspedig a hátára, a lába szétvetve, bal karja a törzse alatt, a jobb meg kicsavarva, vállból félig kiszakítva. Hiszen azon az éjszakán megesküdt önmagának, hevesen dobogó szívvel, hogy ő is merni fog, amikor érzéki vágyként rohanta meg a gyilkosság viszketege a meggyilkolt ember láttán! Ó, nem gyávának lenni, kielégülni, belevágni a kést! Ez csírázott, fejlődött benne öntudatlanul; nem múlt el óra, egy esztendő óta, hogy ne közeledett volna a kikerülhetetlenhez; még ennek a nőnek az ölelése, a csókjai közben is folytatódott az aknamunka; és a két gyilkosság egyesült, az egyik logikus következménye volt a másiknak.

Recsegő zaj, padlóremegés riasztotta fel ábrándozásából, ahogy ott állt a halottal szemközt. Meghasadtak az ajtók? Emberek törtek rá, hogy elfogják? Körülnézett, de csak a süket és néma magányt találta maga körül. Persze, újabb vonat! És az az ember, aki hamarosan bekopogtat odalent, az az ember, akit meg akart ölni? Róla tökéletesen megfeledezett. Eddig semmit nem bánt meg, de most szidta az ostobaságát. Hogyan? Mi is történt csak? Az imádott nő, aki szenvedélyesen szerette, itt hever a földön, elmetszett torokkal; a férj pedig, boldogságának akadály, él, és lépésről lépésre közeledik az éjhomályban. És ő nem tudta megvárni ezt az embert, akit hónapok óta megóvtak tőle a nevelés teremtette gátlások, a hosszú idők során megszerzett és átplántált emberbaráti eszmék; nem törődve érdekével, hagyta, hogy elragadja az átöröklött erőszakosság, a gyilkosság vágya, mely az őserdőben egymásnak ugrasztja a vadakat. Okoskodásokból nem lesz gyilkosság! Gyilkosságra csak a vér és az idegrendszer hajtja az embert, az ősi küzdelmek emléke, az élet akarása, az erő öröme. Jacques csak kielégült fáradtságot érzett önmagában, megijedt, próbálta megérteni a dolgot, de betelt szenvedélye legmélyén nem talált egyebet, mint megdöbbenést és keserű bánatot jóvátehetetlen bűne miatt. Majd elszörnyedve nézte a szerencsétlen teremtést, aki még mindig rámeredt, azzal a rémült kérdéssel a szemében. Jacques el akarta fordítani róla a tekintetét, és hirtelen úgy rémlett, mintha egy másik, fehér alak állna az ágy lábánál. Talán a halott nő hasonmása? Aztán ráismert Flore-ra. Egyszer már megjelent előtte, amikor lázasan feküdt a szerencsétlenség után. Most, hogy megbosszulta magát, nyilván diadalmaskodik. Jacques-on jeges borzongás futott át, azt kérdezte magától, hogy minek időzik még ebben a szobában. Ölt és megrészegült a bűn iszonyatos borától. S megbotolva a földön heverő késben, elmenekült, dobogva lerohant a lépcsőn, kicsapta a tornácra nyíló nagy ajtót, mintha a kicsi nem lett volna elég széles, kiugrott rajta a koromsötét éjbe, vad futása hamarosan elenyészett. Hátra sem fordult többé, és a pálya szélén rézsútosan álló, titokzatos ház ott maradt mögötte, tárva-nyitva, elhagyatva, a halál magányában.

Cabuche eznap este is, mint mindig, átmászott a telket kerítő élő sövényen, és Séverine ablaka alatt járkált. Tudta, hogy az asszony Roubaud-t várja, s nem is csodálkozott, hogy fényt lát kiszűrődni a spaletta hasadékán. De ahogy meglátta a tornácra kiugró férfit, s meghallotta a

mezőben távolodó, eszeveszett, állati futását, kővé meredt meglepetésében. Arra már nem volt ideje, hogy a menekülő után vesse magát, ijedten állt ott, aggódva és tétován, a nyitott ajtó előtt, mely a feketén ásitó előszobára nyílt. Mi történhetett? Bemenjen? A súlyos csönd, a tökéletes mozdulatlanság s az égő lámpa odafönt egyre növekvő aggodalommal töltötte el a szívét.

Végre elszánta magát és föltafogatózott. A szoba ajtaja előtt, mely szintén nyitva maradt, újból megállt. Az egyenletes fényben mintha szoknyákat látott volna halomban, az ágy előtt. Séverine nyilván levetkőzött. Cabuche halkán szólógnatni kezdte, zavarba jött, ereiben hangosan dobolt a vér. Aztán meglátta a vért, megértette, mi történt, odarohant, rémült kiáltás szakadt ki sajtó szíve mélyéből. Úristen! Ő az, itt hever meggyilkolva, szálnalmas mezítelen-ségében. Cabuche-nek úgy rémlett, hogy még hörög; vad kétségbeesés, fájó szégyenkezés fogta el, ahogy ott látta haldokolni, mezítelenül; testvéri érzéssel átkarolta, fölemelte, az ágyra fektette, lehúzza a lepedőt, hogy betakarja vele. De amint átölelte - ez volt egyetlen ölelkezésük -, csupa vér lett a keze, a melle. Az ő véréből vérzett. Ebben a pillanatban meglátta Roubaud-t és Misard-t. Ők is azért jöttek föl, mert észrevették a tárva-nyitva hagyott ajtókat. A férj késett, megállt beszélgetni a pályaörrel, aki beszélgetés közben elkísérte. Mindketten elhűlve meredtek Cabuche-re, akinek olyan véres volt a keze, mint egy mészárosé.

- Ugyanaz a szúrás, mint az elnökön - jegyezte meg végül Misard, a sebet vizsgálgatva.

Roubaud rábólintott, szótlánul, nem tudva levenni a szemét Séverine-ről, iszonyatos rémületbe fagyott arcáról, homlokán fölborzolódó fekete hajáról, irtózatossan kitágult kék szeméről, mely egyre kérdezte: miért?

Három hónappal később, egy langyos júniusi estén, Jacques a Le Havre-i gyorsvonatot vezette, mely hat óra harminckor indult el Párizsból. Most ismerkedett új mozdonyával, a 608. számú vadonatúj géppel, amelynek - mint mondotta - ő vette el a szüzességét; nem volt valami kezes jószág, makrancoskodott, szeszélyeskedett, mint azok a fiatal kancák, amelyeket alaposan ki kell fárasztani, hogy beletörjenek a hámba. Sokat szitkozódott, és sajnálta a Lisont; mindig rajta kellett tartani a szemét, egy pillanatra sem engedhette el az irányváltó kereket. De ezen az estén olyan édes nyugalom áradt az égboltról, hogy Jacques is elnézőbb volt, s hagyta, hadd vágtasson kedvére, amellet maga is örült, hogy egy kicsit fellélegezhet. Sosem érezte még ilyen jól magát, nem lázadozott, arcáról nyugalom és boldog békesség áradt.

Sosem beszélt útközben, de most ingerkedni kezdett Pecqueux-vel, akit meghagytak mellette fűtőnek.

- Mi lelte? Úgy meregeti a szemét, mint aki csak tiszta vizet ivott.

Pecqueux-n csakugyan látszott, hogy - szokása ellenére - józan és búskomor. Nyersen válaszolta:

- Nyissa ki a szemét, aki tisztán akar látni!

Jacques, mint akinek nem tiszta a lelkiismerete, kihívóan nézett rá. Múlt héten engedett cimborája szeretőjének, annak a szörnyűséges Philomene-nek, aki úgy dörgölözött már hozzá, mint egy szerelmes sovány macska. Jacques-ot nem az érzéki kíváncsiság vezette, csak próbát akart tenni, vajon végérvényesen meggyógyult-e, miután kielégítette irtózatot vágyát. Vajon ezt tudja-e úgy ölelni, hogy nem kíván kést döfni a torkába? Már kétszer is szeretkezett vele, de se rosszullet, se borzongás nem lepté meg. Nyilván azért volt - öntudatlanul is - oly széles jókedve, nyugodt és mosolygós az arca, mert boldogan érezte, hogy ő is olyan, mint a többi ember.

Pecqueux kinyitotta a mozdony tűzterét, hogy szenet rakjon rá, de Jacques megállította.

- Nem, nem, ne tüzeljen annyira, jól húz.

A fűtő gúnyosan dörögött.

- Na, persze! Jól húz... Jóképű cafka, szemrevaló ribanc!... De bezzeg szidta-hordta a másikat, az öreget, azt az engedelmes jószágot!... Ez a szajha még egy jó seggberügást sem érdemel.

Jacques, hogy ne kelljen mérgelednie, nem válaszolt. De jól érezte, hogy a hajdani békés hármassal nincs többé; bizony, Jacques, Pecqueux és a Lison jó barátsága megszűnt a mozdony halálával. Most összevesznek minden semmiségen, egy jobban megszorított csavar, egy félre-csúszó lapát szén miatt. És Jacques föltette magában, hogy nagyon óvatos lesz Philomène-nel, nehogy nyílt összetűzésre kerüljön sor ezen az imbolygó, keskeny pallón, melyen a fűtőjével utaznak ketten. Addig, amíg Pecqueux - hálából, hogy nem hajszojják, hogy megtakaríthat pár fillért, s elfogyaszthatja az elemózsia maradékát - hűséges kutyájává szegődött, s úgy ragaszkodott hozzá, hogy képes lett volna másokat megfojtani érte, úgy éltek egymás mellett, mint két testvér, csendben a mindennapi veszedelmek közepette, hangos szóra sem volt szükségük, hogy megértsék egymást. De pokollá válhat az életük, ha nem tudnak egyetérteni, egymás mellett, együtt rázódva, ha mindig marják egymást. A Társaság éppen a múlt héten választotta el a cherbourg-i gyorsvonat gépészét és fűtőjét, akik összevesztek egy nön: az első

durván bántalmazta a másodikat, mert az nem hallgatott rá, egymásnak estek, összeverekedtek, tökéletesen megfélelvezve a mögöttük nagy sebességgel robogó utasok tömegéről.

Pecqueux még kétszer kinyitotta a tüztér ajtaját, szemet hányt be, nyilván engedetlenségéből, hogy okot keressen a civódásra; Jacques azonban úgy tett, mintha észre sem venné, egészen elmerült a vezetésben, csak arra vigyázott, hogy minden alkalommal elfordítsa az injektor kerekét, és csökkentse a nyomást. Olyan lágy volt a levegő menet közben, olyan kellemesen fűjdogált a szellő a meleg júniusi éjszakában! Tizenegy óra öt perckor a gyorsvonat befutott Le Havre-ba, s a két férfi látszólag éppen olyan jó egyetértésben tisztogatta meg a mozdonyt, mint azelőtt.

De amikor ki akartak lépni a fűtőházból, hogy nyugovóra térjenek a François-Mazeline utcában, egy hang szólította őket:

- Hova olyan sietve, jöjjenek be egy percre!

Philomène volt az, nyilván a fivére házának ajtajából leste már Jacques jöttét. Bosszús mozdulatot tett, hogy Pecqueux-t meglátta; csak azért hívta be mégis mindkettőjüket, hogy legalább elbeszélgethessen új barátjával, még ha el is kell viselnie a régi jelenlétét.

- Hagyj békén, hallod-e! - marrant rá Pecqueux. - Untatsz. Álmosak vagyunk.

- Jaj, de kedves! - vágott vissza vidáman Philomène. - De Jacques úr nem olyan, mint te, ő bizonyosan megiszik egy pohárkával... Ugye, Jacques úr?

A mozdonyvezető éppen szabadkozni akart, óvatosságból, amikor a fűtő váratlanul elfogadta a meghívást, arra gondolva, hogy megfigyeli őket, és bizonyosságot szerez. Beléptek a konyhába, leültek az asztalhoz, Philomène poharakat és pálinkásüveget tett az asztalra, majd halkabban így folytatta:

- Igyekszünk nem túl nagy zajt csapni, mert a bátyám fönt alszik, és nemigen szereti, ha vannak nálam.

Töltött nekik, s rögtön hozzáfűzte:

- Igaz is, Lebleu-né beadta a kulcsot ma reggel... Megmondtam én előre: belepusztul, ha a hátsó lakásba teszik, valóságos tömlőc az. Négy hónapig húzta valahogy, de közben ette a mérget, hogy csak a bádogtetőt látja... Biztosan abba pusztult bele, hogy nem tudott elmozdulni a karosszékéből, nem kémkedhetett többé Guichon kisasszony és Dabadie úr után, amint szokta. Igen, addig dühöngött, hogy nem tudja rajtakapni őket, míg bele nem pusztult.

Philomène félbeszakította magát, kortyolt a pálinkából, majd nevetve folytatta:

- Pedig bizonyosan együtt hálnak, csak hogy nagyon ravaszul csinálják! Köd előttem, köd utánam... Én ugyan azt hiszem, a kis Moulinné a minap rajtakapta őket, de attól nem kell félni, hogy elkottyintja magát, egyrészt nagyon buta hozzá, másrészt meg a férje főnök-helyettes...

Megint abbahagyta, felkiáltott:

- Ugye, jövő héten tárgyalják Rouenban a Roubaud-ék perét?

Jacques és Pecqueux eddig szótlánul hallgatták. Ez utóbbi úgy vélekedett, hogy a nő sokat locsog; vele sosem volt ilyen bőbeszédű; le nem vette róla a szemét, lassan feltámadt benne a féltékenység, látva, hogy Philomène ilyen élénken cseveg a főnökével.

- Igen - válaszolt a mozdonyvezető, tökéletesen nyugodt arccal -, engem is beidéztek.

Philomène közelebb húzódott hozzá, boldog volt, ha csak a könyökével hozzáérhetett.

- Engem is, tanúnak... Ó, Jacques úr, magáról kérdeztek, mert ugye, hallani akarták a való igazságot, hogy milyen viszonyban volt azzal a szegény asszonnyal. Nos, szóval, amikor megkérdeztek, ezt mondtam a bírónak: „De uram, hiszen imádta, lehetetlenség, hogy bántotta volna!” Annyiszor láttam magukat együtt, jogom volt így beszélni vagy nem?

- Ugyan már! - legyintett a fiatalember közönyösen -, semmi okom a nyugtalanságra, minden percemről számot tudtam adni... A Társaság megtartott szolgálatában, ez is bizonyítja, hogy a legkisebb kifogás sem merült fel ellenem.

Csend lett, lassan ittak mind a hárman.

- Megborzad az ember - folytatta Philomène. - Cabuche, ez a vadállat, csuromvér volt, amikor letartóztatták, a szerencsétlen asszony vére... Hogy lehet egy férfi ilyen hülye! Megöl egy nőt, mert vágyik rá! Sokra megy vele, ha az a nő már nem él!... De azt se fogom elfelejteni, akármeddig élek is, hogyan tartóztatta le Cauche úr Roubaud urat itt a peronon. Ott voltam. Tudják, ez csak egy hét múlva történt, amikor Roubaud úr a felesége temetése utáni napon nyugodtan szolgálatba állt. Cauche úr a vállára tette a kezét, és közölte vele, hogy parancsa van a lecsukatására. Képzhetik! Ez a két ember sülve-főve együtt volt, együtt kártyáztak hosszú éjszakákon át! De hát, ha felügyelő valaki, akár az apját vagy az anyját is odavinné a nyaktiló alá, mivelhogy így kívánja a mestersége! Cauche úr meg éppenséggel fittyet hány az egésznek! Nemrégiben is láttam a Vasút kávéházban, úgy veri a blattot, mint azelőtt, s annyit sem törődik többé a barátjával, mint a török császárral!

Pecqueux fogcsikorgatva csapott az asztalra.

- De az istenfáját! Ha én lennék ennek a felszarvazott Roubaud-nak a helyében!... Maga a feleségével hált. Egy másik megöli az asszonyt. És még őt állítják esküdtszék elé... Hát ne pukkadjon meg az ember?

- Te ostoba! - förmedt rá Philomène. - Ha egyszer azzal vádolják, hogy felbújtotta a másikat, mert meg akart szabadulni a feleségétől valami pénz miatt, vagy a fene tudja, miért! Úgy hírlík, Cabuche-nél megtalálták Grandmorin elnök zsebóráját: emlékeznek rá, ez az az úr, akit másfél évvel ezelőtt meggyilkolva találtak a vonaton. Nos, az akkori gaztettet összefüggésbe hozták a mostanival, bonyolult história ez, az úristen se ismeri ki magát benne. Én nem is tudom elmondani, de az újság írt róla vagy két hasábot.

Jacques szórakozottan hallgatta, láthatólag nem is igen figyelt.

- Minek törjük a fejünket rajta - dűnnyögte -, semmi közünk az egészhez!... Ha a bíróság sem tudja, mit csinál, mi még kevésbé tudhatjuk. Majd távolba vesző tekintettel, sápadt arccal hozzátette:

- Csak azt a szegény asszonyt sajnálom... Ó, a szegény! Szegény asszony!

- Nekem is van feleségem - vágott közbe Pecqueux hevesen -, de csak merne hozzányúlni valaki! Mind a kettőt agyonverném! Aztán akár le is nyakazhatnak, nem törődnek velem!

Megint csönd lett. Philomène újból teletöltötte a pohárkakat, s gúnyosan mosolyogva vállat vont. De valójában nagyon felizgatta ez a kijelentés, a szeme sarkából Pecqueux-re sandított. A fűtő nagyon elhanyagolta magát, mosdatlanul, rongyosan járt, amióta Victoire mama a lábtörése miatt tehetetlenné vált, s otthagya illemhelyi állását, fölvetette magát a menhelyre. Nem volt többé mellette türelmesen és anyáskodva, hogy egy-egy fényes pénzdarabot csúsztasson a mellénye zsebébe, s varrjon rá, nehogy a másik asszony, ott Le Havre-ban a szemére vesse, hogy elhanyagolja az emberüket. És Philomène, akit megejtett Jacques tiszta és takaros külseje, undorodó fintort vágott.

- A párizsi feleségedet ütnéd agyon? - kérdezte kihívón. - Csak nem félsz, hogy elrabolják tőled?

- Akár azt, akár mást! - morgott a fűtő.

Philomène csúfolódó arccal koccintott vele.

- Egészségedre! És hozd el a fehérneműdet, hogy kimossam és megfoltozzam, mert így bizony egyik feleségednek sem válsz nagy dicsőségére... Egészségére, Jacques úr!

Jacques, mintha álomból ocsúdna, összerezzent. Bár a gyilkosság óta minden lelkifurdalástól mentesen, megkönnyebbülten élt, és mindig jó volt a közérzete, Séverine megjelent előtte néhanapján, s könnyekig meghatotta jobbik énjét. Koccintott, s hogy zavarát elrejtse, gyorsan megjegyezte:

- Tudják, hogy háború lesz?

- Lehetetlen! - méltatlankodott Philomène. - És vajon kivel?

- Hát a poroszokkal... Igen, valami hercegük spanyol király akar lenni. Tegnap a képviselőházban csak erről folyt a szó.

Philomène elszontyolodott.

- Na, szépen vagyunk! Már úgylis eleget bosszantottak a választásaikkal, a népszavazásaikkal meg a párizsi zavargásaikkal!... Ha háborúra kerül a sor, mondják csak, akkor minden férfit elvisznek?

- Ó, mi védve vagyunk, a vasutat nem lehet felbolygatni. Hanem hogy micsoda hajszánk lesz a csapatszállításokkal meg az utánpótlással! De hát, végül is ha nyakunkon a veszedelem, meg kell tennünk a kötelességünket.

Ennél a szónál fölállt, mert Philomène egyik lábát az övé alá csúsztatta; Pecqueux is észrevette a dolgot, az arca vérbe borult, ökölbe szorította a kezét.

- Menjünk lefeküdni, itt az ideje.

- Jobb is lesz - hebegte a fűtő.

Megragadta Philomène karját, s úgy megszorította, hogy majdnem összetörte. Philomène elfojtotta a fájdalomkiáltást, csak halkán odasúgta a mozdonyvezetőnek, míg a másik dühösen fölhajtott egy kis pohár pálinkát:

- Vigyázz, valóságos vadállat, ha iszik.

De a lépcsőn súlyos léptek dobogtak lefelé; a lány megrémült:

- A bátyám!... Menjenek gyorsan, menjenek gyorsan!

A két férfi még húsz lépésre sem lehetett a háztól, amikor pofonok csattanását hallották, sikoltozástól kísérve. A lány kiadós leckét kapott, akár egy kislány, akit rajtakaptak, hogy torkoskodik a befőttből. A mozdonyvezető megállt, hogy a segítségére siessen, de a fűtő visszatartotta.

- Mit akar? Mi köze hozzá?... Az istenit a kurvájának! Bár ütné agyon!

A François-Mazeline utcában Jacques és Pecqueux szótlanul aludni tértek. A két ágy majdnem összeért a szűk kis szobában; sokáig heverték ott, ébren, nyitott szemmel, egymás lélegzetvételét hallgatva.

A Roubaud-per tárgyalása hétfőre volt kitűzve Rouenban. Győzelmi nap volt ez Denizet vizsgálóbíró számára, bírói körökben ki nem fogtak a dicséretből, hogy olyan ügyesen kivizsgálta ezt a bonyolult és homályos ügyet: a finom elemzés mesterműve, mondták, az igazság logikai feltárása, egyszóval, valódi alkotói munka.

Egyébként alighogy kiszállt a helyszínre, Croix-de-Maufras-ba, pár órával Séverine meggyilkolása után, Denizet úr letartóztatta Cabuche-t. Minden világosan ellene szólt, véres ruhája, Roubaud és Misard terhelő vallomása, akik elmondották, hogyan lepték meg: a holttest mellett állt, egyedül, kétségbeesetten. A kőfejtő, amikor kihallgatták és keresztkérdések alá fogták, hogy miért és mi módon került abba a szobába, összezagyvált valamit, de a vizsgálóbíró csak vállvonogatva hallgatta, olyan ostobának és ósdinak találta a meséjét. Számított már a jól ismert történetre: a kitalált gyilkosra, akinek a menekülését a bűnös állítólag hallotta a sötét mezőn. És a mumus még azóta is szalad, ha meg nem állt, ugyebár? De amikor megkérdezték tőle, hogy mit keresett a ház közelében ezen a késő éjszakai órán, Cabuche zavarba jött, megtagadta a választ, s végül kibökte, hogy sétált. Gyerekes történet, hogyan higgyenek ebben a titokzatos idegenben, aki gyilkol, elmenekül, minden ajtót tárva-nyitva hagy, nem forgatja ki a szekrényeket, nem visz el egy zsebkendőt sem? Honnan jött volna? Miért gyilkolt volna? Azonban a bíró, mivel tudott az áldozatnak Jacques-hoz fűződő viszonyáról, nem mulasztotta el megvizsgálni azt sem, mivel töltötte ez utóbbi az idejét; de azon kívül, hogy maga a vádlott is elismerte, hogy együtt ment Jacques-kal Barentinba a négy óra tizenötöt vonathoz, a roueni fogadás is égre-földre esküdözött, hogy a fiatalember vacsora után nyomban lefeküdt, s csak másnap hét óra tájban jött ki a szobájából. Különben is egy szerelmes férfi nem öli meg minden ok nélkül a szeretőjét, akivel még csak össze sem szólalkozott soha. Képtelenség volna ilyet feltételezni. Nem, nem! Csak egyetlen lehetséges gyilkos van, egyetlen nyilvánvaló gyilkos, az a büntetett előéletű egyén, akit ott találtak véres kézzel, lába előtt a késsel, ez a vadállat, aki dajkamesékkel akarja áztatni a bíróságot. Ám Denizet úr, ahogy idáig eljutott, meggyőződése és finom szimatja ellenére is, amely - mint mondta - többet ér számára minden bizonyítéknál, egy pillanatig tanácstalan volt. Az első házkutatás alkalmával, amelyet a gyanúsított viskójában tartottak, nem találtak az égvilágon semmit. Minthogy lopást nem lehetett megállapítani, más indítókat kellett keresni a gyilkosságra. Egyszer kihallgatás közben Misard véletlenül nyomra vezette a bírót, hogy egy éjjel meglátta Cabuche-t, aki felmászott a birtokot kerítő falra, hogy a szoba ablakán át meglesse a feküdni készülő Roubaud-nét. Jacques-ot is megkérdezték, s ő nyugodtan elmondta, amit tudott: a kőfejtő néma imádatlansággal csüngött az asszonyon, forró vágyakozással, mindig a nyomában járt, a szoknyájába bújt, hogy szolgálhassa. Most már nem lehetett kétség: csak állati vágyában vetemedhetett a gyilkosságra; minden pompásan egybevágott: a gyilkos az ajtón át jött vissza, nyilván volt kulcsa hozzá, az ajtót felindultságában nyitva is felejtette, aztán a küzdelem következett, amely gyilkossággal végződött, és végül a megerőszakolás, de ezt megakadályozta a férj megérkezése. Volt azonban még egy utolsó ellenvetés: mégiscsak különös, hogy a gyilkos, tudván a férj fenyegető közelségéről, éppen azt a pillanatot válassza ki tetteire, amelyben meglephetik, de ha jól meggondolja az ember, ez a körülmény is terhelő bizonyíték a gyanúsított ellen, mivel ebből is csak az állapítható meg, hogy elvakult, vad vágyának parancsára követte el tettét, mert megőrizte az a gondolat, hogy ha nem használja ki azt a rövid időt, amíg Séverine még egyedül van ebben a magányos házban, akkor soha többé nem lesz az övé, mivel másnap már elutazik. Ettől kezdve a bíró meggyőződése szilárd és megingathatatlan volt.

Cabuche, akit kihallgatásokkal zaklattak, s újra meg újra behálóztak a keresztkérdések finom szövődékével, mit sem tudott a számára felállított csapdáról, s konokul megmaradt az első változat mellett. Arra járt az úton, levegőzött egy kicsit a hűvös estén, amikor egy ismeretlen

egyén rohant el közvetlen mellette, és olyan gyorsan elveszett a sötétben, hogy azt sem tudná megmondani, melyik irányban tűnt el. Ekkor nyugtalan lett, jobban megnézte a házat, s észrevette, hogy az ajtó nyitva van. Végül elszánta magát, hogy fölmegy, és akkor megtalálta a halott asszonyt, a teste még meleg volt, őt nézte tágra nyitott szemével, ő pedig azt hitte, van még benne élet, s miközben az ágyra fektette, merő vér lett. Csak ennyit tudott, csak ezt ismételte, soha nem változtatott egyetlen részleten sem, láthatólag makacsul ragaszkodott előre kiagyalt történetéhez. Ha pedig megpróbálták ettől eltéríteni, megmakacsolta magát, elhallgatott, mint afféle korlátolt agyú ember, aki nem érti, mit akarnak tőle. Amikor Denizet úr első ízben vallatta az áldozat iránt érzett heves szenvedélyéről, arca lángvörös lett, mint egy kamaszé, akinek szemére lobbantják első szerelmét; körömszakadtáig tagadott, védekezett, ő sosem álmodozott arról, hogy ezzel a hölgygel háljon, úgy tiltakozott, mint valami nagyon csúnya, beválthatatlan, egyszersmind kényes és titokzatos dolog ellen, melyet a szíve mélyére zárt, s amelyről nem tartozik senkinek számadással. Nem és nem! Nem szerette, nem kívánta, sosem fogják rákényszeríteni, hogy olyasmiről beszéljen, amit valósággal szentségtörésnek érez, most, hogy az asszony már halott. És ez a makacsság, mellyel vonakodott elismerni egy többek által megerősített tényt, ez is ellene szólt. A vád elképzelése szerint természetes érdeke eltitkolni örült vágyát, melyet a szerencsétlen asszony iránt érzett, akit nyilván azért gyilkolt meg, hogy kielégüljön. És amikor a bíró összegyűjtve valamennyi bizonyítékát úgy akarta kicsikarni belőle az igazságot, hogy arcába vágta a döntő tényt: a gyilkosságot és az erőszakot, Cabuche eszeveszett dühvel tiltakozott. Hogy ő megölte volna azért, hogy magáévá tegye! Éppen ő, aki szentként tisztelte! Az odahívott csendőröknek kellett megfékezniük, mert azzal fenyegetőzött, hogy megöli az egész disznó bandát. Egy szó mint száz, veszedelmes és alattomos csirkefogó volt, de heves természete mégis kitört, és helyette is rávallott a tagadott gatzettekre.

A vizsgálat idáig jutott el, a gyanúsított dühöngött, valahányszor szóba került a gyilkosság, azt kiabálta, hogy a másik a tettes, a titokzatos menekülő; ekkor Denizet úrnak váratlan ötlete támadt, ami hirtelen átalakította az ügyet s megtízszerezte fontosságát. Mint mondani szokta, ő megszimatolta az igazságot; éppen ezért homályos előérzetének engedve maga akart részt venni a kőfejtő kunyhójában megejtendő újabb házkutatásban, és ott, egyszerűen egy gerenda mögött, felfedezett egy rejtékhelyet, ahová női kesztyűk és zsebkendők voltak eldugva, alattuk pedig egy aranyóra; kitörő örömmel ismerte fel rögtön Grandmorin elnök óráját, amelyet annyit keresett annak idején: vastag zsebóra, két egymásba fonódó névbetűvel, s a tok belsején a gyártási szám: 2516. Villámcsapásként hasított bele a felismerés, egyszerre minden megvilágosodott, a múlt egybekapcsolódott a jelennel, az összeillesztett tények logikája elragadta. De a következmények olyan messzire vihettek, hogy először az órát nem is említve, csupán a kesztyűkről és zsebkendőkről vallatta ki Cabuche-t. Ez egy pillanatig majdnem bevallott mindent: igenis, imádta, igenis, vágyott rá, csókolgatta a ruháit, amelyeket hordott, mindent összeszedett, ellopott, amit az asszony elhagyott itt-ott, zsinórdarabkákat, gombot, tűt. Aztán a szégyenkezés, a leküzdhetetlen szeméremérzet hallgatásra kényszerítette. És amikor a bíró végül a szeme elé tartotta az órát, Cabuche döbbenet nézte. Jól emlékezett: maga is nagy meglepetéssel fedezte fel azt az órát egy zsebkendő sarkába kötve; a zsebkendőt egy párna alatt találta és zsákmányként vitte haza; az óra aztán ott maradt nála, és ő törte a fejét, hogyan juttassa vissza. De minek mesélje el mindezt? Akkor be kellene vallani a többi lopást is, a rongyokat, a jószagú fehérneműdarabokat - és ezt annyira szégyellte! Különben sem hisznek el egy szót sem abból, amit mond. S hovatovább már ő sem értett semmit, minden összezavarodott együgyű fejében, azt hitte, rémlátásai vannak. Már nem is pattant fel, ha gyilkossággal vádolták; elbárgyultan hajtogatta minden kérdésre, hogy nem tudja. Kesztyűk, zsebkendők? Nem tudja. Zsebóra? Nem tudja. Ne bosszantsák, hagyják őt békén, nyakazzák le nyomban.

Denizet úr másnap letartóztatta Roubaud-t. Az elfogatóparancsot mindenhatóságának tudatában, pillanatnyi sugallat hatására adta ki, szentül meg volt győződve zseniális éleslátásáról, pedig még elegendő terhelő bizonyíték sem állt rendelkezésére a helyettes állomásfőnök ellen. A számos homályos pont ellenére is megsejtette ebben az emberben a legfontosabb személyt, a kettős gyilkosság forrását, és diadalmasan felragyogott a szeme, amikor megtalálta Roubaud-nak és Séverine-nek Colin Le Havre-i közjegyző előtt kötött adományozási szerződését, amelynek értelmében egy héttel a croix-de-maufras-i örökség átvétele után a tovább élő házastárs javára kebelezték be a birtokot. Ekkor már az egész eset tisztán kirajzolódott az agyában; okfejtése annyira bizonyos, a tény olyan nyilvánvaló volt, a felépítendő vád olyan megdönthetetlen alapokon nyugodott, hogy maga a valóság is eltörpült mellette szeszélyeivel és valószínűtlenségeivel. Roubaud gyáva fickó, aki - mivel maga nem mert ölni -, kétszer is Cabuche-t, ezt a durva vadállatot használta fel a maga érdekében. Először hogy minél hamarabb örököljön Grandmorin elnöktől, ismerve a végrendeletét, valamint Cabuche-nek az elnök iránti gyűlöletét, Rouenban betuszkolta a kőfejtőt a vasúti fülkébe, miután markába nyomta a kést. Utána megosztotak a tízezer frankon, és a két cinkos talán nem is találkozott volna többé, ha a gyilkosság nem szülné a gyilkosságot. És a vizsgálóbíró ezen a ponton adta tanújelét annak a kriminálpszichológiai éleslátásnak, amelyet méltán megcsodáltak; kijelentette ugyanis, hogy mind a mai napig állandóan figyelte Cabuche-t, meg lévén győződve róla, hogy az első gyilkosság matematikai pontossággal a másodikhoz vezet. Másfél esztendő elégnek bizonyult: a Roubaud házaspár élete megromlott, a férj elkártyázta az ötezer frankot, a feleség pedig szeretőt tartott, mulatságból. Nyilván nem volt hajlandó eladni a croix-de-maufras-i birtokot, félt, hogy a férje elherdálja a pénzt; talán folytonos veszekedéseik során meg is fenyegette a férjét, hogy az igazságszolgáltatás kezére adja. Akár így, akár úgy, számos tanúvallomás erősíti meg a házaspár teljes szakítását, és itt végre megjelent az első bűntény távoli következménye: Cabuche újra feltűnt a színen, vadállati mohóságával a férj a sötétben ismét a markába nyomta a kést, hogy végérvényesen biztosítsa ennek az átkozott háznak a birtoklását, amely már egy ember életébe került. Ez az igazság, ez a vakító igazság, erre vall minden: a kőfejtőnél megtalált óra, de mindenekelőtt a két holttest, ugyanazzal a szúrással a nyakán, ugyanannak a kéznek, ugyanannak a fegyvernek a munkája, hiszen megtalálták a kést a szobában. Ezen az utolsó ponton azonban némi kétséget hagyott a vád, az elnök sebét ugyanis szemmel láthatólag kisebb és élesebb pengével ejtették.

Roubaud eleinte csak igennel, nemmel válaszolgatott, abban az aluszékony, lomha modorban, mely mostanában jellemző volt rá. Láthatólag nem is igen csodálkozott a letartóztatásán, minden mindegy volt neki, lassan-lassan széthullott az élete. Hogy szóra bírják valahogy, állandó őrt adtak mellé, akivel reggeltől estig kártyázott; tökéletesen elégedett volt. Egyébként meg volt győződve Cabuche bűnösségéről: csakis ő lehetett a gyilkos. Amikor Jacques-ról faggatták, nevetve vonogatta a vállát, ezzel is jelezve, hogy tudott a mozdonyvezető és Séverine viszonyáról. De amikor Denizet úr óvatos tapogatózások után vele szemben is alkalmazta a módszerét, s a cinkosság vádjával rajtaütve igyekezett kicsikarni belőle a vallomást, Roubaud - megdöbbenve, hogy leleplezik - hirtelen nagyon óvatos lett. Mit mesélnek itt neki? Hogy nem ő, hanem a kőfejtő ölte meg az elnököt, aminthogy Séverine-t is megölte, de hogy mind a két esetben mégis ő a bűnös, mert a másik az ő érdekében és őhelyette gyilkolt! Ez a homályos kaland elképesztette, bizalmatlanná tette: nyilván csapdát állítottak neki, hazudnak, hogy bevallja a bűnrészességét, az első gyilkosság elkövetését. Letartóztatása pillanatától fogva gyanította, hogy fel fog bukkanni az előző história is. Szembesítették Cabuche-sel, kijelentette, hogy nem ismeri. De amikor elismételte, hogy véresen talált rá, amint éppen erőszakot akart elkövetni áldozatán, a kőfejtő megdühödött, s egy fölöttébb vad kitörés még homályosabbá tette az ügyet. Három nap telt el, a bíró kihallgatást kihallgatásra halmozott,

bizonyos volt benne, hogy a két cinkos összebeszél, s megjátssza előtte az ellenséget. Roubaud végül belefáradt az egészbe, s egyszerűen nem válaszolt, aztán hirtelen, egy türelmetlen pillanatában, hogy véget vessen a dolognak, engedve annak a tompa vágynak, mely már hónapok óta motoszkált benne, kibökte az igazságot, csak az igazat, a színtiszta igazat.

Eznap Denizet úr az íróasztalánál ülve éppen nagy körmönfonsággal vívta a csatát, rábocsátotta szemére súlyos szemhéját, mozgékony ajka elkeskenyült, igyekezett roppantul bölcsnek látszani. Ravaszabbnál ravaszabb ötleteket agyalt ki már egy órája ez ellen a betegesen elhízott, lomha gyanúsított ellen, úgy véelve, hogy a súlyos burok agyafúrt, fortélyos természetet rejteget, meg volt győződve, hogy lépésről lépésre haladva sarokba szorította, minden oldalról behálózta, és végül csapdába ejtette, amikor Roubaud a végsőkig elkeserített ember mozdulatával, felüvöltött, hogy most már elege van, inkább bevall mindent, csak ne kínozzák tovább. Ha már mindenképpen bűnösnek akarják, akkor legalább abban legyen bűnös, amit valóban elkövetett. Sorra-rendre előadta a történeteket, hogyan gyalázta meg Grandmorin elnök a feleségét még egészen fiatalon, mint támadt fel benne a féltékenység dühe, amikor tudomást szerzett ezekről a disznóságokról, hogyan ölte meg az elnököt, miért vette el a tízezer frankot; a bíró szemhéja fölemelkedett, homloka kételkedő ráncokba futott, miközben szája legyőzhetetlen hitetlenség, a hivatásos hitetlenség csúfondáros fíntorára húzódott. Amikor a vádlott elhallgatott, Denizet úr már leplezetlenül mosolygott. Furfangosabb a fickó, mintsem hitte volna: magára vállalja az első gyilkosságot, tisztán szerelmi drámának tünteti fel az egészet, egyrészt, hogy mentesüljön az előre megfontolt rablás vádjá, másrészt a Séverine meggyilkolásában való bűnrészesség alól: ez a merész sakkhúzás nem mindennapi intelligenciára és akaraterőre vall. Csakhogy mindez nem állja meg a helyét.

- Hallja-e, Roubaud, ne nézzen minket gyerekeknek... Tehát azt állítja, hogy akkor féltékeny volt, és féltékenységi rohamában ölt?

- Pontosan.

- És, amennyiben hitelt adunk a történetének, úgy vette nőül a feleségét, hogy sejtelve sem volt az elnökkel való viszonyáról... Hát valószínű ez? Épp ellenkezőleg, a maga esetében minden arra vall, hogy maga hosszas alkudozás után, megfontoltan egyezséget kötött. Feleségül adnak magához egy úrikisasszonynak nevelt lányt, hozományt adnak vele, pártfogója magát is pártfogolja, maga arról is tud, hogy végrendeletileg egy vidéki házat hagy rá, és most mégis azt állítja, hogy semmit nem sejtett, az ég adta világon semmit nem sejtett! Menjen már! Maga pontosan tudott mindent, másként elképzelhetetlen a házassága... Egyébként egy egyszerű ténymegállapítás is elegendő, hogy megcáfolja a vallomását. Maga nem féltékeny, merje azt mondani, hogy féltékeny.

- Igazat mondtam, féltékeny dührohamban öltem.

- Akkor hát, miután megölte az elnököt, ezért a régi homályos viszonyért, amelyet egyébként is csak maga talált ki, azt magyarázza meg nekem, hogyan tűrhette el a felesége szeretőjét, igen, ezt a derék Jacques Lantier-t! Mindenki beszélt nekem erről a viszonyról, s maga sem tagadta, hogy tudott róla... És maga szabadjára hagyta őket. Vajon miért?

Roubaud összegörnyedve, zavaros szemekkel meredt a semmibe, s nem talált magyarázatot. Végül azt hebegte:

- Nem tudom... Azt megöltem, ezt nem öltem meg.

- Akkor meg ne mondja, hogy féltékenységből állt bosszút, és azt sem nagyon ajánlom, hogy az esküdt uraknak álljon elő ezzel a rémregénnyel, mert csak a vállukat vonogatnák... Higgyen nekem, hagyjon fel ezzel a módszerrel, csak az igazság mentheti meg magát.

De mennél inkább kitartott Roubaud az igazság mellett, a bíró annál jobban meg volt győződve a hazugságról. Különbösen is minden ellene fordult, annyira, hogy még az első vizsgálatnál fölvetett tanúvallomása is, amelynek meg kellett volna erősíteni a mostani vallomását, hiszen bevádolta benne Cabuche-t, éppen ellenkezőleg annak bizonyítéka lett, hogy rendkívül ügyes összejáték folyik köztük. A bíró - mesterségének igazi szerelmese -, még elmélyítette az ügy lélektanát. Mind mondotta, soha nem szállt még le ilyen mélyre az emberi természet rejtelmébe, de ez is inkább megsejtés volt, mint megfigyelés, ugyanis Denizet úr büszkén hirdette magáról, hogy ő a lényeglátó és bűvös erejű bírák közé tartozik, azok közé, akik egyetlen pillantással kivesézik az embert. Emellett, persze, nem hiányzott a bizonyítékok súlyos tömege sem. Most már a vizsgálat szilárd alapokon nyugodott, a bizonyosság oly vakítóan fénylett, mint a nap sugara.

Denizet úr dicsőségét különösképpen az emelte, hogy sikerült a két ügyet egyesítenie, miután szívós türelemmel a legnagyobb titokban felépítette őket.

A népszavazás fényes sikere óta az ország állandó izgalomban élt, abban a szédületben, mely megelőzi és jelzi a nagy katasztrófákat. A császárság végének társadalmában, a politikában, mindenekelőtt a sajtóban állandó nyugtalanság uralkodott, s e szertelenségben még az öröm is beteges túlzássá vált. Megírták, hogy a croix-de-maufras-i elhagyott házban meggyilkoltak egy nőt, majd ismertté vált, hogy a roueni vizsgálóbíró milyen szeniális fogással ásta ki sírjából a Grandmorin-ügyet és egyesítette az új bünténnyel, s a félhivatalos sajtó nagydobra verte az ügyet. Időnként még feltűnt ugyan az ellenzéki lapokban egy-egy csipkelődő megjegyzés a seholsincs, legendás gyilkosról, erről a rendőrségi mesealakról, akit csak azért toltak előre, hogy leplezzék bizonyos előkelő személyek disznóságait. De már készült a csattanós válasz: a gyilkos és büntársa le vannak tartóztatva, és Grandmorin elnök emléke mocsoktalanul kerül ki a kalandból. A viták újra elkezdődtek, az izgalom nőttön-nőtt Rouentól Párizsig. Ezen a minden képzeletet megejtő, véres szerelmi regényen kívül is szenvedélyesen foglalkoztak az üggyel, mintha a nagy nehezen megtalált, megcáfolhatatlan igazság még megmenthette volna az államot. A sajtó egy álló hétig ki nem fogyott a részletekből.

Denizet úr, hogy felrendelték Párizsba, megjelent Camy-Lamotte államtitkár lakásán a Rocher utcában. Az államtitkárt rideg dolgozószobájában állva találta: arca még soványabb, még fáradtabb volt; napról napra hanyatlott, szkepticizmusába mély szomorúság vegyült, mintha előre megérezte volna a dicsőséges ragyogás mélyén a híven szolgált rendszer közeli összeomlását. Két nap óta nagy belső küzdelmet vívott önmagával, nem tudván még, mit csináljon Séverine levelével, amelyet megőrzött. Ez a levél halomra döntötte volna a vád érveit, s megcáfolhatatlanul bizonyította volna Roubaud állításainak valóságát. A világon senki nem tud róla, akár meg is semmisítheti. De előző este a császár közölte vele akaratát: ezúttal azt kívánta, hogy az igazságszolgáltatás haladjon a maga útján, minden befolyástól mentesen, még ha a kormány számára kellemetlen volna is: a becsületesség egyszeri fellobbanása volt ez, talán csak babonás hit, hogy az ország tapsai után egyetlen jogtalan cselekedet megfordíthatná a sors kerekét. És az államtitkárt, akinek a maga részéről nem voltak lelkiismereti aggályai, mivel a világ dolgait egy gép működésévé egyszerűsítette, mégis zavarba ejtette a kapott utasítás, s azon tanakodott, vajon szeretheti-e annyira a gazdáját, hogy ne teljesítse az akaratát.

Denizet úr sugárzó arccal állított be.

- Nos, nem csalt a szimatom, ez a Cabuche gyilkolta meg az elnököt... Bár, megengedem, a másik nyomban is volt némi ráció, és magam is éreztem, hogy Roubaud-ék szerepe nincsen tisztázva... Mindegy, most kezünkben van mind a kettő.

Camy-Lamotte úr merőn nézte fakó szemével.

- Tehát a hozzám eljuttatott akta minden állítása beigazolódott, s az ön meggyőződése megingathatatlan?

- Tökéletesen. Kétségnek nincs helye... Minden egybevág, nem emlékszem még egy ügyre, ahol a bűnténynek a látszólagos útvesztők ellenére is ennél logikusabb menete lett volna, ahol könnyebb lett volna előre megmondani a befejezést.

- De Roubaud tiltakozik, csak az első gyilkosságot vállalja magára, azt meséli, a feleségét megbecstelenítették, ő féltékenységekben esztét vesztette, és vak dühében ölt. Az ellenzéki lapok ezzel vannak tele.

- Ó, a lapok is csak pletykaként emlegetik, maguk sem hisznek benne. Roubaud és a féltékenység! Hiszen elősegítette feleségének és a szeretőjének a találkozásait! Hiába hajtogatja majd az esküdtszék előtt ezt a dajkamesét, nem fog fölkeverni vele akkora botrányt, mint szeretné!... Még ha bizonyítékokat tudna szolgáltatni! De sehol semmi. Emlegeti ugyan a feleségével megíratott levelet, de azt meg kellett volna találni az áldozat irományai között... Ön rendezte az iratokat, ugye, államtitkár úr, ön bizonyára megtalálta volna, nemde?

Camy-Lamotte nem válaszolt. Teljesen igaz: a bíró módszerével a botrány egyszer s mindenkorra el van temetve, Roubaud-nak nem hisz majd senki, az elnök emlékét tisztára mossák a förtelmes gyanútól, a császárság meg hasznot húz egyik hívének ily nyilvános rehabilitálásából. És minthogy Roubaud így is, úgy is bűnösnek vallja magát, mit számít az igazságszolgáltatásnak, hogy ezért vagy amazért ítéli-e el! Igaz, itt van Cabuche is, de ez, ha az első gyilkosságban talán nem volt is része, feltehetőleg bűnös a másodikban. Végül is, édes istenem! Igazságszolgáltatás! Merő képzelgés! Igazságosnak lenni, micsoda ábránd, amikor az igazságot sűrű bozót zárja körül! Többet ér, ha az ember okos, és a vállával megtámasztja ezt a halódó társadalmat, amelyet amúgy is végromlás fenyeget.

- Ugye, nem találta meg a levelet? - kérdezte ismét Denizet úr.

Camy-Lamotte megint ráemelte a szemét, és nyugodtan, mint aki egymaga ura a helyzetnek, magára véve a császár lelkiismeret-furdalásait, így válaszolt:

- Semmit sem találtam.

Aztán mosolyogva, nagyon kedvesen, elhalmozta a bírót dicséretekkel. Csak ajkának alig észrevehető rándulása árulta el ellenállhatatlan iróniáját. Soha vizsgálatot nem vezettek még ilyen mélyenszántó okossággal; felsőbb helyen már eldöntött tény, hogy a szünet végén Párizsba hívják tanácselnöknek. Így kísérté ki a lépcsőházig.

- Csak ön látott világosan, ez igazán bámulatos... És mihelyt az igazság szól, nincs többé semmi, ami megállíthatná, sem személyi érdek, sem állameszme... Folytassa. Az ügy haladjon a maga útján, bármi lesz is a következménye.

- Ez a bírói hivatás lényege - fejezte be Denizet úr, majd elköszönt, és örömtől sugározva távozott.

Camy-Lamotte, hogy magára maradt, legelőbb is meggyújtott egy gyertyát, azután elővette a fiókból, ahová elrejtette, Séverine levelét. A gyertya lángja magasra nyúlt, az államtitkár szétnyitotta a levelet, hogy újból elolvassa azt a kétsornyi írást; és egyszerre megjelent előtte az a szürkés-kék szemű törékeny bűnös, aki valamikor olyan gyengéd együttérzést váltott ki belőle. Most az asszony már halott, és tragikus arcát fordítja felé. Ki tudja, milyen titkot vitt magával a sírba? Hát igen, merő képzelgés: igazság, igazságszolgáltatás! Az ő számára ebből az ismeretlen és bájos asszonyból csak az a pillanatnyi vágy maradt, amely meglegyintette, de

amelyet nem elégített ki. És ahogy a levelet odatartotta a gyertyához, és a láng belekapott, az államtitkárt nagy szomorúság töltötte el, valami rossz előérzet, miért semmisíti meg ezt a bizonyítékot, miért terheli a lelkiismeretét ezzel a tettel, ha a sors úgyis azt rendelte, hogy a császárságot eltöröljék a föld színéről, mint ahogy elsöprik azt a csipetnyi hamut is, amely lehull az ujjai közül?

Denizet úr egy hét leforgása alatt befejezte a vizsgálatot. A Nyugati Társaságban készséges segítőtársat talált, minden kívánt okmányt, minden szükséges tanút a rendelkezésére bocsátottak; hiszen maga a Társaság is azon volt, hogy minél hamarabb véget érjen egyik alkalmazottjának e sajnálatos ügye, mely az igazgatás bonyolult kerekein át fölfelé hatolva kis híján megingatta az egész igazgatótanácsot. Az elüszkösödött végtagot a lehető leghamarabb le kell vágni. És a vizsgálóbíró szobájában megint elvonult sorra a Le Havre-i pályaudvar személyi állománya: Dabadie úr, Moulin és a többiek, és valamennyien csúnya részleteket mondtak el Roubaud rossz magaviseletéről, majd Bessiere úr következett, a barentini állomásfőnök, valamint több roueni vasutas, mindannyiuk vallomása döntő volt az első gyilkosságra vonatkozóan, ezután Vanderpe úr következett, a párizsi állomásfőnök, majd Misard pályaeőr és Henri Dauvergne főkalauz; ez utóbbi kettő nagyon egyértelműen vallott a gyanúsított házastársi nagyvonalúságáról. Sőt Henri, akit Séverine a croix-de-maufras-i házban ápolt, azt is elmesélte, hogy egyik este, míg lábadozott, úgy rémlett neki, Roubaud és Cabuche szavát hallja: ott egyezkedtek az ablaka alatt; ez érthetővé tette a dolgot, és megdöntötte a két vádlott állítását, amely szerint nem is ismerik egymást. A Társaság egész személyzete felháborodva mondott róla ítéletet, és mindannyian sajnálkoztak a szerencsétlen áldozatokon, a szegény fiatalasszonyon, akinek a vétkére ezer és egy mentséget találtak, és a tisztas aggastyánon, akit ma tisztára mosnak a közszájon forgó csúf pletykáktól.

De az új per különösen a Grandmorin családban gyújtotta fel a szenvedélyeket, és Denizet úrnak - jóllehet hathatós támogatást kapott tőlük - minden erejét latba kellett vetnie, hogy vizsgálatának egésze csorbát ne szenvedjen. Lachesnaye-ék győzelemről zengedeztek, mert hiszen ők mindig is Roubaud-ék bűnösségét hangoztatták főszevénységtől vérző szívvel, végsőkéig elkeseredve a croix-de-maufras-i hagyaték miatt. Így a per újrafelvételét csak alkalomnak tekintették, hogy megtámadják a végrendeletet, de mivel a hagyományozás visszavonására csak egy mód kínálkozott: az, hogy Séverine-t hálátlansággal vádolva jogvesztettnek nyilvánítsák, részben elfogadták Roubaud vallomását az asszony bűnrészességéről a gyilkosság végrehajtásában, persze nem azért, hogy megtoroljanak egy képzelt gyaláztosságot, hanem, hogy megrabolják; így aztán a bíró összekülönbözött velük, kivált Berthe-tel, aki nagyon haragudott a meggyilkoltra, volt barátnője, s csúnyán megrágalmazta; a bíró azonban szenvedélyesen védelmére kelt: mindig dühbe gurult, ha mesterművét, ezt a pompás logikai építményt becsmérelték, amely, mint büszkén mondta maga is, olyan tökéletesen van megszerkesztve, hogy ha egyetlen követ kiemelnek belőle, összeomlik az egész. Emiatt heves jelenetre került sor a dolgozószobájában Lachesnaye-ék és Bonnehonné között. Ez utóbbi, aki régebben Roubaud-ék pártján állt, most elpártolt a férjtől, de továbbra is védelmezte az asszonyt, gyengéd cinkosságából, no meg azért is, mert nagyon elnéző volt a szépség és a szerelem iránt, s fel is zaklatta ez a véres szerelmi történet. Füttyült a pénzre, s ezért kereken megmondta a véleményét. Nem szégyelli magát az unokahúga, hogy megint ezzel az örökségi históriával hozakodik elő? Ha Séverine bűnös volt, akkor teljesen helyt kell adni Roubaud vallomásának, és újból bemocskolni az elnök emlékét, nemde? Ezt az igazságot, ha a vizsgálat már ki nem derítette volna, ki kellene találni, a család becsülete érdekében is. És némi keserűséggel beszélt a roueni társaságról, ahol olyan nagy port vert fel az ügy; ebben a társaságban már nem ő uralkodott most, hogy megöregedett, s elvesztette öregedő istennői dús báját is. Bizony, Leboucq tanácselnök feleségénél, e magas, elegáns, barna nőnél, aki meg-

fosztotta őt trónjától, tegnap is borsos történetkéket sugdostak, többek között Grandmorin és Louise kalandját, s amit csak a rosszindulatú közvélemény még kitalált. Ekkor Denizet úr közbeszólt, tudtára adva, hogy Leboucq úr alelnök lesz a következő esküdtzéki tárgyaláson, amire Lachesnaye-ék nyugtalanul elhallgattak, mintha engednének. De Bonnehoné megnyugtatta őket, ő biztos volt benne, hogy az esküdtzék tudja a kötelességét: az elnök Desbazeilles úr lesz, öreg barátja, akinek a reumája már csak az emlékezést engedi meg, a másik alelnök pedig Chaumette úr, annak a fiatal ügyészhelyettesnek az apja, akit Bonnehoné a szárnya alá vett. Ő tehát nyugodt volt, bár szomorkás mosoly jelent meg a szája szélén, amikor az utóbbit megnevezte; a fiát újabban Leboucq-nénál lehet látni, ő maga küldte oda, nehogy a fiú ártson a jövőjének.

Elérkezett a nagy per várva várt napja, de a közelgő háború híre, az egész Franciaországot lázban tartó izgalom bizony nagyon letompította a tárgyalás visszhangját. Rouen mégis három napig lázban égett, verekedtek a tárgyalóterem ajtajában, a város hölgyei előzönlöttek a fenntartott helyeket. A normand hercegek palotája nem látott még ilyen embertömeget, amióta bírósággá alakították át. Június vége volt, a napsütötte, fülledt délutánok izzó fénye felforrósította a tíz ablak üvegét, sugarával elárasztva a tölgyfa burkolatot, a méhekkal díszített vörös kárpitháttérből kiemelkedő fehér kálváriát, a XII. Lajos korabeli híres mennyezet finom óarannyal borított és fafaragású mezőcskéit. Már a tárgyalás megnyitása előtt fulladozott mindenki. Az asszonyok felágaskodtak, hogy meglássák az asztalon a bűnjeleket: Grandmorin elnök óráját, Séverine véres ingét, és a két gyilkossághoz használt kést. Nagyon megnézték Cabuche védőjét is, aki Párizsból jött. Az esküdtek padjaiban tizenkét roueni férfi ült sorban, fekete császárkabátba bújtatva, tekintélyesen, komolyan. Amikor a bíróság belépett, lökdösődés támadt az állók között, az elnök kénytelen volt nyomban megfénnyeztetni őket, hogy kiüríteti a termet.

Végre megnyitották a tárgyalást, az esküdtek letették az esküt, a tanúkat beszólították, mire a tömegben megint kíváncsi mozgolódás támadt: Bonnehoné és Lachesnaye-né nevének hallatára hullámoztak a fejek: különösen Jacques váltott ki szenvedélyes érdeklődést a hölgyek körében, akik tekintetükkel kísérték. De amikor a vádlottakat is bevezették, s mindegyikük ott ült két-két csendőr között, minden tekintet rájuk szegeződött, s a nézők kicserélték megfigyeléseiket. Vadnak és közönségesnek találták mindkettőt, igazi zsványfejek. Roubaud sötétszínű kabátjában, uras hanyagsággal megkötött nyakkendőjével, megöregedett, elbárgyult, elhízott arcával megdöbbenette a közönséget. Cabuche azonban olyan volt, amilyenek képzeltek, hosszú, kék zubbonyában hamisítatlan gyilkos: hatalmas ököl, ragadozó állkapocs, egyszóval, olyan alak, akivel nem éppen kellemes összetalálkozni a sötét erdőben. És a kihallgatások megerősítették ezt a kedvezőtlen benyomást, egyes válaszokra nagy zúgás támadt a teremben, Cabuche az elnök minden kérdésére „nem tudom”-mal válaszolt: nem tudja, hogyan került hozzá az óra, nem tudja, miért hagyta futni a valódi gyilkost; és makacsul ragaszkodott a titokzatos ismeretlenről szóló meséjéhez, akinek menekülő lépteit is hallotta a sötétben. Amikor pedig a szerencsétlen áldozat iránt érzett állati szenvedélyéről kérdezték, hirtelen olyan vad, tagolatlan üvöltésbe kezdett, hogy a két csendőrnek meg kellett ragadnia a karját; nem és nem! Nem szerette, nem vágyott rá, ez mind hazugság, hiszen már azzal is bemocskolta volna, ha magáénak kívánja őt, a finom hölgyet, ő, a börtöntöltelék, aki vadember módjára élt! Aztán lecsillapodott, komor hallgatásba burkolózott, legföljebb egytagú szavakat vetett oda, nem törődve a reá váró büntetéssel. Egyébként Roubaud is ragaszkodott ahhoz, amit a vád az ő rendszerének nevezett: elmondta, hogyan és miért ölte meg Grandmorint, tagadta, hogy bármi része volna felesége meggyilkolásában; de mindezt szaggatott, szinte összefüggéstelen mondatokban adta elő, olykor váratlanul cserbenhagyta az emlékezete, a szemét köd lepte el, a hangja elfátyolozódott, mintha most keresgélne és találná ki a

részleteket. S hogy az elnök egyre nógatta, majd rásütötte elbeszélése képtelenségeit, Roubaud végül vállat vonva megtagadta a további válaszokat: minek mondja el az igazat, ha csak a hazugságnak van értelme? A bíróságnak ez a kihívó semmibevevése ártott neki a legtöbbet. Az is feltűnő volt, milyen közömbösen viselkedik egymással a két vádlott, s ebben a körülményben is előre megbeszél, hallatlan szívóssággal végrehajtott, rendkívül ügyes terv bizonyítékát látták. Azt állították, nem ismerik egymást, sőt önmagukat vádolták, pusztán, hogy a törvényszéket félrevezessék. Amikor a kihallgatások véget értek, az ügy már el is volt döntve, az elnök olyan ügyesen tette fel a kérdéseket, hogy Roubaud és Cabuche beleestek a felállított csapdába, és szinte önként vallottak maguk ellen. Eznapi még kihallgattak néhány jelentéktelen tanút. Öt óra tájban olyan türheterlen lett a hőség, hogy két hölgy elájult.

De másnap néhány tanú kihallgatása óriási izgalmat keltett a hallgatóság körében. Bonnehonné nagy sikert aratott finomságával és tapintatával. Nagy érdeklődéssel hallgatták a Társaság alkalmazottait, Vandorpe, Bessiere és Dabadie urakat, de kiváltképpen Cauche urat, aki terjedősen előadta, hogy jól ismeri Roubaud-t, mert gyakorta elkártyázgatott vele a Vasút kávéházban. Henri Dauvergne elismételte terhelő vallomását, majdnem bizonyos volt benne, hogy lázas álmában hallotta a két vádlott fojtott hangú egyezkedését, amikor Séverine-ről tettek fel neki kérdéseket, sejtette, hogy szerette, de tudván, hogy másé, tapintatosan félreállt. Amikor pedig bevezették az illetőt, Jacques Lantier-t, nagy zúgás támadt a tömegben, sokan felálltak a helyükről, hogy jobban lássák, még az esküdtek körében is várakozásteljes mozgolódás támadt. Jacques nagyon nyugodtan, két kézzel rátámaszkodott a tanúk korlátjára szokott mozdulatával, mint amikor a mozdonyát vezette. Ez a törvénybeidőzés egy csöppet sem hozta zavarba; tisztánlátását tökéletesen megőrizte, mintha az egész ügy nem is érintené. Közömbös, ártatlan idegen módjára adta elő tanúvallomását; a büntett óta nem fogta el többé az a remegés, eszébe sem jutottak többé azok a dolgok, még az emléküik is eltűnt, a szervezete tökéletesen kiegyensúlyozott és egészséges volt; itt a korlát előtt sem voltak lelkipurdalásai vagy aggodalmai, teljes közönnyel állt ott. Nyomban Roubaud-ra és Cabuche-re vetette tiszta tekintetét. Az elsőről tudta, hogy bűnös, könnyedén feléje bólintott, tapintatosan köszöntötte, eszébe sem jutott, hogy ma itt nyíltan is úgy szerepel, mint a feleség szeretője. Aztán rámosolygott a másikra, az ártatlanra, akinek a helyét most neki kellene elfoglalnia azon a padon. Valójában derék fickó az, zsvány külseje ellenére is dolgozós legény, nemegyszer látta munka közben, kezét is fogott már vele. És tökéletes könnyedséggel tett vallomást, rövid, értelmes mondatokban válaszolt az elnöknek, aki előbb alaposan kikérdezte az áldozathoz fűződő viszonyáról, majd elmondatta vele, hogyan ment el Croix-de-Maufras-ból, néhány órával a gyilkosság előtt, szállt vonatra Barentinban, tért nyugovóra Rouenban. Cabuche és Roubaud hallgatták, s magatartásukkal megerősítették vallomását, és ebben a pillanatban kimondhatatlan szomorúság ereszkedett a három férfi közé. A teremben halálos csend uralkodott, s - ki tudja, miből eredt? - a megindultság egy pillanatra elszorította még az esküdtek torkát is: az igazság suhant át a termen, némán. Az elnök tudni akarta, mi a véleménye arról a sötétben eltűnő, ismeretlen egyénről, akiről a kőfejtő beszélt, de Jacques csak a fejét csóválta, mintha nem akarná még jobban terhelni a vádlottat. És ekkor történt valami, ami egészen fölkaparta a hallgatóságot. Jacques szeméből kibuggyant a könny, lecsordult, orcáját áztatta. Mint már máskor is, újra megjelent előtte Séverine, a szegény meggyilkolt asszony, akinek a képét magában hordta, látta mérhetetlenül kitágult két szemét, homlokán égnek meredő fekete haját, mely a rettenet sisakjaként borult a fejére. Még mindig szívből szerette, elmondhatatlan szánalom fogta el, forró könnyeket hullatott érte, mit sem gondolva bűnével, elfelejtve, hol van, ebben a tömegben. A hölgyek mélyen meghatódtak, zokogtak. Végtelenül megindítóknak találták a szerelmes férfi fájdalmát, miközben a férj száraz szemmel állt ott. Az elnök megkérdezte a védelmet, kíván-e kérdést intézni a tanúhoz,

az ügyvédek megköszönték a fáradságát, az elképedt vádlottak meg szemmel kísérték Jacques-ot, aki visszaült a helyére általános rokonszenv közepette.

A harmadik tárgyalást teljesen kitöltötte a császári ügyész vádbeszéde és a védők beszédei. Előbb az elnök foglalta össze az ügyet, beszédében a tökéletes pártatlanság látszata ellenére is még súlyosabbnak tűntek a vád állításai. Utána a császári ügyész mintha nem lett volna képességei birtokában: máskor több meggyőző erővel és kevésbé üres ékesszólással beszélt. Ezt a csakugyan túrhetetlen hőség rovására írták. Ezzel szemben Cabuche védőjét, a párizsi ügyvédet, kész öröm volt hallgatni, noha nem győzött meg senkit. Roubaud védője, a roueni kamara egyik kiválósága, szintén minden lehetőséget kiaknázott, amit csak ebből a nehéz ügyből lehetett. A kimerült ügyész még csak nem is válaszolt. Még csupán hat óra volt, amikor az esküdtek visszavonultak a tanácskozó terembe, a nap még betűzött a tíz ablakon, búcsúzó sugarai bearanyozták a felső ablakszárnyakon a normand városok címereit. Az aranyozott, antik mennyezet alatt nagy volt a zsibongás, türelmetlenül meg-megrázták a vasrácsot, amely a fenntartott helyeket választotta el az állóhelyektől. De mihelyt az esküdtszék és a bíróság újra belépett, áhítatos csönd támadt. Az esküdtek határozata figyelembe vette az enyhítő körülményeket, a törvényszék a két férfit életfogytiglani kényszermunkára ítélte. Nagy volt a meglepetés, a tömeg sűrű rajokban tódult kifelé, pár füttyszó hallatszott, akár a színházban.

Aznap este Rouenban csak erről az ítéletről folyt a szó, ezt magyarázgatták vég nélkül. Az általános vélemény szerint az ítélet Bonnehoné és Lachesnaye-ék vereségét jelentette. A családot feltehetőleg csak a halálos ítélet elégítette volna ki; nyilván érvényesültek már az ellenséges hatások. Suttogva emlegették Leboucq-nét, akinek három vagy négy híve is volt az esküdtek között. Kétségtelen, hogy férjének, mint alelnöknek, senki nem vethet semmit a szemére, mindamelllett úgy tetszett, hogy sem Chaumette úr, a másik alelnök, sem pedig Desbazeilles úr, az elnök, nem voltak annyira urai a helyzetnek, mint szeretnék volna. De meglehet, hogy az esküdtszéknek egyszerűen aggályai támadtak, s amikor figyelembe vette az enyhítő körülményeket, pusztán annak a kétséget ébresztő, bizonytalan érzésnek engedett, amely egy pillanatra átsuhant a termen, a búskomor igazság csöndes szárnycsapásaival. Végelemzésben az ügy Denizet vizsgálóbíró diadalát hirdette, az ő mesterművét senki nem vonhatta kétségbe; még maga a család is sokat veszített a rokonszenvből, mikor híre futott, hogy de Lachesnaye Croix-de-Maufras megkaparintása céljából, a jogszokás ellenére meg akarja indítani a megsemmisítési eljárást, jöllehet a hagyományozó már meghalt: ezt a tényt megdöbbenőnek találták egy bíró részéről.

Amikor Jacques kilépett a törvényszék épületéből, csatlakozott hozzá Philomene, aki szintén tanúskodott: nem is tágitott mellőle, tartóztatta, szerette volna vele tölteni az éjszakát Rouenban. Jacques-nak csak másnap kellett szolgálatba lépnie, s hajlandó volt a lánnyal vacsorázni abban a vendégfogadóban az állomás mellett, ahol a büntett éjjelén állítólag aludt; de lefeküdni nem akart, mert a nulla óra ötvenes vonattal okvetlenül vissza kellett térnie Párizsba.

- Képzeld - újságolta Philomène, ahogy Jacques karján a fogadó felé tartott -, az előbb meg mertem volna rá esküdni, hogy közös ismerősünket látom... Igen, Pecqueux-t, pedig a minap is azt mondta, hogy a pör miatt ő ugyan el nem megy Rouenba... Egyszer visszafordultam, és egy férfi, akinek már csak a hátát láttam, furakodott kifelé a tömegből...

A mozdonyvezető vállvonogatva szakította félbe.

- Pecqueux Párizsban tivornyázik, örül a szabadságnak, amit a távollétemben kapott.

- Lehet... Mindegy, akkor is vigyázzunk, veszedelmes dög ez, ha megdühödik.

Odasimult Jacques-hoz, majd hátrapillantott, és megkérdezte:

- És azt ismered, aki most mögöttünk jön?

- Ó, ne nyugtalankodj... Biztosan kérdezni akar tőlem valamit.

Misard volt az, csakugyan őket követte már a Zsidók utcájától kezdve kisebb távolságból. Ő is tanúskodott mindig álmos képpel, de még utána is ott ólálkodott Jacques körül, láthatólag nem tudta elszánni magát, hogy megkérdezzen tőle valamit, ami fúrta az oldalát. Amikor a pár eltűnt a fogadóban, ő is belépett utánuk, s hozatott egy pohár bort.

- Ni csak, maga az, Misard! - kiáltott fel a mozdonyvezető. - Hogy van az új asszonnyal, mi?

- Hát csak, csak - hümmögött a pályaőr. - Jól beugratott a beste féreg! Már meséltem magának a múltkor idejövet.

Jacques jót mulatott az eseten. A kancsal Ducloux, a hajdani cselédlány, akit Misard odavett maga mellé sorompóórnek, hamarosan rájött, hogy valahol dugott pénznek kell lennie, amit az elhunyt rejtett el, az után kutat állandóan Misard; ragyogó ötlete támadt: hogy elvétesse magát vele, titokzatosan el-elhallgatott, fel-felkacagott, így adva értésére, hogy megtalálta az eldugott pénzt. Misard eleinte majd megfojtotta, aztán arra gondolva, hogy megint csak kicsúszik a markából az ezer frank, ha ezt is elteszi láb alól, mint azt a másikat, kezdte nyalnilalni, cirógatni, de amaz elhárította, azt sem hagyta, hogy hozzérjen; nem addig van az! Majd ha elveszi, megkap mindent, őt meg a pénzt is ráadásnak. Misard elvette, az asszony meg csúfot üzött belőle, ilyen-olyan ostobának szidja, aki bedől szíre-szóra. Az a legteteje, hogy az asszony - meghallván a történetet - maga is elkapta a lázt, s most együtt kutat a férjével, ugyanolyan dühödten. Istenverte ezer frankja! De csak megtalálják egyszer, ha már ketten vannak! És keresik, és kutatják!

- Na, még mindig semmi? - kérdezte Jacques csúfondárosan. - Hát az a Ducloux nem segít magának?

Misard merőn nézett rá, aztán megszólalt:

- Maga tudja, hol van. Árulja el.

De a mozdonyvezető felfortyant.

- Nem tudok én semmit. Phasie néni nem adott nekem egy garast sem, még csak az hiányzik, hogy lopással vádoljon!

- Ó, adni nem adott semmit, az biztos... Látja, belebetegszem. De ha tudja, hol van, árulja el.

- Ugyan, hagyjon békén! Vigyázzon, nehogy kinyissam a számat... Talán nézze meg a sótartóban, hátha ott van.

Misard elsápadt, s szikrázó szemmel nézett rá. Aztán mintha világosság gyúlt volna az agyában.

- A sótartóban! Tényleg! A fiók alatt van egy kis rejtek, ott még sosem néztem.

Sietve kifizette a borát, s futott a vasútra, hátha eléri még a hét-tízest. És alacsony viskójában tovább keresgél majd, örökön-örökké.

Este, vacsora után, míg a nulla óra ötvenes vonatra vártak, Philomène ki akart sétálni Jacques-kal a sötét kis utcácskákon a közeli mezőre. Nyomasztó, fülledt, holdtalan júliusi éjszaka volt, a lány keblét mély sóhajok duzzasztották; szorosán átölelve tartotta Jacques-ot. Kétszer is úgy rémlett, hogy lépteket hall a háta mögött, visszafordult, de nem látott senkit a sűrű sötétben. A férfi nagyon szenvedett ettől a vihart ígérő éjszakától. A gyilkosság óta nyugodtan,

kiegyensúlyozottan élt, közérzete tökéletes volt, és az imént, az asztalnál mégis megcsapta annak a rosszulletnek távoli szele, valahányszor a nő keze véletlenül hozzáért. Nyilván a fáradtság, az alacsony légnyomás okozta idegesség. Most a vágy keltette szorongás még erősebben támadt fel benne, tompa félelemmel vegyesen, ahogy magához szorította Philomene-t. Pedig teljesen meggyógyult, kipróbálta már, hiszen szeretkezett vele, nyugodt érzékekkel, hogy meggyőződjék róla. Olyan izgatott lett, hogy a rohamtól való félelmében bizonyára kiszakította volna magát a lány karjából, ha le nem csillapítja a ráboruló homály, mert soha, betegségének legkeservesebb napjaiban sem ölt volna úgy, hogy ne lásson. De hirtelen, amint egy füves töltésoldal mellett haladtak el az elhagyatott úton, és Philomène elnyúlt a fűvön őt is magával vonva, a szörnyű vágy megint erőt vett rajta, vad düh ragadta el, valami fegyvert, követ keresgélt a fűben, hogy bezúzza a fejét. Talpra ugrott, és kétségbeesett futásnak eredt; férfihangot, szitkozódást, huzakodást hallott.

- Na megállj, te cafat! Végigvártam, hogy biztos legyek benne!

- Nem igaz, eressz!

- Úgy? Nem igaz! Csak fusson az a másik! Tudom ki az, úgylis elkapom!... Nesze, te kurva! Mondd még egyszer, hogy nem igaz!

Jacques vágatott az éjszakában, nem Pecqueux elől futott, akit fölismert; saját maga elől futott, fájdalomtól örülten.

Hogyan? Egy gyilkosság nem volt elég, nem telt be Séverine vérével, amint hitte még aznap reggel is? Most kezdődik előlről. Másik kell, majd megint másik, és ez így megy mindörökké! És ha kielégült, néhány heti kábulat után megint föléled benne a rettenetes étvágy, és mindig asszonyhúsra lesz szüksége, hogy jóllakjon. Most még látnia sem kell a csábító női testet: hacsak érzi a karja közt melegen, már enged az állati párzás öldöklő dühének, mint a megvadult hím, mely a nőtényének kiontja a belét. Vége az életének, nincs más előtte, csak a határtalan kétségbeesés, a mélységes éjszaka, ahová menekül.

Eltelt néhány nap. Jacques megint munkába állt, a társait kerülte, visszaesett régi szorongásos vadságába. A képviselőházban lefolyt viharos ülések után megüzenték a háborút; kisebb előőrsi csatározások máris folytak, mint hírlett, eredménnyel. A csapatszállítások egy hét óta agyoncsigázták a vasutak személyzetét. A menetrend felborult, az előre nem jelzett vonatok tetemes késéseket okoztak, nem szólva arról, hogy a legjobb mozdonyvezetőket vitték el, hogy meggyorsítsák egyes hadtestek összpontosítását. Így történt, hogy Jacques egyik este Le Havre-ban szokott gyorsvonata helyett egy tizennyolc vagonos, hosszú szerelvényt kapott, mely zsúfolva volt katonákkal.

Eznap este Pecqueux részegen állított be a fűtőházba. Másnap, hogy Philomene-t és Jacques-ot tetten érte, újra szolgálatba állt a 608-as mozdonyon Jacques fűtőjeként; azóta célzást sem tett a történetekre, begubózott, szinte rá sem mert nézni a főnökére. Az azonban érezte, hogy folyton lázong, nem hajlandó engedelmeskedni, a parancsait tompa morgással fogadja. Végül nem szóltak egymáshoz egy szót sem. Az imbolygó acéllemez, ez a kis híd, melyen egykor oly jó egyetértésben utaztak, most keskeny és veszedelmes pallóvá változott, melyen vetélkedésük összecsapott. Gyűlöletük egyre nőtt, a végén már legszívesebben fölfalták volna egymást ezen a nagy sebességgel rohanó, néhány négyzetlábnyi lemezen, ahonnan a leggyengébb rázkódás is könnyen letaszíthatja őket. És eznap este Jacques, látva, hogy Pecqueux részeg, nagyon vigyázott; nagyon is ismerte a fűtő alattomos természetét: józanul nem mutatja ki a foga fehérét, de az ital felszabadítja benne a vadállatot.

A vonatnak hat óra tájban kellett volna elindulnia, de késett. Már éjfél volt, mire a katonákat birkák módjára begyömösölték a marhaszállító vagonokba. Egyszerűen falócákat szögeztek oda padnak, szakaszonként bezsúfolták őket; a megengedettnél jobban megtömve a vagonokat; a végén már egymás ölében ültek, többen álltak, olyan szorosan, hogy a karjukat sem tudták fölemelni. Mihelyt megérkeznek Párizsba, másik vonat vár rájuk, hogy kivigye őket a Rajnához. Halálosan el voltak máris csigázva az indulás kábulatában. De miután pálinkát osztottak szét közöttük, és sokan elszéledtek a szomszédos csapszékekben, hangos és durva jókedv lett úrrá rajtuk, az arcok kivörösödtek, a szemek kidülledtek. A vonat meglódult, kigördült a pályaudvarról, s ők énekelni kezdtek.

Jacques mindjárt az eget kémlelte, a csillagokat vihart ígérő pára takarta el. Sötét éjszaka ígérkezett, a forró levegőben szellő sem rezdült; még a robogás közben érezhető friss fuvallat is melegnek tetszett. A fekete láthatáron csak a jelzőlámpák villózó fényei látszottak. Jacques növelte a nyomást, hogy átjusson a Harfleur-től Saint-Romainig vivő meredek kapaszkodón. Bár hetek óta tanulmányozta a 608-as mozdonyt, még mindig nem uralta eléggé ezt a vadonatúj gépet; gyakran meglepték fiatalos szertelenkedései. Ma este különösen makrancosnak, szeszélyesnek találta, úgy rémlett, hogy pár darab fölös széntől képes megvadulni. Kezét a menetirányváltón tartva állandóan figyelte a tüzet, mind jobban nyugtalankodva fűtője viselkedésén. A víztükröt megvilágító kis lámpa félhomályban tartotta a hidat, melyre lilás fényt vetett a tűzszekrény átvörösödő ajtaja. Csak homályosan látta Pecqueux-t, de két ízben is úgy érezte, mintha hozzáérne valami a lábszárához, mintha egy kéz próbálgatná, hogy hol ragadja meg. Bár ez inkább csak amolyan részeges ügyetlenkedés lehetett, mert a zakatoláson át is hallotta, hogy Pecqueux hangosan fel-felnevet, hatalmas ütésekkel töri a szenet, hadakozik a lapáttal. Minden percben kinyitotta a tüztér ajtaját, s hatalmas tömegű szenet lapátolt a vasrácsra.

- Elég! - üvöltött rá Jacques.

Amaz úgy tett, mintha nem hallaná, tovább hányta befelé a szenet, és amikor a mozdonyvezető megragadta a karját, fenyegetően fordult felé, végre itt a várva várt alkalom a civakodásra, részeg dühe fokozódott.

- Le a manccsal, mert ütök!... Nekem úgy tetszik, hogy repüljünk!

A vonat most teljes gőzzel száguldott végig a Bolbectől Motteville-ig terjedő fennsíkon. Megállás nélkül, egyhuzamban kellett Párizsba mennie, kivéve néhány kijelölt állomást, ahol vizet vesz fel. A hatalmas tömeg, az emberi állatokkal telt túlsúfolt tizennyolc vagon szakadatlan dübörgés közben vágott át a fekete mezőn, és a vágóhídra hurcolt emberek énekeltek, torkuk szakadtából énekeltek, olyan hangosan, hogy túlharsogták a kerekek kattogását.

Jacques a lábával becsukta az ajtót. Majd fordított egyet az injektor kerekén, s haragját türtőztetve megjegyezte:

- Erős a tűz... Ha részeg, aludja ki magát.

Pecqueux nyomban megint kinyitotta, csak azért is szenet akart rátenni, mintha fel akarná robbantani a kazánt. Ez már nyílt lázadás volt, a parancsok semmibevevése, az elkeseredett szenvedély, amely nem törődik e sok-sok emberi élettel. Amikor Jacques előrehajolt, hogy maga nyomja le a hamuzó fogantyúját, és legalább csökkentse a huzatot, a fűtő váratlanul derékon kapta, és megpróbálta letaszítani, egy erős rántással lelökni a pályára.

- Te disznó! Hát ezt akarod?... Azt mondanád, hogy kiestem, te sunyi gazember!

Megkapaszkodott a szerkocsi peremén, ide-oda csúsztak mind a ketten, most az eszeveszettül ugránczó kis pallón folyt a küzdelem. Fogcsikorgatva, némán igyekeztek kilöki egymást a keskeny nyíláson, melyet csak egy vasrúd zárt el. De nem volt könnyű dolguk, a mozdony falta a kilométereket és robogott, robogott szakadatlanul. Elhagyták Barentint, a vonat be-dübörgött a malaunay-i alagútba, s ők még mindig szorongatták egymást, hemperegtek a szénben, fejüket a víztartály falába verték, kikerülve a tüztér vörös ajtaját, mely a lábuk szárát perzselte, ahányszor kinyújtották a lábukat.

Jacques fején egy pillanatra átvillant a gondolat, hogy ha fel tudna állni, elzárna a regulátort, segítségért kiáltana, hogy szabadítsák meg ettől a részeg és féltékeny dühöngő örülttől. Kezdett elgyöngülni, kisebb volt a másiknál, elcsüggedt, érezte, hogy nem lesz elég ereje letaszítani, megadta magát, haja égnek állt a zuhanás irtózatában. Ahogy végső erőfeszítést tett, tapogatózó kézzel, a másik megértette, megragadta a derekát, s úgy emelte fel, mint egy gyereket.

- Ahá! Meg akarod állítani... Elvetted a feleségem?... Nesze, eredj utána!

A mozdony robogott, robogott, a vonat nagy dübörgéssel kifutott az alagútból, és folytatta vágóját az elhagyott, sötét mezőségen át. Elhagyták Malaunay vasúti állomást, olyan vad iramban, hogy a peronon álló főnökhelyettes még az egymással marakodó két embert sem látta a villámsebességgel tovacikázó vonaton.

Ámde Pecqueux végső erőfeszítéssel lelökte Jacques-ot; az pedig, megérezve maga alatt az űrt, kétségbeesetten, szoroson kapaszkodott a nyakába, és magával rántotta. Két velőtrázó üvöltés hallatszott, egymásba vegyült, semmibe vészett. Az együtt lezuhanó két embert a sebesség ereje besodorta a kerekek alá, a vonat szétaprította, összeroncsolta irtóztos ölelkezésbe fonódott testüket, megsemmisítette őket, akik oly soká éltek együtt testvéri egyetértésben. Úgy találták meg a két véres törzset fej nélkül, láb nélkül, vadul összefonódva, mintha a lelket akarták volna kiszorítani egymásból.

És a mozdony, hogy nem irányította már senki, robogott, egyre robogott. A makrancos, szeszélyes jószág végre engedhetett ifjúsága hevének, mint a csikós kezéből kiszabadult, még hámba nem tört állat, mely féktelenül vágta a sík mezőn. A kazán tele volt vízzel, a nemrég megrakott tűzszekrényben lángolt a szén, az első félórán a nyomás eszeveszetten emelkedett, a sebesség ijesztő lett. A főkalauzt bizonyára elnyomta a fáradtság, elaludt. A katonák, hogy úgy összezsúfolták őket, még jobban megrészegültek, egyszerre jókedvük kerekedett ebben a vad vágóban, még hangosabban énekeltek. Maromme-on úgy száguldottak át, mint az istennyila. A jelzések közeledtére, az állomások előtt nem volt több sípszó. A vadállat, szügyébe vágott fejjel, némán, egyenesen vágatott át az akadályokon. Robogott, robogott szakadatlanul, mintha megvadult volna zihálásának sivító hangjától.

Rouenban vizet kellett volna venniük; a pályaudvar jéggé dermedt a rémülettől, amikor meglátta a szédítő füst- és lángtengerben elvágató, megveszett vonatot, a gépész és fűtő nélküli mozdonyt, a hazafias dalokat üvöltő katonákkal zsúfolt marhavagonokat. Háborúba mentek, így hamarabb érnek oda, a Rajna partjára. A vasutasok szájtátva bámulták, izgatottan hadonásztak. Rögtön felhangzott minden ajkon a vészkiáltás: ez a féktelen, magára hagyott vonat nem fog akadálytalanul átjutni a sottoville-i állomáson, ahol, mint minden nagy fűtőházban, mindig tolatnak, mindig töméntelen sok vagon és mozdony tartózkodik. És rohantak a távirókészülékhez, hogy megelőzzék a bajt. Ott egy tehervonat állta el az utat, még éppen rá tudták tolni egy mellékvágányra. Messziről már felhangzott az elszabadult szörnyeteg morgása. Befúrta magát a Rouen mellett levő két alagútba, s vad vágóban érkezett meg, mint valami csodálatos és ellenállhatatlan erő, melyet semmi sem képes feltartóztatni.

Átcikázott Sotteville-en az akadályok között, semmibe bele nem ütközve, majd újra alámerült a homályban, ahol lassanként elhalt a dübörgése.

Most már a vonal összes távírói kopogtak, minden szív dobogott arra a hírre, hogy kísértetvonatot láttak áthaladni Rouenon és Sotteville-en. Reszkettek a félelemtől: biztosan bele fog ütközni az előtte haladó gyorsvonatba. De a vonat, mint vaddisznó a bozótban, folytatta futását, nem törődve vörös lámpákkal, durranó jelzőkkel. Oisselben kis híján összeütközött egy próbamozdonnyal; Pont-de-l'Arche-ot halálra rémítette, mert sebessége láthatólag nem csökkent. Megint eltűnt, és robogott, robogott a fekete éjszakában, senki nem tudta, hová, merre.

Ki törődik az áldozatokkal, akiket a mozdony ütközben elgázol? Nem rohan-e mégis a jövőbe, ügyet sem vetve a kiontott vérré? Vezető nélkül, a sötéten át, süketen és vakon, mint a vadállat, melyet beszabadítottak a halál birodalmába, robog, robog, megrakva ágyútöltelékkel, fáradtságtól kábult, részeg katonákkal, akik egyre énekelnek.

-&-